

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA VE SİYASAL İKTİDAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Eda DEVECİOĞLU

Niğde
Haziran, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA VE SİYASAL İKTİDAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Eda DEVECİOĞLU

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALIHİ
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Taner DEMİRKOL
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Ali ÇAKIRBAŞ

Niğde
Haziran, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “28 Şubat Sürecinde Medya Ve Siyasal İktidar” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandığım her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 03.07/2019

Eda DEVECİOĞLU

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ danışmanlığında **Eda DEVECİOĞLU** tarafından hazırlanan " **28 Şubat Sürecinde Medya ve Siyasal İktidar** " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 25/06/2019

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr.Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Taner DEMİRKOL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇAKIRBAŞ

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne ülkemizde demokrasiye sekte vuran pek çok uygulama olmuştur. Türk demokrasi tarihini kesintiye uğratan olaylardan biri de hiç şüphesiz 28 Şubat Post-Modern Darbesidir.

Bu tez çalışmasında Türk Siyasi Tarihine kara bir leke olarak damgasını vuran ve diğer darbelerden farklı bir nitelikte gerçekleştirilen 28 Şubat post-modern darbesinde medyanın rolü analiz edilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde de medyanın ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda medyanın istediğinde demokrasinin gelişmesinde olumlu tavır alabildiği, istediğinde de, görünmeyen çıkar ilişkileri üzerinden, tehlikeli olabildiğini göstermesi açısından 28 Şubat Sürecinde medyanın rolü konusu çalışılmaya değer bulunulmuştur.

Çalışma ile ilgili pek çok kitap, dergi, gazete haberi, makale, rapor ve komisyon tutanakları incelenmiş, döneme ait gazete köşe yazıları ve haberler değerlendirilmiştir. Özellikle o dönem medya patronları ve o dönemin yaşanmasında payı büyük olan kişilerin yıllar sonraki itirafları analiz edildiğinde medyanın 28 Şubat sürecinde antidemokratik rol oynadığı açıkça görülmüştür.

Çalışmamın her aşamasında bana destek veren ve yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi Zengin Salihî'ne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca çalışmamın hazırlanması sırasında benden bilgi ve birikimini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Ali Çakırbaş'a şükranlarımı iletirim.

Ve son olarak, çalışmam süresince kendisinden esirgediğim ilgi ve zaman karşısında en sevimli halleriyle bana destek olan kızım Mavi Çise'ye; maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Haydar Devocioğlu'na; her zaman yanımda olan meleğim canım annem Şerife Devocioğlu'na; daima yanımda olan ve tezi bitirmem konusunda beni her zaman olumlumalarıyla destekleyen kız kardeşim Ebru Devocioğlu'na çok teşekkür ederim.

Eda DEVECİOĞLU

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA VE SİYASAL İKTİDAR

DEVECİOĞLU, Eda
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ
Haziran, 2018, 182 sayfa

Çalışmamızın amacı, Türkiye demokrasi tarihinde önemli bir yere sahip olan ve klasik darbe geleneğinden farklı olarak medya aracılığıyla sivil siyasetin baskı altına alındığı 28 Şubat süreci ve medyanın bu süreçteki antidemokratik rolünü analiz etmektir. Ülkemizde içinde medyanın geçmediği çok az tartışma ve gelişme vardır. Kendine has bir yapıya sahip olmakla birlikte, Türkiye’de medya farklı konumlanmıştır. Medya, salt habercilik görevini bir yana bırakarak siyasal iktidarı kurabilen, değiştirebilen ve yönlendirebilen bir güç olmuştur. İşte bu durumun en somut örneği 28 Şubat post-modern darbe sürecinde yaşanmıştır.

Çalışmamızın varsayımı, 28 Şubat sürecinde ordunun silah gücü ve mevzuat desteğiyle yetinmeyip, medya üzerinden kamuoyu yaratması ve kamuoyunu yönlendirmesi sonucunda seçimle gelmiş iktidara müdahalesini meşrulaştırmasıdır.

Çalışmamızda 28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Toplantısı öncesi ve sonrası gündeme damga vuran olaylar kronolojik bir sıralama içinde irdelenmiştir. Sonrasında medyanın durumu, Türkiye’de medyanın gelişimi, ordu ve siyasetle olan ilişkisi analiz edilmiştir. Ardından 28 Şubat sürecinde yaygın medyada yer alan habercilik örneklerine, gazete manşetlerine ve köşe yazılarına nesnel biçimde yer verilmiştir. Habercilik örneklerine baktığımızda postmodern darbenin medya üzerinden yapılan bir operasyonla gerçekleştirildiği görülmüştür. Medyanın asker yanlısı bir tutum sergilediği ve darbeyi destekleyen bir tutum içinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Postmodern Darbe, 28 Şubat süreci, ordu.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

**THE MEDIA AND THE GOVERNMENT IN THE FEBRUARY
28 PROCESS**

DEVECİOĞLU, Eda

Department of Public Administration

Supervisor: Associate Professor Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ

June 2018, 182 pages

The purpose of our study is to analyze the February 28 Process which has an important place in the democratic history of Turkey and in which being different from the classical coup tradition, the civil politics were suppressed by means of the media; and the media's antidemocratic role in this process. In our country there are few arguments and developments in which the media isn't mentioned. Along with having a specific structure, the media in Turkey has been differently positioned. By putting its duty of mere journalism aside, the media has become a power which can found, change, and direct the political government. Here the most concrete example was experienced during the February 28 postmodern coup.

The assumption of our study is that in the February 28 process, the military didn't make do with the armament and the legislation support and formed public opinion through the media, and as a result of its directing public opinion it legitimated its interference in the government which had come with the election.

In our study, before and after the February 28 National Security Council Meeting, the events which marked the agenda are scrutinized in the chronological order. After then, the situation of the media, the development of the media in Turkey, its relation with the military and the politics are analyzed. Subsequently, in the February 28 process, the examples of journalism taking part in the common media, the newspaper headlines and the opinion columns are objectively included. When we look at the examples of journalism, it is seen that the postmodern coup was performed with an operation done through the media. It has appeared that the media had an attitude biased towards the military and was in a supportive attitude towards the coup.

Key Words: Media, Postmodern Coup, February 28Process, Military.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT SÜRECİ

1.1. BİR KAVRAM VE KURUM OLARAK MEDYA	5
1.2 DÜNYA MEDYA TARİHİNE GENEL BAKIŞ	6
1.3 MEDYA VE DEMOKRASİ	7
1.4 MEDYANIN ETKİLERİ VE KAMUSAL İŞLEVLERİ	7
1.4.1 Medyanın Etkileri	7
1.4.1.1 Doğrudan Etki	8
1.4.1.2 Dolaylı Etki	8
1.4.1.2.1 Gündem Belirleme Modeli	9
1.4.1.2.2 Suskunluk Sarmalı Modeli	10
1.4.1.2.3 Bilgi Gediği / Açığı Modeli	10
1.4.1.2.4 Medya Bağımlılığı Modeli	11
1.4.2 Medyanın Kamusal İşlevleri	11
1.4.2.1 Medyanın Enformasyon İşlevi	12
1.4.2.2 Medyanın Siyasal İşlevi	13
1.4.2.2.1 Kamuoyu Oluşturma İşlevi	13
1.4.2.2.2 Kamuoyu Oluşturmada Medyanın Etkinliği	13
1.4.2.3 Denetleme ve Eleştiri İşlevi	14

1.4.2.4 Propaganda İşlevi	14
1.4.2.5 Medyanın Ekonomik İşlevi	14
1.4.2.6 Medyanın Sosyal İşlevi	15
1.4.2.6.1 Eğlendirme	15
1.4.2.6.2 Toplumsallaştırma	15
1.4.2.6.3 Kültürel Değerlerin Korunması	16
1.4.2.7 Eleştirel Görüşlere Göre Medyanın İşlevleri	16
1.5 MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ	16
1.5.1 Medya ve Siyaset İlişkisinde Kuramsal Yaklaşımlar	18
1.5.1.1 Liberal Çoğulcu Yaklaşımlara Göre Medya-Siyaset İlişkisi	18
1.5.1.2 Eleştirel Yaklaşımlara Göre Medya Siyaset İlişkisi	19
1.5.1.3 28 Şubat Sürecinde Medya-Siyaset İlişkisi	19
1.6 MEDYA VE SİYASET KURAMLARI	23
1.6.1 Otoriter Kuram	24
1.6.2 Totaliter/Sosyalist Kuram	25
1.6.3 Liberal Kuram	25
1.6.4 Sosyal Sorumluluk Kuramı	25
1.6.5 Gelişme Aracı Kuramı	26
1.6.6 Demokratik Katılımcı Kuram	26
1.7 MEDYA VE MEDYANIN GÜCÜ	26
1.7.1 Medyanın Gündem Belirlemedeki Rolü	27
1.7.2 Söylem Analizi	30
1.7.2.1 Söylem Analizi Nedir?	30
1.7.2.2 Eleştirel Söylem Analizi	30
1.7.2.3 Eleştirel söylem analizinde medya	31
1.8 TÜRKİYE'DE BASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ	31

1.8.1 Türkiye’de 1980’li Yıllarda Basının Durumu	35
1.8.2 Türkiye’de 1990’lı Yıllarda Medyanın Genel Durumu	36

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCESİ VE SONRASIYLA 28 ŞUBAT SÜRECİ KRONOLOJİSİ

2.1 28 ŞUBAT SÜRECİ NEDİR?	43
2.2 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİMLERİ ve ANAYOL HÜKÜMETİ	47
2.3 REFAHYOL HÜKÜMETİ DÖNEMİ	51
2.3.1 REFAHYOL Hükümeti’nin Kuruluşu	52
2.3.2 REFAHYOL Hükümeti’nin İcraatları	54
2.3.2.1 İran Gezisi	56
2.3.2.2 Libya Gezisi	57
2.3.2.3 Susurluk Kazası	59
2.3.2.4 10 Kasım Atatürk’ü Anma Törenleri	61
2.3.2.5 Basına “Sansür” Yasası	62
2.3.2.6 Başbakanlık Konutunda İftar Yemeği	63
2.3.2.7 Kudüs Gecesi Programı ve Sincan’da Tankların Yürütülmesi	65
2.4 28 ŞUBAT MGK TOPLANTISI, MGK KARARLARI VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER	69
2.4.1 28 Şubat MGK Toplantısı	71
2.4.1.1. Resmi Açıklama “MGK Basın Bildirisi”	72
2.4.2 MGK Kararları-406 Sayılı Karar Metni	73
2.4.3 28 Şubat Kararları Sonrası Yaşanan Gelişmeler	74
2.4.3.1 Kararların İmzalanması Sorunu “İmza Krizi”	74
2.4.3.2 MGK Kararlarına Tepkiler	76
2.4.3.2.1 Siyasilerin Tepkileri	76
2.4.3.2.2 Sivil Toplum Örgütlerinin Tepkileri	78

.4.3.3 Asker-REFAHYOL Tartışması	78
2.4.3.4 Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Tartışmaları	79
2.4.3.5 Basın, Yargı ve Bürokrasiye Verilen Genelkurmay Briefingleri	81
2.4.3.6 Refah Partisine Kapatma Davası ve REFAHYOL Hükümetinin Sona Ermesi	83
2.5 ANASOL-D HÜKÜMETİ DÖNEMİ	85
2.5.1 Refah Partisi'nin Kapatılması	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASİ AKTÖRLERİ VE SÜREÇTEKİ OLUŞUMLAR

3.1 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AKTÖRLERİ	90
3.1.1 Milli Güvenlik Kurulu	90
3.1.1.1 Cumhurbaşkanı'nın 28 Şubat Sürecindeki Rolü	92
3.1.1.2 MGK'nın Askeri Kanadı: Türk Silahlı Kuvvetleri	94
3.1.1.3 Hükümet	96
3.1.2 Siyasiler Ve Siyasi Partiler	99
3.1.3 Sivil Toplum Kuruluşları	101
3.2 28 ŞUBAT SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN OLUŞUMLAR VE BELGELER	103
3.2.1 Batı Çalışma Grubu (Bçg)	103
3.2.2 Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)	105
3.2.3 Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü (EMASYA)	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİ'NDE ORDU MEDYA VE SİYASET

4.1. ORDU VE TÜRKİYE'DE ORDUYA GENEL BAKIŞ	109
4.1.1 Ordunun Tanımı ve Özellikleri-Kavram ve Kurum Olarak Ordu	109
4.1.2 Türkiye'de Ordunun Özellikleri	109

4.1.3 Türkiye’de Ordunun Siyasete Müdahalesi ve Darbelere Genel Bakış	110
5.2 MEDYA VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ (ORDU) İLİŞKİSİ	112
5.3 28 ŞUBAT SÜRECİNDE HABERCİLİK ÖRNEKLERİ	115
5.3.1 REFAHYOL Hükümeti Hakkında Haber Örnekleri	116
4.3.1.1 Yurt Dışı Gezileri	119
4.3.1.2 Uç Grupların, Tarikatların Gösterileri ve Medya’da tarikat tartışmaları	122
4.3.1.3 Susurluk Kazası Haberleri	124
4.3.1.4 ‘Silahsız Kuvvetler’ Konusu	127
4.3.1.5 Başbakanlık Konutunda Verilen İftar Yemeği	128
4.3.1.6 Taksime Cami Projesi Haberleri	129
4.3.1.7 Kudüs Gecesi Programı ve Sincan’da Tankların Yürütülmesi Haberleri	130
4.3.2 Tarihi MGK Toplantısı İle İlgili Haber Örnekleri	137
4.3.2.1 Yabancı Basında 28 Şubat MGK Toplantısı İle İlgili Habercilik Örnekleri	146
4.3.3. MGK Kararlarının Uygulanma Sürecinde Yaşananlar ile İlgili Haber Örnekleri	147
4.3.4 Genelkurmayın Verdiği Brifingler ile ilgili Haber Örnekleri	152
4.3.5 REFAHYOL Hükümetinin Sona Ermesi İle İlgili Haber Örnekleri	154
4.3.6 ANASOL-D Azınlık Hükümeti Dönemi Haber Örnekleri	156
4.3.7 Sekiz Yıllık Eğitim Konusunda Haber Örnekleri	157
4.3.8 Refah Partisinin Kapatılması Konusunda Haber Örnekleri	158
4.4 MEDYANIN 28 ŞUBATTAKİ ROLÜ ÜZERİNE ÖZ DEĞERLENDİRME...	158
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	173
ÖZGEÇMİŞ	182

KISALTMALAR DİZİNİ

AA	:Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AHİM:	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ANAP	: Anavatan Partisi
ANAREFAH	: Anavatan Partisi ve Refah Partisi
ANASOL-D	: Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Doğruyol Partisi
ANAYOL	: Anavatan Partisi ve Doğruyol Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BÇG	: Batı Çalışma Grubu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
EMASYA	: Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma Protokolü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MASK	: Milli Askeri Strateji Konsepti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi

REFAHYOL	: Refah Partisi ve Doğruyol Partisi
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TİSK	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOFAŞ	: Türkiye Otomobil Fabrikası Anonim Şirketi
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRKBANK	: Türkiye Ticaret Bankası
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
TV	: Televizyon
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura
YDP	: Yeni Dünya Partisi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Türkiye’de tarihsel süreç içinde çok sayıda darbeler, askeri muhtıralar ve demokrasiyi sekteye uğratan anti-demokratik müdahalelerle karşılaşmıştır. Bu müdahaleler Türk demokrasisini ciddi şekilde yıpratmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile başlayan ve daha sonra sırasıyla 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, 28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi, 27 Nisan 2007 E-Muhtırası ve son olarak da 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ülkemizin demokratikleşme sürecini kesintiye uğratmıştır. Nitekim günümüzde hayatın her alanında yaşanan tikanlıklar, söz konusu müdahaleler silsilesinin sonuçları olarak değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir.

Türk demokrasi tarihinde her askeri antidemokratik müdahale kalıcı izler bırakmış olsa da içlerinde ülkemizi en derinden etkileyen hiç kuşkusuz 28 Şubat post-modern darbesidir.

Klasik anlamda bir darbe veya müdahale olarak nitelendirilmese de 28 Şubat, askerin silah kullanmadan ve kanun desteğiyle yetinmeyip, medya üzerinden kamuoyunda oluşturduğu algı ile kamuoyundan destek bulduğu bir girişimdir. Türkiye açısından 28 Şubat, medya ve sivil aktörlerin sürecin bir parçası olması nedeniyle “post modern darbe” olarak anılan, Medyanın-siyasetle ve cuntayla nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu gösteren en iyi darbe örneğidir.

Bireysel ve toplumsal her alanda ağırlığını arttıran medyanın yaşamımızda kapladığı alan her geçen gün artmaktadır. Günlük olaylar medya aracılığıyla takip edilmekte, medyada sunulanlar insanların dünya görüşlerini şekillendirmekte, düşünce ve kanaatlerini oluşturmakta, davranışlarını etkilemektedir. Medya insanlar üzerinde bu kadar etkiliyken de medyanın siyasetle olan ilişkisi her zaman önemli hale gelmiş ve her zaman tartışma konusu olmuştur. Medya siyaset ilişkisi zaman ve mekan farkı olmadan ideolojik temeller ve çıkar ilişkileri üzerine kurulmuştur. Siyasi gücü elinde tutmak isteyenler medyayı kontrol altında tutmak gerektiğine inanarak bu kapsamda hareket etmişlerdir.

Türkiye’deki pek çok tartışmanın ve gelişmenin bir ayağında da hep medya vardır. İçinde medyanın geçmediği pek az tartışma yaşanır ülkemizde. Demokrasinin ve demokratik işleyişin olmazsa olmazı sayılan medya parlamenter demokrasilerde bu

yüzden dördüncü kuvvet diye anılır. Ancak ülkemizde durum farklıdır. Demokratik sistemin aksamasında, toplumsal huzurun bozulmasında, adalet terazisinin şaşmasında, kişisel hakların ihlal edilmesinde, kamu ihalelerinde, siyasette, ticaretle, kısacası her türlü olumsuzluklarda medyanın rolü büyüktür. Elbette tek sorumlu medya değildir fakat ülkemizde medyanın konumlanması ve üstlendiği misyon açısından medyanın yaşanan olaylarda etkisi tartışılmaktadır.

Tabi medyanın ülkemizdeki yerinin bu denli etkin olmasında medyanın salt habercilik yapmak yerine hem siyasette etkin, hem de ticaretle karlı olmak istemesi önemlidir. Özellikle Türkiye gibi ekonomi alanında devletin etkin olduğu ülkelerde medya patronlarının da farklı alanlarda iş adamı olması neticesinde medya ve siyaset her zaman birbirine bağımlı olmuştur. Öte yandan medya sermayesi, hem iş adamının farklı sektörlerdeki yatırımlarının taşıyıcısı hatta gerekirse, baskı ve tehdit aracı gibi konumlandırılmıştır. Ayrıca güçlenen medya sermayesi siyaset ve toplum mühendisliğini de beraberinde getirmiştir. Türkiye’de her dönemde medya-iktidar kavgaları yaşanmış olsa da 1980 sonrasında medya ülke yönetimine şekil verme çabasına girmiştir. Ülkemizdeki medyanın konumlandırılması açısından bakıldığında demokratik sistemin taşıyıcı olması gereken medyanın bu işlevini yerine getiremediği gibi antidemokratik bir sürecin aktörü haline geldiği görülmektedir. Bunun en güzel örneği de 28 Şubat post-modern darbesinde yaşanmıştır.

Hem dünyadaki gelişmelerden etkilenmesi, hem de Türkiye’deki konumu nedeniyle Türk medyası her dönem için araştırma konusudur. Bu çalışma medyanın gücünü, siyasete etkisini ortaya koymak ve istediğinde medyanın görünmeyen çıkar ilişkileri nedeniyle ne kadar tehlikeli bir rol üstlenebileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

28 Şubat’ın güncel bir konu olması, halen 28 Şubat süreci ile ilgili tartışmaların devam etmesi, medya ile bağlantılı bir konu olması hatta “28 şubat medyası” diye bir kavramın var olması, dönemin medya mensuplarının itirafları neticesinde medyanın süreçten ne kadar sorumlu olduğunun tespiti nedeniyle akademik literatüre katkı sağlayacağı düşünülerek bu çalışma ortaya konmuştur.

“28 Şubat Sürecinde Medya ve Siyasal İktidar” başlıklı çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Medyanın kavram ve kurum olarak tanımlanmasından, dünyada medya tarihine; medyanın etkilerinden medyanın kamusal işlevlerine değinilmiştir. Medya siyaset ilişkisinin anlatıldığı bölümde medya siyaset kuramlarına da yer verilerek medyanın gücü tartışılmıştır. 28 Şubatın en

önemli aracı olan medyanın daha iyi anlaşılması için Medyanın bir kurum olarak sahip olduğu rollerden yola çıkılarak medyanın gündem belirlemedeki rolüne değinilmiştir. Türkiye’de basının genel görünümü aktarılmaya çalışılmış ve 1980’li ve 1990’lı yıllar Türkiye’inde basın konu alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde öncesi ve sonrasıyla 28 Şubat sürecinde yaşananlar genel bir çerçevede ele alınmış, sürece yönelik literatür özetlenerek bir araya getirilmiştir. İsmi duyan herkesin hafızasında yer bulan 28 Şubat Sürecinin ne olduğu konusunda bilgi verilerek başlayan çalışmanın bu bölümünde; sürecin daha iyi anlaşılması açısından 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı öncesi ve sonrasında yaşanan sembolik olayların kronolojik biçimde ele alınmıştır. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden başlayarak ANAYOL Hükümetinin kurulmasına, ardından REFAHYOL Koalisyon Hükümeti döneminde yaşanan gelişmelere, 28 Şubat 1997 MGK Toplantısı ve alınan kararlara yer verilmiştir. Kararların alınmasından sonra ortaya çıkan sorunlar ve kararların uygulanma sürecinde yaşanan gelişmelerin ardından Refah Partisinin kapatılması sürecine kadar gerçekleşen olaylar genel çerçevede değerlendirilmiştir. Kısacası 28 Şubat sürecinin nedenleri ve demokratik sistemimizdeki sonuçları bu bölümde değerlendirilmiştir. Medyanın olayları nasıl aktardığına da yer verilerek medyanın süreçteki duruşu da çalışmamızın bu bölümünden itibaren aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; 28 Şubat sürecinde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak, 28 Şubat sürecinin aktörleri diyebileceğimiz siyasi kurum ya da kişiler ele alınmıştır. Öncelikle Cumhurbaşkanlığı Makamı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Hükümet’in süreçteki rol ve tutumlarına yer verilmiştir. Daha sonra siyasi partiler, sivil toplum kuruluşlarının bu süreçteki konumları değerlendirilmiştir. 28 Şubat’ın en önemli aktörü olan medya farklı bir başlık altında geni çerçevede değerlendirildiği için bu bölümde medyaya yer verilmemiştir. Yine çalışmamızın bu bölümünde; 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından sürecin ‘yasal dayanakları’ olarak gösterilen uygulamalara yer verilmiştir. Sürecin ilerlemesinde aktif biçimde kullanılan Batı Çalışma Grubu, EMASYA Protokolü ve Milli Siyaset Belgesi olan bu ‘yasal dayanaklar’ ın anlatılmasıyla sürece nasıl meşruiyet kazandırıldığı aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde ise; 28 Şubat sürecinde Ordu, Medya ve Siyaset başlığı altında ordunun tanımından yola çıkarak ordunun tarihsel gelişimine yer verilmiş ve kurumsal yapı aktarılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de ordunun durumu,

ordunun siyasetle ilişkisi ve ordunun sivil siyasete müdahaleleri anlatılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleşen darbelere genel çerçeveden bakılarak Türkiye’de post modern darbenin nasıl ortaya çıktığına yer verilmiştir. TSK ve medya ilişkisi ve 28 Şubat Post-modern darbenin nasıl gerçekleştiği habercilik örnekleri ile aktarılmıştır. Ayrıca daha önceden ele aldığımız 28 Şubat Süreci öncesi ve sonrasında yaşanan olayların medyaya nasıl yansıdığı, medya da ne anlama geldiği haber örnekleriyle ele alınmıştır. Yaygın medya ve ana akım medyanın süreçteki rolünü ortaya koyacak analiz ve değerlendirmelerin yapıldığı, çalışmamızın son ve tezimizin de asıl çıkış noktası olan bu bölümde medyanın yaşananları topluma nasıl sunduğu analiz edilmiştir. Tüm bu analizler yapılırken de siyasi gündeme ilişkin manşetler ve haber içerikleri, köşe yazıları olumlu, tarafsız ve olumsuz değerlendirme ölçekleri kullanılmıştır.

Çalışmamızda gazete veya televizyon kanalı sınırlandırılması yapılmamış, ulaşılabilen tüm medya kaynakları ele alınarak sürece dahil olan medya genel çerçevede analiz edilmeye çalışılmıştır. Medya organları arasında darbe savunucuları ve darbeye karşı çıkanlar arasından bazılarının seçilerek sınırlandırma yapılmamasının nedeni; yaşanan post modern darbe sürecinde medyanın demokrasi yanında yer almayı ve anti-demokratik bu uygulamaya karşı topyekün bir mücadele vermeyişidir.

Son olarak ise, 28 Şubat sürecinde medyanın rolünün ne olduğu ve süreçteki konumu açısından öz bir değerlendirme yapılarak medyanın süreçte iyi bir sınav vermediği sonucu aktarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA 28 ŞUBAT SÜRECİ

1.1. BİR KAVRAM VE KURUM OLARAK MEDYA

Medya “medium” kelimesinin çoğul hali olup Latince ortam, araç anlamına gelmektedir. Türkçede ise iletişim ortamı, iletişim araçları anlamına gelmektedir. Genel anlamdaki kullanımıyla günümüzde kitle iletişimine imkan veren her türlü ortam “medya” olarak tanımlanmaktadır. Gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçlarının tamamı “medya” kavramı içinde yer alır. Kavram olarak çok fazla kişi tarafından tanımlanmış olan medya sözcüğü, günlük hayatta da yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte her bireyin pek çok kez duyduğu ancak kimi yerlerde kullanımı ile zihinlerdeki anlamının farklı olduğu bilinen bir sözcüktür.

Kurumsal olarak medya ise, günümüz toplumlarında kâr amacıyla işleyen kuruluşlardır. Medya kurumları birer ekonomik varlıktır. Toplum hareketine geçirebilen medya ideolojik, ekonomik ve politik olmak üzere birçok amaç için kullanılmaktadır. Ayrıca medya kurumları, bu kurumların sahiplerinin ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Napoli'nin ifade ettiği gibi, “medya patronları belirli politik pozisyonları kâr amaçlı ya da tamamen politik sebeplerle destekleyebilir”.

Medya hem kavramsal hem kurumsal olarak hayatımızın içindedir. Medya sayesinde dünyada çoğu insan toplumsal yaşamın her alanında yer almaktadır. Kitle iletişim araçları hayatımızı düzenlerken ve sosyal hayatı yorumlarken önemli bir araç olarak insan yaşamında yer almaktadır. Modern toplumlarda her geçen gün iletişim araçları gelişmiş ve özellikle internet gibi modern teknolojik imkanlar sayesinde dünyadaki her yerde her gelişmeye ulaşma imkanı mümkün olmuştur. Medya hayatımızın merkezinde önemli bir yerde olup internetin hayatımıza girmesiyle de yakınlar uzak, uzaklar yakın olmuştur.

1.2 DÜNYA MEDYA TARİHİNE GENEL BAKIŞ

Haber toplama ve halkı bilgilendirme durumu insanlık tarihi kadar eskidir ve bunu tarihi kalıntılardan ve arkeolojik eserlerden anlamaktayız. Bu konudaki eserlerden ilki Mısır'daki resmi gazetelerle ve Roma Senatosu'nun MÖ 59 yılında çıkarttığı Acta Diurna örneğidir. Ancak 15.yy medya tarihi açısından önemli bir dönemdir. Johannes Gutenberg tarafından 1448 yılında geliştirilen basım tekniği sayesinde matbaacılık gelişmiştir. Önceden az sayıda çoğaltılan eserler bu sayede binlerce adet basılmıştır. Bu bağlamda medyanın ilk dönemi 1500'lü yıllardan başlayıp 19. yüzyıla kadar geçen süredir.

18. yüzyıl sonlarına doğru yaşanan değişimler sonrasında Fransız Devrimi sürecinde direkt olarak ihtilali etkileyen ve ihtilal düşüncenin yayılmasını sağlayan dönemin medyası (baskı ve okuma evleri, ansiklopediler, kitaplar, broşürler, gazeteler vb.) ile ilgili değişen bir süreç başlamıştır. O yıllarda medya, Fransız Devriminde hem ayna görevini yerine getirmiş hem de tam merkezde bir aktör rolünü üstlenmiştir. Fransız İhtilali'nden sonra dünyayı etkileyen Sanayi Devrimi'nin ilk gerçekleştiği İngiltere'de günümüzün medyasının temelini atan yayın organı, 1665 yılında faaliyete geçen Oxford Gazette'dir. Bu gazete, 24. sayısından itibaren "London Gazette" adını alarak 20. Yüzyıl'a dek İngiltere'nin resmi yayın organı olarak hayatını sürdürmüştür (Çevik, 2010: 29).

Medya açısından bir diğer önemli gelişme radyonun icadı olmuştur. Guglielmo Marconi isimli şahıs tarafından 1898 yılında keşfedilen radyo, 1947'de transistörün icadı ile geniş bir kitlelere ulaşma imkanı veren iletişim aracı olmuştur. Bir diğer önemli gelişme ise televizyonun icadıdır. İlk olarak 1924 yılında John Logie Baird tarafından icat edilen televizyon 1929 yılında Philo Taylor Farnsworth tarafından bugünkü halini almıştır.

Medya sonraki yıllarda bulunduğu yüzyılın teknik ya da teknolojik durumuyla ilişkili olarak gelişme göstermiş, buna bağlı olarak yetkinliği ve etkinliği artmıştır. Bulduğumuz çağı bazı iletişim kuramcıları "bilgi çağı" olarak isimlendirmektedir. Bu nitelendirmeyi yaparlarken haklı gerekçeleri vardır. Bu yüzyılın böyle adlandırılmasının temel sebebi iletişim teknolojisinin dikkat çekici biçimde gelişmesidir. Bu nedenle de zaman zaman "bilgi çağı", "iletişim çağı" olarak isimlendirilmektedir. İletişim çağı olarak nitelendirilen günümüzde gazete, radyo ve

televizyon teknolojik açıdan kendi alanında gelişmeye devam etmiştir. Ancak habercilik ve de kitle iletişim teknolojileri alanında en önemli ilerleme internetin icadı ile olmuştur. Taş tabletlerden internete doğru haberciliğin serüveni hız kesmeden devam etmektedir.

1.3 MEDYA VE DEMOKRASİ

Demokrasi, köken olarak “demos”(halk) ve “cratos”(iktidar) kavramlarının birleşmesinden ortaya çıkmıştır. “Halkın iktidarı” anlamına gelir. İlk olarak Eski Yunan’da ortaya çıkan demokrasi kavramına günümüze kadar toplumlarda farklı anlamlar yüklenmiştir. Bugün demokrasi ile ilgili olarak insan hakları, özgürlük, eşitlik vb. gibi kavramlar aklımıza gelmektedir.

Günümüzde demokrasi denilince akla ilk gelen siyasi partilerdir. Günümüzde demokratik sistemlerde farklı gruplar ve kişiler iktidar yarışına girmektedir. Bu noktada kendilerini tanıtmaları gerekmektedir. Bunun için de medya veya kitle iletişim araçları önemlidir. Medya, iktidar yarışındakilerin kendi propagandalarını ve tanıtımlarını daha etkin biçimde yapmasını sağlar. Bugün gazete, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları sayesinde önemli bir kitleye erişilebilmektedir.

Medya, özellikle seçim süreçlerinde seçmen kitlelerinin karar verme aşamasında etkindir. Kamuoyunun sağlıklı oluşmasına katkı sağlar. Politikacılar da bunun farkında olup tanıtımın kendileri için önemli olduğunun ve kamuoyu oluşturmada medyanın rolünün bilincindedirler.

1.4 MEDYANIN ETKİLERİ VE KAMUSAL İŞLEVLERİ

1.4.1 Medyanın Etkileri

Kitle iletişim konusunda üzerinde en çok durulan ve en çok tartışılan konulardan biri medyanın etkileridir. Yapılan pek çok araştırmada medyanın toplum üzerindeki etkileri araştırılmış; araştırmalar neticesinde medyanın şahısları belirli bir partiye oy verme, daha fazla mal satın alma, kültürel beğenileri değiştirme ya da bırakma, önyargıları azaltma ya da arttırma ve ahlak standartlarını değiştirme gibi pek çok alanda etkilediği tespit edilmiştir (Yüksel, 2001: 9).

Medyanın etkileri kapsamında yapılan araştırmalar üç dönemde incelenir:

Bunlardan birincisi; 19. yüzyıl sonundan 1940'lara kadar olan dönemdir. Bu dönemde medya, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşam şeklini değiştiren, davranışları yönlendirilen ve siyasi sistemleri belirleyen bir güçtür. 1940-1960'lı yıllar arasındaki ikinci dönemde; medyanın etkinliği sorgulanmıştır. Medyanın ve kitle iletişim araçlarının etkilerinin güçlü olmadığı kanısına varılmıştır. 1960 sonrası dönemde, TV ve gazetelerin sosyal ve siyasi alanda etkilerinin güçlü olduğu yapılan araştırmalarla desteklenmiştir. İnceoğlu'na göre; *“1960lı yılların sonlarından itibaren Avrupa kaynaklı, gerek uzun vadeli etkileri olan reformist denebilecek “ana damar” çalışmalar ve neo-Marksist çerçevede “eleştirel yaklaşımlar” yayılmaya başlamıştır”* (İnceoğlu, Yasemin .“Medya-İktidar ilişkilerinin Tarihsel Gelişimi”, <http://www.bianet.org/bianet/medya/8698>, 14.10.2014'te alınmıştır).

1.4.1.1 Doğrudan Etki

Medyanın toplum ve bireyler üzerinde doğrudan etkisi sınırlıdır. Bireyler kendi düşüncelerini ve görüşlerinin değiştirilmesinden hoşlanmadıkları için bu tarz girişimleri de yanlış yorumlamaktadırlar. Bu nedenle etkilemenin dolaysız yöntemlerle yapılması gerekmektedir. Bunun en güzel örneğini de reklamlarla yapılan etkileme olgusu ile görmekteyiz. Reklamlar, eğlendirici içeriği ile bilgilendirici içeriği kaynaştırarak izleyicileri ürünler konusunda etkilemektedir. Reklamlarda grafiksel görsellerle izleyicilerin dikkati çekilirken verilmek istenilen mesajlar sloganlar yoluyla tekrarlanmakta ve belleklerde kalınması sağlanmaktadır.

Bugün ise reklamlar dışında televizyonlardaki dizi filmler ile medya insanları etkilemektedir. Çoğu izleyici bu filmlerde seyrettiklerini kendi yaşamına uyarlama çabasıdadır. Bu noktada eğitim programı, belgesel veya açık oturum, haber programı gibi yayınlar diziler kadar etkileyici olmamaktadır.

1.4.1.2 Dolaylı Etki

Medyanın dolaylı etkileri, uzun sürdüğü için sonuçlarının anlaşılması kolay olmamaktadır. Medyanın dolaylı etkileri için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu konuda dört temel yaklaşım ağırlık kazanmıştır. Bunlar, kamuoyunun nasıl biçimlendiğini açıklamayı amaçlayan sessizlik sarmalı, medyanın yaydığı bilgilerin toplumun tüm kesimlerine ulaşip ulaşmadığını sorgulayan bilgi açığı, medyanın

toplumda bağımlık yaratıp yaratmadığı sorusu üzerine odaklanan bağımlılık modeli ile medyanın toplumun ne hakkında konuştuğunu belirlediği görüşünü ileri süren gündem belirleme yaklaşımıdır.

1.4.1.2.1 Gündem Belirleme Modeli

Bilim adamlarının en fazla ilgisini çeken ve üzerinde en fazla araştırma yapılan model gündem belirleme yaklaşımıdır. “Medyanın kamu gündemini belirlediği” düşüncesini ilk tanımlayan, Walter Lippmann’dır. 1922 yılında ilk baskısı çıkan “Public Opinion” isimli kitabında Lippmann, içinde bulunduğumuz çevre ile ilgili bilgilerin çoğunun bize dolaylı yollarla ulaşmakta olduğunu bunun da kitle iletişim araçlarıyla bize aktarıldığını vurgular. “Bildiğimiz her şeye sanki gerçek dünyanın kendisiymiş gibi davrandığımızı” dikkati çeken Lippmann, “başımızdan geçmemiş bir olay hakkında sahip olabileceğimiz tek duygunun, söz konusu olayın zihnimizdeki imajının yarattığı duygu olduğunu” kaydeder (Yüksel, 2004: 243). Kısaca Lippmann, medya görüntüsünde baskın olan unsurlar ya da medyada öncelik verilen konuların izleyenlerin zihinlerinde baskın ya da öncelikli hale geldiğini savunarak adını koymadan medyanın gündem belirleme işlevini ifade etmektedir.

Siyaset Bilimci Bernard Cohen, 1963 yılındaki “The Press and Foreign Policy” adlı eserinde, insanların ne hakkında düşüneceklerini medyanın belirlediğini anlatır. Yaklaşımın kurucuları ve isim babaları Mc Combs ve Shaw ise, medyanın gündem belirleme işlevini “bireylerin düşüncelerini biçimlendirmek için onların algısal yapısını etkileme yeteneği” biçiminde tanımlamaktadırlar. Yaklaşımı bir süreç halinde tanımlayan Dearing ve Rogers ise, medya, kamuoyu ve siyaset arasındaki etkileşim kapsamında, “medya personeli, kamu üyeleri ya da siyasiler tarafından bir konuya gösterilen ilginin, karar sürecini etkileyebilecek bir gücü yansıttığını” belirtmekte ve bu açıyla da gündem belirleme araştırmalarının birer güç araştırması olduğunu kaydetmektedirler. Gündem belirleme modeline göre, kitle iletişim araçları, haber ve bilgilerin hangilerinin önemli olduğuna karar vererek, “toplumun neyi ne kadar bilmesi gerektiği” konusunda belirleyici rol oynamaktadır. Kitle iletişim araçları tarafından gündemde tutulan haberler insanlar tarafından önemsenmekte, diğer konular ise önemsenmemektedir.

İnsanlar, dünyada ne olup bittiğini haberleri okuyarak ya da izleyerek öğrenmektedirler. Gündemde ilk sırada hangi konunun olduğu medyanın konuya

nasıl, nerede ve ne kadar yer verdiği ile ilgilidir. Ayrıca kamuoyunda öncelikli olan konu kitle iletişim aracının yayın politikasına ve belirlenen gündemden beklentisine bağlıdır.

1.4.1.2.2 Suskunluk Sarmalı Modeli

Elisabeth Noelle-Neumann tarafından 1974'te öne sürülen modele göre; bireyler, toplumda dışlanma korkusu yaşadıkları için fikirlerini açıkça söylemekten çekinirler. Bu sebeple bir karar varmada medyadan yararlanırlar. Medyadaki görüşlerin baskın olması, bireylerin farklı görüşlerini açıklamalarına engel olmaktadır. Çünkü bireyler açıklama yaptıklarında toplumdan dışlanacaklarını düşünürler (Yüksel, 2001:138).

Bu modelde, bireyler başkalarının fikirlerinden etkilenip tutum ve kararlarını ona göre belirlemektedirler. Birey çevresini gözlemleyerek toplumda hangi düşünce daha yaygın hangisi daha geçersiz onu değerlendirmektedir. Bireyler toplumdaki düşünceler içinde farklı davranışları medya yoluyla öğrenirler. Düşüncelerinin gelişmesinde medya etkili bir araçtır. Bu şekilde sarmalın oluşması ve toplumda daha geniş kitlelerin etkilenmesi için medya kullanılmaktadır. Medya sayesinde oluşan sarmal ile çoğu insan güçlü veya çoğunluk ile birlikte hareket ederken, bu şekilde çok destek gören tutumlar daha da güçlenir ve hakim hale gelir.

Bu yaklaşıma göre, insanların toplumda var olmak, diğer insanlarla bir arada kalmak istemesi diğerler insanlara benzemesine ve onlar gibi davranması sonucunu beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak, medyada daha az yer alan fikir ve görüşler, daha az insan tarafından kabul edilmekte; medyada daha fazla yer alan fikir ve görüşler, daha fazla kabul görmektedir. Kısacası medya yoluyla aktarılan düşünceler daha baskın olmaktadır.

1.4.1.2.3 Bilgi Gediği / Açığı Modeli

Bilgi gediği ya da bilgi açığı şeklinde isimlendirilen bu modele göre; medya aracılığıyla yayılan bilgi toplumsal sistem içine yerleşirken, bu bilgiyi edinme eğilimi nüfusun sosyo-ekonomik statüsü açısından farklılık göstermektedir. Eğitim, meslek, yaşanan yer ve gelir seviyesi yüksek olan insanlar daha çabuk bilgi edinme yöneliminde olurken; eğitim, meslek, yaşanan yer ve gelir seviyesi düşük olan

insanlarda bunun tam tersi tutum olmaktadır. Bunun sonucunda da toplumsal statüsü farklı olan insan grupları arasında bilgi açığı artmaktadır. Bilgi edinme açısından düşük sosyo-ekonomik statüdeki sınıflar fakir kalmaya devam edip, hatta daha da fakirleşirken; daha yüksek sosyo-ekonomik statüde bulunan toplumsal sınıflar daha da zenginleşmekte ve refaha ulaşmaktadır.

1.4.1.2.4 Medya Bağımlılığı Modeli

Bu yaklaşım Ball Roreach ve De Fleur tarafından formülleştirilmiştir. Toplumlar zamanla karmaşık bir hal aldıkça, insanlar yaşadıkları dünya ile ilgili bilgi edinmek ve kendilerine bir yön bulmak için medyaya bağlı hale gelmektedir. Özellikle günümüzde sıklıkla rastladığımız medyaya bağımlı hale gelen birey, medyaya bağlandıkça sosyal hayattan kopmakta, çok fazla bilgi edinen birey genellikle bu bilgileri çevresindeki insanlarla paylaşmamakta ve yalnız kalmaktadır.

1.4.2 Medyanın Kamusal İşlevleri

Medya, haber toplama ve yayınlama, sorun teşkil eden olaylarla ilgili tutum sergileme, eleştiri ortamı yaratma, farklı fikirlerin ortaya çıkmasına katkı sağlama yoluyla kamusal görevini yapmaktadır. Bu görev, demokratik ülkelerin hepsinde anayasada yer almaktadır. Toplumlarda pek çok işlevi olan medya, ister genel olsun isterse yerel olsun statik özellikleriyle “kamusal göreve sahip” topluma ait bir iletişim kurumudur. Bu noktada medyanın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Başta yazılı basın olan gazeteler olmak üzere, tüm kitle iletişim araçlarının ilk işlevi bireyleri haberdar etmek; ikinci görevi ise, bireyleri bu haberlerle etkilemektir. Yapılan haberler bir yandan toplumu etkiler ve yön verirken; öte yandan belirli bir konuda kamuoyunun oluşmasını sağlarlar.

Medyanın görevleri, UNESCO Komisyonu tarafından hazırlanmış olan kısaca Mac Bride Raporu diye isimlendirilen çalışmada sekiz ana başlık altında yer alır. Farklı ülkeler ve siyasal rejimler arasında bu işlevlerin yerine getirilmesi farklılık gösterse de her ülkede bu işlevler vardır. Sırasıyla bu işlevler;

Habercilik: Haber, bilgi, olay, fikir ve yorumların toplanıp depolanması, işlenerek dağıtılması.

Toplumsallaştırma: Medya sayesinde insanların yaşadığı toplum ile kendileri arasında bağ kurup, toplum içinde yer almalarını sağlaması. Farklı insanlar arasında bütünlük oluşturması.

Güdüleme: Kişisel ve toplumsal etkinlikleri ortak amaç doğrultusunda uyarmak.

Tartışma Ortamı Hazırlama: Kamu yararı için var olan sorunları gidermede bilgileri sunmak.

Eğitim: İnsanların pek çok konuda bilgi sahibi olmasına, önemsiz gibi görünen konuları fark etmesine olanak sağlama. Bu sayede insanların düşüncelerinin gelişip ve onların kişiliğinin oluşmasına yardımcı olmak.

Kültürün Gelişmesine Katkı: Geçmişten bize kalan mirası korumak adına sanatsal ve kültürel eserleri yaymak.

Eğlendirme: Tiyatro, sinema, sanat ve edebiyat, müzik, spor vb. yaratıcı etkinlikleri yaymak.

Bütünleştirme: İnsanların birbirlerini tanıyıp anlamalarını sağlamak ve mesajın çok kişiye ulaşmasına katkıda bulunmak.

Bukart, medyanın işlevlerini; dört ana başlıkta toplamıştır (Yüksel, 2001: 8). Bu işlevler;

1.4.2.1 Medyanın Enformasyon İşlevi

Enformasyon işlevi medya için elde edilen ilk ve en önemli işlevdir. Diğer işlevler medyanın zamanla gelişimine, siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara göre elde edilmiştir. Bu işlev bireylerin hem toplum içinde hem de dünyadaki olaylar hakkında bilgi edinmesi, bu sayede de bireylerin topluma uyum sağlama ve toplumda ilerlemeyi kolaylaştırması açısından önemlidir. Medyanın bu görevi ile siyasetten ekonomiye, modadan sağlığa pek çok alanda topluma bilgi ve haber sunulur. Ulusal ve uluslararası alandaki bilgi ve haberler medya yoluyla iletilir, bir yerde depolanır daha sonra işlenir ve dağıtılır. İnsanlar, medya aracılığıyla bilgilendirilirken, aynı zamanda medya tarafından yönlendirilmektedir. Günümüzde olduğu gibi küreselleşmenin de etkisiyle teknolojik gelişmeler artarken bilgi miktarı da artmaktadır.

1.4.2.2 Medyanın Siyasal İşlevi

1.4.2.2.1 Kamuoyu Oluşturma İşlevi

Sanayileşmenin gelişmesinin ardından kentleşme, demokratikleşme, medya organlarının artması ile okur-yazarlık artmıştır. Bu artışla birlikte kamuoyu olgusu oluşmuştur. 20. yüzyıl'ın başlarından itibaren ise kamuoyu, Kapani tarafından, belirli zamanlarda sorunlar karşısında bu sorunları çözmeye çalışan gruplara verilen isim şeklinde tanımlanmıştır (Kapani, 1983:115). Kamuoyu çağdaş politika biliminin önemli kavramlarından biridir. Kamuoyu -Public Opinion'daki- kamu deyimini, “belli bir sorun hakkında fikir ve kanaat sahibi olan bir grubu” ifade eder.

Bugün kamuoyu oluşumunda en önemli ve etkili öge “kitle haberleşme araçları”dır. Gün geçtikçe artan teknolojik gelişmeler sayesinde bu araçların etki alanlarının giderek büyümektedir.

1.4.2.2.2 Kamuoyu Oluşturmada Medyanın Etkinliği

Medya kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme noktasında etkilidir. Olayları yorumlayıp değerlendirerek kamuoyu oluşturmaktadır. Kamuoyu oluşumunda lokomotif görevini üstlenen medya bu görevini yerine getirirken en çok haberleri kullanır. Haber veya haberle ilgili mesajı iletirken bu mesajın daha etkili olması için fotoğraf, makale, söyleşi, röportaj, köşe yazarlarının yorumları ve haber için yapılan kurgulamalar kullanılır. Medya kamuoyu oluşturma görevini yerine getirirken bazı sınırlamalarla karşılaşır. Bunlardan biri “algıda seçicilik”tir. Bireyler, izledikleri ya da okudukları haber ve yorumlardan sadece kendileri için önemli gördüklerini önemsemektedirler. “Seçmeli ilgi” de denilen bu durumun medyanın etkisini azatlığı görüşü hakimdir. Kamuoyu oluştururken oluşan bir diğer sınırlama ise, bireylerin bağlı olduğu sosyal grubun ilkeleriyle bağdaşmayan, onlarla çatışan ve çelişen haber ve mesajlarla ilgilenmemesidir. Ancak tüm bu kısıtlamalara rağmen medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkisi, eski düşünceler yerine yeni düşüncelerin oluşmasına olanak sağlaması yadsınamaz bir gerçektir.

1.4.2.3 Denetleme ve Eleştiri İşlevi

Modern demokratik rejime sahip ülkelerde yasama-yürütme-yargı yanında 4.güç olarak medya kabul edilmekte, medyanın devleti etkili biçimde özgürce denetleyeceği kabul edilmektedir. Medya, 4. kuvvet olarak hem devlet ve yöneticileri gözetler, hem de eleştiri ve uyarıları ile yönetenlerin yetkilerini doğru kullanması yönünde fayda sağlar.

1.4.2.4 Propaganda İşlevi

Propagandada mesajlar doğrudan, tek taraflı ve otoriter bir tavırla yoğun biçimde hedef kitleye ulaştırılır. Bu aktarma yapılırken mesajlar tartışılmaz ve yorumlanmaz. Propaganda ile mesaj olduğu gibi verilerek, bu şekilde kabul edilir ve onaylanır. Bunun sonucunda da mesajı alan kitlede tutum ve davranış değişikliği olmaktadır. Propaganda yapılırken süre kısa olduğundan verilmek istenen mesaj en kısa sürede verilir ve sonuca ulaşılır. Tokgöz'e göre propaganda, *“en çarpıcı biçimde, siyasal fikir, düşünce ve eylemin kamuoyuna empoze edilerek onlarda tutum ve davranış değişikliği yaratan unsurdur. Her dönemde ve her siyasal sistemde başvurulan bir iletişim etkinliği olmuştur”* (Tokgöz, 1990: 70). Günümüz demokrasilerinde etkin olan medya araçlarında özellikle internet, televizyon ve gazetelerin güvenilir olmaları, detaylı bilgi aktarmaları ve hedef kitlelere kolayca ulaşması sayesinde iktidarını sürdürmek isteyen yöneticiler medya yoluyla propaganda yapmaktadır.

1.4.2.5 Medyanın Ekonomik İşlevi

Medya, modern toplumlarda artık ekonomiden bağımsız olmayan endüstriyel alanda varlığını hissettiren bir yapıdır. Medyaya ayrılan kaynak, medya için oluşturulan sermaye, medya alt yapısı, medyada çalışan insanlar ve medyanın ürettiklerine bakıldığında medyanın ekonomi ile birlikte sanayi ve ticaret sektörü olarak anılması yadsınamaz. Radyo ve televizyon kuruluşları, basım ve yayım evleri, reklam ajansları ve bilgi işlem merkezleri ile medya değişik alanlarda hemen hemen her ülkede bulunmaktadır. Hatta uluslararası şirketlerin bir ögesi olarak ekonomide önemli bir yere konumlanmıştır.

Günümüzde çoğu medya kuruluşu özel şirket niteliğinde, bir holding bünyesinde var olmakta ve özel sektörlerde olduğu gibi kar amacı güderek işlerini yürütmektedir. Dolayısıyla medyanın ekonomik işlevi, doğrudan ya da dolaylı olarak kar sağlamaktır. Medyanın ekonomik işlevini yerine getirirken kullandığı en önemli kaynak ise reklamlardır. Bu bağlamda medya kuruluşları reklam veren kesimle arasında iyi tuttuğu sürece reklam gelirleri artacak ve ekonomik anlamda zor durumda olmayacaktır.

Burada önemli bir sorun karşımıza çıkmaktadır. O da tekelleşmedir. Yani tek bir holding bünyesinde pek çok şirket bulunmakta, bunlardan birisi de medya kuruluşudur. Bu durum medyanın haber verme ve yayınlama anlamında bağlı olduğu holdingin çıkarlarını koruma açısından bazı olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Medya kuruluşu bu bağlamda önceliği holdingin çıkarlarını korumaya verdiği için bağımsız ve yanlı olmayan habercilik konusunda sorunlar yaşanmaktadır.

1.4.2.6 Medyanın Sosyal İşlevi

1.4.2.6.1 Eğlendirme

Yapılan araştırmalar neticesinde görülmektedir ki, medya en çok eğlendirici yayınlara yer vermektedir. Kamuoyunun özellikle eğlendirici haber ve programlara eğilimi, medya sahiplerini ve yöneticilerini bu noktada çalışmaya ve bu anlamda yayınlara yapmaya yönlendirmiştir. Medyanın en önemli işlevlerinden biri olan eğlendirme işlevi, insanları mutlu etmek ve rahatlatmaktır. Gündelik hayatta yorulan ve rutin işlerinden sıkılan insanlar, eğlendiren haber ya da programlarla “vakit geçirmeyi” tercih etmektedir. İnsanların eğlenmek istemeleri sonucunda televizyon ve internete olan bağımlılık artmakta ve medya kuruluşları da bu anlamda eğlendiren ve güldüren programları insanlara sunmaktadır.

1.4.2.6.2 Toplumsallaştırma

Toplumsallaşma sürecinde kişiler içinde buldukları toplumun kurallarını, değerlerini benimserler. Toplumsallaşma sürecinde aile en etkili unsurdur. Aileden sonra okul ve iş hayatı da bu süreçte etkilidir. Kişilerin toplumsallaşma sürecinde medya önemli bir araçtır. Medya sayesinde insanlar toplumla bağlarını

koparmamaktadır. Sosyalleşme sürecinde günlük hayatı düzenlerken bireyler medya sayesinde hem çevre konusunda bilgi sahibi olmakta hem de çevreye ayak uydurmaktadır. Bu işlevi ile medya hayatımızda önemli bir yerde konumlanmaktadır.

1.4.2.6.3 Kültürel Değerlerin Korunması

Medyanın kültürel değerlerin korunması işlevini yerine getirirken hem geçmiş mirası savunur hem de kültürel değerleri geliştirir. Medya hem arşivleri hem de yayımları ile toplumlar için hafıza görevi üstlenerek kültürel değerlerin yaşatılmasında hem tarihsel hem de sanatsal bir vazifeye sahiptir. İnsanlar sanatsal faaliyetleri medya sayesinde öğrenirken, aynı zamanda bu sanatsal faaliyetlere yine medya sayesinde katılım sağlarlar.

1.4.2.7 Eleştirel Görüşlere Göre Medyanın İşlevleri

Eleştirel görüşlere göre medyanın temel iki işlevi vardır. Birincisi, ekonomik işlevdir. Bu işlevi sayesinde mal ve hizmetler reklamlar vasıtasıyla tanıtılmakta ve satış gerçekleştirilmektedir. Diğer işlev ise, ideolojiyi aktarmak veya propagandasını yapmak olan ideolojik işlevdir (Erdoğan, 2002: 326).

Eleştirel görüşlere sahip olanlar medyanın ideolojik işlevi üzerinde yoğunlaşırlar. Onlar medyanın bazı ideolojileri daha da meşru hale getirdiğini, bu ideolojileri detaylı biçimde ele aldığını ve daha geniş kitlelere aktardığını savunurlar.

Medyanın ekonomiyle iç içe olduğu ortamda, medya büyük sermaye elindedir. Bu nedenle demokrasi o yönde ilerlemektedir. Medya devlet elinde ise de devletin propaganda aracı gibi kullanılmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun demokratik sistemlerde medyanın varlığı önem arz etmektedir.

1.5 MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ

Medya ile siyaset arasındaki ilişki en genel ifadeyle karşılıklıdır (Arabacı 2004: 109). Medya ve siyaset ilişkisi birbirine bağımlı, birbirinden istifade eden ve kendi arasında geçişken yapıdadır. Medyada bir konu sürekli gündeme geliyorsa siyasal gündem de buna paralel etkilenmektedir. Siyasetçiler de, medyanın insanlar üzerindeki etkilerini bildiklerinden ve yaptıkları çalışmaların medyada yer almasını

istediklerinden medya ile sıkı ilişkiler kurmaktadır. Medya gibi etkin bir gücün işlevleri itibariyle siyasetten ayrı düşünülemez. İktidar medya sayesinde icraatları hakkında vatandaşları bilgilendirirken, vatandaş da yine medya üzerinden iktidara sorunlarını ve taleplerini iletebilmektedir.

İnal (1999: 19-21) medya ve siyaset ilişkisini anlatırken; siyasal sistemin medyaya bağımlı olduğunu, siyasilerin güçlerini medya sayesinde sağladığını, medyasız bir siyasi sistemin olmayacağını ifade etmiştir. Medya tarafından gündeme getirilen konular ve yapılan haberler ile medyanın siyasetin tam ortasında olduğunu vurgulamıştır.

Medya organları ve siyaset ilişkisi karmaşık ve çok boyutlu bir ilişki görünümündedir. Birbirine bağlı, birbirini besleyen, birbirini destekleyen ve şartlara göre birinin diğerini domine ettiği bir ilişkiye sahip olan medya ve siyaset ilişkisinde siyasetin bir adım önde olduğu görülmektedir. Ancak teknolojinin gelişmesi ile internet ortamına taşınan ve daha özgür bir ortamda etkisini arttıran medyanın gelecekte siyaseti zorlayacağı da yadsınamaz bir gerçektir. Öte yandan gelişen teknolojiyle devlete mali olarak bağlanan medya gruplarının, ticari nedenlerden dolayı siyasi otoritelerle uyumlu hareket etmek durumunda kalacağı da beklenmektedir.

Dördüncü kuvvet olarak anılan ancak zaman zaman ikinci kuvvet olan hatta çok nadir de olsa birinci kuvvet olan medya, siyasete karşı kamuoyu oluşturmak amacıyla gündem oluşturmak, tekelleşmek ve kamu denetçiliği yapmak için araç olarak kullanılmaktadır. Çoğu düşünürün göre medya insanların neyi nasıl düşüneceklerine karar verecek güçtedir. Ayrıca medya önemli veya önemsiz her tür konuyu politikacıların gündemine sokabilir. Medya bunu yaparken pasif ya da aktif duruş sergileyebilmektedir. NoamChomsky'a göre de; medya kamuoyunun dikkatini belirli bir olaya çevirdiğinde siyasetçiler de söz konusu konuyu gündemlerine almak durumunda kalırlar. Medya siyaset için meşruiyet aracıdır. Siyasetçiler seçim propagandalarında kendilerine yakın medya üzerinden tabana ulaşmayı tercih ederler. Medya haber kaynağı olarak siyaseti görürken, siyasiler de özellikle seçmen kitleye ulaşmak için medyayı araç olarak görür. İşte tamda bu noktada medya-siyaset ilişkisi karşılıklı bir sürece dönüşür.

Medya kuruluşlarının aynı zamanda ticari şirketler oluşu onları ayakta kalmak için iktidarla barışık olmaya zorlamaktadır. Devlet teşviki ya da devlet kurumlarının verdiği reklamlar olmadan ayakta kalabilecek çok az medya kuruluşu vardır. Medyanın gerek haber gerekse mali olarak girdilerinin çoğunun devlet

tarafından karşılanması onu siyasi otoriteye bağımlı kılmaktadır. Siyasetin devlet gücünü elinde bulundurması, iktidar sahiplerinin medya üzerinde baskı oluşturmaya ve medyayı kontrol altına tutma gücüne sahip olmasına neden olmaktadır. Medya siyasi erk ve halk arasında bir tür acente görevi yaparak siyasetin sözcülüğünü yapar. Kanunları da arkasına alan siyasiler medyaya karşı bir adım önde olsalar da medya siyaset ilişkisi birbirinden bağımsız değildir.

Medya ve siyaset ilişkisi üzerine çok fazla çalışma, araştırma yapılmış, modellemeler, kuramsal yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Alt başlıklarda medya siyaset ilişkisindeki kuramsal yaklaşımlara değinilerek konu akademik bir dille ele alınacak, konunun daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır.

1.5.1 Medya ve Siyaset İlişkisinde Kuramsal Yaklaşımlar

Mevcut toplumsal yapının sürdürülmesi noktasında önemli olan medya, işlevleri ve konumu itibarıyla modern demokratik sistemlerin gelişiminde ve demokrasi bilincinin oluşmasında etkili araçtır. Bu yönüyle medya, var olduğu günden, günümüze kadar kamuoyu, siyaset ve siyasal kurumlarla iç içe olmuş; siyasetin ve siyasi yönelimlerin kamuoyuna aktarılmasında önemli bir konuma sahip olmuştur.

Medya siyaset ilişkisini daha iyi anlamak adına kuramsal yaklaşımlar üzerinden değerlendirme yapmak gerekmektedir. Medya, analiz edilirken ya da değerlendirilirken iki temel anlayış vardır. Bu anlayışlardan biri “ana akım” olarak adlandırılan ve Amerikan bilimsel araştırma geleneği içinde yer alan yaklaşımdır. Diğeri de eleştirel yaklaşımdır. Bu yaklaşım da işlediği konuları toplumsal açıdan değerlendirir.

1.5.1.1 Liberal Çoğulcu Yaklaşımlara Göre Medya-Siyaset İlişkisi

Liberal yönelimli, “ana akım” olarak adlandırılan bu yaklaşım açısından medya, genel olarak değerlendirildiğinde, bireylere ve topluma bilgi veren, olaylar hakkında haber veren, birey ve toplumu eğlendirirken eğiten, özellikle sorunlu ve tartışmaya açık konularda bireylerin kamuoyu oluşturmaya olanak sağlayan kurumdur. Ayrıca medya halk adına yöneticileri denetleme görevi de üstlenmiştir. Tüm bu işlevleri neticesinde de medya demokratik toplumlarda yasama, yürütme ve

yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak anılmaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşımlar, Amerikan bilimsel araştırma gelenekleri kapsamında şekillenmiştir. Bu yaklaşım modelinde göre, medya toplumsal “olayları yansıtan bir ayna” olarak görev yapmaktadır. Liberal demokratik siyasi sistemlerde, pek çok medya kuruluşu özel sektör kuruluşudur. Bu sayede dünya medya sayesinde küreselleşmekte, toplumlar ve kültürler arasında da etkileşim sağlanmaktadır.

1.5.1.2 Eleştirel Yaklaşımlara Göre Medya Siyaset İlişkisi

Eleştirel yaklaşımlar açısında medya, egemen söylemleri yaygınlaştırırken, bir propaganda aracı gibi kullanılmakta ve iktidar için lehte, yönetilenler için aleyhte görev almaktadır. Bu yaklaşımda devlet veya iktidar için ideolojik aygıt olmakta, içerikleri ile yönlendirme görevi üstlenmektedir. Türkiye’de de medya, haber ve bilgileriyle gündemi değiştirmekte, sorunları normalleştirmekte, bireylerin bilgilenmesine engel olmakta ve iktidarın alternatifsiz ve tek olduğunu bireylere aşılarmaktadır. Bu noktada medyanın bu yaklaşımını çalışmamıza konu olan 28 Şubat sürecinde açıkça görmekteyiz.

1.5.1.3 28 Şubat Sürecinde Medya-Siyaset İlişkisi

Türk tarihinde medya siyaset ilişkisine baktığımızda ilk olarak Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda değişen ve gelişen dünya şartlarının bir sonucu olarak II. Mahmud medyanın gücünden yararlanmışır. II. Mahmud toplumla iletişim sağlamak ve yaptığı projeleri topluma anlatmak amacıyla ilk resmi gazete Takvim-i Vekayi’nin basılmasını istemiştir. Daha sonra 1860’da padişaha muhalif olan Genç Osmanlıların aynı zamanda bürokrat olması medya-siyaset ilişkilerine ayrı bir boyut kazandırmıştır. İlk gazetelerin yayın hayatına başladığı bu yıllarda yurt dışında eğitim alan yazarlar aracılığıyla gazeteler toplumu modernleşmeye yönlendirme görevini üstlenmişlerdir.

Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte ise gazetecilere uygulamaya konan yeni reformları topluma benimsetme görevi verilmiştir. “Ankara basını” olarak adlandırılan bazıları hem reformları hem de yeni kurulan hükümeti gönülden desteklerken; eleştirel tutumu nedeniyle de “İstanbul basını” zaman zaman cezalandırılmış, gazeteciler İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanmış, kimi zaman sürgüne gönderilmiştir. Cumhuriyet yeni kurulduğu için dönemin basınından

beklenen şey o dönemin faaliyetlerinin desteklenmesi şeklindedir. İlk zamanlar bu desteğin ikna yöntemiyle oluşturulmaya çalışıldığını söyleyen Demir, bu durumun yetersiz kalması üzerine kanuni düzenlemeler ve İstiklal Mahkemeleri vasıtasıyla basın denetim altına alındığını aktarmaktadır (Demir, 2007:139).

Medya iktidar ilişkilerindeki sorunlar çok partili hayata geçişle birlikte devam etmiş, önceleri basına özgürlük taahhüdünde bulunan Demokrat Parti kısa süre sonra bu sözünden vazgeçmiş, kendine daha yakın medya sahiplerini desteklerken muhalif medyaya siyasi ve ekonomik baskılar yapmıştır. Refah seviyesinin yükseldiği ve ekonominin büyüdüğü Demokrat Parti döneminin ilk yıllarında basın medya ilişkisi iyiyken, sonraki süreçte DP iktidarının icraatlarının beklentiyi karşılamak yerine kötüleşmeye başlaması ve bu konuların basın tarafından halka ulaştırılma endişesi nedeniyle medya-iktidar ilişkisi bozulmuştur. DP hükümetinin baskısı 1960 Darbesi'yle sona ermiş, Milli Birlik Komitesi resmi ilanların dağıtılması için Basın İlan Kurumu'nu kurmuş, 5953 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanun” ya da bilinen adıyla “Basın İş Kanunu”nda yaptığı 212 sayılı değişiklikle gazetecilere önemli haklar tanımıştır. Halen yürürlükte olan bu kanuna medya patronları tepki göstermiş, bazı gazete sahipleri (Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Tercüman, Vatan gibi) üç gün gazete çıkarmamışlardır. Bunun yerine gazete çalışanları Gazeteciler Sendikası'nın desteğiyle bu üç gün “Basın” adlı bir gazete çıkararak tepkilerini göstermişlerdir.

Ülkemizde neredeyse her 10 yılda bir gerçekleşen darbeler yüzünden basın özgürlüğü her defasında gerilemiş, muhalif gazetelerin kapatılmış, gazeteciler hapse girmiş ya da ülkeyi terk etmiştir. Bununla birlikte “ana akım” medya ise askeri müdahalelerin duyurulması ve bu darbelerin hem yasal hem de gerekli olduğunun halka iletilmesi ve halkın buna inandırılması konusunda araç olarak kullanılmıştır. Ali Dağlar, daima iktidarın yanında yer alan gazete sahiplerinin özellikle askeri müdahale dönemlerinde, örneğin 1977-1980 yılları arasında, önemli bir işlev gördüğünün ve muktedir adına araç olarak kullanıldığının altını çizmiştir (Dağlar; 2010: 52-56).

1990'lı yıllara gelindiğinde yüksek tirajlara ulaşan ve geniş kitlelere daha kolay ulaşabilen medya sahipleri ve kuruluşları ellerindeki medya gücünün farkına vararak propagandalarını aktif bir şekilde yapmışlardır. Medya gücünden yararlanarak, onu gerektiğinde şantaj aleti ve bir silah gibi kullanım amacı güden büyük sermayedarlar bu sektörü de ele geçirmeye çalışmışlar ve esasen bu konuda

başarıya da ulaşmışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya konulan medya siyaset ilişkisi, siyasete maddi açıdan bağlı, iktidardan nemalanan bir medya şeklindeyken, 90'lı yıllarda medya siyaset ilişkisi içerisine bir de ticaret karışmıştır. Patronların medya sahibi olduğu bu yıllarda ticari faaliyetlerine siyasetten destek bekleyen, bulunca da onun yanında olan ama destek göremeyince iktidarın faaliyetlerinin eleştirildiği bir medya karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında siyasi iradenin yanında halkın üstten şekillenmesine yardımcı olan medya, daha sonraki zamanlarda çıkar ilişkisine dayalı karşılıklı olmak kaydıyla işine gelen grubun ya da grupların yanında yer almıştır. İlk yıllarda siyasi erkin baskısı sonucunda iktidarın ve siyasal seçkinlerin bir propagandası haline gelmiş olan medya daha sonra ticari bir işlevsellikte kazanınca farklı boyutlara ulaşmıştır.

Bu anlamda medya-siyaset ilişkisinin en çarpıcı örneği 28 Şubat sürecidir. 28 Şubat sürecinde MGK kararları öncesi ülkenin irticai bir yapıya doğru sürüldüğü, rejimin tehlikede olduğu o zamana kadar hiç gündemde olmayan bir sürü dini grup ve cemaatin faaliyetlerinin medya fırınında ısıtılıp halka sunulduğu bilinmektedir. Hükümetin yıkılmasında medyanın büyük bir rol oynadığı, medyanın ortaya atmış olduğu iddiaların bir iktidarın yıkılmasına sebep olabilecek derecede önemli olduğu da açıkça görülmüştür.

28 Şubat Sürecinde Türkiye’de, tüm medya organlarında, kamuoyunu etkilemesi bakımından iki farklı medya grubunun var olduğu görülmüş, 28 Şubat sürecinde iki medya grubu, iki farklı sağ partiyi haber ve yayınlarıyla desteklemiştir. 28 Şubat sürecinin medya tarafından desteklenen bir rant kavgası olduğunu merkez medyanın içinde bulunan bazı gazetecilerin köşe yazılarında da görmek mümkündür. Bunun örnekleri ileriki konularda aktarılacaktır. 28 Şubat sürecinde medya bazen siyasetin bazen de sermaye odaklı etkilerin odağı olarak hareket etmiş ve bu süreçte de kamuoyu oluşturmada önemli bir işlev üstlenmiştir. Desteklediğini iktidara getiremeyen medya, istemediğini iktidardan indirmeyi başarmıştır. Bunun en belirgin örneğini de, şüphesiz ki 28 Şubat sürecinde görmekteyiz. Medya post modern darbeye zemin hazırlayan temel öge olmuş, ‘Ana akım’ medya diye adlandırılan Hürriyet, Milliyet, o zaman ki Sabah, adeta 28 Şubat sürecine giden yolun taşlarını döşemiştir. O zamanlar her gün manşetlerini “İrtica geliyor” haberleriyle süsleyen yazılı basın 28 Şubat ve sonrasında Milli Görüş karşıtı tutumunu sürdürmüş, o zaman ki ATV, Kanal D ve Show TV gibi görsel medya da gazeteleri ana haber bültenleri ile ve çeşitli haber programlarıyla desteklemiştir.

Medya iktidar karşıtı tutum içindeyken dönemin iktidarı ise önceleri icraatlarını duyurma ve bu noktada kamuoyu oluşturma tutumu içinde olmuştur. Ali Bayramoğlu'na göre; 28 Şubat sürecinde medya gündemine girmekte başarısız olan, dönemin Başbakanı ve RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan medya gündemini değiştirmek için ekonomi politikalarını ve gelişmeleri gündeme getirme biçimindeki medya stratejisini uygulamıştır (Bayramoğlu, 2001: 78).

REFAHYOL iktidarı göreve başladığı dönemden itibaren Türk medyasındaki haberler incelendiğinde koalisyona karşı tepkisel haberlerin arttığı görülmüştür. Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kuran Refah Partisi, milli görüş ve muhafazakar söylemleri üzerinden iktidara geldiği günden itibaren Türkiye Cumhuriyeti rejimi için tehlikeli olarak görülmüş ve bu tehlike üzerinden değerlendirilmiştir. Medya da koalisyon hükümetine, hükümetin icraatlarına ve özellikle Refah Partisine karşı muhalif bir tavır içerisinde olmuştur. Hatta hükümetten bir bakanın sorumluluğunda olan devlet kanalı TRT bile hükümet aleyhine haber ve programlarla gündeme gelmiştir.

Erbakan ve medya gerginliği, hükümetin ilanından başlayarak hiç azalmadan devam etmiştir. “İrtica tehlikesi” konusu medya gündeminden düşmeyince başta Erbakan olmak üzere Refah Partisi taraftarları, kendilerini ilgilendiren haberlerde olumsuzluk gördüklerinde “yalan haber”, “montaj” ya da “bir kısım medyanın uydurması”, şeklinde söylemlerde bulunmuşlardır. Medya içeriklerine yansıyan darbe söylentilerinin, ordu ve hükümet arasındaki gerilimden söz eden haberlerin doğru olmadığını ifade eden hükümet yetkilileri, her fırsatta bu haberlerin gerçeği yansıtmadığını ve her şeyin “uyum içinde” devam ettiğini savunmuşlardır (Akel, 1998: 121).

Refah Partisi'nin kamuoyu oluşturmak için izlediği yöntem eskiden beri, medya gündemine hâkim olma şeklinde olmamıştır. Daha seçim döneminde “bir kısım medya” eleştirilerine başlayan RP, bu kuruluşlarının gündemine girmesinin mümkün olamayacağını bilincindedir. RP, medyanın söylediklerini yalanlayarak halka gerçekleri yüz yüze anlatma stratejisi belirlemiştir. Parti örgütünü hemen hemen bütün yurtta mahalle ve sokaklar bazında genişletmiş olan RP'nin örgüt ağı, medyanın RP üzerindeki baskıları karşısında da harekete geçmiş, “yüz yüze savunma” ve “konuşarak ikna etme” tekniği ile medyanın karşısında yerini almıştır.

28 Şubat sürecinde post modern darbeye zemin hazırlayan, hükümet aleyhinde yayın yapan ve “ana akım” medya olarak anılan dönemin görsel ve işitsel

medya gruplarını baskı altına alamayan hükümet, öte yandan kendi lehine yayın yapan medya kuruluşlarını teşvik ya da ödüllendirme yolunu seçmiştir. Bu konu da 9 Aralık 1996'da Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde “hükümetin kendisini destekleyen İslami basın ve yağcı gazetelere trilyonluk teşvik aktarımı” biçiminde haberler gündeme getirilmiştir. Yine aynı süreçte REFAHYOL Hükümeti tarafından gazete promosyonlarında kısıtlamaya gidilmiş ve bu konuda bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu çerçevede, promosyonlar için önceden para yatırılması ve Sanayi Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir. Hemen akabinde yine REFAHYOL Hükümetinin hazırladığı ve medya tarafından “sansür yasası” olarak adlandırılan “basın kurumlarının yapılanmasına” ilişkin düzenlemeyi içeren yasa tasarısı gündeme gelmiştir. Bu yasa tasarısına göre; haberlerin nasıl yazılacağından, promosyonlara kadar pek çok konuda kısıtlama yapılmıştır (Saybaşı,1998: 28). Bu yasa tasarısına göre “*bir basın şirketi bir yayın organı çıkartabilir*” hükmü ile “üretim, yatırım, ihracat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşlar ile bunların hissedarları bu şirketleri kuramaz” koşulu öne sürülmüştür. Ayrıca basın şirketlerinde yüzde 10'dan fazla hissesi bulunanların devletten kredi almalarını yasaklanmıştır. Yasa teklifi yayınlandıktan sonra büyük protestolar olmuş, İstanbul'da CHP destekli “haberime dokunma” kampanyası düzenlenmiş, yürüyüşler yapılmış ayrıca Avrupa Gazeteciler Birliği ve Dünya Gazeteciler Birliği de yasa teklifine tepkilerini dile getirmiştir.

Sonuç olarak; Türkiye'de medya iktidar karşısında kamuoyu oluşturma gücünü kullanmakta; iktidar da çeşitli maddi yaptırımlarla, istemediği yayınları engellemektedir. 28 Şubat sürecinde medya ve siyaset ilişkisinde medyanın aktif tutum içinde olduğu görülmüştür. Medya iktidar ile olan ilişkilerinde yaptığı haberlerle siyasi iktidarlara karar almaya, aldığı karardan vazgeçirmeye, tekrar düşünmeye veya incelemeye, kanuni boşluklardan doğan aksaklıkları düzeltmeye yönelik etkin bir güç olarak işlev göstermiştir.

1.6 MEDYA VE SİYASET KURAMLARI

Medya ve siyaset arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak için medya ile alakalı kuramlara değinmekte fayda vardır. Medya kuramları siyaset ve sosyolojiden ayrılamaz. Çünkü medya içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durumlardan etkilenmektedir. Bu açıdan medya kuramlarının bazıları tarih içinde tecrübelerle

dayanarak ortaya çıkmış, bir kısmı da siyasi ve sosyal kurumlarla beraber var olmuştur.

Medya iletişimine gönderme yapan Sibert, Peterson ve Schramn “Basının Dört Kuramı” nı (Four Therories of Press) 1950 yılında ortaya çıkarmışlardır. Bu kuram ulusal medya düzenini sınıflarken kullanılan en tanınmış ve günümüze kadar gelmiş bir yaklaşımdır. Bu “dört kuram” ın amacı farklı görüşlerde medyanın değişik modellerini tarif etmektir. Farklı sistemlerde farklı olgular, farklı tarzda medya söylemine dönüşür (Demir, 2007: 33). Sibert ve arkadaşlarının ortaya çıkardığı medya kuramlarına McQuail’in “gelişme” ve “demokratik katılımcı” kuramları eklenmiştir. Bu kuramlar gözlemlerden üretilmiş “kuralcı kurallar” dır. Normatif medya kuramları olarak adlandırılan bu kuramlar medyanın görevini nasıl yaptığını anlamak amacıyla ortaya çıkmıştır.

1.6.1 Otoriter Kuram

Bu kurama göre, kitle iletişim araçları, iktidarın kontrolünde iktidarın politikalarını destekleyen ve devamlılığını sağlayan bir araçtır. Bu kurama göre iktidar medyayı sınırlandırabilmektedir. Medya düzeni bozmak noktasında yayın yapamadığı gibi yönetim noktasında otoriteye bağlıdır. Otoriter kurama göre; medya ve bütün kitle iletişim araçları devlet için çalışan ve iktidarın savunduğu görüşleri geliştiren bir araçtır. Sansürü de destekleyen otoriter kuram uygulanmasında otorite çeşitli sınırlama ve denetleme yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntemlerden biri “basına sansür”, diğeri de hükümet tarafından bir gruba ayrıcalık verilerek yapılan yayın iznidir. Başka bir yöntem devlet aleyhtarı yayın yapanları yeni yasalarla yargılamaktır. Son yöntem de, basının karını ve tirajını azaltmak için vergi sistemi kurmak ve maddi anlamda medya kuruluşunu kısıtlamaktır.

Otoriter kuram özellikle yarı-demokratik toplumlarda ve diktatörlük ya da askeri vesayetin hakim olduğu toplumlarda görülmektedir. Medya bu şartlar altında özgürce görevini yerine getiremediği gibi ve de baskı altında kalır. Bu kurama örnek gösterilecek dönemler, Almanya’daki Nazi dönemi ve İtalya’daki faşist Mussolini dönemidir. Günümüzde de pek çok ülkede farklı rejimlerde otoriter kuram uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerde bile bu kuramın otoriter uygulamalarına rastlanmaktadır.

1.6.2 Totaliter/Sosyalist Kuram

Kaynağını, Marksist, Leninist, Stalinist düşüncelerden alan kuram 19. Yüzyılda Rus düşüncesi ve Hegel'in fikirlerinin karışımıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde medya, Sovyet Sosyalist rejiminin özellikle de partinin diktatöryasının devamına ve başarısına katkıda bulunma amacıyla görev yapmıştır. Bu kurama göre kitle iletişim araçları, hükümetin ekonomik ve siyasi eylemlerini de denetlerken, parti üyeleri de basını düzenli olarak kullanabilmektedir. Ancak basında parti yönetiminin amaçları ise eleştirilmemelidir. Genel olarak basın, devlet tarafından yönetilmeli ve kontrol edilmelidir. Mc Quail kuramın varsayımlarını konusunda; *“medya işçi sınıfa hizmet eder. Özel mülkiyet altında değildir. Medya bireyleri sosyalleştirme, eğitim ve bilgilendirme görevi üstlenmektedir. Medya izleyicilerin ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Medya, ülke içinde ve dışında gelişen olayları desteklemelidir.”* demiştir.

1.6.3 Liberal Kuram

1688'den sonra İngiltere ve Amerika'da uygulanan liberal sistem ilkeleri doğrultusunda Milton, Locke ve Mill'in yazılarından esinlenerek oluşturulan bu kuram basının çoğunlukla özel teşebbüste olması gerektiğini savunur. Bu kurama göre medyanın önemli iki rolü vardır. Birincisi toplumun gereksinim ya da ihtiyaçlarını karşılamak, ikincisi ise hükümeti kontrol etmek. Bu kurama göre iletişimde sansür olmaz. Ancak bazı bilgiler sınırlandırılabilir. Hükümet, bürokrat ve partilere yönelik saldırı içerikli haber yapılmaz.

1.6.4 Sosyal Sorumluluk Kuramı

Liberal kuramın uygulanmasında meydana gelen aksaklıkları dengelemek ve düzeltmek için ortaya konulan kuram, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkili olmuştur. ABD'de çoğu akademisyen toplanmış ve Hutchings Komisyonu olarak bilinen komisyonu kurmuş. Komisyon basının elindeki büyük gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanması, gazete sahiplerinin özellikle ekonomi ve siyaset alanında karşıt görüşleri dışlayarak sadece kendi fikirlerini kamuya kabul ettirmeye çalışması üzerine “Sosyal Sorumluluk Kuramı” üzerine bir rapor yayınlamıştır. Bu kurama göre, medyanın topluma karşı sorumlulukları vardır. Medya bu sorumluluğa göre

hareket etmelidir. Gerçek, doğru ve nesnel haberler aktarmalıdır. Medya kanunlarla düzenlenir. Medya mensupları topluma karşı sorumlu olduklarından buna göre hareket etmelidir.

1.6.5 Gelişme Aracı Kuramı

Bu kuram, 1950’li ve 1960’lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde medyanın nasıl özgür olabileceği sorusundan yola çıkarak gelişme göstermiştir. Gelişme aracı kuramına göre medya, milli hedeflere ulaşırken katkı sağlar ve toplumsal değerleri korur. Devlet medyayı kontrol edip yönlendirmekte, doğrudan ve dolaylı olarak da medyayı denetlemektedir. Medyanın özgürlüğü ekonomik öncelikler ve toplumun gelişmesine göre kısıtlanabilir. Devlette ülkenin çıkarları nedeniyle medyayı kısıtlayabilir.

1.6.6 Demokratik Katılımcı Kuram

Bu kuram özgürlükçülük, ütopyacılık, sosyalizm, eşitçilik, yerelcilik gibi kurumsal unsurlardan oluşur. Devlet kontrolünde medya bu kuramda reddedilirken; yerellik ve verici-alıcı rollerinin değişebilirliği ve etkileşime önem verilmektedir. Özgürlüğü esas alan bu kurama göre herkesin iletişim hakkı vardır. Medya izleyiciler, dinleyiciler ve hedef kitle için var olmalıdır. Medyanın yapılanması hükümet denetiminde değildir. Her grubun kendi medyası olabilmekte, bu bağlamda küçük çaplı ve karşılıklı iletişimin hakim olduğu medya grupları daha etkili olmaktadır.

1.7 MEDYA VE MEDYANIN GÜCÜ

Sosyal hayat içinde insanlar birbirleri ile zihinsel ve duygusal bağ kurmakta, her birey kendinden ve karşısındakinden sorumlu olmaktadır. İnsanlar arasında bu ilişki kurulurken bilgi paylaşımı, iletişim ve haberleşme önem kazanmaktadır. Medya bu noktada bilgi, iletişim ve haberleşme aracı olarak kullanılmaktadır. Günümüzdeki karşılığı kitle iletişim araçları olan medya, insan hayatında son derece önemli bir hal almış, insanların ne hakkında düşünmesi gerektiğinden nasıl düşünmesi gerektiğine kadar pek çok açıdan insanı etkiler hale gelmiştir. Medya sayesinde birbirinden tamamen habersiz insanlar birbirlerinden haberdar olmuşlardır.

İnsanların dünya görüşünü değiştirmek, düşüncelerinin temel kaynağını oluşturmak ve davranışları etkilemek, toplumsal sorunları ortaya çıkarmak ve sorunları çözmek konusunda medyanın işlevleri bilinmektedir. Bu durum son yıllarda daha da belirginleşmiştir.

Geçmişten günümüze toplumsal yapıların oluşmasında önemli bir yerde olan medya, toplumsal düzen içinde güçlü hale gelmiş ve bu güçle toplumda yeni dengelerin oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’de de gündemi sarsan pek çok olayda medyanın baş aktör olduğu bilinmektedir. Bunun en güzel örneği çalışmamıza konu olan 28 Şubat Sürecidir. Medya, 28 Şubat sürecinde bu sürecin ruhuna uygun biçimde yeniden işlevselleşmiş, tam bir kontrol ve yönetim aracına dönüşmüştür. Bu nedenle 28 Şubat’ın hazırlanmasından gerçekleşmesine ve sonrasında sürdürülmesine kadar etken bir rol almıştır. Kısacası medyanın olmadığı bir 28 Şubat’tan bahsetmek bir yana, medyanın olmadığı bir 28 Şubat mümkün dahi olamazdı desek yerinde olur. Bu bağlamda geçmişten günümüze düzen içerisinde giderek aktifleşen medyanın gündem belirlemedeki rolüne değinmek yerinde olacaktır.

1.7.1 Medyanın Gündem Belirlemedeki Rolü

Gelişen teknoloji ile sosyal hayatta etkinliğini arttırmış olan medya, toplumsal yaşamda oldukça önemli işlevlere sahiptir. Medyanın en temel işlevi haber ve bilgi sunmaktır. Siyasetten ekonomiye, modadan sağlığa kadar pek çok konuda bilgi medya aracılığıyla geniş halk kitlelerine aktarılmakta, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası alanda pek çok bilgi ve haber de medya aracılığıyla işlenip dağıtılmaktadır. İnsanların yaşadıkları dünya ile ilgili bilgi sahibi olmalarında medya oldukça etkilidir. İnsanların hayatında önemli bir yer alan ve insanları etkileme gücünü elinde bulunduran kitle iletişim araçları eş deyişle “medya”, fikirleri insanlara empoze etmek için emperyalizmin silahı haline gelmiştir. Bir yandan medya aracılığıyla bilgi alan insanlar, öte yandan yaşadığı toplumla bütünleşmekte, toplumsal yapının gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Medya bilgi üreterek bireyin bilinçlenmesine katkıda bulunmakta ve toplumsal yaşamın şekillenmesine imkân vermektedir. Günlük yaşantının düzenlenmesinden, çevreyi algılamaya kadar bireyi etkileyen medya, böylece toplumsal yaşama uyum sağlamayı da kolaylaştırmaktadır.

Hükümeti, siyasi partileri, kamu kuruluşlarını, şirketleri, kitle iletişim örgütlerini vs. denetleme ve eleştirme yetkisi medyanın kamusal işlevidir. Bu özellik

medyaya “dördüncü güç” olma vasfını vermiş, bireylerin haklarını savunma, gerektiğinde gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma işlevleriyle demokrasi sürecinde önemli bir öge olarak yerini almıştır. Medyanın gündem belirleme rolü, kamu ve siyaset gündemindeki konuları önemlilik düzeylerine göre belirlemesi ve de toplumun ne konuşacağını belirleme yetkisi olarak tanımlanmaktadır. Bilim adamlarının en fazla ilgisini çeken ve üzerinde çok fazla tartışılan medyanın gündem belirleme yönüdür.

İlk baskısı 1922 yılında yayınlanan Public Opinion adlı eserinde Walter Lipmann tarafından dile getirilen “medyanın gündem belirleme” düşüncesine göre, medya görüntüsünde baskın olan unsurlar veya medyada öncelik verilen konular, izleyenlerin de zihinlerinde baskın ya da öncelikli konuma gelmektedir. Maxwell-McCombs ise, medyanın bireylerin düşüncelerini biçimlendirmek için onların algısal yapısını etkileyerek gündemi belirlediğini savunmakta, Dearing ve Rogers ise, medya personeli, kamu iyeleri ya da siyasilerin bir konuya göstermiş olduğu ilginin, karar sürecini etkileyecek bir gücü yansıttığını ifade ederek medyanın gündemi belirlediğini vurgulamaktadır (Yüksel, 2004: 243-244).

Medya, haberleri sunuş yoluyla kamu ve siyaset gündeminde kamuoyunun düşündüğü ve konuştuğu konuların önemlilik düzeylerini belirlemektedir. Gündem belirleme yaklaşımında “gündem”, belli bir zamanda önemlilik derecesine göre dizilen konu veya olayların listesidir. “Gündem maddesi” ise gündem sıralamasında yer alan olayların konusu olarak ifade edilmektedir. Medyanın gündem belirleme de konu ya da konuların önemliliğinin medyadan kamuoyuna geçişinin yanı sıra, “tutum” ve “kanaat oluşturma” da etkili olduğu bilinmektedir. Bu noktada gündem belirleme “kamuoyu oluşturma” kavramı ile ilişkilidir. Medya, kamuoyu oluşmasında, toplumdaki farklı grupların kanaat sahibi olmalarında ve toplumdaki farklı grupların görüşlerini yansıtarak kamuoyunun sesini duyurmada en etkili araçlardan biridir.

Medyanın gündem belirlemedeki rolünü anlatırken “medya gündemini ne ya da kim belirler?” sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun tek bir yanıtı olmamakla birlikte bu konuda en sistematik çalışma Shoemaker ve Reese’ye aittir. Shoemaker ve Reese çalışmalarında medya gündemini belirleyen unsurları; “*medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler, çalışma düzeninden kaynaklanan etkiler, kurumsal amaçlardan kaynaklanan etkiler, kurum dışından gelen etkiler ve ideolojik eğilimlerin etkileri*” olmak üzere beş başlık altında toplamıştır (Yüksel, 2004: 245). Medya personelinin kaynaklı etkiler, genellikle medya mensuplarının cinsiyeti, ideolojisi, eğitim seviyesi,

etnik kökenleri, tutumları, değerleri, inançları, profesyonellik anlayışları gibi unsurları içermektedir.

Kurumsal hedeflerden kaynaklı etkiler ise; medya kuruluşlarının ekonomik özellikleri ile alakalıdır. Medyanın örgütlenme şekli, belirlenen politikalar, ekonomik kaynaklı ilişkiler ve daha pek çok öge medya içeriğinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Kurum dışı düzeyde ise; özellikle, medya mensupları ve haber kaynakları arasındaki ilişkiler ön plana çıkmaktadır. (Yüksel, 2001: 72). Hükümet ve gazeteci ilişkisi de buna örnek gösterilebilir. İdeolojik eğilimlerin etkisine gelince, burada “etkiler hiyerarşisi” nden bahsedilir. Hiyerarşinin en tepesinde ideoloji konumlanmıştır ve diğer tüm seviyelere doğru bir filtreleme görevi vardır. Bir olayın haber niteliği taşıması için bu filtrelemenin olması gerekmektedir. ABD’de yapılan birçok araştırmada, Amerika Başkanının önem verdiği konulardaki konuşmaları ulusal gündeme yerleşmektedir. ABD Başkanı’nın gündem belirlemedeki etkisi ispatlanmıştır (Dearing ve Rogers, 1996: 31-32).

Gündemi neyin ya da kimin belirlediği ile ilgili başka bir durum ise, medya kuruluşları arasındaki etkileşimdir. Bir medya kuruluşunun ortaya attığı konuya diğer medya kuruluşları duyarsız kalmamakta ve er geç o konuyu gündemlerine almaktadırlar. Böylece başka haber yokmuşçasına medya kuruluşları benzer konulara gündemlerinde yer vermektedirler.

Sonuç olarak medyanın gündem belirlemedeki rolü, medyanın gündem belirlerken etkilendiği unsurlar üzerine çok fazla araştırma yapılmış ve bu unsurlardan hangilerinin diğerlerinden daha güçlü olduğu konusunda araştırmalar devam etmektedir. Yapılan tüm bu araştırmalar göstermektedir ki medya, “çerçeveleme” ve “öne çıkarma” tekniği ile bir konuyu diğerlerinden ayırarak ön plana çıkartıp “önemlileştirerek” gündeme taşımakta ve kamu gündemi oluşturmaktadır. Medyanın gündem belirlemedeki rolü yadsınamaz bir gerçektir.

Çalışmamıza konu olan 28 Şubat Süreci üzerinden bir örnek verecek olursak; MGK’nın asker kanadının “irtica tehlikesine” gösterdiği önemin medyada vurgulanması, bu konunun kamuoyunda ön plana çıkmasına neden olmuştur. Gazetelerde manşet olan ya da birinci sayfada yer alan, televizyonlarda ana haber bültenlerinde ilk sırada yer alan veya uzun süre verilen haberler konunun önemliliğini artırmıştır ve sürecin devamında önemli rol oynamıştır. Bu noktada medyanın gündem belirlemede ne kadar önemli olduğu çalışmamızın konusu 28 Şubat sürecinde açık ve net bir biçimde görülmüştür.

1.7.2 Söylem Analizi

1.7.2.1 Söylem Analizi Nedir?

Söylem “bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere süreç/ler” olarak tanımlanır. Söylem sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir. Söylem, farklı yaklaşımlar doğrultusunda farklı açıklanabilecek bir kavramdır. Bazı araştırmacılara göre söylem, bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazı araştırmacılara göre ise, sadece konuşma ağı üzerinden oluşan uygulamalardır. Foucault’a göre söylem, daha genel, tarihi ve gelişen dil uygulamalarıdır. Geç modern ya da postmodern diye adlandırılan günümüz dünyasını belirleyici kavramlardan biri de “söylem”dir.

Söylem analizi, sosyal ilişkileri anlama şeklidir. Söylem analizi, sosyal kuramcılar (constructionist) tarafından benimsenip geliştirilmiş bir uygulamadır. Bilimsel olmamakla birlikte (anti-scientific) araştırmaya dayalıdır (anti-research). Söylem analizinin temelinde filoloji, psikoloji, sosyoloji gibi bilimler vardır. Son yıllarda yapılan çalışmalarla söylem analizi önemli hale gelmiştir. Foucaultcu söylem analizinde bireysel metinlerden yararlanmak yerine kapsamlı metin arşivlerinden sosyal analiz yapılır.

1.7.2.2 Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi (critical discourse analysis) 1980’lerin sonlarında Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Çalışmanın öncüleri Norman Fairclough, Ruth Wodak ve Teun van Dijk’tir. Eleştirel söylem analizin yönteminde amaç, asıl anlatılmak isteneni anlayıp bu anlamı yorumlamaktır. Bu yorumlama asıl anlatılmak istenileni yani kitleye ulaştırılacak mesaj veya bilgiyi değerlendirerek açığa çıkarmaktadır. Bu modelin çalışma alanı oldukça geniş olmasına rağmen en çok siyasi ve ideolojik alanlarda önemli olmaktadır. Bu bağlamda toplumsal olaylar ya da toplumsal sorunlar çözümlenmektedir.

Eleştirel söylem analizinde çözümlenme yapılırken söylem ya da metin tanımlanır. Daha sonra olay örgüsünün ne olduğu tespit edilir. Olay ve söylem

arasındaki ilişki yorumlanır ve son aşama olarak da sosyal çözümleme yapılır. Metnin amacı, metnin mesajı, metnin içerdiği ideoloji son aşamada değerlendirilir.

1.7.2.3 Eleştirel söylem analizinde medya

Medya, iktidar için önemli bir araç olduğundan son yıllarda herkesin ilgisini çekmektedir (Duran, 1999: 8). Medya söylemi analizinde antropoloji, sosyal psikoloji, filoloji, sosyoloji gibi pek çok alandan destek alınarak söylemin yapısı ve işlevi ortaya konmaktadır.

Haber metinlerini çözümlerken de bu alanlardan faydalanılmaktadır. Haber metin çözümlemesinde metnin hem söylemine hem de ne anlatılmak istendiğine bakılması gerekmektedir. Medyada verilmek istenilen mesaj nedir, gizli bir ima var mıdır? ona bakmak gerekir. Medya metninde yer alan imaları anlamak için bilgi birikime sahip olmak gerekir. Örneğin 28 Şubat sürecinde özellikle karşımıza çıkan haber metninde kullanılan “sarıklı”, “cübbeli” gibi söylemler İslamcı, laiklik karşıtı, şeriat yanlısı gibi anlamlara gelmekte ve kamuoyuna olumsuz bir mesaj verilmektedir.

Özellikle iktidarın güçlü olduğu son yıllarda medya söylemleri güçlüden yana olmuştur. Metinlerde verilenler çoğunlukla ideolojik imalar şeklinde olmaktadır. Ancak bazen haber metinlerinde çarpıcı, açık ve sert söylemlere de rastlanmaktadır. Örneğin 28 Şubat sürecinde dönemin önemli gazetelerinden birisinde yer alan “Darbesiz indiririz” başlıklı haberde komutanların süreçteki hedefi ima edilmiş ve bu durum açık, sert bir ifade ile ana sayfada manşetten verilmiştir.

Medyada haber sunulurken her medya grubu kendi kitlesine yönelik haber ortaya koymakta ve kendi kitlesinin algılayabileceği şekilde haberler yapmaktadır. 28 Şubat Sürecine baktığımızda da medyada kullanılan haber dili, metnin yapısı ve metinler arasındaki ilişkilere baktığımızda bilinçli ve kamuoyunda algı oluşturmaya yönelik söylemlerin çokça yer aldığı görülmektedir. Haberlerdeki kullanılan kelimelerden haberin veriliş şekline kadar medya sürecin içinde olmuştur.

1.8 TÜRKİYE’DE BASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Medyanın insanlık tarihindeki varlığı Mısır’daki resmi gazetelerle ve Roma Senatosu’nun MÖ 59 yılında çıkarttığı Acta Diurna’ ya kadar uzanır. Roma İmparatorluğunda ortaya çıkan tabletler ve devamında Gutenberg’in matbaasına kadar

geçen dönemden itibaren medya hızla gelişmiştir. Radyo ve televizyonun icadının ardından günümüzde internete doğru medyanın tarihsel serüveni hız kesmeden devam etmektedir. Batı'daki ülkelerde ekonomik, politik ve sosyal şartların sonucunda gelişen basın; Türk tarihinde ise, Batı'nın tersine siyasi dinamiklerle gelişme göstermiştir.

Osmanlı döneminde ilk basımevinin 1494'te İspanya'dan kaçan Museviler tarafından kurulmasının ardından basımevinin bir ihtiyaç haline gelmesi zaman almış ve Lale Devri'nde 1827'de ilk matbaa açılmıştır. Yine aynı dönemde Türk basın tarihinin ilk gazetesi ve resmi gazete niteliğindeki Takvim-i Vekayi Sultan II. Mahmud'un buyruğuyla 11 Kasım 1831'de yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'de basının doğuşu toplumsal hareketlenme ile olmamış, devletin kendi eliyle kurulmuş ve bu yüzden de devlet tarafından toplumu Batılılaştırmanın bir aracı olarak görülmüştür. Wiiliam Churchill tarafından 1840 yılında kurulan ve ilk özel gazete olarak değerlendirilen Ceride-i Havadis, 1860 yılında Şinasi ve Agah Efendi'nin birlikte kurdukları Tercüman-ı Ahval, Sinasi'nin kurduğu ve Namık Kemal'in devam ettirdiği daha sonra sürgüne gönderilmesiyle Recaizade Ekrem'e teslim ettiği 1862 yılında kurulan Tavir-i Efkâr, Ali Suavi'nin Muhbir gazetesi, Namık Kemal'in İbret gazetesi Tanzimat dönemi oluşmuş basın hareketlerinin sonucudur. Bu dönem özellikle Şinasi ve Namık Kemal'in yazılarıyla düşünce gazeteciliğinin doğuşu olarak görülmektedir (Topuz, 2003: 13).

Gazetelerin toplum üzerinde etkisinin artması hükümet karşıtı yayınlar yapan muhalif gazetelerin kurulmasını da beraberinde getirmiştir. İlk olarak Ali Suavi tarafından "Muhbir" isimli ilk muhalif gazete kurulmuştur. Daha sonra Fransa'da toplanan Genç Osmanlılar kurdukları muhalif gazetelerle hükümet karşıtı düşüncelerini gazeteler üzerinden sürdürmüşler ve bir süre sonra bu durumun sonucu olarak Padişah II. Abdülhamit sıkı tedbirler alarak gazete yayınlarını kontrol altında tutmaya başlamıştır. 1857 yılında 'Matbaa Nizamnamesi' nin yürürlüğe girmesi ile basına müdahale girişimi başlamıştır. Matbaa açmak isteyen kişiler önce hükümetten izin almak zorundadır. Basına müdahale girişimleri 1864 yılında gazetecilik faaliyetlerini düzenleyen 'Basın Tüzüğü' ile devam etmiştir. 1867'de "Ali Kararname" yürürlüğe girmiş ve hükümete gazete kapatma yetkisi verilmiştir. Osmanlı döneminde basın özgürlüğü açısından olumlu gelişme II. Meşrutiyetin ilanı ile sona ermiştir. Basına daha fazla özgürlüğün verilmesinden hemen sonra İstanbul'daki gazete sayısı 500'e kadar çıkmıştır. Gazete tirajları ise birkaç yıl içinde

100 bini aşmıştır. Genel itibariyle bu dönemde basın sosyal ve siyasal olguları değerlendirerek kamuoyunu bilgilendirmek, özgürlük, eşitlik ve meşrutiyet düşüncelerini halk tabanına yaymak ve toplumsal destek sağlamak amacıyla var olmuştur. Bu dönem gazeteler toplumun değiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından önemli bir araç görevi görmüş, özgürlüğün savunma metası olarak kullanılmıştır.

Kurtuluş savaşına gelindiğinde ise, basın Padişah ve Ankara hükümetini destekleme noktasında bölünmüş, “İstanbul Hükümeti” destekçileri ve “Anadolu Direnişi” destekçileri olarak kutuplaşmıştır. Mustafa Kemal Ankara’ya geçtikten sonra 10 Ocak 1920’de “Hakimiyet-i Milliye” gazetesini kurmuş, bu gazete ulusal bağımsızlık mücadelesinin unsurlarından birisi olmuştur. Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin devamı olan Ulus Gazetesi o dönem için Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin basın-yayın organı olmuş ve toplumu değiştirme misyonunu üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında CHP yönetimi gazetelerin her gerçeği dile getirme, belirlenen resmi ideolojinin dışına çıkma, devlet tarafından istenen partiyi desteklememe, zararlı akımları savunma gibi durumlara yasak getirmiştir. 1931’de çıkartılan ve Matbuat Kanunu ile hükümete ülkenin genel politikasına aykırı yayın yapan gazete ve dergilere kapatma yetkisi verilmiştir. Siyasal sistemin medya üzerine hakimiyet kurduğu ve medyanın hükümete ve yönetime bağlı olduğu bir dönem yaşanmıştır (Topuz, 2003: 17). Yani basın iktidardaki tek partinin denetimi altındadır ve bu durum hem ulus devlet olmanın hem de modern devlet olmanın gerekçesi olarak meşru hale getirilmiştir.

1946’dan 1950’li yıllara kadar olan çok partili hayat döneminde basında da çok seslilik var olmuş, basına olan sansür hissedilir derecede azaltılmıştır. Özellikle 1950’de Basın Kanununun kabul edilmesiyle Türk Basını üzerindeki baskı oldukça azalmış, 1952’de çıkarılan başka bir kanunla basın çalışanlarının sosyal hakları düzenlenmiştir. Ancak Demokrat Parti Hükümeti’nin ilk dönemlerinde basın ve iktidar arasında devam eden pozitif durum, medyanın hükümete yönelik olumsuz eleştirileri ve negatif söylemleri sonucunda bozulmuş, daha sonra da basına sansür ve bununla birlikte ekonomik sınırlamalar gündeme gelmiştir. Demokrat Parti yönetimi, kendi yönetimlerini eleştiren muhalif basın organlarına karşı tedbirler almıştır. 1955-1960 yılları arasında 867 gazetecinin mahkûmiyeti ile sonuçlanan 2300 basın davası açılmış bunun ardından çok partili rejimin desteklenmesi adına Demokrat Parti’yi destekleyen gazeteler bu tavırlarından vazgeçmek durumunda kalmışlardır. Basının bu durumu 1960 yılına kadar baskı altında devam etmiştir (Topuz, 2003:20).

Burada bir noktaya değinmekte yarar var: Türk basın tarihinde 1950’li yıllara kadar basın denilince aklımıza gazete ve dergiler gelmelidir. 1950’li yıllara kadar ülkede Televizyon yayını yoktur. Türkiye’de televizyon yayınları ilk kez İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından 9 Temmuz 1952 günü başlatılmış olup, İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Frekans Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Mustafa Santur, 9 Temmuz 1952’de, Doç. Dr. Adnan Ataman’la birlikte Türkiye’nin ilk televizyon yayını İTÜ’den yapmışlardır. O yıllarda sadece Beyoğlu çevresinde izlenebilen ve 15 günde bir 60 dakikalığına yapılan yayınlar eğitim niteliği taşımaktadır. Daha sonra ise düzenli olarak televizyon yayıncılığı yapmak amacıyla 1963 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuştur. 31 Ocak 1968 tarihine TRT Ankara Televizyonu deneme yayınlarına başlamış ve 31 Aralık 1968’de resmi yayınlara başlanmıştır. Önce sadece Ankara ilinde izlenebilen yayınlar 1972’den itibaren diğer illere yayılmıştır. 1977’de ise ülkenin %60’ına televizyon yayını ulaşır hale gelmiştir. Televizyonculuğun yeni başladığı ve tek devlet televizyonunun var olduğu ülkemizde TV yayınları hiç şüphesiz ki devlet yayın organı niteliğindedir. Devlet politikasını vatandaşlara aktarmak amacıyla yayınlar yapılmıştır. Elbette ki darbelerin eksik olmadığı ülkemizde devlet televizyonumuzda darbeye hizmet etmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbesinde Milli Birlik Komitesinin basından büyük ölçüde destek alması nedeniyle basına kısa da olsa özgürlük getirilmiştir. 1961 Anayasası ile basının özgürlüğü güvence altına alınmış ve basının “sansür edilemeyeceği” ifade edilmiştir. Gazetelere “ispat hakkı” tanınmış, resmi ilan ve reklamların siyasal amaçlı kullanımını önlemek için de özerk yapıda Basın İlan Kurumu kurulmuştur. 2 Ocak 1961’de yürürlüğe giren 212 sayılı yasa ile de basında çalışanlarına yönelik yeni düzenlemeler getirilmiştir. 1960’lı yılların sonlarına doğru basının mülkiyet yapısında yeni bir dönem başlamış, basın özel sermaye ile yakınlaşmaya başlamıştır. Basın alanındaki teknolojik gelişmeler daha fazla yatırım gerektirirken, üretim sektörü için reklamcılığın öneminin artması basın-sermayenin yakınlaşmasında önemli bir etken olmuştur. 1971’e kadar geçen sürede rahat bir nefes alan Türk Basını, 12 Mart 1972 muhtırası ile birlikte yeniden baskı altına alınmış; bu dönemde de basın özgürlüğü kısıtlanmıştır. Pek çok gazete ve dergi kapatılmış, pek çok gazeteci yargılanmıştır. 1970’lerde Türkiye’nin içinde bulunduğu kaos ortamı basını da etkilemiştir. Medya sağcı ve solcu diye ikiye ayrılmış ve bu dönemde yayınlar ve yazarlar; ortada, ortanın solunda, solda ve sağda yer alanlar diye

bölünmüştür. Sonuç olarak basın bu dönemde 12 Eylül 1980 darbesi ile neticelenecek kaos ortamına taraf olduğunu söylenebilir.

1.8.1 Türkiye’de 1980’li Yıllarda Basının Durumu

Toplumsal ve siyasi yaşamın tüm alanlarında yaşanan kriz neticesinde gerçekleşen 12 Eylül 1980 darbesi ile Türkiye’de yepyeni bir dönem başlamıştır. 80’li yılların ilk yarısında baskı ve darbe, ikinci yarısında ise sivil ve çağdaş yönetim süreci hâkim olmuştur. 1980 darbesi bütün kurumlar gibi basın sektörünü de etkilemiştir. 12 Eylül harekâtından sonra, basın yeni kısıtlamalar ve düzenlemelerle karşı karşıya kalmış, düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlanmasının yanı sıra, gazetecilerin hem ekonomik çıkarlarını hem de bağımsızlıklarını savunmaları zorlaşmıştır. 1980’lerin basını Türk basınının geleneksel yapısından belirgin bir şekilde farklılaşmış; basında devlet denetiminin egemen olduğu dönemden basının şirketleştiği döneme geçilmiştir. Bu dönem, teknolojik alana yatırımların arttığı ve gazetecilikten para kazanmanın yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Teknoloji alanında yapılan yatırımlar basını daha pahalı bir işkolu haline getirmiştir. Bu durum basın dışı sektörlerde faaliyet gösteren sermaye gruplarının medya patronluğunu ve medyada holdingleşmeyi beraberinde getirmiştir. 1831’den 1983’e kadar büyük bölümü devlet desteğinde ve devlet tekelinde işini yapan medya 1983 sonrası gelişen serbest Pazar ekonomisi ve liberal akımın etkisiyle tekelci sermayenin eline geçmiştir.

80’li yıllarda büyük sermayenin medyaya girmesiyle hem basın-iktidar ilişkileri değişime uğramış, hem de basının işlevi değişim göstermiştir. Medya sahipleri açısından “diğer sektörlerden ihale, kredi olanaklarından yararlanma, devlet teşviklerinden olduğu kadar diğer rantlardan da öncelik kapma, medyayı banka ve diğer şirketlerinin reklamında kullanma, pazarlama faaliyetlerini artırma” gibi nedenlerle medya sahipleri ile siyaset arasındaki ilişkiler karmaşık hale gelmiştir. 12 Eylül döneminde birçok düzenleme ve kısıtlamayla karşı karşıya kalan basın olaylara apolitik bir yaklaşım modeli uygularken giderek halktan uzaklaşmıştır. Yapılan denetimlerle basın özgürlüğü kısıtlandığından medya bu dönemde depolitizasyon olgusu içine girmiştir. Bu depolitizasyon neticesinde ise medyada magazinleşme süreci başlamıştır. Bu durum 1980 darbesinin basına yönelik en büyük etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ciddi haberler, içlerine renkli öğeler katılarak verilmeye başlanmış, renkli fotoğrafların kullanımı artmıştır. Sanayici ve iş

adamlarının yatırımları ya da ekonomik faaliyetleri yerine, katıldıkları partiler, kutlamalar, gittikleri tatiller haberlerde yer bulmaya başlamıştır. Aynı şekilde Türkiye’yi ziyaret eden yabancı liderlerin ya da siyasilerin, ülkedeki temaslarından çok, sosyal faaliyetleri gazete sayfalarında daha çok yer bulmuştur.

Suat Gezgin, magazinleşmenin halkın basına olan güvenini sarstığı görüşünü dile getirmiştir. Gezgin’e göre, 12 Eylül 1980’den sonra Türkiye’de basında önemli ve köklü değişimler olmuştur. 12 Eylül’den sonrası basının politik konulara değil de magazine kaydığı görülmüştür. Gezgin, bu dönemde halktan uzaklaşan, olayları magazinleştiren, okuyucu ve dinleyici kitlelerinden uzaklaşan bir medyadan bahsetmiştir (Gezgin, 2015:167).

80’li yıllarda basının genel durumuna baktığımızda; basın darbeye ve kendisine yönelik yaptırımlar ile sansüre ciddi ölçüde bir tepki göstermemiştir. 12 Eylül rejiminin hoşuna gitmeyeceği tahmin edilen haberler oto sansüre tabi tutulmuş, yayın kuruluşlarının ticari kaygıları, gazeteciliğin temel ilkelerinin önünde tutulmuştur. Büyük sermayenin medyaya yatırım yapması ile basın muhalefet görevini unutmuş, izleyiciyi ve okuyucuyu “müşteri” gibi görmüştür. İhtilal sonrası basın, para kazanılan kişisel bir uğraş olmaktan çıkmış yatırımcının yaptığı yatırımın karşılığını almak istediği bir sektöre dönüşmüştür. Medyadan sağlanacak kar ya da siyasal iktidarla olan ilişkilerden elde edilecek avantajlar çok önemli hale gelmiştir. Yatırımcılar medyayı bir nevi kar amacı güden ve çıkarlarını koruyan birer araç olarak görmüş; medya kuruluşlarına yatırdıkları paranın karşılığını alabilmek için bu kuruluşları kimi zaman bir tetikçi kimi zamanda destekleyici bir konumda kullanmışlardır. Aynı zamanda bu dönem basın Türkiye’de oluşturulmaya çalışılan tüketim toplumu için dağıtım ve reklam aracı olmuştur. Bu dönemde kapitalist düzenin temel öğretilerinden biri olan biz yerine ben kavramı topluma medya yoluyla empoze edilmeye çalışılmıştır (Ural, 2010: 285).

1.8.2 Türkiye’de 1990’lı Yıllarda Medyanın Genel Durumu

1980 ve öncesinde Türk Basın tarihine yer verdiğimiz üst başlıkta “basın” kavramını kullanmıştık. Ancak 1990’lı yıllarda gazete, dergi ve televizyon teknolojisi kendi içinde gelişirken internetin ülkemizde bu yıllarda kullanılmaya başlaması ile birlikte “basın” kavramı da yerini “medya” kavramına bırakmıştır.

1990'lı yıllarda, Türk medyası açısından da Türkiye de farklı bir döneme girildiği görülmüştür. Özel sektörün medyaya girişiyle birlikte medyada canlılık ve çok sesliliğin sağlandığı döneme geçiş olmuştur. 1990'lı yıllar “medyalaşma” yılları olarak da adlandırılmıştır. Bunun sebebi ise, artık gazetelerin yanında onlarla birlikte hareket eden ve aynı kuruluş çatısı altında bulunan radyo, televizyon ve internet servis sağlayıcıları ile dağıtım şirketlerinin yer almaya başlamış olmasıdır. 1980'e kadar Türk basınındaki gazeteler aile işletmeleri konumunda olup, belli gazetelerin adları belirli aile adlarını çağrıştırır durumdaydı. Basın dışından gelen isimler tarafından gazetelerin satın alınması bu yıllarda başlamış ve basın dışındaki sermayenin basın sektörüne girmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1979'da Aydın Doğan'ın Milliyet gazetesini satın almasıyla başlayan ve 1988'de Asil Nadir'in Türkiye'de bazı basın ve yayım kuruluşlarını almasıyla aile tipi basın işletmesinden, finans-kapitali dışarıdan sağlanan basın kuruluşlarına geçiş modeli, döneme damgasını vuran en önemli olaylardandır.

Medyada başlayan holdingleşme ve ticaret ile ilgilenen kesimin kendi medya kuruluşunu kurmasıyla birlikte kendi çıkarlarını savunacak bir organa kavuşmuş olup; ticari anlaşmazlıklarda rekabet dahilinde olduğu kuruluşları tenkit edecek veya devlet ile olan ilişkilerini belirleyecek haber sunumlarına yer verecek güce sahip olması gerçekleşmiştir. Gazetecilikte Babıali geleneğinin yıkıldığı 1990'lı yıllarda medya patronları reklam, pazarlama, elektronik, turizm, sanayi, sigorta, leasing ve banka şirketlerinin de sahipleri olmuş ve daha çok “finans patronları” yayıncılık işine girmiştir. Gazete binalarının Babıali'yi terk ederek, “medya tower” ya da “medya plaza” isimli binalara taşınması holding anlayışının güç dengesinde kullanacağı “kalelerin inşası” olarak yorumlanmıştır. Medya kuruluşlarının büyük sermayenin eline geçmesiyle ve medya teknolojilerinin gelişmesiyle medyanın oynadığı rol daha fazla önem kazanmıştır. Bu yıllarda artık büyük kitlelere rahat bir şekilde ulaşabilen ve propagandasını aktif bir şekilde gerçekleştirebilen medya kuruluşları ve sahipleri, sahip oldukları gücün farkına varmıştır.

Sermaye gruplarının elinde olan medya ile basın bağımsızlığını yitirmiş, geleneksel sorumluluk alanı içinde hareket etmekten çok çıkar odaklı harekete yönelmeye ve buna paralel haber aktarımına ağırlık vermiştir. Yeniden yapılanma ve bu yapılanmaya bağlı dönüşüm içerisinde olan medya, piyasadaki küçük girişimcileri tasfiye etmiş ve bu durum pazarın büyük medya kuruluşlarına kalması ile sonuçlanmıştır. Türkiye'de 1990'lı yıllarda medyada, kamuoyunu etkilemesi

bakımından iki önemli medya grubu vardır. Bunlar; Aydın Doğan'ın sahibi olduğu Doğan Holding ile Dinç Bilgin'in sahibi olduğu Medya Holdingdir. Medya sektörüne Milliyet gazetesini satın alarak 1980 yılında giren Doğan grubu, 90'lı yıllarda büyüyerek başta Hürriyet, Posta ve Radikal gazeteleri ve Kanal D televizyonu olmak üzere, birçok televizyon kanalı, gazete, dergi ve radyoyu bünyesinde toplamıştır. Özellikle dağıtım alanında tekelleşmeye gitmiş ve ülkede en önemli medya grubu haline gelmiştir. Gazeteci bir aileden gelen ve gazeteciliğe de bölgesel bir gazete olan Yeni Asır gazetesiyile başlayan Bilgin grubu ise, 1985'te Sabah gazetesini yayınlamaya başlayarak ulusal çapta yayın yapan bir basın gücü haline gelmiştir. 90'lı yıllarda çok sayıda ulusal gazeteyi bünyesine katarak yazılı basının en etkili gruplarından birisi olmuştur. Bilgin grubunun 1993 yılında kurduğu ve Türkiye'nin ilk özel televizyon kanallarından biri olan ATV, 90'lı yılların en önemli görsel medya aracıdır. Medyadaki bu hızlı büyüme ile Bilgin Grubunun siyaset ve hükümetler üzerindeki etkisini de aynı ölçüde arttırmıştır. 1995 seçimlerinde Doğan Grubu ANAP'ı desteklerken, Bilgin Grubu da DYP'yi desteklemiştir. Ve böylece 1995 seçimlerine doğrudan müdahil olmuşlardır. Ancak medyanın bu partilere desteği kamuoyunda destek bulamamış aksine medyanın bu tavrına tepki olarak RP birinci parti olarak çıkmıştır.

Bunun yanı sıra medya pazarında kalan büyük medya kuruluşlarının kendi aralarındaki rekabeti, çıkar odaklı olduğu gibi devlet ile olan ilişkisine de bağlı olmuştur. Bu şekilde medya sermaye iktidar üçgeni kurulurken ideolojisi pazar mantığı ile oluşan kuruluşlar, kar maksimizasyonu ile hareket etmiştir. Bu dönemde artık medya kuruluşları “tüketici” ya da “müşteri” odaklı çalışmaya başlamış; “Kitle gazeteciliği” anlayışı ön plana çıkmış ve gazetelerde haber merkezlerinin yanı sıra reklam ve pazarlama departmanları da önemli ölçüde yönetimde ağırlıklarını hissettirir hale gelmiştir. Haber ajansı gibi daha çok mesleki yan kuruluşlara doğru yayılma eğilimi gösteren, basın kurumları, 1990'lardan itibaren ticari nitelikli yapıların yan kuruluşları haline dönüşmüştür. Türk basınında, 1990'ların özellikle ilk yarısı, gazetelerin promosyon savaşlarıyla geçmiştir. Özellikle ansiklopedi promosyonlarıyla önemli satış rakamlarına ulaşan ulusal medya, dönemin ortasından itibaren girdiği ithal promosyon ürünleriyle önemli miktarda tiraj kazanmıştır. 1990 döneminde gazeteler, portföylerinde bulundurdukları tüketici kitleyi çeşitli promosyonlarla elde tutma çabaları içine giren ticari kuruluşlar halini almış ve bu da, içerik bakımından belirgin bir yozlaşmanın ortaya çıkışına ve bilinçli okur kitlesinin

basından uzaklaşmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllarda artık gazetelerin içerikleri ve haberlerinden çok, satış sırasında verdikleri hediyeler ön plana çıkmış olup, basında kendi sorunlarına yabancılaşmış, basında yozlaşma ve magazinleşme ortaya çıkmıştır. Medya açısından bakıldığında içerik önemli değildi, önemli olan kitlenin malı alması ve tüketmesiydi. Yani promosyon faaliyeti satış artırmadaki en önemli etkendi. Gazetelerin promosyon savaşı 1997 yılında “promosyon yasası”nın Mecliste kabul edilmesiyle sekteye uğramıştır.

Basındaki yabancılaşma, yozlaşma ve magazinleşme gibi durumlar nedeniyle okur tarafından basına güvensizlik baş göstermiştir. 1990 öncesi okurun güvenine sahip olmayı kendine hedef edinen basın kuruluşları, artık ticari olarak kar marjının arttırılması ve daha çok tiraja ulaşmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu konuda 1995 yılının ilk aylarında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinden oluşan Akademedya grubunun yaptığı araştırmada çıkan sonuca göre; gazete okurlarının %86'sı basına güvenmediklerini ve basını saygın bulmadıklarını belirtmiştir (Nebiler, 1995:112).

90'lı yıllarda özel yayıncılığın en önemli gücü olarak bilinen yazılı medya 90'lı yılların ortalarında kısmen önemini, etkisini ve tirajını kaybetmiş, ayrıca reklam pastasını televizyon ve radyo ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Televizyon ve radyonun artan gücünü gören yazılı medyanın güçlü patronları yasal engeller kalktıktan sonra televizyon ve radyo yayıncılığı işine girerek medya sektöründeki hakimiyetlerini sürdürmek istemişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın Uzan ailesi ile birlikte kurduğu Star 1 Magic Box'ın Şubat 1989'da Federal Almanya'dan Türkçe yayına başlamasıyla Türkiye'de özel televizyon yayıncılığı başlamıştır. 1992'de Uzan ailesinin sahibi olduğu Teleon, ardından hürriyet ve Sabah gazetelerinin özel televizyon yayıncılığına yönelik çalışmaları sonucunda Show TV yayına başlar ve onları diğer TV kanalları takip eder. Radyo ve televizyon yayıncılığına özel sektörün girmesiyle özel radyo ve televizyonlarda artık hemen her şeyin reklamı yapılabilir hale gelmiş, böylece radyo ve televizyon reklamcılığı gelişmiş ve sektör büyük atılımlar yapmıştır.

1990'lı yılları genel olarak değerlendirirsek; yazılı basına sahip olanların televizyon yayıncılığını bünyesine eklemesi veya televizyon yayıncılığı yapanların bünyelerine gazete ve dergi yayını gibi yazılı basını eklemesi olarak özetleyebiliriz. Asıl olarak 1990'lı yıllarla beraber başlayan bu süreçte medya patronları, artık işletmelerini endüstri kompleksi haline dönüştürmeye başlamışlar ve bu işletmeler

kısa zamanda, gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi farklı medya işletmeleri ve bankalarla birlikte farklı endüstri ve hizmet şirketlerini çalıştıran holdinglere dönüşmüştür. 1980’li yıllarda başlayan 1990’lı yıllarda hızlanarak devam eden yeni medya patronları, ya bankacı ya müteahhit, ya da her iki işi de aynı anda yapan gruplardır.

Bu yıllarda medya sektörüne çok daha yeni ve modern teknoloji girişi olmuş, yatay, dikey birleşmelerin sonucu olarak ürün çeşitlenmesine gidilmiştir. Pazarlama ve dağıtım örgütleri yeniden yapılandırılmış, reklam pastasından en büyük dilimi kapma mücadelesi kızışmıştır (Tokgöz, 2003: 43). Reklam mücadelesinde en büyük payı alabilmek için tabiri caizse bir savaşa giren gazeteler, tiraj artırmak amacıyla çok masraflı, hatta yıkıcı promosyon kampanyalarına yönelmişlerdir. Böylece ‘Lotarya ya da Kupon gazeteciliği’ adı verilen bir gazetecilik doğmuştur. Büyük medya kuruluşlarının çıkardığı, çok okunmayan ama çok satan gazetelerinin dışında, tirajları popüler günlük gazetelerin çok altında olmasına rağmen, çeşitlilik yaratabilen çok sayıda gazete var olmuştur. Ancak bu gazetelerin çoğu yine bu büyük medya kuruluşlarına aittir (Dursun ve Alemdar, 1999: 135).

Bu dönemde medya sahipleri, diğer alanlardaki şirketleriyle medya gücünü kullanarak, kamu ihalelerine ve özelleştirmelere katılmışlardır. Özellikle 1990’lı yıllardaki kamu ihalelerinde medya holdingleri büyük başarıyla imza atmıştır. Medya holdinglerinin başarısında, bünyelerinde bulunana gazete ve televizyonlar aracılığıyla siyaseti ve kamuoyunu etkileme gücünün önemli bir payı vardır. 1990’lı yıllarda medya holdinglerinin bu denli büyümesi, medya patronlarının ülkedeki politikaya da müdahale etmesine kadar gitmiş, öyle ki ülkeyi yönetenleri belirlenmesinde medya patronlarının etkisi önemli oranda olmuştur. Özellikle 1997’de Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi’nin koalisyon hükümetinde Türkiye’de rejim krizine kadar giden ve tezimize de konu olan “28 Şubat Süreci”nin önemli bir etkeni olarak, büyük sermaye gruplarının medya dahil birçok alanda giriştiği egemenlik mücadelesinin bir sonucu olduğu ortaya konulabilir. Siyasete müdahalenin çok yaygın olduğu ve gazetecilik yapma konusunda şüphelerin olduğu bu dönemde, piyasaya hakim medyanın ortak hareket ettiği de bu dönemin özelliklerindedir. Etibank’a devletin el konulmasından sonra bu olayı, Aydın Doğan ve Dinç Bilgin sahip oldukları gazetelerinde ‘ortak manşet’le vermişlerdir (Aksoy, 2009a: 596). Bu olay ilk olmadığı gibi son da değildir.

1997 yılında gerçekleşen tez konumuz Post Modern Darbe-28 Şubat sürecinde de pek çok olay medyada sürekli gündemde tutularak kamuoyu oluşturulmuş ve

ülkedeki gergin durum canlı tutulmuştur. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana modernleşme sürecinin araçlarından birisi olan medya, 28 Şubat Süreci olarak nitelendirilen postmodern darbenin yaşanması sürecinde modern devletin ve resmi ideolojinin varlığını koruyan bir araç gibi hareket etmiştir. Bu noktada kamuoyu oluşturan güçlü etkisiyle ordunun siyasete müdahalesini normalleştirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖNCESİ VE SONRASIYLA 28 ŞUBAT SÜRECİ KRONOLOJİSİ

Çalışmamızın bu bölümünde öncesi ve sonrasıyla 28 Şubat sürecinde yaşananlar genel bir çerçevede ele alınmış, sürece yönelik literatür özetlenerek bir araya getirilmiştir.

28 Şubat 1997 tarihli askeri müdahaleye giden süreç çok yönlü olarak ele alınmalıdır. 28 Şubat müdahalesinin çıkış noktasının Türk siyasi tarihinde nereye dayandırılması gerektiği konusu, farklı görüşlerdeki birçok yazar ve araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Kimileri tarafından sürecin başlangıcı Cumhuriyet'in kurulmasından çok partili sürecin başladığı tarihlere kadar gitmektedir.

Soğuk savaşın son yıllarında, Amerika'nın etkisiyle "sol tehlike"ye karşı milliyetçiliğin ve İslam'ın kullanılmaya başlamasıyla, bu temelin üstüne dizilen taşların hızla yükseldiğini, "Türk-İslam sentezi" nin devletin resmi ideolojisi haline getirilmeye çalışıldığını ve 12 Eylül sonrasında bürokrasi kadrolarında da yankısını bulmaya başladığını belirten Gazeteci yavuz Donat, 28 Şubat sürecini 50'li yıllara dayandırmaktadır. Aynı şekilde Nevzat Bölügiray'a göre, 28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK kararları ile fiilen başlamış gibi görünmekte ise de, gerçekte bu başlangıç, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara geldiği döneme dek geriye götürülebilir ya da Refah Partisini güçlendiren etkenlerin en çok yaşandığı 1983 sonrasındaki Özal'ın "tarikatchi" döneminden de başlatılabilir (Bölügiray, 1999:21).

Siyasal ve ekonomik alanlarda Özal ile birlikte İslami söylem artmış ve 1990'lara doğru bu alanların yanı sıra etnik ve dini kimlikler de güç kazanmış ve siyasallaşmıştır. Bu durum sağcı ve solcu partilerin birbiri ile çatışmaya girmesinin sonucunda geleneksel seçmen kitlelerinin çözülmesine neden olmuş ve bu da merkez partilere oy kaybettirirken Refah Partisi'ne oy kazandırmıştır. İlk büyük seçim başarısını 1994 seçimlerinde elde eden Refah Partisi Ankara ve İstanbul başta olmak üzere hemen hemen bütün büyük şehirlerde yerel seçimleri kazanmıştır. Nilüfer Göle'ye göre, Refah Partisi'nin başarısı yeni toplumsal sınıfların ve İslami kimliğin merkeze taşınmasını ifade etmektedir, zira bu seçimlerde sağ ve sol merkez partilerin güç kaybetmesi söz konusudur. Önce yerel seçimleri kazanan Refah Partisi, "Adil Düzen" söylemi ile 1995 Genel Seçimleri'nde birinci parti olmuştur. Aldığı oy oranıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) içinde önemli bir yerde olan Refah

Partisi, laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde başbakanlık koltuğunun sahibi olmuş ve de bu durum kimi asker ve sivil çevrelerde gerilim yaratmıştır.

Siyasi literatüre “postmodern darbe” olarak geçen 28 Şubat Süreci'ne zemin hazırlayan faktörlerin başında Refah Partisi'nin demokrasiye ve demokrasinin önkoşulu olan laikliğe inanmadığı tezi ileri sürülmektedir (Yavuz, 2004: 600). 28 Şubat süreci, laik kamuoyunun İslami bir partinin arka arkaya kazandığı seçim başarılarından duyduğu endişeyle beslenmiş bir müdahale olarak da yorum bulmaktadır (Bayramoğlu, 2007: 13). Öte yandan 28 Şubat'ı bir değişim süreci olarak nitelendiren Emre Kongar 2000 yılında yayımlanan çalışmasında, 28 Şubat askeri müdahalesinin şeriatçılık tehdidini ortadan kaldırdığını ifade etmiştir.

Alt başlıklarda aktarmaya çalıştığım 28 Şubat post modern darbe sürecinde bazı medya organları tarafından laikliğin tehdit altında olduğu konusu çokça işlenmiş, Refah Partisine karşı söylemler geliştirilmiş ve bu konuda çok sayıda haber yapılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasal alanda etkisini artırmasının yanı sıra medya ile olan yakın ilişkisi bağlamında Hükümetin görevden uzaklaştırılması için medya ve “sivil” toplum üzerinden Refah Partisi politikaları ve icraatları konusunda karşıt söylemler geliştirilmiş ve bu konular sürekli canlı tutulmuştur. Bu anlamda ordu ve medyanın 28 Şubat sürecinde önemli bir rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir.

Çalışmamızda öncelikle 28 Şubat sürecinin ne olduğu yönündeki tartışmalara yer verilecek, daha sonra sürecin başlangıç noktası olarak belirlediğimiz 1995 Genel Seçimlerine değinilecektir. Daha sonra REFAHYOL Hükümetinin kurulması, Hükümetin İcraat ve Politikaları, REFAHYOL Hükümeti döneminde yaşanan spesifik olaylar kronolojik olarak ele alınmıştır. Ardından MGK toplantısı, MGK Kararları, MGK sonrası yaşananlar, Refah Partisinin kapatılması, ANASOL-D Hükümeti dönemine yer verilmiş ve yapılan araştırmalar neticesinde aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1 28 ŞUBAT SÜRECİ NEDİR?

“28 Şubat Sürecinde Medya ve Siyasal İktidar” başlıklı çalışmamızda 28 Şubat sürecinde yaşananlar anlatılmıştır. Ancak öncesinde ismini duyan herkesin hafızasında yer bulan 28 Şubat Sürecinin ne olduğu konusunda bilgi vermek süreci daha iyi anlamak açısından önem arz etmektedir.

“28 Şubat” ismi Milli Güvenlik Kurulu’nun toplandığı 28 Şubat 1997 tarihini ifade etmektedir. Ancak 28 Şubat süreci MGK Toplantısına kadar yaşanan simgesel olaylar, MGK Kararları ve MGK sonrası yaşananları da kapsamaktadır. Kısacası 28 Şubat bir gün değil bir süreçtir. Ancak 28 Şubat 1997 günü ülkemiz için bir milat niteliğindedir.

“28 Şubat Süreci Nedir?” sorusunun pek çok cevabı bulunmaktadır. Özellikle “süreç” midir yoksa “darbe” midir? soruları pek çok kez ülke gündeminde yer almış ancak uzunca bir süre net bir şekilde cevap bulamamıştır. 28 Şubat’ı eleştiren ve ya da meşru görmeyenlere göre; “post modern darbe”, “antidemokratik uygulama”, “kara darbe”, “karanlık dönem” olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan 28 Şubat ile ilgili olarak “darbe olmadığı”; “muhtıra”, “pamuk darbe”, “süreç”, “olgu”, “kanunların uygulaması” gibi farklı iddia ve tespitler de yapılmıştır (Yüksel, 2004: 23-24).

“28 Şubat süreci nedir?” sorumuzun cevabı süreçteki yaşanan olaylara nereden bakıldığına, aktörlerin arasında yer alıp alınmadığına, sürecin maliyetlerinden ne kadar etkilenildiğine, demokratik sürece dışarıdan müdahale konusuna nasıl bakıldığına göre değişmektedir. Ancak tüm bu görüşlerden en fazla kabul gören 28 Şubat’ın “post modern darbe” ve “süreç” olduğudur.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gündemi epeyce meşgul eden ve halen yankıları devam eden bir dönem olarak nitelendirilen 28 Şubat bir “askeri müdahale” olduğu en genel ortak kanaattir. Ali Bayramoğlu (2001:13) bu kanaati “28 Şubat’ın bir askeri müdahale olduğu su götürmez bir gerçektir” sözleriyle ifade etmiştir.

Siyasi literatüre 28 Şubat süreci olarak geçen ve hükümetin bir yıl sonra istifasıyla sonuçlanan olaylar dizisini kapsayan 28 Şubat süreci, 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen MGK’da alınan kararların uygulama sürecine konmasıyla başlayan dönemi ifade etmektedir. Ancak buna ilaveten eklemek gerekir ki süreç 1996 yılında REFAHYOL Hükümetinin kurulması ile birlikte yavaş yavaş ilerlemiştir. 28 Şubat, başlangıç ve bitiş noktası tam olarak tespit edilememiş bir süreç, bir ‘post modern’ darbedir. Dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, Müdahalenin MGK tarafından benimsendiğini, Cumhurbaşkanı’nın bakanlara kadar herkesin müdahaleye dahil edildiğini, medya aracılığıyla kamuoyu oluşturularak halkında desteğinin alındığını söylemiştir. “ *Ayrıca uygulama açısından diğer darbelerden farklı olarak hiç kan akıtmadan, gayet usulüne uygun bir şekilde, tereyağından kıl çeker gibi yapılmıştır*” ifadelerini kullanmıştır

<https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/28-subat-davasinin-gerekceli-karari-aciklandi/1194030-03.07.2018>).

28 Şubat'ta ordu direkt müdahalede bulunmamıştır. Bunun en önemli gerekçesi, dönemin konjonktürünün buna elverişli olmamasıdır. Zira, 1980'li yıllardan sonra Türkiye'nin otarşik yapısı yıkılmış, dünya ile çok yönlü bir entegrasyon sürecine girilmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, "28 Şubat'ın darbe olmadığını kanunların uygulanması" olduğunu ifade etmiş, 28 Şubat dönemini; "28 Şubat Öncesi", "28 Şubat" ve "28 Şubat Sonrası" olmak üzere üç zaman dilimine ayırmıştır. DSP lideri Bülent Ecevit ise, modern/post modern ayrımını yapmadan "28 Şubat'ın darbe" olduğu düşüncesindedir. 28 Şubat Türkiye'de gerçekleşen diğer askeri müdahalelerden farklılık göstermektedir. Bu yüzden de 28 Şubat süreci için, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 "modern" askeri darbelerinden şekil itibarıyla farkını vurgulamak için 'post modern' ifadesi uygun bulunmuştur (Yıldız, 2000: 9).

Hakan Akpınar'a göre, 28 Şubat süreci, sadece Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bir grup generalin darbeci cuntacı eğilimiyle açıklamak doğru olmamakla birlikte, 12 Eylül darbesi ile sistemi korumak için askerlerin yaptığı fiili müdahalenin post modern halidir (Akpınar, 2001: 23).

MGK'nın 28 Şubat 1997 günkü toplantısında alınan kararları ve irtica tehdidini önlemeye yönelik uygulamaları destekleyen ya da haklı bulanlara göre; genel olarak 28 Şubat süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin korunması amacıyla, Türk halkının çoğunluğu, sivil toplum örgütleri, medya ve TSK arasında oluşan bir dayanışmanın ürünüdür. Laik, demokratik rejime sahip çıkmayı hedefleyen demokratik bir girişimdir. Cumhuriyet gazetesi başyazarı İlhan Selçuk, 28 Şubat süreci için "yürürlükteki yasaların uygulanmasından başka bir şey değil" yorumunda bulunur. O'na göre, "28 Şubat'a karşı çıkmak, hem tarihe hem demokrasiye karşı çıkmaktır." İlhan Selçuk yazısında 28 Şubat, "Devlet'in Türk-İslam Sentezi ideolojisinden ayrılarak anayasada yazılı laik Cumhuriyet'e dönüş kararıdır..." diyerek bu konudakini tavrını ortaya koymaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 2001).

Bir çok yazara göre bu süreçte tanımı yapılmamış bir kavram olan irtica değil, medya tarafından başlatılmış bir provokasyon durumu vardır. Ordunun demokratik rejimlerde siyaset dışı kalması gerektiği görüşünden hareket ederek 28 Şubat'ı anti demokratik bulanlara göre bu süreç Türkiye'de yaşanan askeri darbelerden

dördüncüsüdür. Klasik darbelerden farklı olarak bu darbe, en özgünü ve en uzun süreye yayılan olması açısından “post modern darbe” olarak nitelendirilmiştir. Bu müdahalenin demokratikliği, müdahaleye neden olan tehdidin gerçekliği ve müdahalenin meşruiyeti konusunda ise farklı düşünceler seslendirilmiştir. Bir tarafta silahlı örgütlenmeye kadar giden, İslami devrim yapacağı öne sürülen bir tehdit var olduğu öne sürülürken diğer tarafta da bu ifade edilen tehdidin tamamen sanal olduğu, müdahalenin sistemi militerize etmek için bir araç olarak kullanıldığı öne sürülmüştür. Diyebiliriz ki 28 Şubat, bütün insanların egemen iradenin belirlediği “doğru” etrafında bulunmasına çalışılan bir süreç olmuş; sivil inisiyatifin sahip olduğu her türlü imkânın, devlet-ordu-bürokrasi lehine azaltılması şeklinde ifade edilebilir. Süreçte siyaset, laik-İslamcı karşıtlık temelinde biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak 28 Şubat, özellikle medya ve STK’lerin, üniversite ve yargı mensuplarının desteği ile hükümetin baskı altına alındığı süreçtir. Alınan destekle, oluşturulan kamuoyu ile 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında önceden TSK tarafından oluşturulan ve MGK üyelerine kabul ettirilen kararların hükümete dayatıldığı süreçtir. Halk iradesiyle seçilmiş hükümeti işlevsiz hale getiren, çoğu milletvekilini dayatmayla istifaya zorlayan süreçtir. Süreçte, MGK kararları ve kararların uygulanma noktasında Hükümete karşı “darbe” yapıldığı açık ve net biçimde görülmektedir.

28 Şubat sürecini anlamak için kimi yazar ve araştırmacılar Cumhuriyetin kuruluşu ve çok partili döneme kadar gitse de biz çalışmamızda 28 Şubat sürecinin başlangıcını 1995 Genel seçimleriyle sınırladık. Daha sonra REFAHYOL Hükümeti döneminde yaşananlar, tarihi MGK toplantısı, MGK’de alınan kararlar ve RP’nin kapatılmasına kadar gelişen olaylar, REFAHYOL Hükümetinin yıkılması gibi konuları ele aldık. Sürecin sonunu ANASOL-D Hükümetinin kurulması başlığı ile bitirmiş olsak da sürecin uzun yıllar ülkemizde etkisinin görüldüğü ve sürecin tamamlanmadığı yönünde tartışmaların yapıldığını biliyoruz. 1995 yılı genel seçimlerini sürecin başlangıcı olarak, ANASOL-D Hükümeti dönemini de sürecin sonu olarak alma nedenimiz ise MGK Kararlarının tamamen irtica ve Refah Partisine yönelik olmasıdır.

Süreç 2013 yılında başlayan, 5 yıl süren, 103 sanıklı 28 Şubat Davasının 4 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesinin gerekçeli kararını açıklanmasının ardından tamamlanmıştır diyebiliriz. Gerekçeli kararda, soğuk savaş döneminde “komünizmi” birinci tehdit olarak niteleyen Amerika’nın, komünizmin

çökmesinden sonra, tehdit skalasının birinci sırasına İslam'ı yerleştirdiği belirtilerek, şöyle denildi: “ABD, 1990’lı yılların başından itibaren, ‘İslam = Terör’ politikasını benimsemiştir. Bu politika değişikliği, müttefiki olan bütün ülkelerde uygulamaya konulmaya başlamıştır. 28 Şubat darbesi, sadece Türkiye’deki Müslümanları değil, (Amerika’da, Avrupa’da, Çin’de, Rusya’da, Afrika’da, Ortadoğu’da, Asya’da) ‘dünyadaki bütün Müslümanları’ kapsayan, ‘küresel’ bir darbedir! Türkiye’deki 28 Şubat darbesi, ABD’nin bu (yeni) politikasının Türkiye’ye uyarlanması operasyonudur.” (Hürriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1997).

2.2 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİMLERİ ve ANAYOL HÜKÜMETİ

Türkiye’de 1990’lı yılların başında var olan siyasi yapıya baktığımızda, sağ ve sol partiler açısından incelendiğinde sağ kanat açısından bu yılların önemli olduğunu ifade edebiliriz. 1991 seçimlerinden başarı ile çıkan sağ partiler mecliste yüzde 78.89’luk bir oranla temsil edilmiştir. 1994 yerel seçimlerinde de barajı aşan dört partiden üçünün sağ parti olması ve solun oy kaybı dikkat çeken gelişmeler arasındadır. DYP’nin birinci parti olarak çıktığı 1994 seçimlerinde ANAP’ın oy oranı beklediğinin çok altında olurken, 15 büyükşehirden 6’sının belediye başkanlığını alan RP’sinin yükselişi de dikkatlerden kaçmamıştır. 1994 yerel seçimi sonrası RP’nin yükselişi Türkiye gündemine otururken yerel seçim genel seçim gibi algılanıp seçim propagandaları da bunun üzerinden yapılmıştır. 1995 genel seçimleri öncesi ülkedeki siyasi manzara, “ANAP ve DYP’nin aynı cephe içinde yer alan, siyasi rakip olarak birbirlerini tarif eden, karşı cephenin lideri RP’yi ise kendi aralarındaki çatışmalardan malzeme olarak kullanan iki siyasi parti haline geldiği, arzu edileni talep etmekten çok arzu edilmeyene uzak tutmaya yönelik garip bir demokrasi anlayışının egemen olduğu,” bir ortamdan ibarettir (Bayramoğlu, 2007: 113).

Seçmen yapısı da bu dönemde farklılık arz etmektedir. Kürtler, İslami kesimler, bir ölçüde Aleviler, sosyal, ekonomik ve rasyonel bir refleksiyonla ülkenin genel sorunlarından hareket etmemekte, bir grup seçmen de kime oy vereceğini bilememektedir. Bir grup seçmen, Türkiye’nin gerek kültürel iç göçlerden kaynaklanan toplumsal seyyalitenin bir ürünüdür. Bu grubu açıklamakta zorlanan sosyal bilimciler bunlara dışlanmışlar adını vermektedir. Toplumda bütünleşme sorunlarının yaşandığı, Türkler, Kürtler, İslamcılar Laikler ve Aleviler gibi çeşitli

etnik ve dini kesimleri bir arada tutan ortak paydaların zayıfladığı, sadece kimliklerini ön plana çıkararak içlerine kapandıkları bir atmosferin hâkim olduğu Türkiye’de 24 Aralık 1995 genel seçimleri yapılmış, seçimlerde %21,38 ile Refah Partisi birinci, %19,6 oranıyla Anavatan Partisi ikinci, %19,2 oy oranıyla da Doğru Yol Partisi üçüncü ve %14,64 oy oranıyla Demokratik Sol Parti dördüncü sırada yer almıştır.

Tablo 1: 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerinde Alınan Oyların Dağılımı

Sıra No	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	Milletvekili Sayısı
1	RP	21,38	6.012.450	158
2	ANAP	19,65	5.527.228	132
3	DYP	19,18	5.396.000	135
4	DSP	14,64	4.118.025	76
5	CHP	10,71	3.011.076	49
6	MHP	8,18	2.301.343	0

<http://www.secim-sonuclari.com/1995> (Erişim 11.12.2018)

Çok partili dönem Türkiye’inde seçmenlerin yüzde 85,2’sinin sandık başına giderek oy kullandığı bu seçimlerde, 5 siyasi parti yüzde 10’luk barajı aşarak TBMM’de temsil edilme hakkını elde etmiştir. CHP’nin barajı zar zor aşarak meclise girmesi yanında RP, tepki oylarıyla İslami kimliği temsil eden bir parti görüntüsüne kavuşmuştur.

Sina Akşin; muhafazakar, milli görüşçülerin oylarının yükselişini mevcut durumda ‘büyük’ partilerin halka ekonomik ve toplumsal fayda sağlamadaki başarısızlığına karşı protesto olarak değerlendirmiş, seçmenlerin bunu ancak İslamcıların sağlayabileceğine inandıklarını dile getirmiştir. Ayrıca yine Akşin’e göre RP’nin seçim zaferinin sebepleri arasında; İslamcı kesimin Türkiye ve Avrupa’da büyük paralar toplayabilmesi ve Suudi Arabistan ve Libya gibi ülkelerden de ekonomik destek alarak iktisadi anlamda halka destek sağlayabilecekleri inancı sayılmıştır. Bir diğer neden olarak da yerel örgütlerin çok çalışması, kapı kapı dolaşp propaganda yapmasıdır (Akşin, 2004:168). Göle’ye göre, RP’nin yükselişinin nedeni, Türkiye’de muhafazakâr ama liberal merkezi politikanın zayıflamasıdır. Turgut Özal’dan sonra yaşanan hızlı liberalizmin arttırdığı gelir adaletsizliği ve toplumsal

yozaşma özellikle merkez sağ partilere olan güveni sarsmış ve bunun ardından RP'nin politikaları bu adaletsiz ve ahlak dışı politikaların üzerine giderek dürüstlüğü ve toplumsal birliği sağlayan adil ve alternatif düzen vaat etmiştir (Göle, 2002: 62).

RP'nin yükselişini iki eksen üzerine oturtan Tosun 'Türk Parti Siteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma' adlı kitabında, Refah Partisi'nin bir yandan taşra sermayesinden büyük sermayeye çevrilen kesimlerin temsilciliğini üstlenerek, bunu siyasi sermaye kavramıyla somutlaştırdığını, öte yandan ilk kez merkez karşıtı ideolojik bir tavır alabildiğini ifade etmiştir (Tosun, 1999:187). Ali Bayramoğlu ise, seçim sonrası atmosferle ilgili olarak, toplumda yaşanan tıkanıklığın doğrudan doğruya siyasi temsil mekanizmasına yansıdığını ortaya koymaktadır, zira bu seçimlerde kimlik hareketlerine gösterilen tepkilere endeksli siyasi partilerin büyüdüğünü ifade etmiştir.

Seçim sürecinde İslamcılık düşüncesini benimsediğini açıkça dile getirmeyen parti, İslami hareket ve siyasal oluşum arasında gidiş gelişler yaşayan bir politik profil çizmiş olsa da, seçmenin siyasal bir partiden beklentilerine cevap verebilecek bir algı üretmeyi başarabilmiştir. Seçim sonrası ülkede yoksul kesim için umut kapısı olarak algılanan ve önceki dönemlerde kendilerini dışlanmış olarak görenlerin oylarıyla seçim sonrası dikkatleri üzerine çeken Refah Partisi tek başına iktidar olamamış ve olası koalisyon formülleri Türkiye gündemine oturmuştur. İslami söylemi ağır basan siyaset tarzıyla, ilk kez seçimlerde böylesine başarı kazanan; Erbakan'ın, "Milli Görüş" olarak tanımladığı ve daha önce kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP) ile Milli Selamet Partisi'nin (MSP) devamı durumundaki RP, hükümet kurma yetkisini Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den almıştır. RP, hükümet kurma sürecinde görüşmeler yaparken ilk defa "ordu, asker ve mesaj" kavramlarının medyaya yansımış ve TBMM'de hükümet kurmaya yönelik nabız yoklamaları başlamıştır. Bu dönemde medyada sandıktan çıkan formülün ANAP ve DYP koalisyonu olması gerektiği işlenirken Refah Partisi'ne karşı ittifak çağrısı yapıldığı da ifade edilmiştir (Akpınar, 2001: 25). Seçimler sonrasında hükümet kurma çalışmalarında TÜSİAD ve TSK ile hareket eden medya organlarının RP'li bir hükümete karşı muhalefetin öncülüğünü yaptığı da bilinmektedir. Gazete ve televizyonlar ANAYOL Hükümeti kurulması yönünde parti liderlerin Refah'a karşı "ittifak çağrısı" yapmışlardır (Yüksel, 2004: 9).

Hükümet kurma görevini Cumhurbaşkanı'ndan alan Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, yaptığı tüm görüşmeleri pozitif değerlendirmesine karşı, siyasi liderler tarafından olumlu karşılanmamış ve görevi iade etmiştir. Ardından

hükümeti kurma görevi seçimlerde ikinci parti olan DYP'ye verilmiştir. Refah Partisini es geçip, ANAP'a ilk sıra kendisinde olmak koşuluyla, dönüşümlü başbakanlık modeliyle giden DYP lideri Çiller, ANAP'ı bu konuda ikna edememiş ve hükümet kurma görevini iade etmiştir. Sıra Anavatan Partisi'ne gelmiştir. Parti Genel Başkanı Mesut Yılmaz, ilk temasını DYP lideri ile yapmış ancak sonuç alamamıştır. Bunun üzerine Yılmaz, Refah Partisi ile temaslarda bulunmuş, koalisyon altyapısı hazırlanmış hatta ANAREFAH Hükümeti için ön protokol dahi hazırlanmış, bakanlıklar paylaşılmıştır. Ancak ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın bir takım pürüzler ileri sürerek geri adım atmasının ardından Mesut Yılmaz'ın Erbakan'a "Senin başbakan olmana şartlar el vermiyor" dediği kamuoyuna yansımıştır (Soncan, 2006: 03).

ANAREFAH koalisyonunun kurulma sürecinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin de bu duruma seyirci kalmadığı, laik rejimin koruyucu ve kollayıcı gücü görevini üstlenen TSK'nin bu koalisyonu engellediği bilinmektedir (Burak, 2009: 104-105). Ali Bayramoğlu da, dönemin Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Jandarma Genel Komutanı Teoman Koman'ın kurulacak olan ANAREFAH koalisyon hükümetini TBMM Başkanı Mustafa Kalemli üzerinden engellediklerini iddia etmekte ve bu durumun ANAP lideri Mesut Yılmaz tarafından "Ordu'nun temennisi ANAYOL'du." sözleriyle doğrulandığını dile getirmiştir (Bayramoğlu, 2007: 54).

Seçimden sonra ilk hükümet kurma denemesi ANAYOL koalisyonu şeklinde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin 53. Hükümeti olan ANAP-DYP, kısa adıyla 'ANAYOL' koalisyonu seçimlerin ardından 2 ay sonra kurulabilmiştir. ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ile "dönüşümlü başbakanlık" modeli üzerinde anlaşmasının ardından hükümet protokolü 3 Mart 1996'da imzalanmıştır. Hürriyet gazetesinin 7 Mart 1996 tarihli haberinde "toplumun büyük bölümünün desteğini alan umut hükümeti" olarak nitelendirilen ANAYOL Hükümeti koalisyonu, Erbakan tarafından "tabansız hükümet" olarak değerlendirilmiştir (Milli Gazete, 6 Mart 1996). Milliyet gazetesine göre "Tarihi Uzlaşma" ve Akit gazetesine göre "Zoraki İzdivaç" şeklinde başlıklarla kamuoyuna yansıtılan ANAYOL Hükümeti, 12 Mart 1996'da güvenoyu olarak göreve başlamıştır. Bu durum seçimlerden birinci parti olarak çıkan Refah Partisinde huzursuzluk yaratmıştır. RP'nin kızgınlığı hem yeni hükümetin taraflarına hem de koalisyon için arabulucu olanlardır (Bayramoğlu, 2001: 54-55). RP Genel Başkan Yardımcısı Oğuzhan ASILTÜRK, Jandarma Genel Komutanlığının iç disiplinine yönelik olarak yayınlanan

ve basında “şariat genelgesi” olarak yer bulan genelgede subayların kışlalarda mescitlere girmesinin yasaklandığı ve bunun din düşmanlığı olduğu yönünde açıklamalar yapmış ve asker ile RP arasında söz düellosu başlamıştır. Bunun üzerine Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan yöneticilerine “askerlerle ilgili konularda konuşma yasağı” getirmiştir (Hürriyet Gazetesi, 28 Mart 1996).

ANAYOL Hükümetinde ise, bürokrat atamaları nedeniyle ilk kriz yaşanmış; işçilerinde yapılan çoğu atama, koalisyon ortakları arasında anlaşmazlığa neden olmuş, bürokrasi kilitlenmiş, iş yapamaz duruma gelmiştir. Öte yandan Refah Partisi Meclis’te Çilleri zor durumda bırakan ve güven oylaması sonuçları için hukuksal inceleme başlatmış Çiller hakkında 12 ayrı dosya hazırlamıştır. Hem önergelerin hem de konuyla ilgili soruşturma komisyonlarının ANAP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmesi koalisyon hükümeti ortaklığını etkilemiş; Malvarlığı, TOFAŞ, TEDAŞ ve Örtülü Ödenek dosyaları Çiller’i “Beni bitirmek istiyorlar” telaşına sürüklemiş ve hükümetinde sonunu hazırlamıştır (Soncan, 2006: 03). Kamuoyunda Çiller ve ailesi hakkındaki yolsuzluklarla ilgili kanaatler, medyada Çiller’in mal varlığı ile kamuoyuna yansıtılan belgeler, Refah Partisinin bu konuda hazırlamış olduğu dosyalar ve mevcut hükümeti düşürme çabaları sonuç vermiştir. Çok geçmeden 6 Mart-28 Haziran 1996 tarihleri arasında görev yapan ANAYOL koalisyon hükümeti, 6 Haziran günü Mesut Yılmaz’ın Çankaya Köşkü’ne çıkararak istifasını sunmasıyla sona ermiştir.

Sonuç olarak, ANAYOL Hükümeti sorunların çözümü konusunda yeni bir adım atmak bir yana, daha öncekileri de bozan; devlet kurumlarını kendi içinde iki farklı yapay oluşumlara bölen bir yol izlemiştir. RP’nin bazı yolsuzluk dosyalarını gündeme taşıyarak DYP’ye özellikle de Çiller’e yüklenmesi, ANAP’ın da bu duruma seyirci kalması ile ANAP-DYP çekişmesi koalisyon hükümeti zemininde de devam etmiştir.

2.3 REFAHYOL HÜKÜMETİ DÖNEMİ

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi karmaşa ortamında hükümet kurma görevi dört ay sonra yeniden Erbakan’a verilmiştir. Erbakan öncesinde dosyalarla üstüne gittiği DYP lideri Çiller’i ikna etmeye koyulmuş ve daha sonra Çiller ile anlaşma sağlamıştır. İlk kez kendisi tarafından gündeme getirilen ve DSP’nin Meclis’e

sunduğu Örtülü Ödenek soruşturması için Erbakan ret oyu kullanmıştır. Erbakan'ın bu tutumu REFAHYOL'a "ilk adımlar" olarak yorumlanmıştır (Yüksel, 2004: 19).

2.3.1 REFAHYOL Hükümeti'nin Kuruluşu

Olur muydu, olmaz mıydı derken ANAYOL hükümetinin yıkılmasında büyük pay sahibi olan Erbakan, tekrar hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. "Bizimle hükümet kuran, süttten çıkmış ak kaşık gibi olur" (Çelik, 2004: 59) şeklinde daha önceden mesajlar gönderdiği Çiller ile "dönüşümlü başbakanlık" modeli üzerine anlaşmaya varan Necmettin Erbakan, Hükümetin kurulmasının ardından siyasi hayatında ilk defa başbakanlık koltuğuna oturmuştur. RP ve DYP koalisyonundan oluşan 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Erbakan Başbakanlığında 28 Haziran 1996'da göreve başlamıştır (Alpat, 1999: 17). 54. Hükümet 11 ay gibi az süre görev yapmıştır. REFAHYOL Hükümeti 8 Temmuz günü TBMM'de, 265 ret ve 1 çekimsere karşı, 278 ile güvenoyu almış ve Necmettin Erbakan Başbakan olmuştur (Kongar, 1999: 274).

REFAHYOL Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet tarihinde ilk defa "İslamcı" bir partinin lideri Başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Gerek Hükümetin başında yer alan ve başbakanlık koltuğunda oturan Erbakan, gerekse yerel yönetimin Refahlı başkanları, İslam'ın siyasallaşması yönünde net adımlar atmak için çalışmalarına başlamışlar ve REFAHYOL iktidarı ile birlikte Türkiye'de laiklik tartışmaları yeniden alevlenmeye başlamıştır. Siyasal İslamcı olarak tanımlanan ve toplum tarafından bu şekilde algılanan RP'nin koalisyon hükümeti içerisinde yer alması ve iktidara gelmesi halkın laik kesimini kaygılandırmış, ayrıca İslami kesimin ekonomi, eğitim ve yerel yönetimlerde güçlenmesi askeri ve sivil bürokrasiyi rahatsız etmiştir.

Kimileri tarafından bu koalisyon "olmayacak duaya âmin demek" şeklinde yorumlanırken, medya da hükümete karşı çıkmıştır. Hükümetin kurulması ve Erbakan'ın Başbakan olmasından sonra medyada laiklik ilkesinin tehdit altında olduğuna dair haberler yoğunluk kazanmış, sermaye ve medyanın orta-üst sınıfların yaşam tarzına dayalı endişelerine hitap eden bir laikçilik söylemi geliştirildiği öne sürülmüştür. Dönemin medya patronlarından Dinç Bilgin, Tansu Çiller ile yaptığı görüşmede tarafını belli ederek hükümetin yanında olmayacağını söylemiştir. RP'nin

de içinde bulunduğu REFAHYOL Koalisyon Hükümeti'nin kurulması sıkıntılı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Hükümet güvenoyu aldıktan yaklaşık bir ay sonra dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyonda meyve suyu yerine alkollü içki servisi istemiş ve asker-sivil krizinin ilk somut örneğidir.

REFAHYOL Hükümetinin kurulduğu ilk günden itibaren darbe söylentileri gündemden düşmemiştir. Bu noktada Ömer Laçiner 1996 yılında birikim dergisinde yayımlanan makalesinde, Eylül ayında Genelkurmay destekli devlet televizyonu programları hazırlatılıp, “istek üzerine” yeniden yayımlatıldığını, Eylül ortalarında “darbe ihtimali” nden açıkça söz edilmeye başlandığını, bu noktadan itibaren muhalefet partilerinin de harekete geçtiği ve darbe tehlikesinin var olduğu konusunda kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığından bahsetmiştir. Refah Partisi kurulduğu günden itibaren laiklik-irtica gerilimi gündemden düşmemekle birlikte Refah Partisi, Haldun Gülalp'e göre, Türkiye'nin güç odaklarını yatıştırmak ve güvenilir bir merkez partisi olduğunu göstermek için özel bir çaba sarf etmiştir (Gülalp, 2003: 78). Mim Kemal Öke'ye göre ise; Erbakan, TSK ile ilişkilerinde hep nazik ve saygılı olmuştur: Askerlere, memurlara verilen zammın iki katını vermiştir. İrticai faaliyetleri nedeniyle ordudan ihraç edilen askerlerin listesini de itirazsız onaylamıştır (Öke, 2004: 126-127). Ancak gerilim hiç düşmemiş ve darbe söylemleri her geçen gün artmıştır.

REFAHYOL Hükümetinin kurulmasının ardından Başbakan Erbakan'ı kutlamak için gelen ziyaretçiler arasında sarıklı, cübbeli, kara çarşafı kişilerin de bulunması daha sonraki süreçte yaşanacak değişimlerin ilk göstergeleri olmuştur. İcraatlarına memura verdiği zamlarla halkın beğenisini toplayarak başlayan REFAHYOL Hükümeti, ilerleyen günlerdeki tutumlarıyla birçok kesimin tepkisini toplamıştır. Hükümetin kurulduğu ilk günden itibaren REFAHYOL iktidarının uygulamaları var olan gerilimleri azaltmak yerine çoğaltmıştır. Başbakan Erbakan'ın kışkırtmalarıyla yeniden gündeme gelen türban tartışmaları, İslam ülkelerine düzenlenen ve her biri olay yaratan geziler, Taksim'e cami yapılması projesi ile başlayan ideolojik savaş, tarikatların her gün bir olayla gündem de kalması ülkede hükümetin kurulması ile başlayan gerilimi iyice arttırmıştır.

2.3.2 REFAHYOL Hükümeti'nin İcraatları

REFAHYOL Hükümeti, ilk olarak ekonomiyi ıslah etme arayışına girmiş, üç müstakil kaynak paketini kamuoyuna duyurarak ulusal düzeyde hayat standartlarını iyileştirmeye öncelik tanıdığıнын sinyalinin vermiştir. REFAHYOL'UN ilk icraatı, asgari ücrete % 100 zam yapmak olmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 158). Haziran 1996'da iktidara gelen REFAHYOL Hükümeti, Necmettin Erbakan Başbakanlığında, uzun bir aradan sonra, “denk bütçe” uygulamasını getirmiş ve “havuz sistemi” ni kurmuştur. Böylelikle yüksek faiz sistemiyle mücadeleye girilmiştir. Bunlara ilaveten kimileri tarafından “mutluluğunu memurlarla paylaşmak” diye nitelendirilen memur maaşına %50 zam vermiş, ayrıca asker ve emniyet mensuplarına %10 civarında ek zamdan bahsedilmiştir. REFAHYOL Hükümeti bir yıllık iktidar döneminde ürünlere zam yapmamış, havuz sistemi sayesinde vergi koymamış, enflasyon artışını durdurmak için para basılmasına başvurmamış, IMF gibi uluslararası kuruluşlardan borç para almamış, demokrasi ve insan haklarından taviz vermemiş, iç ve dış borçlanmaya başvurmamış, rant çevrelerine fırsat vermemiştir (Kazan, 2014: 415-416).

RP'li Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın Taksim'e cami yapılması projesini onaylaması ve bu durumun 15 Temmuz 1996 tarihli Hürriyet gazetesinde “RP'den ilk damga” başlığı ile gazete manşetinde yer alması hükümetin tartışma yaratan ilk icraatı olmuştur. RP'lilerin önceden beri gündemlerinde olan Taksim'e cami yapılma projesinin çalışmalarına başlayan Karaman, dönemin RP'li Beyoğlu Belediye Başkanı Nusret Bayraktar'ında desteğini almıştır. Bayraktar, projenin arkasında olduklarını beyan etmiş, karşı çıkanlara tepki göstermiş ve karşı çıkanları “kelaynak ve yobaz” diye suçlamıştır (Yüksel, 2004: 24). Vermiş olduğu zamlarla asker ve polisin ve Taksim'e cami projesini onaylamasıyla da halkın sempatisini kazanmaya çalışan REFAHYOL'un ilk sınavı ise cezaevlerindeki ölüm oruçları olmuştur. Aslında süreç ANAYOL'un Adalet Bakanı Mehmet Ağar zamanında başlamıştır. Ağar, cezaevlerini sıkı bir denetim altına almak için bir genelge yayınlamış ve hükümlülerin birçok hakkını ortadan kaldıran genelge cezaevlerinde tepkiyle karşılanmış ve ölüm oruçları başlamıştır. Genelgede fazla değişiklik olmaması üzerine açlık grevleri ve ölüm oruçları artmış ve yaşananlar Avrupa medyasında da yankı uyandırmıştır.

Bazı sanatçılar ve aydınların arabuluculuk etmesiyle hükümet geri adım atmış olsa da anlaşmanın sağlandığı 27 Temmuz'da 12 hükümlü ve tutuklunun ölmesi

engellenememiştir (Birand, 2012: 159). Cezaevlerinde grev yapanlara tıbbi müdahalede bulunulmadığı için meydana gelen ölümler nedeniyle, henüz kurulalı bir ay bile olmayan REFAHYOL'un kamuoyundaki imajı bozulmaya başlamıştır.

İktidara geldiği günden itibaren medya ile büyük bir çekişme içine giren REFAHYOL Hükümeti medyaya ilk denetimini 10 Temmuz günü gazeteler tarafından yapılan promosyonlara bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu konuda bir tebliğ yayınlanmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın "kamu yararına uygun olarak tüketicinin çıkarlarını korumak ve bu yönde tedbir almak" amacıyla hazırladığı "Promosyon Kampanyaları Hakkında Tebliğ" medyada yankı uyandırmıştır. Tebliğe göre, gazeteler bakanlıktan izin almadan promosyon yapamayacak ve de kampanyaları üç ay ile sınırlı olacaktır. Gazete vereceği hediyeler için önceden para yatıracaktır (Yüksel, 2004: 23; Akpınar, 2001: 70).

Hükümetin kurulmasının ardından, Refah Partisi 23 Temmuz 1996'da ilk defa askerlerle yüz yüze gelmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın hükümete sunduğu iç ve dış güvenlik konulu kapsamlı brifing'de "iç ve dış tehditler" başlıklı bölümde, RP'ye mesajlar verilmiş, RP'nin ideolojisine ters konulara yer verilerek, "Atatürkçü, laik, demokratik düzenin ortadan kaldırılmasında ilişkin bölücü ve aşırı dinci faaliyetlerle ilgili endişeler" vurgulanmış, RP'nin referans almaktan çekinmediği İran rejiminin Türkiye'deki aşırı dinci örgütlenmelere doğrudan destek verdiği ortaya konmuştur. Diğer taraftan, 1 Ağustos 1996'da başlayan ve 4 Ağustos'ta sona eren Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplantısında "irticai faaliyetlerde buldukları" gerekçesiyle 13 subay ve astsubayın ordudan ihracına karar verilmiş ve kararların altına imzasını atan isim Erbakan olmuştur. Erbakan, partisinin İslami tabanı ile YAŞ kararlarının arasında kalmıştır. Hükümet yanlısı İslamcı medya 'eleştirdiğimiz taklitçilere döndük' yorumlarıyla atılan imza ile ilgili olarak hükümet üzerindeki baskısını hissettirmiştir (Yüksel, 2004: 26; Hürriyet, 11 Ağustos 1996).

Ordu ile Refah Partisi'ni karşı karşıya getiren, REFAHYOL Hükümeti dönemindeki bir diğer olay ise, İsrail'le Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması'nın imza aşamasında yaşanmıştır. Seçim meydanlarında İsrail ile ilişkilerin kesileceği sözünü veren Refah Partisi, önceden imzalanmış ilkeler çerçevesinde Ağustos ayında imzalanacak olan anlaşmaya karşı çıkmıştır. Bunun üzerine MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç, ordunun isteklerini hükümete iletmiş ve İsrail ile Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması Başbakan'a kabul ettirilmiştir (Akpınar, 2001: 80-82).

Yukarıda değindiğimiz refah Partisinin ilk icraatları sayılan olayların ardından alt başlıklar altında vereceğimiz aşağıdaki olaylar, REFAHYOL Hükümeti ile TSK gerilimini artıran ve 28 Şubat Post Modern Darbesine neden olan hükümetin tartışmalı icraatlarıdır.

2.3.2.1 İran Gezisi

Hükümetin kurulduğu günden başlayıp ilerleyen günlerde artan irtica, dinci yapılanmalar ve darbe söylemlerinin olduğu dönemde Erbakan'ın İran'a gezi düzenlemesi 28 Şubat süreci açısından önemli bir olaydır. Erbakan'ın Başbakan olmasının ardından ilk yaptığı icraatlarından birisi aralarında İran'ın da olduğu kimi İslam ülkelerini kapsayan Uzakdoğu gezisi olmuştur. İslam ülkeleri ile ilişkileri yeniden canlandırmak, Anadolu'da güçlenmekte olan İslami sermaye ile Müslüman ülkeler arasında ticari bir bağ kurmak amacıyla yapılan İran Gezisi'ne MÜSİAD' a üye iş adamları da refakat etmişlerdir (Akpınar, 2001:84-85). Genelkurmay'ın 23 Temmuz tarihinde verdiği brifingde İran'ın aşırı dinci örgütlenmelere destek verdiğini dile getirmesi ve hükümeti bu konuda dolaylı olarak uyarmasına rağmen geziye çıkan Başbakan Erbakan hem TSK hem de ABD'yi kızdırmıştır. İran'ı terörist ilan eden, ona siyasi ve ekonomik ambargo uygulamaya başlayan, dünyadan tecrit için de bütün dost ülkelerden buna uymalarını isteyen ABD bu konudan rahatsız olduğunu açıklamıştır. Ayrıca ABD medyasında bu gezinin “hoşnutsuzlukla karşılanacağını” yazılmıştır (Akpınar, 2001: 84). Financial Times Gazetesinde, İran gezisinin ABD'yi “çileden çıkardığı” ve “ABD'nin Türkiye'ye verdiği diplomatik desteği çekebileceğini” yazmıştır (Yüksel, 2004: 27).

Ayrıca Yetkin'in belirttiği üzere, aynı gün Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal, İran'ın PKK'ye verdiği desteği gösteren bir dosyayı Erbakan'a sunmuştur. Ertesi gün, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Erbakan'ı ülkesine davet etmiştir. Aynı gün Genelkurmay, Erbakan'a İran'la stratejik ekonomik anlaşmalar yapılmaması konusunda bir rapor vermiştir (Yetkin, 26.02.2007, Radikal). Öte yandan, İran gezisi sonrası bir orgeneral tarafından, Ordu'nun laikliğin her türlü tehdide karşı korunması azmi içinde olduğuna dair yapılan açıklama ile Erbakan'ın uyarıldığı da ifade edilmiştir. Erbakan'ın, İran'la doğalgaz anlaşması imzalaması ve ardından İran'da PKK kampı olmadığı ve İran'ın terörü önleyeceği yönünde açıklamalarda bulunması da çok tepki çekmiştir. Bütün bu tepkilere karşı Erbakan'ın

resmi olarak ilk yurt dışı gezisini ısrarla İran'a düzenlemesi ve gergin olan siyasi gündemin atmosferinin daha da gerilmesi REFAHYOL Hükümetine karşı olan endişeleri de arttırmıştır.

2.3.2.2 Libya Gezisi

İran gezisi ile itibar kazanacağını düşünen ancak ordunun tepkisi ile karşılaşan Erbakan, İslam dünyasına ilişkin politikalarını hayata geçirmek için Doğu seferinin ardından Mısır, Libya ve Nijerya'yı kapsayan Batı Afrika seferine çıkmıştır. Merkez basın daha seyahat programı açıklanır açıklanmaz Afrika gezisini "saltanat gezisi" ilan etmiştir. İlk gezi Mısır'a olmuştur. Ancak Mısır Gezisinde yaşanan ve Türkiye'de adeta kıyametin kopacağı habercisi ise, Mısır gezisindeki karşılama töreninde Türk Bayrağının göndere çekilmemesi olmuştur. Çiller "Mısır'da hava karardığı için direğe bayrak çekilmemiştir" derken muhalefet sert tepki göstermiştir (Birand, 2012: 159). Dış politikada Türkiye'nin itibarsızlaştığı yönünde yorumlar yapılmıştır. Her yerde darbe söylentileri konuşulurken, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, gezinin başladığı 2 Ekim günü, Meclis'teki grup toplantısında "bir darbe hareketinin oluşturulmasına ilişkin bazı kadroların çalışma içinde olduklarına dair sezgilerim, hatta bilgilerim var" diye bir açıklamada bulunmuştur (Yüksel, 2004: 36; Sabah, 3 Ekim 1996). Başbakan Erbakan, gezinin ikinci ayağı olan Libya'ya doğru hareket ederken, ülkede Türkiye'nin nereye gittiği yönündeki tartışmaların önü kesilememiştir.

Huzursuzluğun tırmandığı, darbe söylemlerinin artık açıkça telaffuz edildiği Türkiye'de elinde asa olan, siyah cüppeli, sakallı radikal dinci grup Aczimendiler, Kocatepe Camii'nin avlusunda, Atatürk ve Laik Cumhuriyet karşıtı ve şeriat istedikleri yönündeki söylemleri ile ülke gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Polis tarafından gözaltına alınan eylemciler, Emniyet müdürlüğünde yaptıkları ile ana haber bültenlerine çıkmayı ve medyanın ilgi odağı olmayı da başarmışlardır (Akpınar, 2001:120; Donat, 1999:165). 4 Ekim Cuma günü Cuma namazı ardından ülkede havanın daha da gerilmesine yol açan bu olay ve olayın ardından ortaya atılan "ihtilal olacak" iddiası ülke gündemini 72 saat meşgul etmiştir.

Ülke böyle çalkantılı bir dönemin içinden geçerken, Erbakan'ın yurtdışı temasları da endişe verecek boyutlara doğru ilerlemiş, Gezinin ilk durağı olan Mısır'da büyük tartışmalara neden olan olayların yaşanmasının ardından giderek

hükümet krizine dönüşen asıl kıyametin koptuğu olay ise Libya gezisi olmuştur. Dönemin RP’li Devlet Bakanı Abdullah Gül ve DYP’li Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek’in Libya ziyaretlerinin iyi geçmemesi ve Büyükelçi Ateş Balkan’ın Türkiye Başbakanı’nın Libya ziyaretinin uygun olmayacağını bildirmesine rağmen Erbakan Libya’dan alacaklarını tahsil edemeyen müteahhitlere yardımcı olmak için ülkeye gitmiştir. 6 Ekim’de bedevi çadırında Libya Devlet başkanı Kaddafi ile Başbakan Erbakan bir araya gelmiştir. Çölün ortasında yapılan görüşmede diplomatik gelenekleri ve nezaket hiçe sayılarak Türkiye Cumhuriyeti aşağılanmış, konu Türkiye’nin Kürtlere soykırım uyguladığına kadar uzatılmıştır. Erbakan ayrıca terörden en büyük acıyı çeken Libya’nın, terörist faaliyetlerin karşısında olduğu yorumunda bulunarak ABD’yi terörist ilan etmiştir. Başbakan Erbakan’ın Kaddafi’nin söyledikleri karşısında suskun olması ve Kaddafi’ye teşekkürlerini iletmesi, skandalların en büyüğü olarak nitelendirilen geziyi Başbakan Erbakan’ın yarıda bırakıp dönmemesi üzerine ülkede gerilim artarken hem Erbakan hem de REFAHYOL Hükümeti sert eleştirilere maruz kalmıştır.

7 Ekim günü bazı gazeteler yaşananlar karşısında çok sert tepki göstermiştir. Hürriyet gazetesi “Küstah Libyalının sözlerini başını tavana çevirerek dinleyen Erbakan, hiç tepki göstermedi” diye yazarken, Milliyet, “Libya faciası” yorumunda bulunmuştur. Öte yandan Zaman gazetesi yazarı Fehmi Kuru, “REFAHYOL Hükümeti en büyük darbeyi çölün ortasında kurulu bir çadırda, gözlerini sağa sola kaçırarak konuşan, diplomasi kurallarını tanımayan Kaddafi’den aldı” diye kaydederken, Türkiye gazetesi ise “Erbakan Libya lideri Muammer Kaddafi’nin talihsiz potunu düzeltti. Türkiye’de 65 milyon kardeşdir” demiştir.

Kaddafi’nin söylediklerine ve Erbakan’ın bu laflar karşısında sessiz kalmasına muhalefet tepki göstermiştir. Muhalefet partileri yanında RP ortağı DYP’nin de tepki gösterdiği ve herkesin Türkiye onurunun ayaklar altına alındığı konusunda hemfikir olduğu gezi ile ilgili CHP gensoru vermiş, DYP’li bazı milletvekilleri de RP’nin bu politikaları karşısında suskun olmayacaklarını ve gensoruya “evet” oyu kullanacaklarını ifade etmişlerdir. Çiller ise, Yüce Divan korkusu nedeniyle bir taraftan milletvekillerini hükümetin devamı konusunda ikna etmeye çalışmış, öte yandan ise ordu ile yaptığı görüşmeler sonucunda Erbakan’ın Libya gezisinin bir hata olduğunu ifade etmiştir.

Erbakan Libya gezisinde yaşananların tepkileri sürerken 10 gün süren gezisini tamamlamış ve ülkeye dönmüştür. Muhalefetin verdiği üç gensoru ile karşılaşan

Erbakan, Libya'nın PKK'yi terörist olarak kabul ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca “akıllı dostluk, akılsız düşmanlıktan çok daha iyidir” açıklamasında bulunmuştur. Erbakan'a göre hükümet gensoru sınavından güçlenerek çıkacak olsa da kulislere “refahsız hükümet formülleri” konuşulmuştur (Hürriyet Gazetesi, 10 Ekim 1996). Kamuoyunun her geçen gün artan gerici, hatta şeriatçı gelişmeler ve olaylar yüzünden huzursuz olduğu, askerlerin de bu durumdan rahatsız olduğu ve medyanın da bu tür olayların üzerine gittiği günlerde ortada bir sorun olduğu, hükümetin ömrünün de uzun olmadığı konusunda söylemler atmıştır. Ancak darbe söylentileri ne kadar çok olsa da bu dönemde birçok kesim hükümetin ömrünün normal yollardan tamamlanması ve sorunun sistem içerisinde çözülmesi konusunda aynı fikirde olmuştur.

2.3.2.3 Susurluk Kazası

Hükümetin REFAH kanadının üzerine çok gidildiği günlerde, 28 Şubat'ın mihenk taşlarından sayılan ve yıllarca ülke gündemini meşgul eden, bu defa Hükümetin DYP kanadını ilgilendiren bir olay yaşanmıştır.

28 Şubat'a giden süreçte ülkedeki gerginliği arttıran, devlette ve siyasetteki çürümenin gerçek fotoğrafını gösteren olay ise, 3 Kasım 1996'da Balıkesir'in Susurluk ilçesi yakınlarında meydana gelen kazadır. Mercedes marka bir lüks aracın önde seyir halindeki kamyonu arkadan çarpması sonucunda araçta bulunan 3 kişi hayatını kaybeder ve yaralı olarak hastaneye kaldırılan kazazedenin ise hayati tehlikesinin bulunmadığı açıklanır. Buraya kadar her şey normalmiş gibi görünmektedir. Ancak olay yerinde yapılan olay yeri incelemede kazada hayatını kaybedenlerin aslında İstanbul eski Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ, 12 Eylül darbesi öncesi 7 TİP'li öğrencinin öldürülmesinden sorumlu tutularak kırmızı Interpol bülteniyle her yerde aranan ve Mehmet Özbay adına kendisine kimlik düzenlenen ülkemizde ‘ülkücü’ olarak anılan Abdullah Çatlı ve sevgilisi Gonca Us olduğu, yaralı şahsında Bucak Aşiret reisi ve DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak olduğu tespit edilmiştir.

Normal gibi görünen kazanın ardından herkes mafya-siyaset-polis ilişkisini tartışmaya başlamıştır. Otomobil içinde bulunan şahısların ne için ve nasıl bir araya geldikleri günlerce tartışılmıştır. Ülkede büyük tartışma yaratan, hükümeti ve devleti zor durumda bırakan ve etkisi yıllar boyu devam edecek bir süreci başlatan bu olay

ülke gündemine bomba gibi düşmüştür. Devlet içindeki karmaşık ve karanlık ilişkiler kaza sonrası medya başta olmak üzere, muhalefet, sivil toplum örgütleri, aydınlar ve sanatçılar tarafından tepkiyle karşılanmış medya olayın üstüne giderek bu ilişkileri açıklayan belgeler ortaya koymuştur. “Polis-mafya-siyaset” üçgenini ortaya çıkaran bu olayla Türkiye ayağa kalkmış, irticai faaliyetlerin gerginliği içinde bulunan toplum, bu kez “derin devlet” ilişkilerinin karmaşık durumunu çözmeye çalışmıştır. Muhalefet Erbakan’ı ve özellikle Çiller’i devletin içindeki kirli ilişkileri açıklamaya çağırmaya başlamış, bir taraftan medya olayın üstüne giderken diğer taraftan REFAHYOL Hükümeti konuya gereken önemi göstermediği için suçlamalara maruz kalmıştır.

Kaza sonrası Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’in kazadan yaralı kurtulan DYP Milletvekili Sedat Bucak’ı ziyareti de çok konuşulmuştur. Daha sonra’da TBMM Grup toplantısında kazada ölen Abdullah Çatlı’yı savunmuş “Devlet için kurşun atan da kurşun yiyen de bizim için şereflidir.” açıklamasında bulunmuştur (Akpınar, 2001: 128). Kamuoyunun sabrını zorlayan REFAHYOL Hükümetinin tavrı, olayı örtmeye çalışmaları ve Başbakan Erbakan’ın Susurluk skandalını “fasa fiso” olarak değerlendirmesi gerilimi arttırmıştır. Susurluk Kazasına REFAHYOL Hükümetinin tutumu eleştirilere hedef olmuştur. Ali Akel’e göre, hükümet, ortağı DYP’nin Susurluk kazası ile ortaya çıkan kirli ilişkilerini görmezden gelmiş, hükümetin sürekliliği adına “madem ortağız, ortaklığımızı korumalıyız” anlayışıyla olayın üzerinde çok durmamıştır (Akel, 1999: 93-94).

Bu arada, Susurluk skandalına adı karışan dönemin DYP’li İçişleri Bakanı Mehmet Ağar’ın toplumun ve basının baskısıyla istifasını isteyen Çiller, onu yerine ailesine de yakın olan ve Şehit Anaları Vakfı’nda çalıştığı sırada basını tehdit eden Meral Akşener’i getirmiştir. Akşener’in Çiller ailesine yakınlığı ile bilinmesi, Akşener’in ağabeyinin Abdullah Çatlı’nın iş ortağı olması gibi nedenler medyada memnuniyetsizlik yaratmıştır. Öte yandan TBMM’de Susurluk Komisyonu kurulması ve komisyon başkanlığına kazada ölen Abdullah Çatlı ile aynı memleketten olan RP Nevşehir Milletvekili Mehmet Elkatmış’ın getirilmesi de tepkilere neden olmuştur (Donat, 1999:354-355; Birand, 2012:170).

Toplum içinde ise “Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık” isimli “Temiz Toplum, Temiz Siyaset” kampanyalarının medyada hükümet karşıtı kampanyalara dönüştüğü bilinmektedir. Dönemin DYP’li milletvekillerinin “devlet-siyaset-mafya” üçgenindeki rolleri gazete ve televizyonlarda geniş yer almıştır (Alpat, 1999: 17-18).

Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın Susurluk eylemcileri için “Mum söndü oynuyorlar.” ifadesi hem eylemciler hem de Alevilerin büyük tepkisine neden olmuştur (Aktoprak, 14.06.2006, Radikal). Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Susurluk Skandalının örtbas edilmesine ilişkin kamuoyunda oluşan yoğun tepkiler üzerine “Susurluk ve bunu takip eden olaylar ve benzeri hadiseler, tarafımdan sonuna kadar ve hiçbir şekilde aksatılmaz bir titizlikle takip edilecektir. Kimsenin olayları örtbas etmeye, kanıtları yok etmeye, devleti zan ve itham altında bulundurmaya, vatandaşta rejim inancını sarsmaya, devletin kurumlarını kötülemeye ve çalışamaz hale getirmeye ve halkımızı karamsarlığa sürüklemeye hakkı olamaz” demiştir (Sabah, 01.01.1997).

Susurluk olayında Birand'a göre, Meclis araştırma komisyonunun, Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun, DGM'nin ve MİT'in hazırladığı raporlar, önergeler ve fezlekeler yıllarca sürecektir olan yargılama sürecinde yerini almakla birlikte devlet bu konuda ser verip sır vermemiştir. Yıllar süren yargılama sonunda, 15 Eylül 2011'de, Ankara Özel Yetkili 11. Ağır Ceza Mahkemesi, Susurluk davasının kilit ismi Eski Emniyet Müdürü ve İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ı “suç örgütü yöneticisi” olmak suçundan 5 yıl hapse mahkûm etmiştir (Birand, 2012:174) .

REFAHYOL Hükümeti'nin kurulmasından Susurluk krizine kadar geçen süreçte hükümetin icraat ve politikaları değerlendirildiğinde, yaşanan olaylar ve olayların ardından ülkede ortaya çıkan gerilim hem hükümeti hem diğer siyasi partileri etkisi altına almıştır. Kamuoyunda güvensizlik ve endişe, medyada ise büyük bir tepkinin oluşmuştur. Ülkede bir an önce ve olağan yollardan bu durumun düzeltilmesi ve acilen çözüme kavuşturulması gerektiği kanısı toplumda yaygınlaşmaya başlamıştır.

2.3.2.4 10 Kasım Atatürk'ü Anma Törenleri

Kurulduğu günden itibaren hem ordu hem muhalefet tarafından eleştirilen ve tepki alan Hükümet medya aracılığıyla da kamuoyu tarafından tepki görmüştür. Bu anlamda tepkiler açısından baktığımızda hükümet karşıtı “ilk gövde gösterisi”, 10 Kasım Atatürk'ü anma törenlerinde gerçekleşmiştir. 10 Kasım 1996 tarihinde Atatürk'ün ölümünün 58. yıl dönümünde Atatürkçü Düşünce Derneği, KESK ve DİSK gibi sivil toplum örgütlerinin öncülük etmesiyle çok sayıda kişi hükümeti protesto ederek Anıtkabir'e yürümüştür. Bu yürüyüşün ardından Başbakan Erbakan,

bu kalabalık karşısında toplumsal hareketi “provakasyon” olarak nitelendirip soruşturma başlatılacağı mesajını vermiştir ve ortam biraz daha gerginleşmiştir. Buna ilaveten RP’li Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe’nin Atatürk’ü anma töreninin ardından yaptığı konuşma gerginliği tırmandırmış ve Genelkurmay’ın tansiyonunu yükseltmiştir. Ülkeyi şoke eden açıklamalarında Karatepe şunları söylemiştir:

“Süslü püslü görüldüğüme bakıp da, sakın laik olduğumu düşünmeyin. Resmi görevim nedeniyle bugün bir törene katıldım. İncancımıza saygı duyulmadığı bu dönemde, içim kan ağlayarak bugünkü törenlere katıldım.” (Akpınar, 2001: 130).

Karatepe “O konuşmayı 10 Kasım törenleriyle ilgili olarak yapmadım, Kemal Gürüz’ün konuşmasına tepkimi böyle gösterdim. Konuşmanın kalan bölümünde de “kendi partimi eleştirdim” dese de ‘halkı din farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek” suçundan DGM’de yargılanmış ve 1 yıl hapse mahkûm olmuştur (Birand: 2012: 185-186). Anma törenlerinin birer mitinge dönüştüğü 10 Kasım günü RP’li Konya ve Sivas Belediye Başkanları da anma törenlerine katılmamış bu konudaki politik tavırlarını göstermişlerdir. Törenlerin ardından “İnsan Hakları ve Demokrasi Paketi” kapsamında, kamu çalışanları ile ilgili “Kılık-Kıyafet Yönetmeliği”nin değiştirilmesi ve “sakal ve türbana izin verilmesi” konularının planlaması ve bu konuda RP Maraş Milletvekili Mustafa Kamalak’ın yaptığı açıklamalar RP’nin politik duruşunun gösterirken ülkede laik kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Laik üniversite öğretim üyeleri açıklamalarda bulunmuş, RP’li vekiller bu açıklamalara hemen cevap vermiştir. Yaşanan bu olaylar her geçen gün gerginliğe neden olmuştur.

2.3.2.5 Basına “Sansür” Yasası

REFAHYOL Hükümetinin ve hükümetin icraatlarının basında çokça yer aldığı günlerde, kurulmasından itibaren medyayı karşısında gören ve medya ile ilişkileri sürekli çatışma halinde olan REFAHYOL Hükümetinin gündeminde basın yasası ya da eleştirilen adıyla “sansür yasası” yer almıştır. Özellikle Susurluk olayını gündemden düşürmeyen ve olayların üzerine giderek bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlayan medya gün geçtikçe halkın güvenini kazanmıştır. Halkın medyaya gösterdiği güven ve ilginin artması özellikle hükümet karşıtı yayın yapan medya kuruluşlarını hedef alan yasanın hazırlanmasına neden olmuştur. Hükümetin ortağı

Çiller de basını “Anadolu Basını” ve “Kartelciler” olarak ikiye ayırmış, Kartel Medyası olarak nitelendirdiği muhalif basın için bunlar artık “siyasi parti gibi hareket etmekte” ifadelerini kullanarak basın karşısındaki yerini almıştır.

Dönemin Adalet Bakanı ve Erbakan’ın sağ kolu olarak nitelendirilen Şevket Kazan tarafından hazırlanan tasarı, medya kuruluşlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlenmeyi içermektedir. Neredeyse tüm haberleri suç kapsamına alan, muhabiri “zabıt katibi” yapmaya çalışan, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren neredeyse en ağır para ve hapis cezalarını öngören tasarı giderek artan tepkilerle karşılaşmıştır. Öncelikle ulusal medya tarafından bu yasaya dur diyebilmek için yoğun bir çalışma içine girilirken, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve TBMM Başkanı Mustafa Kalemli’den basına güvence gelmiş ve teklifin engelleneceği belirtilmiştir.

Medya karşısında tepkisini her fırsatta dile getiren Hükümet tepkilerin artması neticesinde tasarı teklifini askıya almış ve yasayı çıkarmamıştır. 29 Kasım’da Basın Konseyi, “REFAHYOL Hükümeti’nin basın için hazırladığı sansür senaryoları, kamuoyu ve medyanın yoğun tepkisi üzerine uygulamaya sokulamadı” açıklamasında bulunmuştur (Yüksel, 2004: 48).

2.3.2.6 Başbakanlık Konutunda İftar Yemeği

Hükümetin Refah kanadı ile asker arasındaki gerilim iyiden iyiye gün yüzüne çıkmışken, 11 Ocak 1997’de gerçekleşen ve büyük tepkilere yol açan bir diğer olay tarikat ve cemaat liderlerine Başbakanlık binasında verilen iftar yemeğidir. Cumhuriyet tarihinde bir ilki daha yaşatan Erbakan’ın Başbakanlık konutunda sarıklı, cübbeli tarikat ve cemaat liderlerini kapıda karşıladığı görüntüler ana haber bültenlerinde yerini almıştır. İftar yemeği olayı gündeme bomba gibi düşmüştür (Akpınar, 2001: 160-161; Hürriyet Gazetesi, 13 Ocak 1997).

Tansiyonun yükselmesine neden olan bu olay tabiri caizse kamuoyuna bomba gibi düşmüş hükümet ortağı DYP bile bu olay karşısında tepkisini gizleyememiştir. DYP milletvekili Cefi Kamhi, bir vatandaş olarak gelişmelerden çok rahatsız olduğunu söylerken, DYP Hakkâri milletvekili Mustafa Zeydan tarikat liderlerinden bahisle dini istismar eden bu tür şahıslarla ilişki kurulmasının uygun olmadığını söylemiş ve partisinden RP’yi uyarmasını istemiştir. CHP Genel Sekreteri Adnan Keskin ise Erbakan’ın yaptıklarını siyasal sisteme bir ihanet olarak değerlendirip, bu

yemeğin rejimi yıkmayı hedef alan kesimi cesaretlendirdiğini ifade etmiştir (Alpat, 1999: 23).

Erbakan'ın tarikatların ileri gelenlerini Başbakanlık Konutu'nda ağırlamasının nedeni, devlet ve tarikat liderleri arasındaki soğukluğu gidermeye çalışmak olmasına rağmen Erbakan, bunu kamuoyuna yeterince anlatamamıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 194). Bu olay karşısında bir diğer tepki yargıdan gelmiş, yargı mensupları isimsiz demeçler vererek Erbakan'ı uyarmış ve bu gidişe son vermek için harekete geçmiş bazıları Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmuştur. Başbakanlık konutunda verilen yemekli toplantı kamuoyunda bazı kesimler tarafından irtica kalkışması olarak yorumlanırken, bazı kesimlerce ise din âlimlerin bir araya geldiği, birlik ve beraberliğin sağlandığı sıradan bir iftar yemeği olarak değerlendirilmiştir. İftar yemeği bazı kesimlere göre olmaması gereken bir durumken, bazı kesimlere göre ise çokta büyütülecek bir olay değildi...

Ancak toplumsal gerilimi artmasına neden olan bu olay Akpınar'a göre askerinin de sabrını zorlamıştır. Akpınar (2001: 165), olaydan sonra Genelkurmay Başkanı Karadayı'nın, 16 Ocak günü haftalık olağan görüşmede Cumhurbaşkanı'na rahatsız olduklarını ve irtica tehdidi nedeniyle endişelendiklerini dile getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Hulki Cevizoğlu (1998), üst düzey askeri yetkililerin kendisine; "Neye güvenerek bunu yapıyorlar? Ama güvendikleri dağlara kar yağacak" dediğini ve olaydan kısa bir süre sonra bunun görüldüğünü ifade etmiştir. Öte yandan 1997 yılında Hürriyet Gazetesi yazarı Sedat Ergin'in "Fırtına Dosyası" yazı dizisinde 23 Ocak 1997'de Gölcük'te bir tatbikat nedeniyle bir araya gelen komutanların Başbakanlık konutundaki iftar yemeğinin "bardağı taşıran son nokta" olduğunu ve "askerin sabır çizgisini geçmelerine" yol açtığını ifade ettiklerini dile getirmiştir. Ayrıca komutanlar "hükümeti yasal ortamlar içinde" uyarma kararı ile birlikte irtica konusunun MGK gündeminde yer alması gerektiğini istemişlerdir. Cumhurbaşkanı Demirel de bu konuda komutanlarla aynı fikirde olmuştur.

"Generalinden 28 Şubat İtirafı" isimli kitabında Hulki Cevizoğlu'nun aktardığına göre (2001b) Gölcükteki bu toplantı Özkasnak'ın da söylediği gibi 28 Şubat Kararları'nın "çıkış noktası", "orjini" ya da "merkezi" sayılmıştır. Buradan hareketle Şubat ayındaki MGK toplantısında irtica ve irticaya yönelik alınması gereken tedbirlerle ilgili olarak Gölcük toplantısında karar alındığı ifade edilmiştir.

2.3.2.7 Kudüs Gecesi Programı ve Sincan'da Tankların Yürütülmesi

28 Şubat müdahalesi öncesinde Refah Partisi ile TSK'yi bu denli ciddi biçimde karşı karşıya getiren ve tabiri caizse post modern darbe öncesi fitili ateşleyen olay Ankara'nın Sincan ilçesinde düzenlenen Kudüs Gecesi etkinliği olmuştur. 31 Ocak 1997 akşamı Sincan İlçesinin Refah Partili Belediye Başkanı Bekir Yıldız tarafından düzenlenen ve "Kudüs Gecesi" olarak hafızalara kazınan organizasyon Türkiye'de büyük ses getirmiştir. İlk olarak İran İslam Devrimi lideri Ayetullah Humeyni'nin Kudüs'ü anmak üzere başlatmış olduğu gelenek ilk defa Türkiye'de uygulanmıştı. Sincan Belediyesine ait bir salonda düzenlenen geceye yaklaşık bin kişi katılmış ve Hamas ve Hizbullah Örgütleri de destek vermiştir (Akpınar,2001:166).

İran büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'nin de davetli olarak bulunduğu gecede ilçe meydanındaki Atatürk büstü karşısına Kudüs'teki Mescid-i Aksa'yı temsil eden bir çadır kurulmuş, belediyeye ait bir salonda ise sahne arkasına Hamas ve Hizbullah örgüt liderlerinin posterleri asılmış ve Filistinliler adına temsili bir oyun düzenlenip İsrail askerlerine karşı başlatılan "intifada" mücadelesi canlandırılmıştır. Oyun tekbir sesleri ve sloganlarla devam etmiştir. Sahnelenen oyunla birlikte, geceye katılan İran Büyükelçisi'nin şeriat çağrısı yaptığı konuşmalar ve Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın başörtüsü ve Başbakanlıktaki iftar yemeği ile ilgili açıklamaları, "Türkiye'ye şeriatı enjekte edeceğiz" şeklinde yaptığı konuşmaları ertesi gün tüm basında büyük yer alırken, Genelkurmay Karargahında da hoşnutsuzluğa neden olmuştur (Alpat, 1999: 33).

1 Şubat sabahı hem yazılı hem görsel medyaya yansıyan görüntüler ortalığı iyice karıştırırken muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri, yüksek yargı organları ve asker yaşanan olay karşısında harekete geçmiştir. Ankara DGM Başsavcılığı ve Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, basında yer alan haberleri ihbar kabul ederek Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız ve geceyi düzenleyenler hakkında soruşturma başlatmıştır. Muhalefet partilerinden ANAP ve CHP TBMM'ye soru önergesi vermiştir. DYP milletvekilleri gelişmelerden duydukları rahatsızlığı dile getirirken, Hükümet ortağı Çiller ise RP'nin protokolü çiğnemediğini meselenin hukuki yollarla çözülmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Medyada geniş yankı bulan olay kamuoyunda sert tepkilere neden olmuş; CHP Sincan İlçe örgütü yaşananları protesto için bir gösteri düzenlemiş ve şeriat karşıtı sloganlar atmıştır. Basın-yayın kuruluşları ise, bölgeye ekiplerini göndererek olayları yakından takip etmeye başlamıştır. Sıcak

gelişmelerin yaşandığı sırada olayları izleyen gazeteciler, üzerlerine yürüyen bir grup tarafından saldırıya uğramış, kameraları parçalanmıştır. Olay yerinde röportaj yapmak isteyen Star televizyonu muhabiri Işın Gürel'in Sincan Belediye Başkanı'nın koruması tarafından yumruklanması ise "milat" olmuştur (Akpınar, 2001:173). Basın ve muhalefet partileri, Gürel'in yediği dayağa büyük tepki gösterirken, Çiller olayı kınadığını açıklamış tüm Türkiye'yi ayağa kaldıran olay, toplumdaki endişeli bekleyişi korkuya dönüştürmüştür.

Öte yandan İran Büyükelçisi Bagheri ise Dışişleri Bakanlığına çağrılmış ve kendisine "ülkenin iç işlerine karışarak rejim karşıtlarını yüreklendirdiği" gerekçesiyle sert bir nota verilmiştir. Tüm Türkiye'yi sarsan olaylar karşısında Başbakan Erbakan Kudüs Gecesi'ne ilişkin, "*Mesele laiklik değil, laikliği din düşmanlığı olarak kullanmak isteyenlerin rahatsızlığıdır. Bunu yapmak isteyenler de bir avuçtur. Onlarda fosil olmuşlardır.*" şeklinde açıklama yapmıştır (Saybaşıllı, 1998: 91). Ayrıca Refah Partisi Kudüs Gecesi etkinliğine ev sahipliği yapan Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'a sahip çıkmış, Başkan Bekir Yıldız Refah Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan'ın talimatı ile DGM'ye ifade vermiştir. İfadenin ardından Başkan Yıldız tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Yıldız'ı cezaevinde gizlice ziyaret edenlerin arasında 54. Hükümetin Adalet Bakanı Şevket Kazan'da yer almıştır (Aksoy, 2000:198). Dönemin Çalışma Bakanı Necati Çelik bu konuda, olaydan sonra başkanın çağrılıp ikaz edilmesi ve gerekirse partisinden ihraç edilmesinin doğru olacağını ifade etmiştir (Çelik, 2004: 79). Toplumun derinden etkileyen bu durumlar karşısında sessiz kalan Başbakan Erbakan ise türban, Taksim'e cami, karayolu ile hacca gidiş gibi konularla ilgilenmiştir. Bu durum ortamı daha da gerginleştirmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı'nda 3 Şubat 1997 tarihinde yapılan olağanüstü toplantının ardından asker harekete geçmiş ve 4 Şubat 1997'de Sincan'da tank sesleri duyulmuştur. Lale Mahallesinden 5 tank ve 20 kariyer Sincan ilçe merkezinden geçerek, Yenikent Akıncı 4'üncü Ana Jet Üssü'nün tatbikat alanına doğru hareket etmiş, iki tank ise "arızalandığı" bahanesiyle Kudüs Gecesi olaylarının yaşandığı Sincan meydanında kalmıştır. Tankların yürüyüşü kamuoyunda darbe oluyor söylentilerine neden olmuştur, ancak Genelkurmay Başkanlığı bunun tatbikat olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır. Tankların geçişinden birkaç saat sonra DYP'li İçişleri Bakanı Meral Akşener, Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ı görevden almış, Yıldız, ertesi gün savcılığa giderek teslim olmuştur (Akpınar, 2001:179). Başbakan

Erbakan'ın gelişmeleri suni gündem olarak değerlendirmesi ve gazetecilerin Sincan olayını değerlendirmesini istemeleri üzerine “Cumhuriyet Bayramı’nda da 240 tane tank geçiyor” şeklinde vermiş olduğu yanıt halen unutulmayan demeçleri arasındadır. Öte yandan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Başbakan Erbakan’a bir mektup yollayarak resmi yollardan laiklik konusunda uyarıda bulunduğu bilinmektedir.

Akpınar’ın 2001’de yayımlanan çalışmasında hükümet ortağı Çiller’in de, DYP grup toplantısında, demokrasiye sahip çıkacakları mesajı verdiği ve koalisyonun arkasında durduğu ifade edilmiştir (Akpınar, 2001: 181). Ancak DYP içerisinde yükselen RP karşıtı sesler ve grup toplantısının basına kapalı bölümünde DYP Kilis Milletvekili ve Eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş’in yaptığı konuşma önem arz etmektedir. Tankların geçişinin tesadüf olmadığını ve askerinin rahatsız olduğunu vurgulayan Güreş, bu konuda rahat bir tavır sergileyen Çiller’i dikkatli olmaya çağırmıştır.

Tankların yürüyüşüne tepki gösteren bazı yazarlar ise şunları savunmuştur:

Mehmet Barlas Sabah Gazetesindeki 5 Şubat 1997 tarihli yazısında, hükümet devirmenin hükümet kurmaktan kolay olduğunu, ‘zinde kuvvetler’in daima ‘kuvvetler ayrılığının’ üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Sivil demokratların orduyu siyasete davet edip, sonra orduyu nasıl kışlasına döndüreceklerinin hesabını yaparak ömürlerini geçirdiklerini dile getirmiştir. Cengiz Çandar ise, Mehmet Barlas gibi Sabah Gazetesindeki köşesinde, Sincan’a hükmedemeyenlerin Ankara’ya da hâkim olmadığını dolayısıyla da Türkiye’ye hakim olamayacağını yazmıştır. Sincan’dan geçen tankların çok şeyi birden çiğnediğini, ülkenin sorunlarının askersiz çözebilme umutları ve gelişmiş ergin bir demokratik sisteme kavuşma emellerinin paletlerin altında kaldığını köşe yazısında beyan etmiştir (Sabah Gazetesi, 05.02.1997).

Tankların geçişlerinin “altı ayda bir yapılan normal eğitim faaliyeti” olduğunu ve “tesadüfen bu tarihe denk geldiğini” Genelkurmay’ın açıklamasının ardından, sonraki günlerde, Washington’da Türkiye-Amerika Konseyi Balosuna katılan Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir, Sincan tatbikatı konusunda açıklamada bulunmuş ve gazetecilere “Demokrasiye balans ayarı yaptık” diyerek tartışmalara son noktayı koymuştur (Birand, 2012: 201). Başbakan Erbakan ise, “Ordu, köşk, hükümet ilişkilerinde uyum içinde oldukları” nı yinelemiştir (Milli Gazete, 3 Şubat 1997). İktidar ortakları tarafından “sunî gündem” olarak nitelendirilen (Milli Gazete, 12 Şubat 1997) durumlar yaşanırken RP’lilerin “ödün vermeyeceklerini açıkladıkları” konular büyük tepki çekmiştir. ANAP lideri Yılmaz ise, Türkiye’yi sıkıntılı günler

bekliyor diyerek “RP’nin tabanı militanlaşıyor, hatta silahlanıyor” açıklamasında bulunmuştur (Hürriyet, 11 Şubat 1997).

Sincan’da tankların yürümesinin ardından İstanbul’da toplanan yedi üniversite rektörü ve 1000’i aşkın akademisyen eğitim sistemindeki anti-laik oluşumları protesto için yürüyüş yapmış “Ne şeriat, ne darbe istiyoruz” mesajı vermiştir (Hürriyet, 7 Şubat 1997). Şubat ayına gergin bir ortamda giren Türkiye’de yaşanan olaylar ve olayların medya aracılığıyla kamuoyuna yansıtılış biçimi iyiden iyiye toplumu ikiye bölmüş ve tüm ülkede tedirginlik yaratmıştır. Bazı kesimler yaşananları desteklemiş, bazı kesimler olayların büyütülmesine gerek olmadığını savunmuşlardır.

Bazı sivil toplum örgütleri REFAHYOL Hükümeti döneminde yaşananlara karşı Şubat ayının ilk günü başlayan, her gece saat 21.00’da ışıkların bir dakika söndürülmesi şeklinde bir eylem başlamıştır. “Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık” adındaki bu eylem, Susurluk olayı ile temiz toplum özlemini dile getiren bir hareket olarak başlamış ve bir süre sonra REFAHYOL iktidarının laikliğe karşı tutumlarına karşı bir hareket bir niteliğine bürünmüştür. Başbakan Erbakan “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi”ni eleştirirken, Adalet Bakanı Şevket Kazan’da, “Muhalefet çocukça şeylerle uğraşiyor. Elektrikleri söndürerek mum söndü oynuyorlar” açıklamalarında bulunarak hem Alevi cemaatinin tepkisini çekmiş hem de ortamın daha da gerilmesine neden olmuştur. Artan gerginliklere her gün yenisi eklenmiştir. İran İstanbul Başkonsolosu Muhammed Rıza Raşit, Ulusal Basın Ajansı’na “İslam’ın yayılmasını kimse engelleyemez. Laikler Türk halkı da, Kudüs gecesinde salonu dolduranlar Türk halkı değil mi?” diye açıklamada bulunmasının hemen ardından Raşit, Genelkurmay’ın Dışişleri Bakanlığına yaptığı baskı sonucunda sınır dışı edilmiştir.

Dikkatlerin MGK toplantısına yöneldiği Şubat ayının son günlerinde TBMM gündeminde muhalefetin hükümet aleyhine vermiş olduğu gensoru önermeleri yer almıştır. “Cumhuriyet’in temel niteliklerini hedef alan ve rejimi tehdit eden faaliyetlere göz yumdukları ve gerekli tedbirleri almadıkları iddiasıyla” verilen gensoru önermeleri 246’ya karşı 286 oyla reddedilmiştir (Yüksel, 2004: 66). Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya’nın MGK toplantısından dört gün önce gazetelere verdiği “İrtica PKK’dan daha tehlikeli” demeciyle toplantının gündemini ilan etmesinin ardından Birand’a (2012) göre, MGK’de bir fırtına kopacağı belliydi de; Erbakan’ın deyimiyle “kanlı mı olacaktı, kansız mı” işte o belli

değildi. Ancak tarihler 28 Şubat 1997'yi gösterdiğinde Türkiye için unutulmaz ve çok önemli bir dönem başlayacaktı...

2.4 28 ŞUBAT MGK TOPLANTISI, MGK KARARLARI VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Ocak ayında yapılan MGK toplantısında “irtica” nedeniyle TSK içindeki huzursuzluğun Dz. Kuv. Kom. Ora. Güven Erkaya tarafından söylenmesi üzerine 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının konusu “irticai faaliyetler” olarak belirlenmişti. Ülke gündeminde de o günlerde “birinci tehdit” olarak irtica konusu yer almaktaydı. Kurulduğu günden itibaren iç ve dış politikaları sebebiyle tepki dalgasına neden olan REFAHYOL Hükümetinin faaliyetleri neticesinde ülkede siyasi tansiyon giderek yükselmişti.

28 Şubat tarihinden günler önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Cumhuriyete, demokratik, laik rejime sahip çıkılması konusunda basına açıklamalarda bulunmuş ve bu açıklamalarla adeta birilerini uyarma ihtiyacı duymuştur. Asker tarafından kendisine iletilen “irtica” konusundaki endişelerle ilgili olarak hükümete ve hükümetin bakanlıklarına mektuplar göndermiş, hükümeti irtica, laiklik, cumhuriyet rejimi, demokrasi ve T.C.’nin temel ilkeleri konularında uyarmıştır. Bununla birlikte denge kurmaya çalışan Cumhurbaşkanı, bir yandan toplumu sakinleştirmeye çalışmış, öte yandan orduyu soğukkanlı olmaları yönünde öğütlemiştir. Hatta MGK toplantısından günler önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in hem Başbakan Erbakan’a hem de Tansu Çiller’e komutanlarla konuşmaları konusunda ısrarcı olduğu ifade edilmiştir. Süleyman Demirel, REFAHYOL Hükümetinin iktidardan düşmesinin ardından Yalçın Doğan’la yaptığı röportajda Cumhurbaşkanı Demirel şunları söylemiştir: “Dilimde tüy bitti. İkisine de defalarca söyledim. Toplantıdan bir gün önce bile askerlerle görüşselerdi... Onların rahatsızlıklarını dinleselerdi, gelişmeler farklı olurdu” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Komisyon, 2012:174).

REFAHYOL Hükümetinin kurulduğu günden itibaren hükümet politikalarını sert bir dille eleştiren ve olaylardan duydukları rahatsızlıkları dile getiren ordu ve asker, 28 Şubat 1997 günkü MGK toplantısına kadar medya üzerinden mesajlar vermiştir. Yaşanan olaylar ve olaylara askerin tepkisi ülkede ki siyasetin nabzını tutan medya organları tarafından kamuoyuna duyurulmuş ve adeta yaklaşmakta olan krizin haberi basın tarafından verilmiştir. Ülke gündeminin gün gün yoğunlaştığı ve

siyasette ki tansiyonun yükseltildiği, medyada 1995 seçimlerinden sonra “şeriat”, “tarikat”, “şeyh”, “irtica”, “İran”, “Taliban”, “Afganistan”, “Kuran Kursları”, “İmam Hatip” vb. başlıklı haber ve yazıların çokça yer aldığı görülmüştür. Elbette bu durum 28 Şubat sürecinde toplumsal algı oluşturulması için yapılmıştır ve de başarılı olunmuştur.

Şubat 1997 tarihli MGK toplantısına kadar yapılan hiçbir MGK toplantısı bu denli medyanın ilginı çekmemişken, 28 Şubat MGK’si günler öncesinden haber yapılmış, toplantının uzun süreceği ve tartışmalı geçeceği medya organlarında yer almıştır. Toplantının bir gün öncesinde, bazı gazetelerde kaynağı belli olmayan “Türkiye yarın başka bir Türkiye olacak” başlıklı ilanlar yer almıştır. Toplantı öncesi gazete manşetlerine bakıldığında bu açıkça görülmüştür. Sabah gazetesi 18 Şubat tarihli manşetini “En Kritik MGK” diye atarken, Radikal gazetesi 24 Şubat tarihli manşetinde “Erbakan MGK’de terleyecek” demiştir. 26 Şubat 1997 tarihinde Hürriyet gazetesinin manşeti “Gözler Cuma’da” ; Sabah gazetesinin manşeti ise “Herkes çok gergin” olarak çıkmıştır. Toplantının yapılacağı 28 Şubat 1997 günü ise Yeni Yüzyıl “MGK irticayı tartışıyor, Ankara gergin”; Sabah “5’i de konuşacak”; Milliyet “En uzun gün”; Cumhuriyet, “MGK’nın gündemi rejim” manşetleriyle çıkmışlardır. Medyanın siyasete yapılan fiili müdahaleleri alkışlayarak gündeme getirdiği, darbenin meşrulaştırıldığı ve bu yönde algının oluşturulduğu bu ortamda TSK ve RP’nin iktidar için mücadelesi yapılan haberlerle topluma benimsetilmiştir.

Toplantı öncesinde MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç, Cumhurbaşkanı’na giderek ertesi gün yapılacak toplantının hazırlığının bir örneğini sunmuştur. Cumhurbaşkanı da bunu dönemin Başbakan yardımcısı Çillere vermiş ve toplantı gündeminin ana konusunun “irticai faaliyetler” olduğu bildirilmiştir. Ülkede gerilimin arttığı, medyanın bu gerilimin artmasında yönlendirici rol oynadığı, gerilimler karşısında hükümetin duyarsız kaldığı ve yaşananlarının “faso-fiso” olarak değerlendirildiği, hükümetin bu tavır karşısında sivil uyanışın başladığı bir ortamda irtica faaliyetlerine karşı alınan önlemlerin konuşulduğu, hükümetin irticaya karşı sert bir dille uyarıldığı ve adeta muhtıra niteliği taşıyan kararların alındığı tarihi MGK toplantısı gerçekleşmiştir.

2.4.1 28 Şubat MGK Toplantısı

28 Şubat 1997 günü Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başkanlığında saat 16:30'da başlayan MGK toplantısı, 8 saat 45 dakika sürmesi ile tarihinin en uzun toplantısı olmuştur. MGK toplantısına Başbakan Necmettin Erbakan, Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, İçişleri Bakanı Meral Akşener, Kara Kuvvetleri Komutanı Hikmet Köksal, Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya, Hava Kuvvetleri Komutanı Ahmet Çörekçi, Jandarma Genel Komutanı Teoman Koman, MGK Genel Sekreteri İhsan Kılıç, MİT Müsteşarı Sönmez Köksal, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen, Emniyet Genel Müdürü Alaaddin Yüksel, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Necati Bilican, Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner katılmıştır (Alpat, 1999: 65-66).

Cumhurbaşkanı'nın kısa bir açılış konuşması yapmasıyla başlayan toplantı, MİT Müsteşarı Sönmez Köksal'ın "Radikal Dinci Akımların Rejime Etkileri" başlıklı raporu sunuşuyla devam etmiştir. Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner'in "İrticai Faaliyetler" başlıklı raporu ile RP yandaşlarının irtica yanlısı fotoğraflı slâytları sergilenmiş ve RP'yi eleştiren bir tavırla İslami örgütlerin laik demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tehditleri sunulmuştur. Toplantıya komutanlar, Batı Çalışma Grubu tarafından hazırlanan dokümanlarla gelirken; Başbakan Erbakan ise MİT Müsteşarı Sönmez Köksal'ın hazırladığı raporla gelmiştir. Toplantı gergin bir ortamda ilerlerken koalisyon ortaklarına, başbakana ve Refah Partisine yönelik "sert" söylemlerde bulunulmuştur. Askerler Başbakan'ın, bakanların, milletvekillerinin, belediye başkanlarının "sabah akşam dini siyasete alet ettiklerini" belgeleriyle sunmuşlardır. İslami radikal örgütlerinin Türkiye Cumhuriyetini tehdit edecek güçte olduğunu vurgulamışlardır. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya irticai örgütlerin giderek güçlendiğini ve RP'nin bu örgütlerle iç içe olduğunu söylemiş, laik Cumhuriyet ve Atatürk İlke ve İnkılâplarının ciddi bir tehdit altında olduğunu belirtmiştir. Eleştiriler karşısında suskunluğunu koruyan Erbakan'ı Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal da; kendisinin dindar bir aileden geldiğini ve kendilerinin dine değil dini istismar edenlere karşı olduklarını söyleyerek eleştirmiştir. Ordunun bazı çevreler tarafından "dinsizmiş" gibi nitelendirilmesinden duydukları huzursuzluğu ifade etmiştir. Kuvvet Komutanlarından sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail

Hakkı Karadayı ise, askerlerin duyarlılıklarını anlatan toparlayıcı bir konuşma yapmış, özetle; Laikliğin öneminden bahsetmiş, dindarlık ve siyasetin karıştırılması gerektiğine dair söylemlerde bulunmuştur. İrticai hareketlerde tırmanma olduğunu ve bazı vakıfların da bu hareketlerin ana kaynağı olduğunu belirten Karadayı, son zamanlarda yaşanan gelişmelerden ordunun duyduğu rahatsızlıkları dile getirmiştir (Akpınar, 2001: 181).

Komutanlardan sonra hükümet ortağı Çiller'in, askerlere, DYP'nin laikliğin teminatı olduğu mesajını iletmesinin ardından Başbakan Erbakan söz almıştır. Rejimi değiştirme gayreti içinde oldukları yönündeki eleştirileri kabul etmediğini belirterek, medyanın bu süreçte olayları abarttığını söyleyen Erbakan, hükümetin halkın beklentileri doğrultusunda kurulduğunu söylemiş, bu dönemde her alanda başarılı icraatlar yapıldığını belirtmiştir. Uzun süre icraatlardan bahseden Başbakan'ın sözleri Oramiral Erkaya tarafından kesilmiş, Erkaya'nın; *“konumuz icraatın içinden değil, irtica. Biz bu konuya cevap verilmesini istiyoruz.”* şeklindeki sözleri salonda soğuk bir hava yaratmıştır (Akpınar, 2001: 200). Ortamı yumuşatma görevini ise yine Cumhurbaşkanı Demirel üstlenmiştir.

MGK toplantısı 3 saat olarak planlanmışken; “Özel Müzakere” bölümünde “irtica tehdidi” konusunun ele alınması ile toplantı 8,5-9 saat sürmüştür. Yaklaşık 9 saat süren tarihi toplantıda zaman ilerledikçe, durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılmış, toplantıya hazırlıklı gelen MGK'nin askeri kanadı TSK, hükümetten laikliğin korunması için uygun gördükleri bazı kararların acilen uygulamasını istemişler ve bu konuda hazırlanan 22 maddelik taslak bir tedbirler paketi sunmuşlardır. Birand'a göre, Güven Erkaya, Başbakana dönerek *“Bu listede yazılanların tümünün uygulanmasını istiyoruz”* demiş, siyasi iktidara adeta “talimat” vermiştir (Birand, 2012: 211).

Türkiye tarihinde yapılmış en uzun süreli MGK toplantısı olan 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında basına dağıtılmak üzere 18 maddelik “Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi” hazırlanmıştır.

2.4.1.1. Resmi Açıklama “MGK Basın Bildirisi”

28 Şubat 1997 MGK Toplantısı'nın ardından MGK Genel Sekreterliği tarafından resmi bir açıklama yapılmıştır ve Basın Bildirisi MGK Genel Sekreterliği tarafından medya kuruluşlarına gönderilmiştir (Bildiri için bkz: https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/index.htm)

Bildiride toplantının içeri üzerine notlar ve esaslar yer almıştır. Bildiriye göre; toplantıda bölücü terör örgütü ile yapılan mücadele, bu kapsamda 9 ilde uygulanan Olağanüstü hal uygulamasının uzatılması konusu gündeme gelmiştir. Kıbrıs sorunu konusunda alınacak tedbirler konusu değerlendirilmiştir. Ayrıca toplantıda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı rejim aleyhtarı faaliyetlere yer verilmiş, bu noktada alınacak tedbirler ve yaptırımlar konuşulmuştur (Cevizoğlu, 1998: 98).

Bildiride yer alan “*Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş*” ifadesi üzerinde en çok konuşulan konu olmuştur. Bildiride yaptırımların ne olacağı açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, bu ifade, medya kuruluşlarında REFAHYOL Hükümetine yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve kamuoyunda geniş yankı bulmuştur.

2.4.2 MGK Kararları-406 Sayılı Karar Metni

MGK Kararları Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. 406 sayılı karar metninde Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasi dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler değerlendirilmiştir. Aşırı dinci gruplar ve şeriat yanlılarının çok yönlü bir tehdit oluşturduğu ve bunun önlenmesi için bir takım tedbirlerin ve önlemler paketinin uygulanmaya konulması gerektiği kararı alınmıştır. MGK tarihinde ilk defa 406 sayılı kararda “İslam Cumhuriyeti” kurmak isteyen grupların çok yönlü tehdit oluşturduğundan bahsedilmiştir. MGK'nın 28 Şubat 1997 tarihli ve 406 sayılı kararına Ek olarak sunulan 18 maddelik “rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirler” başlıklı metin yer almıştır. Metninde eğitimden, kılık kıyafete; kurban derilerinden TSK'deki irtica ile bağlantısı olan personelin durumuna kadar pek çok konuya yer verilmiştir (bknz. karar metni: https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/index.htm).

Başbakan Erbakan, 406 sayılı karar metnini imzalamamış, “üstünde biraz daha çalışalım” diyerek toplantı salonundan ayrılmıştır. Toplantının bitiminin ertesi günü 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı MGK Kararının Eki olan tüm metinler medya organlarında yayınlanmıştır. 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'na göre, MGK kararları ve tutanakları gizlidir; “Kararlar Milli Güvenlik

Kurulunun vereceği karara göre açıklanabilir veya yayınlanabilir”. Bu hükme rağmen, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından bir gün sonra, “MGK Basın Bildirisi” ile beraber, 406 sayılı Kararın 18 maddeden oluşan “gizli” ekinin tamamı, basın-yayın organlarında yayımlanmıştır.

MGK ve Erbakan Başbakanlığındaki 54. hükümet arasında yapılan toplantının ardından kararlar Türk siyaset tarihine “28 Şubat Kararları” olarak geçmiş ve bildirinin sonunda “tavsiye edilir” ifadelerinin yerine “yaptırım” ifadesinin kullanılması ise “muhtıra” ya da “darbe” söylemlerine neden olmuştur. “Sivil muhtıra” olarak yorumlanan bu MGK kararları ile komutanlar irtica tehlikesinin bir numaralı temsilcisi olarak gördükleri RP’ye karşısında yer aldıklarını açıkça göstermiştir. Bu kararlar ile hükümetten beklentilerini net biçimde anlatmışlardır. 28 Şubat 1997 tarihinden sonra “artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” tır.

2.4.3 28 Şubat Kararları Sonrası Yaşanan Gelişmeler

2.4.3.1 Kararların İmzalanması Sorunu “İmza Krizi”

Milli Güvenlik Kurulu toplantısından çıkan kararlar, bütün ülkeyi etkilerken en çok da REFAHYOL Hükümeti üzerinde soğuk duş etkisi yaratmıştır. İlköğretimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması ile imam hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılmasının amaçlanması başta olmak üzere, Kuran Kurslarının Diyanet İşlerine bağlanması, tarikat faaliyetlerine son verilmesi, kıyafet yasalarının sert şekilde uygulanması, üniversitelerdeki “dinci” kadroya dikkat edilmesi, yeşil sermayeye kısıtlama getirilmesi gibi maddeler Başbakan Erbakan ve partisini zora sokmuş, Başbakan Erbakan hükümete bildirilen maddelerin bazılarında çok sert ifadelerin yer aldığını öne sürerek kararları imzalamaya yanaşmamıştır.

Toplantının ardından bir gün sonra 1 Mart 1997 günü parti genel merkezinde parti il başkanlarının katıldığı bir toplantı düzenleyen Erbakan, 9 saat süren MGK toplantısı ve alınan kararlar konusunda bilgi vermiştir. Toplantıda “*Ordu ile uyum içindeyiz*” açıklaması yapan Erbakan basına karşı da olumsuz söylemlerde bulunmuştur. Ertesi gün ise, Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreteri Erol Özsanak, 2 Mart günü yaptığı açıklamada, “*Türk Silahlı Kuvvetleri, Atatürk’ün kurduğu laik cumhuriyete ve onun temel ilkelerinin hayata geçirilmesine inananlar ve buna gönül verenlerle uyum içindedir.*” ifadesini kullanmış ve Başbakan Erbakan’a cevap

vermiştir (Hürriyet, 3 Mart 1997). Bu açıklama hükümet ve asker geriliminin ne durumda olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

İlk olarak hükümet ortağı Çiller'den destek bekleyen Erbakan, DYP kanadından gelen *“koalisyonu bozarız”* söylentileriyle istediği sonucu alamaması üzerine muhalefet partileri ile de görüşmüş ve *“Ya kararları imzala ya da istifa et”* yanıtı ile karşılaşmıştır (Yüksel,2004: 80).

Başbakan Erbakan'ın bildiriye imzalaması geciktikçe Genelkurmay'da, hükümetin DYP kanadında ve muhalefette gerginlik artmıştır. Genelkurmay Genel Sekreteri'nin *“Erbakan'la uyum içinde değiliz!”* (Birand, 2012:217) şeklindeki açıklamasının basına yansması, Başbakan yardımcı Çiller'in *“Ya Çekil, ya imzala dedim!”* (Birand, 2012: 218) şeklinde basına yansıyan demeci, İşçi ve İşveren sendikalarının MGK kararlarına tam destek vermesi bu gerginliğin göstergeleri olmuştur. Hükümet ortağı Çiller'in, kararların imzalanmasından başka çarelerinin olmadığını Erbakan'a iletmesi ve ardından MGK kararlarının imzalandıktan sonra TBMM'ye getirilerek tartışmaya açılmasını teklif etmesinin ardından Başbakan Erbakan, 406 sayılı MGK Karar metnini 5 Mart 1997 tarihinde imzalamıştır.

Bu Karar daha sonra, hem basın bildirisini hem de bildirininki eki ile birlikte, MGK Genel Sekreteri Hv. Orgeneral İlhan KILIÇ imzasıyla, gereği için Başbakanlığa, bilgi için Genelkurmay Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilmiştir. Ancak MGK kararının imzalanıp ardından kararların MGK Genel Sekreterliği tarafından kamuoyuna açıklanmasıyla sorunlar bitmemiştir.

Hükümet ortağı Tansu Çiller kararların imzalanmasının ardından DYP Genel Merkezi'nde Başkanlık Divanını toplamış ve gazetecilere olayla ilgili mecliste görüşme yapılması yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Yüksel, 2004: 79).

Ancak muhalefet partileri, Genelkurmay Başkanı, demokratik kitle örgütleri ve medyanın baskıları sonucunda kararlar Meclis'e getirilmemiştir. Öte yandan Başbakan Erbakan da, öncelikle Meclis Başkanının desteğini almak suretiyle meclisteki siyasi partilerin hepsinin katılacağı ortak bir bildiri ile Kararları işlevsiz bırakmak niyetiyle görüşmelerde bulunmuştur. Ancak, TBMM Başkanı Kalemli başta olmak üzere muhalefet parti liderleriyle görüşen Erbakan, görüşmeler neticesinde desteksiz kalmıştır. Dönemin Meclis Başkanı Mustafa Kalemli bu konuda kararların muhatabının meclis değil hükümet olduğunu söylemiştir (Karalı, 2005: 216). Bu gelişmeler, basında, “imza krizi” şeklinde değerlendirilmiştir.

2.4.3.2 MGK Kararlarına Tepkiler

2.4.3.2.1 Siyasilerin Tepkileri

28 Şubat MGK kararları sonrasında ülkede tansiyon iyice yükselmiş, hem iktidar hem muhalefetten tepkiler ardı ardına gelirken, her kesimden sert açıklamalarda bulunulmuştur. Ülkenin en üst kademesinden sivil toplum kuruluşlarına kadar her kesim tepkisini dile getirmiş ve MGK kararları basında dikkat çekici biçimde yer almıştır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Sabah gazetesi yazarı Hasan Cemal ile sohbetinde 28 Şubat MGK toplantısının ardından rahat bir nefes aldığını, karşılıklı oturulup konuşulduğunu, Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal bir kuruluş olduğunu ve hükümetin ortaya çıkan metni dikkate alma zorunluluğu olduğunu dile getirmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Demirel, daha sonraki basına verdiği demeçlerde daha sert söylemlerde bulunmuştur. 7 Mart 1997'de *"MGK kararlarının uygulanmaması halinde devlet yürümez. Bundan uygulamayanlar sorumlu olur."* şeklinde bir açıklama yaparken daha sonra 28 Şubat MGK bildirisinin muhtıra gibi olduğuna dair söylemlere ise, *"Muhtıranın gibisi olmaz, kendisi olur."* diye cevap vermiştir. Cumhurbaşkanı Demirel MGK Toplantısı öncesi kendisine verilen brifing sonrasında hükümet ortakları ile konuşmayı denediğini, uyarılarda bulunduğunu dile getirmişti. Toplantının ardından da kararlar konusundaki söylemleriyle tarafını açıkça belli etmiştir.

Başbakan Erbakan ise, MGK'nın her kararının uygulanmayacağını, dayatmanın yapılamayacağını, MGK toplantısında konuşulanların her zaman kabul görmeyeceğini ifade etmiştir. 28 Şubat günü en dikkat çekici açıklama RP'li Devlet Bakanı Abdullah Gül'den gelmiştir. Gül, kararlarla ilgili olarak *"Biz bunu hak etmedik"* demiştir (Alpat, 1999: 70). Başbakan Yardımcısı ve Hükümet ortağı Çiller ise, gazetecilere yaptığı açıklamada, *"TSK, demokrasinin ve Türkiye'nin önündeki hedeflerin bekçisidir. İktidar partileri tabanlarına sahip olmak zorundadır. Ve laiklikten en ufak bir sapma olmayacaktır."* demiştir (Alpat, 1999: 71).

Kararlarla ilgili ANAP lideri Mesut Yılmaz, ortada yaratılan gündemin sorumlusu olarak Refah Partisini göstermiş, Refah Partisinin Türkiye için ayak bağı olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Demokrasiye ve hukuka sahip çıkılması gerektiğini belirtmiştir (Yüksel, 2004: 81).

Bildirinin hükümet kavramını ortadan kaldırdığını ileri süren CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Anayasanın öngördüğü anlamda bir hükümet kurulması gerektiği üzerinde durup, yayınlanan bildirden sonra, hükümetin Anayasa'nın öngördüğü bir hükümet olarak varlığını sürdürme olanağı kalmadığını, Hükümetin suçüstü yakalandığını, bir daha suç işlerse yaptırım uygulanacağını kendisine tebliğ edildiğini ve hükümetin bu tebliğ altına imza attığını ifade etmiştir.

MHP Genel Başkanı Türkeş ise, bildiriye açıktan destek veren liderler arasında olmuştur. Bildirinin yarınlar açısından hayli önemli işaretler taşıdığını savunan Türkeş, MGK'da alınan kararların yerinde olduğunu, laik, demokratik ve sosyal hukuk devletine olan saygının devam etmesi gerektiğini beyan etmiştir.

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, bildiri ile darbe söylentilerinin biteceğini düşündüğünü, bildirinin sorunlara çözüm bulacağını söylemiştir. Bildiri de laikliğin özellikle vurgulanması kamuoyunun bu konudaki duyarlılığını da yansıttığını, REFAHYOL Hükümetinin laiklik konusunda gereken duyarlılığı göstermemesi sonucunda TBMM içinden o duyarlılığı gösterecek bir hükümet çıkarılabileceğini dile getirmiştir (Milliyet, 2 Mart 1997).

Dikkat çekici ve net bir açıklama da DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'tan gelmiştir. MGK toplantısının kendileri için bir üzüntü kaynağı olduğunu belirtmiş ve *"MGK tebliği, bir 12 Mart muhtırasıdır. Bunu kimse gizleyemez, saklayamaz."* demiştir. Cindoruk'a göre, MGK, bu kararlar ile Türkiye'de parlamento, hükümet ve halk iradesinin üstüne çıkmıştır. Cindoruk, bir kelime oyunu ile *"RP'yi merkeze çekeceklerdi... RP'yi merkeze çekelim derken, demokrasiyi merkez komutanlığına çektiler."* demiştir (Alpat, 1999: 72).

Refah kanadında, RP'li milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan bir açıklamada bulunmuş *"Kimse Çarşafa, imam hatip liselerine ve camilere dokunamaz. Anamın çarşafına elini uzatanın elini kırarım. Hiçbir güç bunu bize yaptırılmaz. Gerekirse hapse girerim."* diyen Ceylan, 28 Şubat kararlarının ne olduğunu anladığını hissettirmiştir (Sabah, 4 Mart 1997; Milliyet, 5 Mart 1997).

O dönem Yeniden Doğuş Partisi Genel Başkanı Hasan Celal Güzel, MGK'nın demokratik kurallara uygun bir kuruluş olmadığını savunurken bildiriye bir muhtıra olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde dönemin YDP Genel Başkanı Hüseyin Ergün ise, demokrasinin tehdit altında olduğunu ve yaptırım sözcüğünün kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Dönemin mevcut partilerinden ÖDP Genel Başkanı Ufuk Uras

ise, rejimin MGK tarafından düzenlenemeyeceğini söyleyerek kararlar karşısındaki tutumunu ifade etmiştir.

Özetle MGK bildirisini konusunda siyasilerin görüşleri farklılık göstermiş, kimisi MGK bildirisini muhtıra olarak değerlendirirken kimi de bu yaşananlardan ve gelenen noktadan hükümetin sorumlu olduğunu söylemiştir.

2.4.3.2.2 Sivil Toplum Örgütlerinin Tepkileri

MGK toplantısında alınmış olan kararlar toplumda bazıları tarafından olumlu karşılanmış; bazıları ise kararlara karşı büyük tepki göstermiştir. DSP ve CHP milletvekillerinin de desteğini alan sivil toplum örgütleri REFAHYOL Hükümetine karşı toplumsal muhalefet başlatmışlardır. Cumhuriyet tarihinde ilk defa sendikalar (Türk-İş, DİSK ve TESK), çıkar birliği yerine “siyasal bir amaç” için bir araya gelmişler, sivil toplumun ilk organize siyasal muhalefet hareketini oluşturmuşlardır. Öncelikle Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşerek sıkıntılarını dile getiren sendika başkanları, zor günler yaşandığını ve dikkatli olunması gerektiği ifade eden Demirel’den; toplumu kutuplaştırmadan, sağduyulu bir muhalefet sürdürülmesi yönünde tavsiye almışlardır. Daha sonra sendikacılar, vekillere ettikleri yemine sadık kalmalarını hatırlatan birer mektup göndermişlerdir (Akpınar, 2001: 216).

İş dünyasında, DİSK Genel Başkanı Rıdvan BUDAK, “Ya asker gelecek, ya irtica.” diyerek tarafını belli etmiş, askerinin müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. (Komisyon: 2012: 1048). “Ne şeriat, ne darbe; yaşasın laik demokratik cumhuriyet” sloganı ile yola çıkan demokratik kitle örgütlerine daha sonradan Atatürkçü Düşünce Derneği ve Türk Tabipler Birliği de destek vermiştir. Türkiye’de en kapsamlı kitle örgütü olarak nitelendirilen ve merkez sağın ekonomik-siyasi zemini sayılan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin REFAHYOL Hükümetini desteklememesi üzerine hükümet karşıtı “silahsız kuvvetler” in önemli güç kazanmasını sağlamıştır. Yapılan girişimler ve açıklamalar neticesinde çeşitli illerimizde muhafazakar kesim tarafından MGK kararları aleyhinde gösteriler düzenlenmeye başlamıştır.

2.4.3.3 Asker-REFAHYOL Tartışması

Kararların imzalanmasından sonra “her MGK kararı uygulanmaz” beyanıyla kararların uygulanması konusunda fikrini açıkça dile getiren Erbakan başta olmak üzere birçok RP’li ordu ile doğrudan bir çatışma içine girdiği görülmüştür. Bunun ilk

örneklerinden biri de RP’li Meclis Başkanvekili Yasin Hatipoğlu’nun askere karşı yazmış olduğu şiir’in 6 Mart günü haber bültenlerinde yayınlanmasıdır. Haber bültenlerinde yer verilen şiirin ardından ortam yeniden gerilmiştir (Akpınar, 2001: 221).

Refah Partisi lideri Erbakan’ın kararlara karşı sürdürdüğü çalışmalar, RP’li kurmayların ve milletvekillerinin açıkça TSK’yi hedef alan sözleri, askerın gözünden kaçmamıştır. Aynı günlerde Sabah gazetesinde (12 Mart 1997) yer alan bir haberde “MGK kararları uygulanmazsa hükümetin meşruiyetini kaybedebileceği ve ülkenin en gergin günlerini yaşadığı” yazılmıştır. 13 Mart günü, Bakanlar Kurulu toplanmış ve toplantıda MGK kararları görüşülmüştür. Kararların kısa, orta ve uzun vadede uygulanması kararı alınmıştır (Hürriyet, 14 Mart 1997). Toplantıda kararların önemli maddelerinin uygulanması hükümetin ortağı DYP’ye verilmiştir. Bu durum Başbakan Erbakan’ı bir nebze olsun rahatlatmış gibi gözükmiştir ve Erbakan, “kimse tereddüt etmesin, bu kararların hepsi uygulanacak” şeklinde açıklama yapmıştır.

İlerleyen günlerde, 31 Mart 1997’de MGK toplantısı yapılmış, askerler hükümete zaman tanımaya karar vermişler ve “bekle ve gör” taktiği ile toplantıda 28 Şubat kararlarını gündeme getirmemişlerdir. 28 Şubat MGK kararlarının uygulamadaki sıkıntıları, asker ve Hükümetinin REFAH kanadının karşılıklı sert söylemleri nedeniyle Nisan ayı MGK toplantısı da gergin geçmiştir. Toplantının gündemi irticadır ve kararların artık uygulanması gerektiği konusunda askerler hükümet ve Erbakan’ı zor durumda bırakmıştır. Kararların uygulanması konusundaki endişelerin yersiz olduğunu ve kararların tam olarak uygulanacağını belirten Çiller, askerlerin öfkelerini yatırtmaya, ortamı yumuşatmaya çalışmıştır (Hürriyet, 28 Nisan 1997; Zaman, 28 Nisan 1997). Toplantıda “rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere yönelik uygulanması istenen tedbirlerin safhalarının Bakanlar Kurulu’na takibi için etkin bir çalışma yapılması” üzerine görüş birliğine varılmıştır (AA., 26 Nisan 1997).

2.4.3.4 Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Tartışmaları

İmam Hatip Liselerini siyasi İslam’ın güçlenmesinin temel nedeni olarak gören ve bu nedenle, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılarak İmam Hatip Liselerinin orta öğretim kısımlarının kapatılması doğrultusunda fikir birliğinde olan komutanlar MGK Kararlarında 8 yıllık kesintisiz eğitim konusuna yer vermiştir. Ancak bu durum hükümette kriz ortamı yaratmıştır. Temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması konusunda

kararları kabul etmeyeceğini açıklayan RP'liler, daha sonra sekiz yıllık eğitimin “uygulanamayacağı” hakkında MGK’yi ikna edecek bir rapor hazırlamış ve DYP’den de buna destek geldiğini söylemişlerdir (Milli Gazete, 13 Mart 1997; Hürriyet, 24 Mart 1997).

Sonraki günlerde öğrenci ve velilerin katılımı ile gerçekleşen bir toplantı yapılmış ve kesintisiz temel eğitime tepki gösterilmiştir (Milli Gazete, 5 Mayıs 1997). Ardından MÜSİAD Başkanı Erol Yazar’ın önderliğinde 142 kuruluş temsilcisi Başbakan Erbakan’a ziyarette bulunarak “sekiz yıllık zorunlu eğitime karşı” topladıkları imzaları sunmuşlardır (Milli Gazete, 7 Mayıs 1997). Milli Gazete’ye (8 Mayıs 1997) göre, “uzmanlar, siyasi parti temsilcileri, yabancı okul müdürleri, gönüllü kültür teşekkülleri ve milyonlarca halk” imam hatiplerin orta kısmının kapatılmasına karşı çıkmış ve 5 artı 3 formülünün uygulanmasını istemişlerdir. Ayrıca Başbakan Erbakan’ın “Türkiye’de hiç kimsenin çocuğuna küçük yaşta din eğitimi verdirme hakkı engellenemez” şeklindeki açıklamada bulunmuştur. Öte yandan RP Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik’in TBMM’de muhabirlerin sorularına “*RP iktidarında İmam Hatipleri kapatmaya kalkarsanız kan dökülür. Cezayir’den beter olur.*” şeklinde cevap vermiş ve bu cevaplar tepkilere neden olmuştur (Akpınar, 2001: 268). Çelik’in bu sözlerine, Ankara DGM “Halkı açıkça kin ve düşmanlığa tahrik suçundan” dava açmış, ardından Genelkurmay da “Bu tür meczuplara ve onların hezeyanlarına cevap vermek durumunda olmadıklarımızı” beyan etmiştir.

Her geçen gün 8 yıllık kesintisiz eğitim konusunda sert söylemleriyle gündemde kalan iktidar milletvekillerinin, bu konudaki muhalif tutumu, mitingler için de uygun bir ortam yaratmıştır. 9 Mayıs’ta Bingöl’de İmam Hatiplerin kapatılmasına karşı çıkanlar tarafından miting düzenlenmiş, türban konusuna yönelik kullanılan pankartlarda şeriat istekleri açıkça dile getirilmiştir (Yüksel, 2004: 93). Yurdun çeşitli yerlerinde devam eden bu gösteriler ve yürüyüşlerden 11 Mayıs günü İstanbul’da düzenlenen ve özellikle muhafazakar kesimin öne çıktığı, yaklaşık 30 bin kişinin katıldığı Sultanahmet Mitingi’nde ise gerginlik artmıştır. Yeşil şeriat bayraklarının açıldığı mitingde “Yaşasın şeriat”, “Millet burada, generaller nerede?” gibi sloganlar atılmış, MGK’yi hedef alan sert açıklamalar yapılmıştır (Hürriyet, 12 Mayıs 1997; Akpınar, 2001: 273).

Miting sonrası Genelkurmay Başkanlığı’nda yapılan toplantı sonucunda Adalet Bakanlığı’na RP’li İbrahim Halil Çelik ve Zeki Ergezen hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur. Bütün bu yaşanan gelişmelerin ardından muhalefet

partileri, TBMM Başkanlığı'na önerge vermişler ayrıca, sekiz yıllık kesintisiz eğitim karşıtı gösterilere mitinglerle karşılık verme kararı almıştır. Birincisi 17 Nisan'da başlayan mitingler 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı gününe kadar devam etmiştir. "Mollalar İran'a", "Türkiye laiktir laik kalacak" sloganlarının atıldığı laiklik yanlısı mitingler tüm yurda yayılmış, Başbakan Erbakan protesto edilmiştir (Akpınar, 2001: 273-277). Gündeme geldiği ilk günden itibaren yapılan tartışmalara ve eleştirilere rağmen, ülkede gergin bir ortam yaşanırken 26 Nisan 1997'de yapılan MGK'de, Erbakan'ın 8 yıllık kesintisiz eğitimi kabul etmesi sağlanmıştır.

2.4.3.5 Basın, Yargı ve Bürokrasiye Verilen Genelkurmay Brifingleri

İlk olarak 11 Ocak 1997 günü Genel Kurmay Karargâhına davet edilerek dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verilen "irtica" konulu brifing, Refah Partisinin iktidara gelmesi ile gündemden düşmeyen aşırı dinci örgütler, dinci kadrolaşma ve diğer irtica faaliyetlerine karşı ülkenin önde gelen kurumlarına ve kişilerine verilerek 28 Şubat süreci boyunca devam etmiştir. Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak emekliliği sonrasında bir açıklamasında 28 Şubat sürecinin başlangıç tarihinin bu brifing olduğunu ifade etmiştir (Cevizoğlu, 2001:62). Brifingde askerler Demirel'e "irticai faaliyetler bölücülükle eşit ve birinci derecede öncelikli iç tehdit haline gelmiştir, Genelkurmay tehdit önceliklerinde bu değişikliğe göre gerekli iç düzenlemelerini başlatacaktır" diyerek, Milli Askeri Stratejik Konsept'te (MASK) ifade edilen "iç tehdit" tanımının değiştirilmesi gerektiğini işaret etmişlerdir.

Daha sonraları Refah Partisi ve Başbakan Erbakan'ın MGK kararlarının uygulanması konusundaki isteksiz tutumu karşısında Genelkurmay Başkanlığı "TSK'nin demokrasiye saygılı olduğu ve bazı çalışmalar konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi gerektiği" gerekçesi ile çeşitli STK'lere, meslek odaları ve onların temsilcilerine ve de medya mensuplarına brifingler verileceğini duyurmuştur.

Bölügiray'a (1999) göre, 29 Nisan 1997 tarihinden Haziran ayına yayılarak devam eden brifingler dizisinin amacı, kamuoyunu irtica konusunda uyarmak ve irtica ile mücadelede halkın da katkısını sağlamak olduğu iddia edilirken, Birand'a (2012) göre ise, brifinglerin amacı, Laik kamuoyunun REFAHYOL'un rejim için nasıl bir tehlike olduğunu görüp buna ikna olması ve kamuoyu baskısıyla iktidarı istifaya zorlamak olmuştur. Nisan ayı içinde Ankara ve İstanbul'da demokratik kitle örgütleri,

medya yöneticileri ve yazarlara tarihte ilk defa verilen brifinglerde Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından “Silahsız Kuvvetler” olarak nitelendirilen bir kesimle bir araya geldiği görülmüştür. 29 Nisan günü başlayan brifingde Türkiye’deki en önemli iç tehdidin irtica olduğu aktarılırken, Milli Askeri Strateji Konsepti (MASK)’nin değiştiği ilan edilmiştir. Ayrıca İç Hizmet Kanununun 35. maddesi uyarınca TSK’nin laik Cumhuriyeti koruma ve kollama yetkisinin kendilerine verilmiş olduğu vurgulanarak buna istinaden Batı Çalışma Grubu kurulduğunu ve grubun bütün “irtica” faaliyetlerini yakın takibe aldığı ifade edilmiştir. Bu brifingle Türk basını hem “Milli Askeri Strateji Konsepti (MASK)”nin ne olduğunu, hem de bu konseptin son zamanda değişerek terör yerine irticayı birinci tehdit olarak gördüğünü öğrenmiştir (Çandar, 1997: Sabah).

Bölügiray’a (2000) göre, “Siyasal İslam’ın Yayılması” isimli brifinge, “bizzat irticanın kaynağı ve destekçisi olduğu için İslamcı medya” çağrılmamıştır. Bunun üzerine Milli Gazete (2 Mayıs 1997) yapmış olduğu haberlerle “Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Yeni Yüzyıl gazetelerinin brifingde verilen bilgileri ‘bile’ çarpıttığı” nı iddia etmiştir. 2 Mayıs günü üniversiteler ve işçi-işveren kuruluşlarına verilen brifingde Türkiye’de yükselen ve rejimi tehdit eden irticai faaliyetler karşısında tüm kesimlerin duyarlı olması gerektiği ifade edilirken, Laik Türkiye Cumhuriyeti için örgüt yöneticileri bu konuda “hemfikir” olduklarını açıklamıştır (Yüksel, 2004: 91).

İlerleyen günlerde de brifingler devam etmiş, 10 Haziran’da, RP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın “katılmayın” uyarılarına rağmen, 420 hakim ve savcının katıldığı “İslami Sermayenin Finans ve Eğitim Stratejisi” isimli brifing düzenlenmiştir (Hürriyet, 10-11 Haziran 1997). Brifingde irtica ile savaşın eğitim, ekonomi ve hukuk alanında yapılacağı, devlet içindeki kadrolaşmayla da mücadele edileceği ve irtica tehlikesi karşısında ordunun sessiz kalmayacağı vurgulanmıştır (Yüksel, 2004: 111). Ayrıca dönemin Refah’lı Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın brifinge katılan yargı mensupları hakkında soruşturma açılacağını söylemesi üzerine RP ve askerler arasında bir güç gösterisine dönüşen brifingin açılış konuşmasında Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı Korgeneral Çetin Saner, TSK İç Hizmet Kanununun 35. maddesini hatırlatarak, Ordu’nun gerekirse irtica ile mücadele ederken silah kullanmaya hazır olduklarını vurgulamıştır (Alpat,1999: 93). Öte yandan, 11 Haziran 1997 günü yapılan brifingde, siyasal İslam konusu ele alınmış ve şeriatçı radikal grupların rejimi değiştirme isteğine değinilmiştir. Brifingde verilen ana sorun, Siyasal İslam’ın ülkeyi tehdit ettiği, kamuda kadro oluşturmaya çalıştığı, köktendinci

eylemlerin arttığı ve tüm bunların ülkeyi iç ayaklanmaya sürükleyeceği şeklinde aktarılmıştır (Sevinç, 2000, Birikim, sayı 131: 66-67).

Bütün bu brifinglerde irtica tehdidinden, Siyasal İslam'ın ülkeyi ele geçirmesinden, yeşil sermayenin büyüdüğünden ve yeşil sermayenin iktidarı, iktidarın da yeşil sermayeyi desteklediğinden bahsedilmiştir. Özellikle Almanya kaynaklı para aktarımından bahsedilerek, yurt dışındaki kişilerin Türkiye'deki kökten dincilere para aktardığı, bu kaynaklarla beslenen ve büyüyenlerin de ülke siyasetinde etkin bir konuma geldikleri ifade edilmiştir. Aralarında Ülker ve İhlâs grupları ile Kombassan'ın 36 şirketinin de bulunduğu birçok firma ismi, askerler tarafından "irticai" olarak nitelendirilmiştir (Yavuz, 2004: 333).

Ordu, birifingler vererek "silahsız kuvvetler" adı verilen sivil toplum örgütleri ve vatandaşların hükümete karşı daha aktif eylemlerde bulunmalarını sağlamıştır (Bildirici, 2002, :318). Ayrıca brifingler medyada yankı bulmuş ve kamuoyu oluşmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra bu brifinglerde askerlerin göstermiş olduğu kararlılık ve gerektiğinde silah kullanılabileceğinin açıklanmış olması herkesin aklına "Asker darbe mi yapacak?" sorusunu da beraberinde getirmiştir. 28 Şubat Sürecinde asker, irticai kesim ve Refah Partisinin ülke için en az PKK kadar tehlikeli olduğu, bunların mutlaka yok edilmesi gerektiği ve bunun içinde her tür yolun deneneceği düşüncesinde olmuştur. Askerler hem demokrasi yanlısı gibi görünmüş hem de kendi tabirleriyle "silahsız kuvvetler" yoluyla demokrasiye müdahale etme ve yön verme amacıyla olmuşlardır. Bu dönemde askerler planlarını kademe kademe uygulamış, ilk önce bilgilendirme toplantıları yani brifingler yapmış, daha sonra medya aracılığıyla sivil kesimde kamuoyu oluşturmuş ve en son aşamada da alınan kararları uygulamaya yönünde çalışmıştır.

2.4.3.6 Refah Partisine Kapatma Davası ve REFAHYOL Hükümetinin Sona Ermesi

21 Mayıs 1997 tarihinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural SAVAŞ, Refah Partisi'nin süresiz kapatılmasını isteyerek Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır (Hürriyet, 22 Mayıs 1997). Türkiye'de ilk defa hükümetteki bir partinin kapatılması için açılan davanın gerekçesini SAVAŞ, "*RP, Anayasamıza göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek olan laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelmiş ve giderek ülkemizi bir iç savaş ortamına sürüklediğini açıkça*

göstermiştir" şeklinde ifade etmiştir. İddianamede, RP lideri Erbakan ile İbrahim Halil Çelik, Hasan Hüseyin Ceylan, Şevki Yılmaz gibi RP'li isimlerin yapmış olduğu açıklamalar delil olarak gösterilmiştir. Ayrıca Başbakan Erbakan'ın Başbakanlıkta tarikat liderlerine verdiği yemek, imam hatip okulları yoluyla eğitimi dinselendirme çabası ve bunların anti laik tutumlar olduğu deliller arasındadır (Milliyet, 22 Mayıs 1997). Açılan dava neticesinde, Anayasa Mahkemesi tarafından, 16 Ocak 1998 tarihinde "2'ye karşı 9 oyla" Refah Partisinin kapatılmasına karar verilmiştir. Gerekçe, "laikliğe aykırı tutum ve davranışlar" olarak belirtilmiştir. İlerleyen günlerde AİHM tarafından da bu karara onay verilmiştir.

Kurulduğu günden itibaren üzerindeki baskı azalmak yerine artarak devam eden REFAHYOL Hükümeti özellikle MGK Toplantısı sonrasında zarar görmüş, hükümetin etki alanı kısıtlanmıştı. 21 Mayıs günü laiklik karşıtı eylemleri gerekçesiyle Refah Partisi hakkında açılan kapatma davası, sivil toplum örgütlerinin protesto gösterileri, koalisyonun DYP kanadında yaşanan bakan ve milletvekili istifaları ve askeri darbe söylentileri REFAHYOL iktidarının güç kaybetmesine yol açmıştır. Ülkede yaşanan gelişmeler neticesinde REFAHYOL Hükümeti'nin iktidarda kalamayacağı anlaşılınca DYP'li bazı vekiller partilerinden ayrılmaya karar vermiştir. Vekillerin ardından Sanayi Bakanı Yalım Erez ve Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna da partisinden istifa etmiştir (Birand-Yıldız, 2012: 235). Kamuoyunda deprem etkisi yaratan istifaların ardından 12 DYP'li vekil hükümetin devrilmesi için muhalefetin gensorusunu desteklemiş ancak gensoru 20 Mayıs 1997 tarihinde 265 evet oyuna karşılık 271 hayır oyuyla reddedilmiştir.

DYP istifa depremine daha fazla dayanamayacağını açıklarken, iktidar mecliste çoğunluğunu kaybetmeye başlamıştır. Erken seçim senaryoları gündeme gelmiştir. Hükümet üzerinde baskılar arttıkça koalisyon ortakları dönüşümlü başbakanlık modeline göre hükümette değişiklik yapılması kararını almıştır. Buna göre, Erbakan'ın istifa ederek, başbakanlığa Çiller'in geçmesi, RP ve DYP'nin hazırladıkları protokole Büyük Birlik Partisi'ni de dâhil ederek görevin Çiller'e verilmesi planlanmıştır. Hükümet ortaklarının aldığı kararın ardından 18 Haziran 1997'de Necmettin Erbakan, 11 ay 10 gün süren Başbakanlık görevinden istifa etmiş, istifasını Cumhurbaşkanı'na sunmuş, yeni hükümetinde DYP Lideri ve Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller tarafından kurulmasını istemiştir. Demirel ise, "liderlerle istişareler yapacağını, bu yüzden de hemen görev vermeyeceğini" açıklamıştır (Milliyet, 19 Haziran 1997; Hürriyet, 21 Haziran 1997).

Erbakan'ın istifasının ardından Cumhurbaşkanı Demirel, 19 Haziran 1997 tarihinde, ANAP, DSP, CHP ve DTP Genel Başkanları ile görüşmüş ve 20 Haziran 1997'de ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Bu durum REFAHYOL Hükümeti'nin sona ermesine neden olmuştur (Akpınar, 2001; 299).

2.5 ANASOL-D HÜKÜMETİ DÖNEMİ

Cumhurbaşkanı Demirel'in hükümet kurma görevini Yılmaz'a vermesinin ardından 30 Haziran günü ANASOL-D hükümeti kurulmuş, 12 Temmuz'da da ANAP-DSP-DTP hükümeti Cumhuriyet Halk Partisinin dışarıdan desteklemesi ve bağımsızlardan aldığı destekle ancak güvenoyu alabilmiştir (Yıldız, 2000: 120). Yeni hükümetin “Genelkurmay'ın isteği doğrultusunda kurulduğunu” ve “MGK kararlarını uygulayacak güdümlü ve vesayetçi bir hükümet” olduğunu söyleyenler olmuş, hükümete “MGK hükümeti” ya da “ordu destekli ulusal uzlaşma hükümeti” adını verilmiştir (Yüksel, 2004:116). Milli Gazete (1 Temmuz 1997) ise hükümete “Çankaya hükümeti” nitelemesinde bulunmuştur.

ANASOL-D hükümetinin ilk icraatının, kısa adı EMASYA olan Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü'ne imza atması hükümetle ilgili söylenen iddiaları doğrular niteliktedir. REFAHYOL Hükümeti sona ermesine rağmen asker elini siyasetten çekmediği görülmüştür. TSK ve İçişleri Bakanlığının imzaladığı EMASYA protokolü sonrasında, askerin Vali izni olmadan asayişe müdahale edecek olması, devlet kadrolarına alınacak kişilerin güvenlik soruşturmalarının asker tarafından yapılacak olması, her ilde “Asayiş Güvenlik Merkezi”nin kurulması, RTÜK, YÖK, TRT, Diyanet gibi kurumlara askeri temsilcilerin atanması ile sivil kadrolar asker denetimine sokulmuş, çok geçmeden çok sayıda Refahlı belediye başkanı, vali, kaymakam, MÜSİAD üyesi iş adamları ve üst düzey bürokratlar hakkında mürteci oldukları gerekçesiyle soruşturma açılmıştır (Birand, 2012: 256).

28 Şubat 1997 tarihinde alınan Milli Güvenlik Kurulu toplantısının kararları; yeni kurulan hükümet tarafından da tatbik edilmeye başlanmış, 14 Ağustos'ta 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası mecliste kabul edilmiştir. Bu yasa kapsamında İmam Hatip Liseleri de dâhil olmak üzere Meslek Liselerinin ortaokul bölümleri kapatılmıştır. Böylece eğitim sisteminde yeni bir dönem başlamıştır. Bu arada yasaya karşı çıkan gruplar mecliste yasanın görüşüldüğü gün bazı illerde (Ankara, Konya, Elazığ,

Samsun, Bursa ve Erzurum) Cuma namazı sonrasında gösteriler yapmışlardır. İstanbul'daki protesto olaylarında 21 polis ve 5 gazeteci yaralanmış, toplam 66 kişi gözaltına alınmıştır (Hürriyet, 16 Ağustos 1997).

Bu dönemde sürece ilişkin olarak ele alınabilecek bir başka olay ise, dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 06.12.1997'de Siirt'te yaptığı bir konuşmanın arasında okuduğu bir şiir nedeniyle hapse mahkûm edilmesi olmuştur. Ziya Gökalp'a ait şiirin "Minareler süngü, kubbeler miğfer, camiler kışlamız, müminler asker." kısmını okuması nedeniyle Hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesine göre "din, ırk, sınıf farkı gözeterek halkı kin ve düşmanlıklara tahrik ettiği" gerekçesiyle dava açılmış ve 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Kocabaş, 1999: 192).

Öte yandan Genelkurmay, 28 Şubat kararlarının bir an önce uygulanması için baskı yapmış, hükümetin bu kararları uygularken ağırdan aldığını iddia etmiş ve daha bir yılını doldurmadan asker ve hükümet kavgası şiddetlenmiştir. İmam Hatip mezunlarının sadece ilahiyat fakültelerinde okuyabileceklerine ilişkin yasanın gündeme getirilmemiş olması, Adalet Bakanlığı'nın, Genelkurmay'ın irtica ile ilgili suç duyurularını istendiği hızla işleme koymaması, Ecevit'in Gülen okullarını övmesi, ANAP'ın türban konusunda laik bir tutum sergilememesi gibi konular nedeniyle sürekli hükümet ve asker'in demeçleri basında yer almış ve bu da asker ile hükümetin anlaşmazlığını kamuoyuna yansıtmıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitim kanunuyla hızlı başlayan, fakat arkasını getiremeyen ANASOL-D Hükümetinin, iktidar partilerinin 276'yı sağlayamamış olmaları nedeniyle dışarıdan destek alması, politika üretmesini ve ülkeye hizmet etmesini engellemiştir. Öte yandan REFAHYOL Hükümeti döneminde patlak veren fakat irtica gibi ülke gündemini daha çok meşgul eden bir konunun varlığı nedeniyle arka planda kalan Susurluk olayı yeniden ülke gündemine oturmuştur. Ülkede "Temiz Toplum" eylemleri devam ederken, Yunanistan ile "Ege Krizi" yaşanmıştır (Yüksel, 2004: 133). İlerleyen günlerde işadamı Korkmaz Yiğit'in Türkbank ihalesine ilişkin açıklamalar yaptığı kaset ekranlarda yayınlanınca hükümet krizi oluşmuştur. Yiğit bu kasette, Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel ve Devlet Bakanı Güneş Taner'le görüştüğünü anlatmış ve bu sözlerin yayınlanmasının ardından hükümeti dışarıdan destekleyen CHP Lideri Deniz Baykal, hükümetten desteklerini çektiğini, dolayısıyla derhal istifa etmeleri gerektiğini söylemiştir (Radikal, 11 Kasım 1998).

Gelişmelerin ardından istifa etmeyen Yılmaz ve Taner hakkında üç gensoru önergesi verilmiş, 25 Kasım'da yapılan oylamayla hükümetin düşürülmesi üzerine Mesut Yılmaz Köşk'e çıkararak Başbakanlıktan istifa etmiştir. Bunun üzerine hükümet kurma görevi Bülent Ecevit'e verilmiş, ancak Ecevit bu görevi iade etmiş ve Yalım Erez görevlendirilmiştir. Ancak Yalım Erez de hükümeti kuramamış ve görevi iade etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın, görevi bir kez daha verdiği Ecevit, 18 Nisan 1999'de seçime gitmek üzere azınlık hükümeti kurmuştur.

2.5.1 Refah Partisi'nin Kapatılması

28 Şubat sürecinin siyaset üzerindeki etkilerinin en belirgin şekilde görüldüğü olay, kuşkusuz Refah Partisi hakkında açılan dava ve bu davanın partinin kapatılmasıyla sonuçlanması olmuştur. Yapılan son seçimden birinci çıkan, hükümet ortağı olarak da ülkenin yönetimine gelen bir siyasi partinin, daha ziyade parti lideri ve mensuplarının konuşmaları delil gösterilerek kapatılması istemiyle dava açılmıştır.

Halkın seçtiği ancak iktidara geldiği günden itibaren olumsuz tepkilerle karşılaşan Refah Partisinin kapatılması ile ilgili tepki gösteren yazarlardan birisi de Mehmet Barlas'tır. Barlas bu konuda; "Görünen odur ki, Türkiye'de siyasi iktidarı değiştirmenin yolu seçimde değil, askeri, bürokratik, medyatik veya yasal darbeler de aranmaktadır" (Barlas, 1997: Sabah) demiştir.

Türk hukuk tarihinde ilk kez bir basın toplantısı ile açıldığı ilan edilen bu dava aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde iktidar partisi aleyhine açılmış ilk dava olma özelliğini de taşımaktadır (Milliyet, 22.05.1997). Anayasa Mahkemesi, sekiz aylık yargılama sonunda RP hakkında merakla beklenen kararını 16 Ocak 1998 günü açıklamıştır. Ahmet Necdet Sezer Başkanlığında yapılan mahkemede, ikiye karşı dokuz oyla, "Refah Partisi, laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri saptandığından kapatılmıştır" kararı alınmıştır. Dava toplam yedi ay 25 gün sürmüştür. Yargılama sonunda alınan karara göre RP, "laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleriyle, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi ve 103'üncü maddenin birinci fıkrası gereğince" kapatılmıştır. Partinin kapatılmasının ardından başta Erbakan olmak üzere bazı milletvekillerine 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirilmiştir. Partinin kapatılmasına ilişkin gerekçeli karar Anayasa Mahkemesi tarafından açıklandıktan sonra bağımsız kalan eski RP'li milletvekilleri kısa süre önce kurulan Fazilet Partisine katılmışlardır. Yeni kurulan FP,

bağımsız milletvekillerinin katılımıyla Meclis'in ana muhalefet partisi haline gelmiştir.

Özetle, ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle RP'nin yükselerek büyük bir oy oranıyla TBMM'ye girmiş, Çiller'in soruşturma dosyaları nedeniyle "köşeye sıkışması" sonucunda RP ile hükümet kurmuştur. İrticanın ülkede önemli bir tehdit haline gelmiş ve rejime yönelik irticai faaliyetlerin önlenmesi amacıyla MGK tarafından 28 Şubat kararları imzalanmıştır. Kararların uygulanmasında sorunlar yaşanmış ve uygulamanın TSK'nin istediği biçimde olmadığına değinilmiştir. Gündemden düşmeyen darbe söylentileri, kamuoyu ve medyanın tepkisi sonrasında REFAHYOL Hükümeti istifa ettirilmiş, hem RP'yi hem de DYP'yi Meclis'te muhalefet durumuna düşüren yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümet 8 yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitim yasasını çıkararak TSK'nin istediği uygulamaları yerine getirmeye başlamıştır. Sonrasında Anayasa Mahkemesinin kararı ile RP kapatılmış ve liderine siyaset yasağı getirilmiştir. Ülkede yeniden seçimler yapılmış ve iktidarlar değişmiş olsa da 28 Şubat süreci ve yaşananlar hiçbir zaman gündemden düşmemiştir.

Bir sonraki bölümde 28 Şubat sürecinde yaşananlar dikkate alındığında, 28 Şubat post modern darbesinin yaşanmasında önemli rol oynayan siyasi aktörler ve yaşananların askerler tarafından adeta yasal dayanakmış gibi gösterilen belgelerine ve 28 Şubat sürecinde oluşan oluşumlara yer verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASİ AKTÖRLERİ VE SÜREÇTEKİ OLUŞUMLAR

Öncesi ve sonrası gelişmeleriyle daha önceki bölümde ele alınan 28 Şubat sürecinin siyasi aktörleri çalışmamızın üçüncü bölümde ele alınacaktır. 28 Şubat Sürecini doğuran ortamın hazırlanmasına katkıda bulunanlar ile ilgili bir değerlendirme yapılacaktır. Bu süreçte önemli bir yere sahip olan siyasi kurum ya da kişilerin süreç içindeki rol ve tutumları ele alınacaktır.

Sürecin önce çıkan isimleri, aktörleri ya da kahramanları, 28 Şubat Kararları'nın alındığı MGK'nin üyeleridir. Kararları gündeme getiren MGK'nin askeri kanadı yani TSK ve komutanlar olurken, kararlara direnenler hükümet üyeleri olmuştur. Cumhurbaşkanı bu süreçte sonradan askeri bir müdahaleyi engellediği, ortamı yumuşatan ve dengede tutmaya çalışan kişi olarak ifade edilmiştir. Diğer taraftan Genelkurmay'ın vermiş olduğu brifinglerle konuyu yargı mensuplarına, demokratik kitle örgütlerine, medya yöneticilerine ve kamuoyuna aktarması ile onlarda sürecin içinde yer almışlardır. Ayrıca kararların karşısında yer alan bazı kişi ve kuruluşlar da seslerini duyurarak bu süreç içinde yer aldıkları için denilebilir ki 28 Şubat, toplumun neredeyse tamamının bir şekilde katkıda bulunduğu bir süreç olmuştur.

MGK, medya, sivil toplum kuruluşları, bürokrasi, Cumhurbaşkanı, muhalefet partileri, YÖK, üniversiteler, büyük sermaye çevreleri ve yargı organlarının rol aldıkları bir süreç olan 28 Şubat sürecinde, kilit rol ordu ve medyaya aittir. Medya konusu daha geniş biçimde farklı başlık altında değerlendirildiği için bu başlık altında medya konusu ele alınmamıştır. Süreçte dış aktörlerin (ABD, İsrail, AB vb.) dolaylı etkilerinin olduğu bilinmekle birlikte, yalnızca iç aktörlerin rollerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Ayrıca çalışmamızın bu bölümünde 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan, tabiri caizse post modern darbenin TSK tarafından sürecin yasal dayanağı gibi gösterilen oluşum ve sürecin ilerlemesinde aktif biçimde kullanılan belgeler hakkında da bilgi verilmiştir. Çoğu kesim tarafından ilk defa duyulan bu belgeler ve oluşumlar süreçte nasıl bir yol izlendiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

3.1 28 ŞUBAT SÜRECİNİN AKTÖRLERİ

3.1.1 Milli Güvenlik Kurulu

28 Şubat sürecinde baş aktör olarak nitelendirebileceğimiz, süreç boyunca öne çıkan ve baskın tavrı en çok tartışılan kurum hiç şüphesiz Milli Güvenlik Kuruludur. Ordunun siyasetteki etkinliğinin en önemli aracı olarak da ifade edilen ve döneme damgasını vuran MGK, Anayasa’da tanımlanan anayasal bir kurumdur. Türkiye’de milli güvenlikle ilgili teşkilatlanmanın tarihine bakıldığında Atatürk’ün emriyle, ilk olarak, 24 Nisan 1933’te “Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Kâtipliği” kurulmuştur (Tezkan, 2000: 45). Başbakan’ın başkanlığındaki bu meclisin üyeleri Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar Kurulu’dur. Meclisin görevi, milli seferberlik durumunda vekillerin alacağı görevleri belirlemektir. 3 Haziran 1949 tarih ve 5399 sayılı kanunla, Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği kurulmuştur. Bu kurul Başbakanın başkanlığında ve onun teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek Bakanlarla, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanından oluşmuştur. Ayda en az bir defa toplanan kurul “milli savunma politikaları” esaslarını belirlemekle görevli olup, zamanın Cumhurbaşkanlarının ve hükümetlerinin kurulu önemsememesi ve ilgilenmemesi, Genelkurmay’ın da böyle bir kurulda bulunmakta isteksizliği gibi nedenlerle görevlerini ifa edememiş ancak 1961 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Balci, 2000: 55).

27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra, 1961 Anayasasına dayanılarak 11 Aralık 1962 tarih ve 129 sayılı yasa ile Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur. MGK’ye ülke yönetiminde verilen rol 1961 Anayasası ile yasallaştırılarak ordu, ülkenin politik, sosyal ve ekonomik hayatın koruyucusu olarak yasalar tarafından tanınan ‘özerk’ bir kurum haline getirilmiştir. Yönetimdeki ağırlığını her askeri müdahale sonrası arttıran Milli Güvenlik Kurulu, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından konumunu daha da sağlamlaştırmıştır. 1980 darbesi sonucu oluşturulmuş 1982 Anayasası’nın 118. maddesine göre Millî Güvenlik Kurulu; devletin millî güvenlik siyaseti konusundaki tespit ve uygulamaları ile ilgili alınan kararları ve gerekli koordinasyonunun kurulması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Milli Güvenlik Kurulu üyeleri ise, Cumhurbaşkanlığı’nın başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı’ndan oluşur.

1982 Anayasasına göre; “devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması konularında alınmasını zorunlu gördüğü önlemlere ilişkin MGK tarafından alınan kararlar, Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle dikkate alınır.” 1982 Anayasasındaki bu düzenleme ile MGK’ye, “hükümetin dışında ve üstünde bir yer ve rol verildiği” ileri sürülmüştür (Birand, 1994: 42). MGK ile ilgili olarak, “1961 Anayasasındaki bildirir ifadesinin, 12 Mart 1971 müdahalesinden sonra tavsiye edere dönüşmesi ve 1982 Anayasasında da MGK kararları ile ilgili olarak Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır ifadesine yer verilmesi hem askeri müdahale dönemlerinin etkisinin, hem de istişari nitelikte olması gereken bir kurumun yetkilerinin nasıl giderek arttığına bir göstergesidir (Öztürk, 2006:107). 1933’te yalnızca bir askeri bulunan, 1949’da sivillerin sayısında azalma görülen, 1960’da asker sayısının artırıldığı, 1982 Anayasası ile asker sayısının daha da artırıldığı MGK tarihçesine bakıldığında askerin yönetimde ağırlığının artırıldığı ve böylece de askerin siyasal karar alma sürecine katılımının önünün açılmış olduğu görülmüştür. Zaman içerisinde yetkileri arttırılan, ulusal güvenliğe ilişkin genel ilke ve kararların alındığı en yüksek Anayasal kurum olan Milli Güvenlik Kurulunun birçok konuda yönetime müdahale ettiği ve çeşitli şekillerde siyasal yapıyı etkilediği görülmüştür. Bunun en açık örneğini ise 28 Şubat sürecinde görmekteyiz. Bu süreçte MGK, ülkenin kaderini değiştirecek konularda “yüksek siyasete” yön veren bir araç gibi kullanılmıştır.

Seçilmiş kabine üyeleri ve atanmış askerlerden oluşan MGK görev yetkileri bakımından zaman içinde bir “karar organı” gibi hareket etmeye başlamıştır. 1995 genel seçimlerinden Refah Partisi’nin kapatıldığı 16 Ocak 1998’e kadar geçen ve Türkiye tarihinde “28 Şubat süreci” olarak adlandırılan dönem, MGK’nin ve MGK kararlarının siyasi hayatımızdaki yerini, yönetim ve siyaset üzerindeki belirleyiciliğini ve etkilerini vurgulaması açısından da önemli olmuştur. Bakanlar kuruluna görüş bildirmekle danışma niteliği taşıyan MGK, 28 Şubat sürecinde çıkarılmasına ön ayak olduğu kanunlar ve yönetmeliklerle adeta siyasi bir organmış gibi hükümet düzeyinde uygulayıcı ve idari bir kurum haline dönüşmüştür. Olağan durumlarda 2 ayda bir toplanan MGK, 28 Şubat sürecinde ayda bir toplanmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı ülke tarihinde ilk defa 8 saat 45 dakika sürmüş, bu gergin toplantı sonrasında muhtıra niteliğinde bir MGK bildirisi yayınlanmış, tavsiye niteliği taşıması gereken bir MGK bildirisinde ilk kez “yaptırım” uygulanacağına dair ifadeler yer almıştır.

28 Şubat süreci MGK'nın ve MGK Genel Sekreterliği'nin siyaset üzerindeki ağırlığı ve müdahalesi konusunda önemli ipuçları veren bir dönem olmuştur. Hiçbir kurumun denetimine tabi olmadıklarından “özerk” kuruluş olarak kabul edilen MGK serbest irade oluşturma hakkına sahiptir ve tüzel kişilikleri olmadığı için de herhangi bir tutumundan dolayı sorumlu tutulamaz. Bu sebeptendir ki Türkiye tarihinde her zaman önemli bir konumda bulunan Ordu, Milli Güvenlik Kurulu sayesinde, karar ve uygulamalarından dolayı sorumlu tutulmamış, siyaset üzerinde de etkin rol oynamıştır. Türkiye tarihini incelediğimizde her zaman uygulanan politikalarındaki başarısızlıklar sorumlu sivil iktidarlara fatura edilmiş, asker ise tartışmasız ve güçlü konumunu sürekli korumuştur. Asker bu tavrını sürdürürken medya, sivil toplum örgütleri, yargı vb. gibi organları araç olarak kullanmış ve kendi yaptıklarına meşruiyet kazandırmıştır.

Sonuç olarak 28 Şubat sürecinde de en başta MGK ayrıcalıklı bir müdahale aracı olarak kullanılmıştır. MGK sayesinde askerler yaptıklarına meşruiyet kazandırmıştır. 28 Şubat sürecindeki etkisi ve önemi açısından çalışmamızda yer verdiğimiz Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat sürecinin yaşandığı günlerdeki haliyle ele alınmıştır. O dönemdeki MGK'nin yapısı günümüzdeki MGK'nin yapısından oldukça farklıdır. Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısı, 2001 ve 2003 yıllarındaki yasal değişiklikler ile özellikle AB Kopenhag Kriterleri'ne uyum süreci çerçevesinde Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti tarafından günümüzdeki şeklini almıştır.

Aşağıda Milli Güvenlik Kurulunda yer alan üyelerin 28 Şubat sürecindeki rolüne değinilmiştir. Üç alt başlık kullandığımız kısımda Cumhurbaşkanı, Hükümet ve MGK'nin askeri kanadının süreçteki rolüne değinilmiştir.

3.1.1.1 Cumhurbaşkanı'nın 28 Şubat Sürecindeki Rolü

MGK'nin başkanı, MGK'nin gündeminin belirlenmesinde söz sahibi olan Cumhurbaşkanı 28 Şubat sürecinde Süleyman Demirel'dir ve süreci en yakından takip eden kişi olmuştur. Süreç içinde tartışmalı bir rolde olan Demirel'in, çoğu zaman hükümet ve MGK'nin asker kanadı arasında bir “denge” rolü üstlendiği çok kişi tarafından ifade edilmiştir. TSK, irtica konusundaki endişelerini çeşitli biçimde Cumhurbaşkanı Demirel'e aktarmış, Cumhurbaşkanı da hem yaptığı ikili görüşmelerde hem de hükümete yazdığı mektuplarla TSK'nin endişelerini hükümete aktarmıştır. Bu bağlamda Bölügiray'a göre; Demirel, Erbakan'a Haziran 1997'ye

kadar tam 64 mektup göndermiştir (Bölügiray, 1991: 27). REFAHYOL Hükümeti’ni, Türk Silahlı Kuvvetlerini siyasete çekmemeleri konusunda uyararak Cumhurbaşkanı Demirel, süreçte tırmanan irtica ve TSK’ye yönelik olumsuz tutumlar karşısında kışkırtılan komutanlara da alt basamaklara egemen olmalarını ve soğukkanlılığı elden bırakmamalarını öğütlemiştir. İrtica tehlikesinin önemli boyutlara ulaştığını ve bu konuda duydukları rahatsızlıkları Demirel’e ileten komutanlar, konunun MGK gündemine alınmasını istemişlerdir. Hatta bu konuda Cumhurbaşkanı’na bilgilendirme toplantısı niteliğinde brifing vermişlerdir. İlk kez Ağustos ayında dile getirilen bu istek Demirel tarafından Şubat ayındaki toplantıda gündeme alınmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli “kritik” MGK toplantısında askerlerin irtica gerekçesi ile aldığı kararların taslağı üzerinde Cumhurbaşkanı Demirel değişiklik yapmıştır. Akyol’un (2000, 29 Şubat, Hürriyet) aktardığına göre, Demirel taslağı 18 maddeye indirmiş ve sert söylemleri yumuşatmıştır.

28 Şubat Kararlarını imzalayan Cumhurbaşkanı ilerleyen günlerde de kararların uygulanması konusunda hükümet ve ordu arasında iplerin kopma noktasına geldiği yerde devreye girmiştir. Erbakan’ın istifasını kabul etmiş ve daha sonra hükümet kurma görevini daha önce belirttiğimiz gibi ANAP lideri Yılmaz’a vermiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in hem 12 Mart muhtırasında hem de 12 Eylül darbesinde başbakanlık koltuğundan zamansız ve zorla alınmış olması ayrıca yılların verdiği siyasi birikiminin de etkisiyle olası muhtemel bir askeri müdahaleyi önlediği söylenebilir. Dönemin Meclis Başkanı Kalemli 2002 yılında 28 Şubat sürecinde yaşanan sıkıntılı günlerin atlatılmasında Cumhurbaşkanı Demirel ve Genelkurmay Başkanı Karadayı’nın büyük çaba gösterdiğini, hassas dönemde bu kritik görevlerde akliselim sahibi bu iki önemli şahsiyetin olmasının Türkiye için büyük bir şans olduğunu açıklamıştır. Taha Akyol 29 Şubat 2000 yılındaki köşe yazısında 28 Şubat sürecinde Demirel’in hem askeri destekleyen hem onların sertliğini yumuşatmaya çalışan tavrı olmasa, Meclis’i kapatan bir darbe olabileceğini yazarak bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir.

28 Şubat sürecinde dönemin Cumhurbaşkanı Demirel’in kimilerine göre “yanlışlar içine düştüğü”, darbenin kilit ismi olduğu; kimilerine göre de “düşmediği” ve olması gerektiği gibi davrandığı tartışma konusu olsa da pek çok yerde “bir Cumhurbaşkanı olarak Demirel’in görevini başarıyla yerine getirdiği” ifade edilmiştir. Dinin siyaset aracı olarak kullanılamayacağını ve dinin istismar edilemeyeceğini bunun başta Anayasa olmak üzere yasalarla korunduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı

Demirel, Cumhuriyet ve demokratik laik rejimin güvence altında olduğunu belirtmiştir. Buna ilaveten vatandaşları, Meclis'in, yargı organlarının ve de medyanın bu konuda koruyucu nitelikte olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bizzat kendisinin laik hukuk devleti söz konusu olduğunda rejimi korumakla görevli olduğunu süreç içinde çok defa dile getiren Cumhurbaşkanının halkı da sakinleştirdiği pek çok yazar tarafından ifade edilmiştir.

28 Şubat kararları ile ilgili olarak da Demirel, *“28 Şubat kararları denen kararların birinci maddesi demokrasinin, laikliğin korunması maddesidir. Sonuncu maddesi de Atatürk'e dil uzatanlara karşı tavır takınılmasıdır. Kimse dine siyaseti karıştırmamasın demiştir”* (Hürriyet Gazetesi, 29 Şubat 2000). 28 Şubat sürecinde Demirel kilit bir rol üstlendiği yadsınamaz bir gerçektir.

Sonuç olarak 28 Şubat sürecinde açıklamaları ve yaptıkları ile tarafını açıkça belli eden Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, yıllarını siyasete adanmış biri olarak savunucular ve eleştirenlerin tartışmaları arasında o dönemde önemli bir görev üstlenmiştir. Cumhurbaşkanının o dönemki tavrı ise yıllarca gündemden düşmemiş ve sert eleştirilere maruz kalmıştır.

3.1.1.2 MGK'nın Askeri Kanadı: Türk Silahlı Kuvvetleri

Tarih boyunca askeri alanda pek çok toplumu etkileyen Türkler, pek çok topluma örnek olmuş, ordu-millet anlayışına istinaden asker Türk milleti için büyük önem arz etmiştir. İslam'ın Türkler tarafından kabul edilmesinden sonra ise ordu daha değer kazanmış; halk arasında ordu “Peygamber Ocağı” olarak ifade edilmiş ve vatan uğruna canlarını feda edenler peygamberlikten sonraki en üst rütbe, yani “şehit” olarak nitelendirilmiştir. Osmanlı döneminde “kalemiye” ve “ilmiye” sınıfı kadar orduyu temsil eden “seyfiye” sınıfı da devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. İlerleyen zamanlarda kendini üstün görmeye başlayan ordu, sadece devletin bir parçası olmakla kalmamış kendini devlet üstünde görmeye başlamıştır. Bunu da padişahlara karşı yapılan ayaklanmalarla göstermiştir. Ancak Osmanlı'nın duraklama döneminden sonra Batılılaşma hareketlerinin önderliği siyasal bir anlayışla askeri bürokrasiye verilmiştir. İmparatorluğun çökme nedeni olarak Avrupa'nın askeri gücü karşısında gerilemeyi gören Osmanlı için modernleşme hareketleri o dönemde ordu içinde başlamıştır. 19. ve 20. yüzyıl başlarında Türkiye'de askerler ülkenin modernleştiricileri olmuştur.

Cumhuriyet döneminin başında Bağımsızlık Savaşı'nın örgütlenmesinden Cumhuriyet'in ilanına, yeni Türk devletinin Cumhuriyet ilkelerinin belirlenmesinden devrimlerin uygulanmasına kadar pek çok yeniliği gerçekleştiren kişiler asker kökenlidir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa sürecinde etkin rol oynamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nda cephelerde savaşan komutanlar, Cumhuriyet'in kurulması ile beraber parlamentoda faaliyet göstermişlerdir. Ordu, tek parti döneminde siyasetin dışında kalmamış ve bu dönemde modernleşme projesine katkı sağlama girişiminde bulunmuştur. Tarih boyunca ülkemizde orduya yüklenen misyon TSK'nin konumunu doğallaştırmış ve TSK rejiminin siyasal merkezini oluşturmuştur. Buna örnek olarak da ordunun son elli yıl içinde gerçekleştirdiği askeri müdahaleler gösterilebilir. Ayrıca TSK, Türkiye tarihi boyunca siyasal alanda silahlı güç kullanımını gerçekleştirerek her defasında üstün ve özerk konumunu pekiştirmiştir (İnsel, 2002, Birikim; sayı: 160-161).

Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Ordu, Cumhuriyet ve modernleşmeci değerlerin korunması görevini üstlenmiştir. İkinci dünya savaşı sırasında Genelkurmay Başkanlığının özerkliğinin kaldırılması, 1949'da Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanması, 1950'de ordu içinde iktidar lehine ve aleyhine örgütlenmelerin olması ordunun politika dışında olmadığını göstermiştir (Kayalı, 2005: 55-56).

Daha sonraları TSK, sırasıyla 1960,1971 ve 1980 müdahalelerini demokrasi ve laikliği koruma, artan şiddet olayları ve ulus-devleti koruma misyonu gerekçeleriyle gerçekleştirmiş ve “devlet bekçiliği” şeklinde bir siyasi rol üstlenmiştir (Cizre, 2005: 79). 12 Eylül 1980 sonrası 1982 anayasasıyla MGK'nin yetkileri genişletilmiş, Türkiye'de her alanda en etkin belirleyici konumuna getirilerek, TSK açısından yeni bir siyasi yapı oluşturulmuştur.

Çalışmamızın konusu olan 28 Şubat sürecine bakıldığında ise, MGK'nin askeri kanadı Silahlı Kuvvetlerin, daha en başından seçimlerden itibaren REFAHYOL Hükümeti'ne karşı olduğu görülmüştür. Ordunun RP'li bir hükümet istemediği, komutanların bu konuda rahatsız oldukları medyada sıkça yankı bulmuştur.

Süreç içerisinde komutanlar, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere her türlü ortamda hükümeti ve muhalefeti gerek özel görüşmelerde gerek brifinglerde, gerekse MGK ve YAŞ toplantılarında “irtica tehlikesi” konusunda bilgilendirmiş, uyarılmış ve davranışlarını sergilemişlerdir. 28 Şubat 1997'de MGK toplantısında irtica tehdidinin ulaştığı boyutları Cumhurbaşkanı başkanlığında hükümet yetkilileriyle birlikte

tartışmaya açan komutanlar, daha önceden kurulan BÇG'nin çalışmalarıyla hazırlıklı olarak geldikleri toplantıda 28 Şubat MGK kararlarının alınmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca komutanlar, kararların uygulanması konusunda da “mücadeleye” girişmişlerdir. Uygulama konusunda “oyalama taktiği uygulayan” hükümete karşı, demokratik kitle örgütlerini; eş deyişle “silahsız kuvvetleri”, harekete geçirme yöntemini benimsemiş olan komutanlar, konuyu ülke gündemine taşıyarak bu konuda kararlılıklarını göstermişlerdir.

Medya, yargı ve demokratik kitle örgütlerinin mensuplarıyla çeşitli biçimlerde görüşen komutanlar, hükümet ortağı DYP'nin bazı milletvekilleri ile de görüşerek merkez sağ ile de iletişime geçmiş, partiden kimi vekillerin istifasında da etkili olmuş ve partinin kendi içinde de çatlakların oluşmasına neden olmuşlardır. Hükümetin sonunu hazırlayan darbe söylentileri, “havada ikmal” formülü ve Erbakan'ın ortamın daha da gerginleşmemesi gerekçesiyle istifası konusunda tartışmalar devam ederken, daha sonra “mutabakat hükümeti” nin kurulmasında etkili olan ve süreç içinde siyasal hayata “silahsız kuvvetler” ile müdahale eden komutanlar ’irtica tehlikesi var oldukça 28 Şubat ruhunun da süreceğini” belirterek gelecek konusundaki tutumlarını da ifade etmişlerdir (Yüksel, 2004; 208).

28 Şubat sürecinde hükümetin attığı her adım sorgulanırken ve her kesimden hükümete muhalefet edilirken, ordunun süreç içindeki durumu sorgulanmadan doğru ve haklı kabul edilerek hareket edilmiştir. Türkiye “demokrasisi” nin yara aldığı bu süreçte irtica tehdidi gerekçesiyle kişi hak ve özgürlüklerinin yok sayıldığı, hukuk devletinin sorgulandığı ve her konunun bir güvenlik meselesi haline getirildiği görülmüştür. Askerler yasal dayanakları MGK ile sistem üzerindeki vesayetlerini meşrulaştırırken, “tartışmasız” ve güçlü konumlarını sürdürmüşlerdir. Bu süreçte Silahlı Kuvvetler kendi anayasal görevini bir kenara bırakarak açıkça sivil siyasete müdahale etmiş, sivil otoriteyi ikame etmeye dönük olarak bir askeri stratejiyi adım adım yürütmüştür.

3.1.1.3 Hükümet

27 Mart 1994'teki yerel seçimlerde İstanbul ve Ankara'da belediye başkanlıklarını kazanan Refah Partisi'nin sürpriz başarısı, siyasal İslam'a kuşkuyla bakan toplumun laik kesimlerinde "laiklik elden gidiyor, şeriat geliyor" endişelerine

yol açmıştır. Bu söylemler ana akım medyada da yer aldıkça toplumda kutuplaşan bir ortam oluşmuştur. Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan'ın 1994 yerel seçimleri sonrasında sarf ettiği "Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak. Sorun ne? Geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı olacak? Tatlı mı olacak, kanlı mı olacak?" sözü, "şeriat" korkularını güçlendirmiştir. Ancak ülke bu atmosferdeyken Refah Partisi 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır. RP'nin seçim sandığından birinci çıkması ise ülkede büyük bir dalgalanma yaratmış, RP'nin yükselişinden duyulan kaygı hemen kendini göstermiştir. Seçimin ardından hemen ertesi gün medyada sandıktan çıkan formülün ANAYOL olduğu yönünde haberler yapılmıştır. Seçimde barajı aşan partiler kendi aralarında koalisyon görüşmelerinde bulunurken RP'nin deneyimli lideri Erbakan, çözümsüz görüşmeleri uzaktan uzağa izlemiştir. Erbakan yaptığı açıklamalarla çözümün kendi partisinde olduğunu dile getirmiştir. Nitekim 12 Mart 1996'da ANAYOL Azınlık Hükümeti kurulmuş ve DSP'nin çekimser kalması ile güvenoyu almıştır. Ancak Azınlık Hükümeti Çiller ve Yılmaz arasındaki çekişme ve kişisel çıkarlar nedeniyle çok sürmemiştir. 3 ay sonrasında ANAYOL Hükümeti sona ermiştir.

Cumhurbaşkanı'nın hükümet kurma görevini kendisine vermesinden sonra Erbakan, diğer partilerle koalisyon hükümeti için görüşmeye başlamıştır. yapılan görüşmelerde Refah ve Doğru Yol Partilerinin anlaşması yolunda ilerlemesi üzerine bazı DYP milletvekilleri partilerinden istifa etmiş ve ANAP'a geçmiştir. Daha hükümet kurulmadan sıkıntılı süreç başlamıştır. Ancak buna rağmen 28 Haziran 1996'da Erbakan'ın başkanlığında Tansu Çiller'in Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kurulmuştur. RP'nin iktidara gelmesi, bazı kesimlerce, "Siyasal İslam"ın yükselişi olarak görülmüş; "laik cumhuriyet" ile "askeri yönetim" arasında bir seçim yapılması gerektiğinden bahsedilmeye başlanmıştır. Başbakan Erbakan, partisi karşısındaki önyargıları yıkabilmek için bürokrasi, sivil toplum kuruluşları ve medyayla diyalog içine girmeye çalışmıştır. Ancak her geçen gün yaşanan olaylar ve olayların kamuoyuna aktarılma ve gündem yaratılması nedeniyle gerilimler üzerine kurulan hükümet her gün tepkilerle karşılaşmıştır.

İşte bu ortamda, daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, Başbakan Erbakan'ın İslam ülkelerine yapmış olduğu geziler ve gezilerin sonucunda yaşanan olumsuzluklar, Refah partililerin ülke içinde rejim karşıtı söylemleri, başbakanlıkta verilen iftar yemeği ve Kudüs gecesi gibi etkinlikler neticesinde ortaya çıkan "rejim bunalımı", gerek TSK'de gerek medya vasıtasıyla kamuoyunda geniş yankı

uyandırmıştır. Oluşan yoğun tepkiye ve tırmanan bunalıma karşı, Başbakan Erbakan ve Refah Partililer politikalarını istikrarla sürdürmeye devam etmişlerdir. Cumhurbaşkanı'nın uyarıları ve medyanın eleştirileri karşısında duran Başbakan Erbakan ve koalisyon ortağı DYP arasında da gerginlikler yaşanmıştır. DYP lideri Çiller zaman zaman Erbakan ve yaptıklarının savunucusuymuş gibi davranırsa da çoğunlukla "Ben laikliğin garantisiyim," diyerek orta yolu bulmaya çalışmıştır. Ancak buna rağmen kendi partisi içindeki çatlaklara ve istifalara engel olamamıştır.

28 Şubat MGK'sına kadar geçen sürede var olan hükümet politikaları ve bu politikaların ordu, medya ve kamuoyunda yarattığı huzursuzluk neticesinde 28 Şubat Kararları alınmış, kararların alınmasından sonra REFAHYOL Hükümetinin kararlar ve kararların uygulanması konusundaki tavrı nedeniyle tam bir gerilim dönemine girilmiştir. İktidarın 28 Şubat MGK Kararları karşısında gösterdiği tepki ülke içinde ordu müdahalesi beklentisine ve darbe söylentilerine neden olmuştur. Kararların uygulanması konusunda hükümetin tutumu ve söylentiler, komutanların "irtica tehdidi devam ettiği sürece 28 Şubat ruhunun süreceği" şeklindeki ifadeleri gerilimi arttırmış ve Başbakan Erbakan istifa etmek zorunda kalmıştır. Erbakan'ın istifasının ardından ANASOL-D Hükümeti kurulmuş ve REFAHYOL Hükümeti döneminden kalan kararların uygulanması ile göreve başlamıştır. Başta 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasasını çıkararak kararları uygulamaya başlamış ancak Başbakan Yılmaz'ın ihaleye fesat karıştırması gerekçesiyle muhalefetin verdiği gensoru sonucunda bu hükümet de düşmüştür.

Sonuç olarak; 28 Şubat sürecine neden olarak gösterilen REFAHYOL Hükümeti ve hükümet politikaları süreç içinde her zaman tartışmaların odağında yer almıştır. 28 Şubat sürecinin ve post modern darbenin yaşanmasının nedeni olarak hükümet ortağı olan Refah Partisi gösterilmiştir. Daha partinin sandıktan birinci çıkması ile başlayan kuşku ve tepkiler süreç boyunca azalmamış, hatta bu noktada kamuoyu ve gündem oluşturmak için kurgusal olaylar da gündemden düşürülmemiştir. Halkın özgür iradesiyle seçilmiş ve iktidar olmuş siyasi erk medya yoluyla olanın aksine oluşturulan bir algı ile "suçlu, zanlı, rejim düşmanı, gerici" gibi nitelendirmelerle dışlanmış, istifa ettirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Başbakan Erbakan'ın istifası ile sona eren hükümetin RP kanadı 17 Ocak 1998'de kapatılmış ve Erbakan 5 yıl süreyle siyasi yasaklı olmuştur.

3.1.2 Siyasiler Ve Siyasi Partiler

Demokratik rejimlerde ülke sorunları karşısında çözümlerin karar merkezi parlamentodur. Ancak 28 Şubat sürecinde Türkiye’de ülkenin içinde bulunduğu durumdan çıkması konusunda çözüm parlamentoda aranmamıştır. Bu noktada ülkedeki demokrasi tartışma konusudur. Normalde ülkeye tehdit olan ve MGK tarafından tehdit olarak görülen konularda alınacak önlemler ve bu önlemlerin uygulanması konusundaki sorumluluklar yine parlamentonun görevidir. Ancak 28 Şubat Türkiye’sinde MGK’nın tehdit olarak gördüğü “irtica” ya karşı alınacak önlemler parlamentoda görüşülmemiştir. Parlamentoda görüşülmeyen, gensoru önergelerinin reddedildiği mecliste yer bulmayan konular asker, medya, sivil toplum örgütleri ve muhalefet partileri tarafından gündemden düşürülmemiştir. Daha önce seçimlerle başa gelen Refah partisinden bahsettiğimiz için, bu başlık altında diğer siyasi partilerin süreç içerisindeki tutum ve tavırları ele alınmıştır.

Postmodern darbe sürecinde hem koalisyon partileri hem de muhalefet partileri sürecin dışında kalmamış, politik zeminde varlıklarını göstermişlerdir. Bu durum karşısında toplum ise “destekleyenler ve “desteklemeyenler” olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bölünme, kendisini bazen basın açıklamaları bazen de muhtelif miting ve gösterilerde kendini göstermiştir (Gürkan, 2011: 107). 28 Şubat süreci partiler açısından sürece karşı çıkanlar ve süreci destekleyenler olarak iki grupta değerlendirilmiştir. Birinci grupta sürece karşı çıkanlar ele alınmıştır. Süreçte irtica tehdidinin odak noktasında olan REFAHYOL Hükümetinin Refah Partisi ve koalisyon ortağı DYP 28 Şubat sürecinde kendilerine karşı olan tüm tepkilere karşı çıkmıştır. Ayrıca parlamentoda DYP milletvekillerinin istifasından sonra DYP’ye destek veren BBP de 28 Şubat sürecinde yaşananlara karşı çıkmış ve tepki göstermiştir. Ayrıca Meclis dışında yer alan Yeniden Doğu Partisi ve Liberal Demokrat Parti’de açıkça 28 Şubat sürecinin karşısında konumlanmıştır (Yüksel, 2004: 220). MGK’da irticaya karşı alınan önlemler kapsamında yer alan kesintisiz eğitim ve kılık kıyafet konusundaki tartışmalarda da MHP de 28 Şubat kararları karşısında yer almıştır.

Burada siyasi partilerin süreçte yaşanan olaylara ve MGK’da alınan kararlara olan karşı çıkma durumu toptan bir muhalefet şeklinde olmamıştır. Çoğunlukla böyle bir tehdidin olmadığı, konunun abartıldığı yönünde yapılan tepkisel açıklamalar

şeklinde olmuştur. 28 Şubat 1997 yılındaki MGK toplantısı sonrasında alınan kararlara karşı çıkanlar tarafından yapılan açıklama örneklerine baktığımızda;

YDP lideri Güzel, “MGK demokratik kurallara uygun bir kuruluş değildir” derken, Özgürlük ve Dayanışma Partisi Genel Başkanı Ufuk Uras “Artık yeter. Rejimin ayarını MGK yapamaz” demiştir. DTP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk ise, “Bu bir muhtıradır. Biz buna karşıyız.” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Yüksel, 2004: 220). Örneklerde görüldüğü gibi kararlar söylemlerle eleştirilmiştir.

İkinci grupta yer alan siyasi partiler ise, 28 Şubat sürecini haklı bulan muhalefet partileridir. ANAP, CHP ve DSP'nin yer aldığı bu siyasi parti grupları, 28 Şubat sürecinde demokrasiye yönelik operasyonlara tepki göstermemiştir. Muhalefet partileri, ordunun rejimi kendi kontrolü altında tutma girişimi karşısında, Başbakan Erbakan'ın tabiriyle, “Demokrasi sınavında sınıfta kalmışlardır.” ANAP, DSP ve CHP liderleri süreçte yaşanan antidemokratik müdahalelere karşı koymak yerine, müdahalenin doğurduğu kaos ortamını kendileri lehine çevirme çabasında olmuşlardır. Muhalefet partileri, sivil demokratik çözüm önerileri yerine, REFAHYOL iktidarını düşürme çabasında olmuş, bu durumda krizi daha da derinleştirmiştir. CHP ve DSP, Cumhuriyet'in temel niteliklerine sahip çıkan ve savunucusu konumunda irticai eylemlerin karşısında yer almış, 28 Şubat kararlarını arkasında olmuş, kamuoyu oluşturulmasında düzenlenen eylemleri desteklemişlerdir.

Bu noktada ANAP lideri Mesut Yılmaz, DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal'ın 28 Şubat postmodern darbesine karşı hükümet ve parlamentonun demokratik anayasal haklarından yana tavır almak yerine, müdahalenin yarattığı karmaşa ortamını kendileri lehine birer kazanca dönüştürmeye çalışmışlardır. Muhalefet parti liderleri oportünist tutumlarıyla krizin derinleşmesine hizmet etmişlerdir. Muhalefet partileri içinde yer alan ANAP lideri Yılmaz kimi yazarlara göre, Anavatan Partisi tabanındaki dindar kesimin oylarını kaybetmekten korktuğu için kararsız kalmış, o yüzden tam olarak 28 Şubat'ı destekleyememiştir. Hatta bazen Mesut Yılmaz bu konuda açıklamalarda bulunmuş ve de MGK kararlarındaki “yaptırım” kelimesinin “talihsiz” bulunduğunu ifade etmiştir (Yüksel, 2004: 221).

28 Şubat postmodern darbe sürecinde Meclis'te DYP'de yaşanan istifalar, partilerin sayısal olarak bölünmüş halde olmaları, aynı siyasi görüşü savunan partilerin bir araya gelememeleri “siyasal sistemin tıkanıdığı”, Meclis'in “kilitlenmiş, çalışamaz, çözüm bulmaktan uzak, kulis sohbetleri ile vakit öldüren” görüntü içinde

olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca siyasilerin aralarındaki çekişmeler, meclisin aritmetiği, siyasilerin tabanlarındaki dindar kesimden oy alma çabaları, meclise girmeye çalışan partilerin tutumları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunlar Meclis'in 28 Şubat Süreci içindeki durumunu göstermektedir.

28 Şubat sürecinde siyasiler ve partiler orduyu, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini savunuyorsa asker yanlısı, darbeci ve devlet partisi sayılırken; 28 Şubat sürecine, kararlara karşı çıkıyor, irtica tehdidi olmadığını ve bu konunun abartıldığını savunuyorsa demokrat ve liberal olarak ifade edilmiştir. Buna ilaveten bütün partilerle ilgili olarak 28 Şubat sürecinde partilerin çoğu sürecin sona ermesini ülkenin gergin havadan kurtulup normale dönmesini istemişler ancak bu noktada toplu bir girişimde bulunmamışlardır.

3.1.3 Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, devlet kurumlarının dışında kendini yönlendirebilen, hak ve özgürlüklerini savunabilen, demokrasinin gelişmesiyle bazı kesimlerce kendi hak ve çıkarlarını korumak amacıyla örgütlenen etkinlikler alanıdır. Sivil toplum kuruluşları resmi kurumların dışında kalan ve politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi faaliyetleri, ikna ve eylemlerle çalışan üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kar amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar veya üyelik ödemeleriyle sağlayan kuruluşlardır. Ayrıca sivil toplum örgütü olarak da adlandırılır.

REFAHYOL Hükümeti döneminde, hükümete ve irticai faaliyetlere tepki gösteren sivil toplum kuruluşları, 28 Şubat sürecinin önemli destekçilerinden biri olmuştur. Türk-İş, DİSK, TİSK, TESK ve TOBB'un yanı sıra bazı dernekler ile bazı illerdeki odalar ve barolardan oluşan sivil toplum örgütleri "laikliğin savunuculuğu" rolüyle 28 Şubat kararlarını destekleyerek REFAHYOL Hükümetinin iş başından uzaklaştırılması için verilen "sivil mücadelenin" başını çekmişlerdir. İlk çıkışları REFAHYOL döneminde yaşanan Susurluk Kazası olayı ile ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları, "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" ve "Temiz Toplum" kampanyalarını başlatmış, "mafya-devlet-siyaset" üçgeninde ilişkilerin sorgulanması ve Erbakan'ın "fasa-fiso" dediği olayın açığa çıkmasında rol oynamışlardır.

Hükümet karşıtı ilk toplumsal muhalefeti ise 10 Kasım Atatürk'ü anma törenlerinde gerçekleştiren “demokrasi platformu” Anıtkabir’de “gövde gösterisinde” bulunmuştur. Atatürkçü Düşünce Derneği, DİSK, KESK ve Türk İş öncülüğünde başlatılan yürüyüşe diğer sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile 50.000 kişi destek vermiş ve REFAHYOL Hükümetine yönelik protesto gösterisi düzenlenmiştir (Akpınar, 2001: 129). Bu gösteriler ile askerın “Bu kez silahsız kuvvetler halletsin” çağrısına cevap vererek sorunun TBMM zemininde ve sivil destekle çözülmesinde görüş birliğine varmışlardır. Kimileri için demokrasi sınavında başarısız olan ve “beşli çete” olarak adlandırılan, kimileri içinse “laikliğin muhafızları” olarak isimlendirilen Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğı (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK) gibi birbirinden bağımsız hatta kimi zaman birbirine karşı olduğu bilinen sivil toplum kuruluşları, 6 milyon imza ile 28 Şubat MGK kararlarının tarafları olduklarını beyan etmişlerdir (Hürriyet Gazetesi, 5 Mart 1997: Kazan, 2000: 49). Ayrıca bu kuruluşlar hükümetin derhal işbaşından uzaklaştırılmasını talep eden bildiri yayınlamış ve Ordunun tabiriyle “Kahraman Beşli” olarak nitelendirilen TOBB, Türk- İş, TESK, DİSK ve TİSK 25 Mart 1998 tarihli ortak açıklamalarında “kurulacak azınlık hükümetinin tam destekçisi olacaklarını” ifade etmişlerdir (Çetin, 2016: 113). 28 Şubat’ın destekçisi olan ve askerın yürüttüğü psikolojik harekâta tam destek verenler kısacası askerın “Bu kez silahsız kuvvetler halletsin” çağrısına ilk cevap verenler olmuşlardır.

Öte yandan Refah Partisine yakınlığı ile bilinen Hak-İş Konfederasyonu ve MÜSİAD başta olmak üzere, bazı dernek ve vakıflar ile TÜRK-İŞ’e bağılı bazı sendikalar 28 Şubat sürecini ve MGK kararlarını eleştiren ve karşı çıkan açıklamalarda bulunmuşlardır. Gerek MÜSİAD gerekse irticayı desteklediğı iddia edilen diğer sivil toplum kuruluşları yeşil sermaye tartışmaları ile zayıflatılmaya çalışılmıştır. Hatta İslami sermayenin denetlenmesi konusunda açıklama yapan MÜSİAD, üyesi olan kuruluşlara destek çıkarak “sermayenin dinle alakası olmadığını” anlatmıştır (Radikal, 4 Mart 1997). Ayrıca pek çok sivil toplum kuruluşu da kesintisiz eğitim ve türban konulu eylemlerde bulunmuş ve 28 Şubat kararları karşısında yerini almıştır. Ancak 28 Şubat kararları sonrasında irticai faaliyette bulunduğu gerekçesiyle –neredeyse- tamamı İslami kesime ait olan birçok sivil toplum kuruluşu kapatılmıştır. Bu açıdan bakıldığında 28 Şubat sürecine baktığımızda

postmodern darbeyi destekleyen STK'ler ve darbeye karşı sessiz kalan STK'ler darbe mağduru STK'lere yapılan hak ihlallerini ya desteklemiş ya da görmezden gelmiştir.

28 Şubat süresinde önemli bir konumda olan sivil toplum örgütleri ya da eş deyişle demokratik kitle örgütleri, farklı görüşleri savunmuşlar ve bu görüşleri doğrultusunda eylemlerle desteklerini sürdürmüşlerdir. Ancak demokrasinin savunucusu olarak özellikle 1980 sonrası ülkede faaliyet gösteren STK'ların çoğu demokrasi sınavını geçememişlerdir.

3.2 28 ŞUBAT SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN OLUŞUMLAR VE BELGELER

BÇG (Batı Çalışma Grubu), EMASYA Protokolü ve MGSB (Milli Güvenlik Siyaset Belgesi 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan, tabiri caizse post modern darbenin TSK tarafından sürecin yasal dayanağı gibi gösterilen oluşum ve sürecin ilerlemesinde aktif biçimde kullanılan belgelerdir.

3.2.1 Batı Çalışma Grubu (Bçg)

28 Şubat sürecinde ve sonrasında en çok konuşulan oluşumlardan biri BÇG (Batı Çalışma Grubu) olmuştur. İrtica ile mücadelede TSK'nin aldığı önlemler zincirinin en önemli halkası olarak ifade edilen ve 28 Şubat kararlarının uygulanıp uygulanmadığının denetimini yapan BÇG, post modern darbenin gerçekleşmesine neden olan birçok olayın arkasında yer almıştır.

Aralık 1996'daki MGK toplantısında irtica konusunun gündeme alınmasını bekleyen komutanlar, REFAHYOL Hükümetinin bu konuda sessiz kalması üzerine yeni bir eylem planı yapmışlar ve bu planı uygulamak için Batı Çalışma Grubunun (BÇG) kurulmasına karar vermişlerdir (Gürses, 2009: 132). BÇG'nin kesin kuruluş tarihi tartışmalı olmakla birlikte 28 Şubat MGK toplantısından sonra ve kararlara dayandırılarak kurulduğu ifade edilmiştir (Bölügiray, 1999:150). Batı Çalışma Grubu, TSK'nin tüm kademelerinde birer bürosu olan bir yapılanmadır. İç tehdide karşı kurulan grubun yasal dayanağı TSK İç Hizmet kanununun 35. maddesidir ve BÇG bünyesinde inceleme, araştırma ve değerlendirme birimleri bulunmakta, bunların yanında hukuk, psikolojik harekât ve istihbarat gibi birimlerinde bulunduğu Bölügiray tarafından belirtilmiştir (Bölügiray, 1999: 151).

BÇG'nin çalışma biçimi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya tarafından ilgili birimlere gönderilen bir talimatta açıkça dile getirilmiştir. 2012 yılında Yeni Şafak Gazetesinde yayımlanan makalesinde Bayramoğlu, BÇG'nin çalışma şeklini şöyle aktarmıştır:

“İl ve ilçelerdeki tüm dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, yüksek öğrenim kurumları, öğrenci yurtları, vali, kaymakam, belediye başkanları ve diğer mülki makamlarda bulunan görevlilere ait biyografiler ve anılan şahısların siyasi görüşlerinin tespit edilmesi, il genel meclis ve belediye meclis üyeleri, siyasi parti il ve ilçe teşkilatları yönetim kurulları, yerel TV, radyo, gazete, dergi basın yayın kuruluşlarına ilişkin temin edilen tüm bilgilerin yazılı ve anketlere kayıtlı olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda toplanacaktır.”

Başında Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanlığına bağlı İç Güvenlik Daire Başkanının bulunduğu BÇG bünyesinde inceleme, araştırma ve değerlendirme birimlerinin yanı sıra hukuk, psikolojik harekât ve istihbarat gibi birimler bulunmaktadır. TSK'den, MİT ve Emniyetten toplanan veriler, medyada irtica konusunda yazılan yazılar ve kişilerden toplanan bilgiler BÇG'de değerlendirilerek; gerekliliğine ve ne kadar önemli olduğuna göre MGK'ye, Başbakan'a, Cumhurbaşkanlığı'na ve ilgili devlet makamlarına gönderilmektedir. Daha sonra yapılan inceleme ve çalışmalar neticesinde irticaya karşı alınacak önlemler ve yeni planlamalar görüşülmektedir.

Her ne kadar devlet güvenliğini sağlamak amaçlı oluşturulduğu ve irtica ile mücadele için gerekli görüldüğü iddia edilse de BÇG, demokratik hak ve özgürlükleri sınırlayıcı ve hatta ortadan kaldıracı bir unsur haline dönüşmüştür. BÇG tarafından elde edilen bilgilerin kim/kimler tarafından nerede, ne zaman, hangi amaçla kullanılacağı belirsizliği demokratik bir hukuk devletinde olmaması gereken bir durumdur ve bu gibi nedenlerle BÇG, eleştirilerin hedefi olmuştur. Ayrıca darbe hazırlığı yaptığı, demokrasi ve hukuk dışı hareket ettiği, yasal dayanağının olmadığı gibi konular açısından da eleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Gazeteci-yazar Ali Bayramoğlu'na göre (2007), Batı Çalışma Grubu aslında Türkiye'de sadece kamu görevlileri değil, kamusal alan ile ilişkili sektörlerdeki insanların tek tek “fişlenme mekanizması” olarak ifade edilmektedir. 28 Şubat ve İrtica Tehdidi isimli çalışmasında (2004) Nevzat Çelik, BÇG'nin hukuksal bir dayanağı olmadığını, kurumları kendi içinde bu tür organizasyonlar gerçekleştirebileceğini ancak bu tür yapılanmaların yetkilerini aşmaması gerektiğini söylemiştir. Yetkisi olmadan hiçbir

kurumun TC vatandaşlarının kaydını tutup fişleyemeyeceğini, bu tip kanunsuz organizasyonların denetiminin yapılamayacağını ifade etmiştir. Batı Çalışma Grubu irticai faaliyetlere karşı kurulmuş olsa da dönemin iktidarı olan REFAHYOL Hükümetini de yakın takibe almıştır.

Birand tarafından Refah'a yönelik psikolojik savaş stratejisinin mimarı olarak nitelendirilen BÇG, önceleri dış politika alanında iktidarın kararlarını ele alıp görüş bildirirken, daha sonra RP'yi irticanın kaynağı olarak görüp partiyle ilişkilendirilen her şeyi ve herkesi dört koldan mercek altına almıştır (Birand, 2012: 180).

Öte yandan, REFAHYOL Hükümeti'nin yıkılmasından sonra BÇG ile ilgili kendisine *"BÇG'nin yasal dayanağı vardı, yoktu... Devam da ediyor."* şeklinde konuşan Gazeteci Yavuz Donat'a cevap veren Oramiral Güven Erkaya şunları söylemiştir: *"Bir yerde bir tehdit varsa... Asker önlemini alır. Asker rejimi değiştirmeye yönelik bir irtica tehdidi gördü ki, Batı Çalışma Grubunu Kurdu."*(Donat, 1999:613).

Dönemin önemli isimlerinden Tümgeneral Erol Özkasnak ise, 02.12.2006 tarihinde Sabah gazetesine BÇG ile ilgili olarak, *"Batı Çalışma Grubu Çevik Bir'in fikriydi, adını da o koydu..."* derken o günlerde ülkedeki irticai faaliyetleri izlemek ve takip etmek için bir çalışma grubunun gerektiğini, daha sonraki hükümet döneminde grubun feshedildiğini ve Başbakanlık Takip ve İzlemem Kurumu'na görevin devredildiğini de ifade etmiştir.

BÇG oluşumu ve BÇG tarafından bilgi toplama konusu ilerleyen yıllarda da ülke gündemini oldukça meşgul etmiştir. 28 Şubat süreciyle ilgili Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen 103 sanıklı davada BÇG'nin Anayasa ve yasada teşkilatlanmasının olmadığı, hükümetin bilgisi dışında kurulduğu ifade edilmiştir. BÇG'nin siyasi parti, vakıf, dernekler, basın yayın organları, finans kuruluş ve holdingleri takip ederek kendi düşüncelerine uygun olmayan kurumları ve faaliyetleri olumsuz olarak kamuoyuna yansıtmayı amaçladığı bildirilen kararda, medyanın halkın algısını değiştirmek için kullanıldığı belirtilmiştir.

3.2.2 Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)

Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), içeriği itibariyle devletin iç ve dış tehdit algılamalarını madde madde ortaya koyan, birçok gelişmiş ülkede bulunan belgedir. Hazırlanma sorumluluğu Bakanlar Kuruluna ait olan MGSB, belirli

periyotlarla Türkiye’de 5 yılda bir gelen tehditlere göre yenilenmekte ve değiştirilmektedir. Belge Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında güncelleştirilmekte ve belgenin uygulanmasından Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği sorumlu olmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinde ilk MGSB 1963 yılında yazılan belge ani gelişen tehditlere karşı da güncellenip değiştirilebilmektedir. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) yürürlükte iken hiçbir kanun ve yönetmeliğin bu belgeye aykırı olmaması gerekiyor. Ortalama 10 sayfadan oluşan bu belgenin iç tehdit algılamaları bölümünde birinci sırada irtica yer alırken; bunun dışında bölücü hareketler, aşırı milliyetçilik, aşırı sol gibi tehdit unsurları da bulunuyor. Dış tehdit bölümünde ise zamana ve şarta bağlı olarak Türkiye’nin tehdit olarak gördüğü ülkelerin isimleri yer alıyor. (NTVMSNBC,11 Ağustos 2018 (arsiv.ntv.com.tr/news/99386.asp)).

REFAHYOL Hükümeti döneminde hazırlıklarına başlanılan ancak ANASOL-D Hükümeti döneminde değiştirilen son MGSB Ekim 1997’de oluşturulmuştur. Medya bu belgeyi “Gizli Kitap” veya “Kırmızı Kitap” olarak nitelendirmiştir. REFAHYOL Hükümeti döneminde esasları belirtilen ancak ANASOL-D hükümeti döneminde yazılan MGSB ile ilgili olarak 4 Kasım 1997 tarihli Hürriyet Gazetesinde haber yapılmıştır. Haberde; MGSB ile Türkiye'nin birinci öncelikli tehdit unsuru olarak irtica ve bölücülük eşdeğer kabul edildiği, dış tehdit unsuru olarak birinci öncelik Yunanistan ve Suriye'ye verilirken, siyasal İslam’a da dikkat çekilmiştir. MGSB ile ilgili olarak MGSB’de devletin yeniden yapılanması gerektiği, ilk kez “ülkücü mafya” da tehdit unsurları arasında sayıldığı ifadelerine yer verilmiştir. Haberde MGSB’nin Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek ve “Gizli Kararname” halini alacağı, iki kitapçık ve 10 ekten oluşacağı bunların kararname haline çevrileceği, MGSB’nin kararname halini aldıktan sonra, hiçbir yasa, genelge ve yönetmeliğin buna aykırı olamayacağı aktarılmıştır. Kamu kuruluşlarının MGSB ile belirlenen çerçeve dışında hareket edemeyeceği şeklinde bilgi verilmiştir.

MGSB, ülkenin geleceği adına önemlidir. Ülke geleceğine yön veren belge siyasete yön verip sadece içinde bulunulan dönemin yönetenlerini değil sonraki hükümetler için de bağlayıcı niteliktedir. İrticanın birinci iç tehdit olarak algılandığı ve tanımlandığı MGSB’inde bölücü ve irticai faaliyetlerden siyasal İslam tehdidinde; ülkücü mafya ve ırkçılıktan aşırı solcu kesimlerin tehdidinde; Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerden Yunanistan’la olan ilişkilere; hem komşu ülkeler hem de batı ülkeleri ile olan ilişkilere kadar pek çok konu yer almıştır.

Sonuç olarak belgedeki konulara bakıldığında, önem kazanan siyasi otorite ve TBMM'ye ait alanlardır. Belgenin gizli bir 'karaname' niteliğinde olması, bağlayıcı bir nitelik kazanacak olması ülkenin 28 Şubat sürecinde içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında durumu daha da karmaşıkleştırdığı açıkça görülmektedir. Belgeyi hazırlama yetkisi her ne kadar Başbakan ve Bakanlar Kurulunda olsa da fiilen belge hazırlarken inisiyatif TSK'dedir. Belgeyle ilgili çalışmalar Genelkurmay Karargâhında yapılmakta, başında TSK'deki orgenerallerden biri bulunmakta, MGK Genel sekreterliğinde son şekli verilmekte ve MGK üst kuruluna sunulmaktadır. Daha sonra ise Başbakan tarafından neredeyse "zorunlu" olarak onaylanmaktadır.

3.2.3 Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü (EMASYA)

28 Şubat sürecinde, 7 Temmuz 1997'de İç İşleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasında imzalanan, kısa adı EMASYA olan protokoldür. Protokolün altında İçişleri Bakanlığı adına dönemin Müsteşarı Teoman Ünüsan ile yine dönemin Genelkurmay Harekât Daire Başkanı Çetin Doğan'ın imzası vardır. EMASYA Protokolü genel olarak; toplumsal olaylara müdahalede emniyet mensuplarının yetersiz kalması ve benzeri durumlarda valiliklerin askeri birliklerden yardım istemesini mümkün kılan zorunlu bir düzenlemedir. 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/D. Maddesinde yapılan düzenleme ile imzalanan protokol gizli tutulmuştur. EMASYA Protokolü iki gerekçeye dayandırılmıştır. Birincisi İslami kesimlere duyulan güvensizlik, ikincisi ise Güneydoğu'da olağanüstü halin kaldırılmasının ardından güvenlik kuvvetlerinin yeniden örgütlenme ihtiyacıdır. Bu açıdan bakıldığında Asker hâkimiyetini sivil alanlara bırakmak istememiştir.

EMASYA Protokolü'nün amacı; "Bir veya birden fazla ilde çıkan veya çıkabilecek olaylarla ilgili olarak valilerin isteği üzerine askeri birlik tahsis edilmesi durumunda, güvenliğin, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve terörle mücadelede, askeri birlikler ile kolluk kuvvetleri arasında; Kuvvet kullanılması, kuvvet kaydırılması, emir komuta ilişkileri, işbirliği ve koordinasyon ve gerekli görülen diğer hususları, belirlemek, uygulanacak yöntem ve alınacak tedbirleri ortaya koymaktır." şeklinde açıklanmaktadır (Arıkan, 2010:114).

İmzalandığı günden itibaren askere önemli yetkiler veren, 13 yıl uygulanan, 27 maddeden oluşan EMASYA Protokolü askeri darbelere zemin hazırladığı gerekçesiyle 4 Şubat 2010 yılında ortak imza ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Gör÷lmektedir ki; 28 Şubat sürecinde oluşturulan gizli örgütlenmelerle MGK'da alınan kararların uygulanıp uygulanmadığı noktasında denetim birimleri oluşturulmuştur. Oluşturulan bu örgütlenmelerin irdelenmesi, sürecin anlaşılması açısından önemli bir aşamanın kat edilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada 28 Şubat MGK kararlarının uygulanması sürecinde önem kazanan bu belge ve oluşumlar anlatılmaya çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİ'NDE ORDU MEDYA VE SİYASET

4.1. ORDU VE TÜRKİYE'DE ORDUYA GENEL BAKIŞ

4.1.1 Ordunun Tanımı ve Özellikleri-Kavram ve Kurum Olarak Ordu

Kelime anlamı olarak ordu Türk Dil Kurumu'na göre kısaca, “Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü”, “amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü” ve “çok sayıda insan, kalabalık” şeklinde tanımlanmaktadır. Günümüzdeki şekliyle modern ordu tarım toplumunun başlangıcından itibaren çeşitli değişimler göstererek dinamik bir yapıda günümüze kadar gelmiştir.

Tarihten günümüze siyasal alanda önemli bir yere sahip olan ordu, devlet sistemi içerisinde de oldukça belirleyici bir role sahip olmuştur. Devlet sistemi içerisinde siyasal otoritenin emrinde savaşa hazırlanmak, savaşmak ve muhtemel saldırı veya tehditlere karşı düşmanı caydırmak gibi temel görevleri yanında ordu, ülke içindeki düzeni muhafaza etmek ve iktidarı korumak gibi işlevler de edinmiştir. Orduların başlangıçta “savaşmak için bir araya getirilme” anlamı zaman içerisinde değişmiş ve “gerek görüldüğünde ya da problemlere çözüm üretilemeyen durumlarda sorun giderici” şeklinde anlamlandırılmaya başlamıştır (Yıldız 2010: 20).

Kurum olarak ordu, tanımlanan her şekliyle devletin ve siyasal-toplumsal düzenin garantisi konumundadır. Ordu, toplum için vazgeçilmeyen demokrasiyi koruyan ve her zaman destek verilmesi gereken bir yapıdır. Ordu ülkede herhangi bir iç ve dış tehditle karşılaştığında bu tehlikelerin önüne geçmek ve ülke bütünlüğünü sağlamak durumundadır. Öztan (2013) ise ordunun, resmi ideolojide sadece üniformalıların askerî faaliyetlerine dayalı profesyonel bir birim olmadığını; “temsil gücü” itibariyle uzmanlık alanının çok üzerinde olduğunu belirtir.

4.1.2 Türkiye'de Ordunun Özellikleri

Özünü ve geleneklerini Orta Asya Türk mirasından, İslam'dan, ayrıca Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemi deneyimlerinden alan ordu, tarihsel olarak Türkiye'nin en eski toplumsal kurumu ve modernleşme öncesinden kalan tek kurumdur (Karpas 2010: 313). Özgür Gökmen, Modernleşme ve Batıcılık isimli eserinin 3. cildinde Türkiye tarihinde en örgütlü ve güçlü kurumun ordu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Yeni Türkiye'nin kurulumunda ve rejimin ortaya çıkmasında

başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere çalışma arkadaşlarının asker kökenli olduğuna vurgu yapmaktadır (Gökmen, 2002:347). Hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde silahlı kuvvetler yani ordu seçkin bir konuma sahiptir.

Geleneksel ve ayrıcalıklı yapısıyla ordu, askerliğin zorunlu olması ile varlığını daha da güçlendirmiş ve Türkiye'de siyasal yaşam için vazgeçilmez bir kurum olmuştur. Her ne kadar kışlasına çekilmiş gibi görünse de çok zaman milletin geleceğini etkileyecek müdahalelerde bulunmuştur. Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmeden önce ordu yönetenlerin değişmesinde etkiliyken, 1923'ten sonra "rejimi" koruma yönünde etkili olmuştur. "Rejim bekçiliği" görevini üstlenen ordu bu sayede siyasetin içinde yer almıştır.

1923'ten sonra kendisini, Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk'ün inkılapları ile özdeşleştiren Türk Ordusu, bu durum kanunda da yer alınca hem ülkeyi hem de rejimi iç ve dış tehditlere karşı koruma görevini kurumsallaştırmıştır (Heper,2006: 150). Türkiye tarihinde ordunun çoğunlukla baskıcı bir tutumda olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunun örneklerini de ülkede gerçekleştirilen askeri müdahalelerde görmek mümkündür.

4.1.3 Türkiye'de Ordunun Siyasete Müdahalesi ve Darbelere Genel Bakış

Ordu, ülkenin düşman işgalinden kurtarılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasından itibaren önemli bir konumda yer almıştır. Tek partili dönemde askerin ülke yönetimindeki konumu noktasında Atatürk tarafından bazı tedbirler alınsa da çok başarılı olunmamıştır. Askerlerin siyasette yer alma isteği, çok partili siyasi hayata geçilmesinden sonra yeni bir biçim almıştır. Ülkede askerin siyasete fiili müdahaleleri başlamıştır. Her orduda yaygın bir ideoloji bulunduğundan yola çıkarsak orduyu siyaset dışı tutmak, siyasal düşüncelerden uzaklaştırmak mümkün değildir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonominin büyüme ya da bunalım döneminde bulunuşu, rejimin silahlı kuvvetlere verdiği önem ve onlara sağladığı koşulların yanında, özellikle subay kesiminin toplumsal kökeni ordunun siyasal eğilimlerinin oluşmasında önem taşır. Ordu mensupları kendilerini devletin ve kurulu siyasi rejimin asıl sahibi olarak görmektedirler. Türkiye'de siyasetin belirlenmesinde askerin oynadığı rol veya ordunun belirleyici müdahaleleri veya ordunun müdahale dışı yöntemlerle siyasete etkileri devletin meşruiyet anlayışı ve devletin ideolojik boyutunda dğümlenen sorunlar olarak nitelendirilebilir. Özellikle ülkemizde ordunun

siyasi rejimin işleyişinde bekçilik işlevi yüklendiği, bekçiliğini yaptıkları kurumların tehlikede olduğunu görünce, siyasi rejime müdahale ederek sivil iktidarı uzaklaştırdıkları görülmüştür. Öyle ki, imparatorluğun temelleri üzerinde yükselen Cumhuriyetin kurucu kadrosunda bulunanların çoğunun kendi içinden yetişmiş kimseler olması nedeniyle Ordu, kendisini Cumhuriyetin kurucusu ve koruyucusu olarak görmüştür. Bu nedenle Cumhuriyeti dolayısıyla ideolojiyi tehlikede gördüğü her durumda müdahale ederek yukarıda bahsedilen katı ideolojik tutumunu sürdürmüştür. Ordu, çok partili hayata geçildikten sonra siyasi alanda daha çok etkin olmaya başladı. 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında “ulusun yüce çıkarları” gerekçesiyle siyasetin tam ortasında yer almıştır. Milletın kaderini korumayı kendine görev edinmiştir. Ordu halkın gözünde saygın ve güvenilir bir kurum olduğu için birleştirici bir güç olarak görülmüş olup devlet bütünlüğünün bekçisi konumunda yer almıştır.

Türk ordusunu başka ülke ordularından farklı kılan en önemli özellik ülkede yapılan darbelerde “demokrasinin korunması ve yeniden yönetimin halka bırakılmasını” öne sürmesidir. 1935 yılında çıkarılan TSK İç Hizmet Kanunu’nun 35’inci maddesinde yer alan “Silahlı Kuvvetlerin görevi Anayasa’da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti’ni, Türk anayurdunu korumak ve kollamaktır” ifadesi ile TSK İç Hizmet Yönetmeliği’nin 85’inci maddesinde yer alan “Vazifesi Türk yurdu ve Cumhuriyetini iç ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan silahlı kuvvetlerde her asker kendi üzerinde düşeni öğrenmeye ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarf ederek yapmaya mecburdur” ifadesi ordunun siyasete müdahale etmesini meşrulaştırmaktadır.

Ülkemizde gerçekleşen ordu müdahalelerine baktığımızda Şen’e göre; 27 Mayıs 1960 darbesinin amacı hem siyasal alanı düzenlemek hem de resmi ideolojiyi korumaktır (Şen, 2000: 90). 1971 darbesi de sağ-sol çatışmasının artması üzerine enine boyuna düşünülmeden gerçekleştirilmiş bir darbedir. Cizre’ye göre; 12 Eylül darbesinde ise artan şiddet olaylarına karşı müdahalede bulunulmuştur. Darbenin gerekçesi olarak iç savaş çıkmadan engellemek gerektiği belirtilmiştir. 1961 yılında kurulan MGK’nın yetkisi 12 Eylül darbesinden sonra genişletilmiş ve ordu her alanda belirleyici ve etkin olan rolünü daha da arttırmıştır (Cizre, 2005: 79).

Çalışmamıza konu olan 28 Şubat 1997’deki askeri müdahalede ise ordu, anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla siyasete müdahale bulunmuştur.

5.2 MEDYA VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ (ORDU) İLİŞKİSİ

24 Aralık 1995 genel seçimlerinin hemen ardından Refah Partisinin hükümette yer almasının “sakıncalı olduğu” nu savunan ve ardından kurulan hükümeti ve uygulamalarını eleştiren MGK’nın askeri kanadı “laiklik konusundaki hassasiyetlerini” ve “irtica tehlikesini” gündeme getirmiş, 28 Şubat MGK’sında irticaya karşı alınması gereken tedbirleri masaya getirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, hükümeti ve hükümetin icraatlarını eleştirirken “Silahsız kuvvetleri” yani medyayı harekete geçirmiş ve hükümet üzerinde medya aracılığıyla baskı kurup, hükümete karşı toplumda kamuoyu oluşmasını sağlamıştır.

TSK siyasal sisteme müdahale ederken Türk medyası dönem dönem farklı tutumlar sergilemektedir. Ordu Türk Siyasi hayatında ne kadar önemli ise medya da ona göre konumlanmaktadır. Çok partili hayata geçildikten sonra TSK önemli bir yerde konumlandırıldığından medya sorgulama yapmamış ve otoritenin tavrını kabullenmiştir. Ordu devletin gerçek sahibi gibi görülmekte, basın tarafından hükümetler önemsizlenmektedir. Ordu ve siyasetin çatışma yaşadığı durumlarda medya TSK’nin yanında yer almaktadır (Gökmen, 1996, 719).

Medya, kamuoyu oluşturma gücünü de kullanarak, “işlerin iyi gitmediği” durumlarda kimlerin kurtarıcı olduğu ve kurtarıcıların neler yapması gerektiği yönünde yaptıkları haberlerle algı oluşturmuştur. Türkiye’de genel anlamda Türk Silahlı Kuvvetler ile Türk medyası arasındaki ilişki değerlendirildiğinde medyanın özellikle darbe dönemlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri’ni desteklediği görülmüştür.

Ordunun (TSK) otoritesinin üstünlüğüne her zaman “saygı duyan” ana akım medya, darbeleri çeşitli gerekçeler üreterek meşrulaştırmış ve de basında darbelerin gerekliliğini/kaçınılmazlığını konu edinen yazılar, ihtilal günlerinde yoğunluk kazanmıştır. Basın askeri müdahalelerin öncesinde ve sonrasında yayınlarıyla hem darbe öncesi askerleri kışkırtmaktan çekinmemiş hem de darbeden sonra darbeleri kabul edilebilir gibi göstermiştir. Hatta demokrasiye sekte vurulmasının yanlışlığı yönünde haber dahi yapılmamıştır.

Türkiye’de, medyanın hem darbe dönemlerindeki rolü hem de darbe sonrasındaki durumu her zaman eleştirilen bir konu olmuştur. Birçok yazar gazetelerinde ihtilali sevinçle dile getirmiştir. Bu sevinç tezahürleri 27 Mayıs (1960), 12 Mart (1971) muhtırası ve 12 Eylül (1980) darbesinin ardından da aynı hislerle devam etmiş, çok sayıda köşe yazısı yazılmış, manşet haberleri yapılmıştır. Yıldız’a

göre darbelerin kabul edilebilirliği, halkın darbelere olumlu bakması açısından medyaya ihtiyaç duyulmaktadır (Yıldız, 2010: 147).

Ülkemizde 28 Şubat süreci olarak anılan postmodern darbe TSK'nin medyayı en çok etkilediği ve baskıladığı dönemdir. 28 Şubat Sürecinde Refah Partisini ve partinin söylemlerini rejime karşı tehdit olarak gören TSK bu noktada kendisini “rejim bekçisi” olarak görüp bu duruma müdahale etmiştir. Ancak bu defa müdahale ederken farklı bir yol izlemiş diğer darbelerden farklı olarak “silahsız kuvvetler” dediği medyayı kullanmıştır.

28 Şubat sürecinde diğer müdahalelerden farklı olarak hükümet istifa etmemiş ve asker yönetimi devralmamıştır. Postmodern darbe olarak nitelendirilen bu süreçte medyanın da rolü önceki dönemlerden farklı olmuştur. REFAHYOL Hükümetinin varlığına karşı çıkan hakim medya, hükümetin kurulması ile birlikte hükümete zarar verecek nitelikte yayınlar yapmıştır. Doğru yanlış, maksadı aşan, hükümet aleyhinde ve taraflı birçok “haber” hükümete karşı birer silahmış gibi kullanılmıştır. Bu dönemde TSK gündemden düşürülmemiş; kamuoyu “Refahlı Bakanlar” ın sözlerine karşılık Genelkurmay'dan “adı açıklanmayan üst düzey bir askeri yetkili” nin verdiği cevaplarla medya tarafından “bilgilendirilmiştir”. Toplumun irticaya karşı uyanık olunması gerektiği konusunda algı oluşturulmuştur. Bu dönemde en etkili, en çok haber üreten, en sayılır haber kaynağı da “adının açıklanmasını istemeyen üst düzey bir askerî yetkili” olmuştur.

Siyasî iktidarı düşürmek için fırsat kollayan, Batı alışma Grubu (BG) gibi yeni oluşumlarla “irtica malzemesi” toplayan TSK, basınla paylaştığı bilgiler sayesinde amacına ulaşmakta; basın da “haber” sıkıntısı çekmemektedir. Askerlerin sıkı denetimindeki basının akredite olan kısmı, 28 Şubat post modern darbe sürecinde Genelkurmay Karargâhında brifinge çağrılmış ve burada “irtica” konusunda bilgilendirme toplantısı yapılmıştır. Brifingin ardından medya mensupları, “Refah tehlikesi” konusunda TSK'nin haklı olduğunu gösteren tarzdaki yazılarıyla gerilimin daha da artmasına neden olmuşlardır. 28 Şubat sürecinde dönemin asker yanlısı gazetecileri yazılarında ve yorumlarında “en kritik MGK” (ekirge, 1997, 19) gibi başlıklarla hem ortamın gerginliğini artırmakta hem de TSK'nin açıklamalarını “ok sert yanıt” gibi ifadelerle aktararak saflarını belli etmişlerdir.

“Adının açıklanmasını istemeyen bir askeri yetkili” spotuyla verilen haberler, hükümete karşı siyasi muhalefet oluşturmak yerine askeri muhalefet oluşturmak şeklinde ifade edilmektedir. Özellikle 28 Şubat Sürecinde var olan bu yeni

muhalefet tarzı, zaman zaman “asker şapkalı gölge”, “askeri yetkili”, “asker rahatsız” ana başlıkları ve başlıkları yansıtan fotoğraflarıyla siyaseti “terbiye” etme durumunda olduğunu göstermiştir. Sürecin ilerlemesi ile “adının açıklanmasını istemeyen askeri yetkililerin” adını açıkladığı görülmüştür. Komutanların kendilerini gizlemeden gazetelere açıklamalar yaptığı ve laiklik uyarılarında bulunduğu bir ortam oluşmuştur.

Örneğin 1 Eylül 1996 tarihli Sabah gazetesinde “Karadayı’dan Humeyni Dersi” başlıklı ve Genelkurmay Başkanının “ilk kez Sabah’a konuştu” spotuyla verilen haberde, “Ordu’nun 3 hassas konusu” başlığıyla Genelkurmay Başkanı’nın kendini gizlemeden açıkça gazeteye demeç verdiği görülmektedir. Devletin haber ajansı olarak anılan Anadolu Ajansı bu dönemde üst düzey askeri yetkililerin mesajlarını hiçbir risk almadan kamuoyuna ilettikleri bir mecra haline gelmiştir. Çoğunlukla bir “üst düzey askeri yetkili” ye dayandırılarak aktarılan demeçlerle kamuoyuna sürekli mesaj iletilmiştir. 28 Şubat döneminde Sabah gazetesinin Yazı İşleri Müdürü olarak çalışan Ergun Babahan, medyanın üzerindeki asker baskısının o dönemde Ankara büroları üzerinden yapıldığını, İstanbul’daki gazete ve televizyonlara mesajların Ankara temsilcileri aracılığıyla iletildiğini söylemiştir.

Dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı medyaya TSK ile yaptığı işbirliğinden dolayı teşekkür etmiştir. Başbakan Necmettin Erbakan’ın “geveze basın” ve “yazdıklarının yüzde 90’ı yalan” gibi ağır eleştirilere uğrayan Türk basını Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı’nın “Basınımızla iftihar ediyoruz” övgüsüyle karşılaşmıştır. Gazetecilerin elini tek tek sıkan Karadayı, “Hepinizi tebrik ediyorum. Çok büyük bir hizmet yapıyorsunuz” demiştir. (Hürriyet, 6 Mart 1997 akt. Görmüş, 2009:275).

Görülmektedir ki; TSK ile medya ilişkisi her dönem var olmuş, çoğu zaman TSK rahatsız olduğu olaylar karşısında medyayı etkin bir biçimde kullanmış, medya sahipleri de ülkede etkin bir gücün yanında olmayı kendilerine şans görüp ilişkilerini sürdürmüş ve güçlünün yanında yer almışlardır. 28 Şubat süreci içinde Silahlı Kuvvetler medyayı sonuna kadar etkili bir şekilde kullanmış, psikolojik savaş yöntemleriyle kamuoyu oluşturmaya girişmiş, kamuoyundan aldığı destek sayesinde siyasal alana yönelmiş ve kendi doğrularını zorla kabul ettirmeye çalışmıştır. Bunda da oldukça başarılı olmuştur. TSK’nin kendi tarihinde medyayla bu şekilde yoğun ilişkiler içerisinde olması sürecin farklılığını ortaya koyan farklı bir özelliktir. Elbette bu yoğun ilişkinin sonucunda da sivil otorite ve askeri otorite arasındaki ilişki giderek çatışma şeklinde olmuştur.

5.3 28 ŞUBAT SÜRECİNDE HABERCİLİK ÖRNEKLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde 28 Şubat sürecinde “medya ne yaptı?” sorusunun yanıtını irdelenecektir. Daha önceden ele aldığımız 28 Şubat Süreci öncesi ve sonrasında yaşanan olayların medyaya nasıl yansıdığı, medya da ne anlama geldiği haber örnekleriyle ele alınacaktır. Yaygın medya ve ana akım medyanın süreçteki rolünü ortaya koyacak analiz ve değerlendirmelerin yapıldığı, medyanın darbe kavramına yönelik algı ve tutumlarındaki ideolojik farklar tespit edilerek bunun topluma nasıl sunulduğu analiz edilecektir. Tüm bu analizler yapılırken de siyasi gündeme ilişkin manşetler ve haber içerikleri, köşe yazıları olumlu, tarafsız ve olumsuz değerlendirme ölçekleri kullanılacaktır. Son olarak ise 28 Şubat sürecinde medyanın rolünün ne olduğu ve süreçteki konumu açısından öz bir değerlendirme yapılacaktır.

28 Şubat’ın daha önceki askeri müdahalelerden farkı, önceki müdahalelerde görece pasif durumda olan medyanın 28 Şubat sürecinde aktif hale geçirilmiş olması ve medyanın büyük bir kısmının yoğun bir şekilde yapılan müdahaleye destek vermiş olmasıdır. Nitekim 28 Şubat sürecinin post-modern darbe olarak adlandırılmasının nedeni de darbenin yapılaş şeklidir. Kısacası yöntem farklılığıdır (Karatepe, 1999: 173).

28 Şubat sürecinde habercilik örnekleri başlığı altındaki bu çalışmamızda haber başlıkları, içerikleri, gazete köşe yazıları, ana haber bültenleri ve haber programları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Kamuoyunu ilgilendiren bir konunun farklı medya organlarında farklı açılardan ele alınması, bu ele alınış şekillerinin zihinlerde farklı izler bırakması ve basının kamuoyu oluşturmadaki rolü haberler üzerinden ele alınmıştır. Haberlerin üretim aşamasında izlenen yol, medya organının politik yanlı haberleri, içeriğin belirleniş şekli ve haberlerde kullanılan dilin başlık ve içeriklere, söylemlere yansımaları bu çalışmamızda değerlendirilmiştir. Çalışmamızda sürece dair habercilik örnekleri verilirken Refah-Yol Hükümeti’nin kurulmasından ANASOL-D Hükümetinin kurulması ve Refah Partisinin kapatılmasına kadar geçen sürede gerçekleşen ve tezimizin önceki bölümlerinde anlattığımız önemli olayların medyaya yansımaları ele alınmıştır. Medyanın farklı roller üstlendiğini göstermesi açısından bu süreç tercih edilmiş olup, medyanın en çok da bu dönem itibarıyla eleştirilmiş olması açısından dönemin haberlerine yer verilmiştir.

İrtica tehlikesinin ulaştığı boyutlara dikkat çeken bir kısım medya organları gelişmeleri haklı ya da bir anlamda demokratik bulurken; öte yandan karşıt taraftaki yayın organları da irtica tehlikesinin abartıldığını ve bir sorun varsa bunun demokratik sistem içerisinde çözülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Her iki taraf da savundukları görüş neticesinde haberler yapmışlardır. Bu çalışmada da önemli olaylar çerçevesinde örnekler verilerek genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

5.3.1 REFAHYOL Hükümeti Hakkında Haber Örnekleri

90'lı yıllarda hem yazılı, hem görsel ve de işitsel medya açısından basın yayın ve dağıtım alanıyla gündem yaratma ve kamuoyu oluşturmada ülkemizde iki büyük medya grubu vardı. Doğan ve Bilgin Grubu. Bu iki medya grubu 1995 seçimlerine doğrudan müdahil olup Doğan Grubu ANAP'ı, Bilgin Grubu DYP'yi desteklemiş ancak seçimlerden RP birinci parti olarak çıkmıştır. Medyanın bu partilere desteği kamuoyunda destek bulamamıştır. Ancak hükümet kurulması konusunda RP gereken desteği alamadığından ANAYOL koalisyon hükümeti kurulmuş ancak bu da fazla uzun sürmemiştir. TBMM'den güvenoyu alamayan hükümet Anayasa Mahkemesine başvurmuş ve koalisyon bozulmuştur. Sonrasında hükümet kurma görevi RP'ye verilmiş ve 1996'da REFAHYOL Hükümeti kurulmuştur. REFAHYOL hükümetinin kurulması ile bir tarafta askerlerin bir tarafta hükümetin olduğu pek çok gerginlik yaşanmış ve medya da bu süreçte araç olarak kullanılmıştır. Gerginliklerin yaşanmasında iktidarın büyük ortağı RP'nin kimliğindeki İslami renklerin yaşatıldığını tabanına kanıtlarcasına hayata geçirmeye çalıştığı icraatlarının büyük etkisi olduğu bilinmektedir.

REFAHYOL Hükümetinin kurulduğu 27 Haziran 1996 günü Milliyet gazetesinde “Çiller Refah'a döndü” manşeti yer alırken; Sabah gazetesinde “Çiller'in kumarı” manşetleri yer alır. Aynı gün Sabah gazetesinde “DYP lideri daha önce ‘masaya oturmam’ dediği RP ile koalisyon kurma noktasına geldi” yorumuna yer verilmiştir. Ertesi gün Sabah gazetesinde Çiller'e çağrıda bulunmuş ve “Koltuk uğruna ülkeyi karanlığa gömmü” manşet haberinde, Çiller'in verdiği sözleri unuttuğu ifade edilmiştir. 29 Haziran günü ise Hürriyet gazetesinde “Çiller teslim etti” manşeti altında “Yüce Divan korkusuna kapılan Çiller, Yılmaz'ın ‘ANAP-DYP birleşmesi’ çağrısına aldırış etmeden RP ile koalisyonu kabul ederek, Erbakan'ı iki yıl için

başbakan yaptı” yorumuna yer verilmiştir. Aynı gün Dinç Bilgin’e ait Yeni Yüzyıl gazetesinde, “Çiller ‘karanlığa’ imza attı” manşeti atılmıştır.

Öte yandan Türkiye Gazetesi “Refahiyol tamam Çiller hükümette” derken; RP’ye yakınlığı ile bilinen Milli Gazete’de “Büyük tarihi gün” ve “Erbakan Başbakan” sözleri manşet olmuştur. Dolayısıyla REFAHYOL hükümetinin kurulduğu ilk günden basının hükümete bakışı net bir biçimde farklılık göstermektedir.

8 Temmuz 1996’da Necmettin Erbakan’ın başbakanlığında REFAHYOL Hükümeti güvenoyu almış ve bu durumda basında şu şekilde yer almıştır:

“Cumhuriyet gazetesinde “Türkiye Refah’a teslim” manşeti yer alırken; Hürriyet Gazetesinde Oktay Ekşi köşesinde “Bu Büyükleri Kutlayın” başlıklı yazısında RP’nin iktidara gelmesiyle Atatürk Devrimlerinin ciddi tehlike altında olduğuna vurgu yapmış; Demirel ve Çiller’i bu konuda sorumlu olmakla itham etmiştir. Ertesi gün Hürriyet gazetesi 9 Temmuz günkü sayısında “Refah İktidarda” manşetinin altında, “74 yıllık Türkiye Cumhuriyeti ilk kez genel seçimde yüzde 21 oy alabilen İslamcı bir partinin yönetimine girdi” yorumunda bulunur (Hürriyet, 9 Temmuz 1996).

Hükümetin henüz bir ayı dolmadan Ağustos 1996’daki YAŞ toplantısından sonra Başbakan Erbakan’ın üyelere verdiği yemekte Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya’nın “Bana rakı getirin evladım” demesiyle başlayan huzursuzluk ertesi gün manşetlere taşınmıştı. Sabah Gazetesinin 4 Ağustos 1996’daki “Paşalara meyve suyu” manşeti altındaki haberde ‘Erbakan’ın konuklarına meyve suyu ikram ettiği, dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Erkaya’nın da rakı istediği ve Erbakan’ın rakı servisine bir şey demediği’ ifadelerine yer verilmiştir. (Sabah, 4 Ağustos 1996). Koalisyon görüşmelerinden itibaren devam eden örtülü gerginlik bu haberle iyiden iyiye açığa çıkmıştır. Tarih 6 Ağustos’u gösterdiğinde ise Hürriyet Gazetesinde “Paşanın hocaya cevabı” manşetiyle verilen haberde irticacı 13 subayın ordudan ihraç edilmesi kararı alınmış ve Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı Başbakan Erbakan’a “Her namaz kılan ordudan atılsa Yüksek Askeri Şura’ya üye bulamazdık. Bunlar komutanlarından değil, üyesi oldukları örgüt liderlerinden emir alıyorlar.” demiştir (Hürriyet, 6 Ağustos 1996).

Askerle ilgili diğer gerginlik 30 Ağustos 1996’daki Zafer Bayramı törenlerinde olmuştur. Basında tören öncesinde yer alan manşetlerde Erbakan’ın başörtülü eşinin ve sakallı korumalarının törene katılmalarının laikliğe aykırı olduğu

vurgusu yapılmıştır. Muhafazakâr medyada ise, Necmettin Erbakan'ın Resepsiyona türbanlı eşi Nermin Erbakan'la gideceği yönünde haberler yer almıştır. Muhafazakâr medyanın bu konuyu RP ile ordunun hesaplaşması olarak görmesi tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Törenden sonraki günkü Sabah Gazetesinde “Gergin Gece” başlıklı haberde; Refah Milletvekili Fethullah Erbaş'ın PKK kampını ziyareti ile başlayan gerilim Genel Kurmay Başkanın 30 Ağustos Resepsiyon davetinde patlak vermiş; davete katılan yüksek rütbeli komutanlar PKK ile gerçekleştirilen temastan duydukları rahatsızlık ile şeriat endişesini dile getirmişlerdir. Aynı gazetede süreçte sıkça rastlanacak olan ‘ismini vermek istemeyen üst düzey bir komutan’ın sert mesajları okuyucuyla buluşmuş; “Laiklik konusu kötüye gidiyor. Böyle giderse 2010’da daha karanlık olacak. Belki bunu ben göremeyeceğim ama hepiniz yaşayacaksınız. 1950’de Türkiye ile şimdiki Türkiye aynı mı? Laiklik konusunda her şey daha kötüye gidiyor.” ifadeleri haberde yer almıştır (Sabah, 1 Eylül 1996).

2 Eylül tarihli Milliyet gazetesinde “Ordu- RP gerginliği artıyor” başlıklı haberde Karadayı'nın bir yandan İran'daki Humeyni rejiminin gelişimine ilişkin İranlı generallerle fikir teatisini açıklarken bir yandan da laiklik ve terör konusundaki hassasiyetini anımsattığına yer verilmiştir. Öte yandan aynı içerikli haber Sabah gazetesinde yer almıştır. Fatih ÇEKİRGE imzalı haberde Genel Kurmay Başkanı Karadayı Çekirge'ye İran Devrimi sonrası konuğu olan komutanlardan dinlediği tespitleri aktarmıştır. Karadayı ile yaptığı konuşmada Karadayı ve İranlı meslektaşları arasında geçen şu diyalogu aktarmıştır: “Karadayı, İranlı meslektaşına sormuş: “İrticaici gelişmenin farkına varamadınız mı?” Cevap: “Bir çiçeğe sürekli bakarsanız büyüdüğünü anlayamazsınız.” Sabah Gazetesinin birinci sayfasının neredeyse tamamında bu haber yer almıştır.

12 Eylül 1996'da ilginç ve önemli olan bir gelişme yaşanmıştır. Sürecin aktörleri arasına devlet kurumu olan TRT'de katılmış, TRT ve TRT İnt kanallarında yayınlanan, gazeteci Ertürk Yöndem tarafından hazırlanan ve sunulan “Perde Arkası” programında içinde bulunulan ortam 12 Eylül öncesine benzetilerek Konya mitingi ve İran gezisine ait görüntülere yer verilmiştir. Programda Yöndem'in bazı sözleri ise başta Ankara olmak üzere tüm kamuoyunda bomba etkisi yaratmıştır. Yöndem'in “12 Eylül 1980 darbesinin üzerinden 16 yıl geçmesine rağmen bugün yine 12 Eylül 1980 öncesi kara günlere dönmek üzereyiz. Bu kısır döngü hala devam ediyor.” şeklindeki sözleri çok konuşulmuştur (Karalı, 2005:204).

Program sonrası bazı tartışmalar yaşanmış ve programın MGK kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür. Bu duruma itiraz etmeyen Ertürk Yöndem kendilerinden kritik dönemlerde MGK ya da Genelkurmay'ın hassas olduğu konularda bazı program istekleri olduğunu, bunun doğal olduğunu beyan etmiştir. Savunma olarak da “onlar da devletin kuruluşu, biz de devletin kuruluşuyuz” demiştir. Programla ilgili tartışmalar devam ederken programdan bazı cümleler çıkartılmış ve 16 Eylül günü Perde Arkası programı yeniden yayınlanmıştır. 18 Eylül 1996 tarihli Sabah Gazetesinde Fatih ÇEKİRGE imzalı haberde bir Paşanın devreye girdiği ve programın kışlalarda da izlenmesi için talimat verdiği şeklinde ifadeler yer almıştır. İstanbul Milletvekili Mehmet Ali ŞAHİN başkanlığındaki RP Heyeti program hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmuş, Dönemin Devlet Bakanı Abdullah GÜL de, Başbakanlığa programla ilgili olarak soruşturma açılması yönünde yazı göndermiştir. Bu yazı Başbakan Erbakan tarafından Başbakanlık Teftiş Kuruluna sevk edilmiştir. Ancak tüm bu girişimler sonuç vermediği gibi dönemin TRT Genel Müdür Vekili Hale Nur ÖZÇINAR, söz konusu programın yayın öncesi yönetim kurulu üyeleri tarafından izlendiğini, TRT gündeminde yapımcı Ertürk YÖNDEM'e yönelik bir işlemin TRT gündeminde olmadığını ifade etmiştir (Karalı,2005: 205). Normalde Başbakanlığa bağlı bir kamu kurumu niteliğinde olan devlet televizyonu TRT'nin Hükümete karşı muhalefetin ayaklarından bir olduğu bu haber programıyla görülmektedir. Ayrıca hükümetin de kendisine bağlı bir kuruma söz geçirememiş durumuna düşürüldüğü görülmektedir.

Ülkede bir yandan demokrasi tartışmaları yaşanırken öte yandan laiklik tartışmaları artmış ve kamuoyunda laikliğe karşı hassasiyet artmıştır. Medyanın gündeme getirmesi ile de ülkedeki gergin durum daima canlı tutulmuştur.

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında 28 Şubat MGK'sına kadar geçen sürede Ülkemiz açısından sembol niteliğinde olan olaylar hakkında yer alan haberleri alt başlıklar halinde değerlendiriyoruz.

4.3.1.1 Yurt Dışı Gezileri

Başbakan Erbakan, İran, Pakistan Singapur, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan bir gezi planlamıştır. Başbakan Erbakan, bu gezilere çıkarken amacının gittiği ülkelerle ticari ilişkileri geliştirmek olduğunu açıklamış olsa da İran gezisi medyaya farklı açıdan yansımış ve olay günlerce gündemde kalmıştır. Genelkurmay

Başkanlığı tarafından kendisine verilen ilk brifingde irtica ve teröre destek veren ülkeler listesinde yer alan İran İslam Cumhuriyeti'ne yönelik gezi planı medya tarafından Türkiye'yi batıdan koparma girişimi olarak nitelendirilmiş ve bu yönde yapılan haberlerle iktidarın tercihin göstermek amacıyla kullanılmıştır. İran gezisi öncesi Ağustos 1996'da Hürriyet Gazetesinde "ABD: İran'a gitme!" başlıklı haberde ABD'nin bu konudaki endişesi dile getirilmiş ve ABD Dışişleri Sözcüsü, Türk Hükümetini İran'ın yalnız bırakılması gerektiği konusunda uyararak "Bu ilişkinin akla uygun olmadığını" belirtmiş; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın akla uygun davranmadığını açıkça ifade etmiştir. Ama "karar sizin" diyerek şüphe ve büyük dikkatle izleyeceklerini belirtmiştir (Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1996.)

Milliyet Gazetesinin 8 Ağustos tarihli haberinde ise "Ankara'ya yine İran uyarısı" başlıklı haberde; 'Ankara'nın Tahran'la enerji işbirliğine girmesinden kaygılandığını belirten ABD yönetimi, yeni yaptırımların Türk devletine karşı da uygulanabileceğini bildirdi.' ifadesine yer verilmiştir.(Milliyet Gazetesi, 8 Ağustos 1996). Haberde gazetenin, ABD'nin Türkiye'ye yaptırımlar uygulayabileceğini dile getiren kaygı verici bir dil kullandığı görülmüştür.

14 Ağustos tarihinde "70 Yıllık İmajımız Güme Gidiyor" başlıklı Hürriyet Gazetesi haberinde ise, Erbakan'ın İslam ülkeleri ile sıcak ilişkiler ve ekonomik işbirlikleri geliştirmeye çalışmasının ülke imajını sarsmasından duyulan endişe manşet yapılmıştır. Ülkede birçok kesim tarafından eleştirilere maruz kalan Erbakan, gezi sırasında İran'la doğalgaz anlaşmasını imzalamıştır. Ancak ülkeye döndükten sonra 27 Ağustos MGK toplantısında İran gezisi ve İran politikaları konusunda eleştirilere maruz kalmıştır (Akpınar,2006: 76-78).

Başbakan Erbakan'ın 2-7 Ekim tarihlerinde gerçekleştirdiği Mısır, Libya ve Nijerya'yı kapsayan yurt dışı gezileri de ülkemizde eleştirilere neden olmuştur. Özellikle Libya gezisi 28 Şubat için mihenk taşıdır ve büyük tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Medya Başbakanı zor durumda bırakacak haberlere yer vermiş ve gezi sırasında yaşanan olaylar günlerce basında yer almıştır. Erbakan'ın ilk ziyareti Mısır'a olmuştur. Karşılama töreninde göndere Türk bayrağı çektirilmemesi diplomatik bir krize neden yaratmıştır. Ardından Libya gezisi sırasında Erbakan'ın Kaddafi ile yaptığı görüşmede Kaddafi'nin "Ortadoğu'daki güneşin altında Kürt milleti de yerini almalıdır. Kürdistan kurulmalıdır." Sözlerine Erbakan "Türkiye'de ırkçılık ve cinsiyet ayrımı yoktur" şeklinde cevap verse de birileri tarafından yeterli bulunmamıştır. Diplomatik nezaket kurallarına uymayan, Türkiye Cumhuriyeti'ne

büyük eleştirilerde bulunan Kaddafi'ye misafirperverliğinden dolayı Erbakan'ın teşekkür etmesi gergin olan siyasi gündemin atmosferini bir kat daha krize sokmuştur. Medya da bu konuyu günlerce gündemde tutmuştur. Sabah Gazetesi 7 Ekim 1996'da "Utañ Gecesi" ve aynı tarihli Milliyet Gazetesi "Libya Faciası" manşetleriyle Libya gezisine eleştirel yayın yapmıştır.

Yaşanan olaylardan sonra muhalefet harekete geçmiş, CHP, hükümeti düşürmek için Erbakan hakkında gensoru önergesi vermiş, bazı DYP'li vekiller hükümet ortağı RP'den duydukları rahatsızlıkları dile getirmiş ve gensoruya "evet" oyu vereceklerini dile getirmişlerdir. Koalisyon ortağı Tansu Çiller, MGK ve Genel Kurmayın artan uyarıları karşısında Genel Kurmay Başkanı Karadayı ile görüşerek hükümetin laiklik konusunda hassas olduğunu, Silahlı Kuvvetlerin de demokrasinin teminatı olduğunu vurgulamış ve de Erbakan'a uyarıda bulunmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen medyada, üniversitelerde, kulislerde ve kamuoyunda Refah Partisiz hükümet formülleri konuşulmaya başlamıştır.

Medya o günlerde hükümetin ya güvenoyu ya da asker yoluyla indirilmesi yönünde haberlere yer vermeye başlamıştır. Refah Partisinin 13 Ekim 1996 tarihli 5. olağan kongresinde Başbakan Necmettin Erbakan, ılımlı mesajlar vererek havayı yumuşatmaya çalışmış olsa da aynı gün Radikal ve Yenyüzyıl Gazeteleri sürpriz bir manşetle çıkmıştır: "İç ve dış destek sağlanırsa darbe olabilir" (Radikal Gazetesi-Yeni Yüzyıl Gazetesi, 13 Ekim 1996). Habere göre, Antalya'da toplanan Güvenlik ve İşbirliği Konferansında üst düzey bir generalin "iç ve dış destek sağlanırsa darbe olabilir" dediği ifade edilmiştir. Hükümet ise, ülkede yaşanan gergin havadan medyayı sorumlu tutmuş ve özellikle de Hürriyet Gazetesini hedef göstermiştir.

Bazı medya organlarında "Genelkurmay Başkanı tarafından Cumhurbaşkanı Demirel'e muhtıra şeklinde mektup verildi" şeklinde haberlerin yer aldığı dönemde Genelkurmay bu tür haberleri yalanlamış, bu konuda 7 Ekim 1996'da Yenyüzyıl gazetesinde şu açıklamalara yer verilmiştir: "TSK, bugüne kadar iç politikanın dışında kalmaya özen göstermiş olup, bundan sonra da iç politikanın dışında kalmaya devam edecektir. TSK'ni iç politikanın içine çekmeye matuf bu gibi haber ve yorumlar, maksatlı ve hayal mahsulüdür. Kamuoyuna saygıyla duyurulur." (Yenyüzyıl, 7 Ekim 1996).

O dönemde medya hükümetin 'yanlış' adımlarını ve de muhataplarının kasıtlı tavırlarını kullanmış ve bundan haber çıkarmış; bu haberleri de yoğun bir şekilde servis etmiştir. Haber yoğunluğunun yaşandığı dönemde toplumun RP'ye ve de onun

oluşturduğu koalisyona tepkisi artırmıştır. İslami Kurallara göre yönetilen ve Batı tarafından dışlandığı düşünülen Müslüman ülkeler (Suudi Arabistan, İran, Libya, Malezya...) Türk medyasında olumsuz karşılık bulmuştur.

4.3.1.2 Uç Grupların, Tarikatların Gösterileri ve Medya’da tarikat tartışmaları

Hükümetin kurulmasının ardından özellikle Cuma namazı çıkışlarında özellikle de ön planda olan camilerde gösteriler artmaya başlamıştır. Ankara Kocatepe, İstanbul Beyazıt, Bursa Ulu Cami gibi büyük camilerin avlularında cüppeli, asalı, sakallı gruplar dikkat çekici nitelikte gösterilerde bulunmuşlardır. Ülkenin farklı yerlerinde çeşitli şekillerde var olan ve eylemleri bir anda ortaya çıkan cemaatlerle, o dönemlerde ortaya çıkan pek çok yeni oluşum gündeme gelmeye başlamıştır.

28 Şubat sürecinde de özellikle Aczimendiler gündemden hiç düşmemiştir. 20 Ekim 1996 günü Ankara Kocatepe Camiinde gösteri zikir çekerek, şeriat diye bağırarak Aczimendilerin gösteri yaparken gözaltına alınma görüntüleri ana haber bültenlerinde yer almış, günlerce bu gösteriyle ilgili haberler gazetelerin baş sayfalarına konulmuştur. Gösterilerin Başbakan Erbakan’ın Libya gezisi ile aynı döneme rastlaması da kamuoyu üzerindeki etkiyi artırmıştır. RP Başkan Vekili Salih Kapusuz cami avlusunda yapılan gösterinin provokasyon olduğunu söylemiştir.

Ardından Ocak 1997’de Aczmendi Lideri Müslüm Gündüz’ün imam nikahlı eşi olduğunu iddia ettiği Fadime Şahin isimli bir bayanla kameralar önünde polis tarafından yakalanması olayı günlerce konuşulmuştur. Olayla birlikte “cemaat yapılanmaları”, “İslam’da tarikatlar”, “imam nikahı”, “kılık kıyafet yönetmeliği” ve “tekke ve zaviyelerin kapatılması hakkında kanun” gibi konular günlerce medyada yer almış ve medya her fırsatta hükümete ağır eleştirilerde bulunmuştur. Her gün TV programları ve ana haberlerde yer alan görüntüler, manşetlerde ya da sürmanşetlerde adeta magazinleştirilerek yer verilen haberler kamuoyu tarafından ilgi görmüş, kamuoyunda yoğun etki ve tepki görmüş olup; tüm yaşananlardan hükümetin RP kanadı sorumlu tutulmuştur.

Bu süreçte hükümet karşıtı yayın organlarından Hürriyet gazetesinin yazarları, zaten sistemle, rejimle sorunlu olarak gördükleri tarikatların kendi içlerindeki durumları hakkında azılar kaleme almışlardır. Olayların bir senaryo olabileceği ihtimali üzerinde durmadan meseleyi bir ‘tarikat gerçeği’ şeklinde ele almayı tercih etmişler ve tarikatlar üzerine şiddetli eleştirilerde bulunmuşlardır. Nitekim Bekir

Coşkun Hürriyet Gazetesindeki köşesinde meseleyi ele alırken tarikatı, İslamiyet'in aydınlık çehresinden uzak, tutucu insanların toplandığı yerler olarak değerlendirmiştir. Aynı gazetede Emin Çölaşan da meseleyi bir 'gerçek' olarak ele alıyor ve olayı çokça dile getirmiş olduğu din istismarına da örnek olarak gösteriyor. Müslüm Gündüz gibi adamların üç kağıtçı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda; "Müslümanlık bu heriflerin, bu üç kağıtçıların eline kalmış! Gerçek din adamları, din alimleri ortalıktan çekilmiş, dinimiz belden aşağı ilişkilerin aleti, din tüccarlarının çıkar kapısı olmuş. Türkiye'de laikliğe, Atatürk'e sövenler işte bunlar!" şeklinde söylemlerde bulunmuştur (Çölaşan, Hürriyet Gazetesi, 15 Ocak 1997). Köşe yazarlarının yoğun eleştirisine neden olan bu olay Hürriyet gazetesinin ana sayfasında manşette yer almıştır.

Öte yandan RP'ne yakın olan Yeni Şafak gazetesi yazarları aynı olayı kurgu olarak değerlendirmiş, olayın senaryo olduğu üzerinde yazılar yazmış ve olayın magazinleştirilerek medyada ele alınış biçimini eleştirmişlerdir. Örneğin Ahmet Taşgetiren 11 Ocak 1997 tarihli 'keskin eylemler ve sonrası' başlıklı yazısında, Müslüm Gündüz ve Aczmendilerin, eylem ve söylemleriyle gerçek Müslümanlara zarar verdiğini belirtirken; 6 Ocak 1997 tarihli yazısında Aczmendilerin 'laik sistemi yıkacağız, şeriat düzeni getireceğiz' türünden bazı sözler söylediğini, bu meydan okumaları doğru bulmadığını, Aczmendilerin de zaten özünde meydan okuyacak bir güce sahip olmadığını ifade etmiştir. Aynı gazetenin yazarlarından Davut Dursun da olaylara şüpheyle yaklaşmış ve olayların senaryo olduğu yönünde tereddütler belirtmiştir. Yaşanan olaylar zincirinin kendi kendine meydana gelmediğini, birileri tarafından kurgulanan bir senaryo olduğunu beyan etmiştir. Bir anda adı hiç duyulmamış, tuhaf kıyafetli bir adamın tarikat şeyhi olarak ortaya çıkması, imam nikahlı eşyle medya ordusu eşliğinde evinde basılması, bir takım protestolara neden olması Dursun tarafından kurgu olarak nitelendirilmiştir.

Köşe yazarlarının yanında Yeni Şafak Gazetesi meseleyi ana sayfadan ele almış ve bu olayların İslami kesimle bir ilgisinin olmayacağını, bu olaylardan İslami kesimin de rahatsızlık duyacağını belirten bir tarzda sunum yapmıştır. Daha da ilerleyen günlerde olayı tekrar ana sayfasına taşımış ve medyanın dindar insanları rahatsız etmesi açısından konuyu ele alış tarzından duyduğu rahatsızlığı dile getiren haberlere yer vermiştir.

4.3.1.3 Susurluk Kazası Haberleri

Refahiyol Hükümeti döneminde gerçekleşen ve 28 Şubat sürecine damga vuran olaylardan biri de tezimizin daha önceki bölümlerinde anlatılan Susurluk Kazası olayıdır. Olayın duyulduğu andan itibaren medya olayın üstüne gitmiş ve kamuoyunda ‘Susurluk algısı’ yaratılmıştır. Kaza sonrası gerçek görüntüler ve canlandırmalar görsel medyada yer almış, ‘susurluk skandalı’, ‘devlet-mafya-siyaset üçgeni’ gibi tabirler haberlerde kullanılmaya başlanmıştır. Aynı araç içerisinde bulunanların kimlikleri açıklandığında muhalefet, STK’lar, aydın kesim şeklinde isimlendirilen gruplar ve sanat camiası tabiri caizse ayağa kalkmış, “devlet içinde devlet” meselesi konuşulup tartışılmıştır. Medya da tüm bu yaşananları gündemden düşürmeyerek kamuoyu oluşmasına büyük destek vermiştir.

Mafya-siyaset-aşiret üçgeninde yer alan kirli ilişkilerin odağında hükümetin ortağı DYP’nin de olması, Refah Partisinin de hükümetin sürekliliği “madem ortağıız, ortağımızı korumalıyız” şeklindeki anlayışlarıyla olayın üstüne gitmekten kaçınması, olay sonrası kazada yaralanan DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak’ın Tansu Çiller tarafından ziyaret edilmesi, Necmettin Erbakan’ın olayla ilgili “fasa fiso” açıklamasında bulunması gibi nedenlerle DYP yıpratılmış, RP’ye verilen kamuoyu desteği azalmıştır. Her ne kadar Başbakan Erbakan tarafından dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan’a talimat verilmiş ve Meclis Susurluk Komisyonu kurulmuş olsa da medyada olayla ve hükümetle ilgili olumsuz yönde haberler yer almış ve medya desteği ile ülkede “Sürekli aydınlık için 1 dakika karanlık” eylemi başlatılmıştır. Özellikle İstanbul merkezli büyük televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde saat 21.00’da canlı yayınlarla eyleme destek vermesi eylemin yaygınlaştırılmasında etken rol oynamıştır.

Kaza ile ilgili olarak Hürriyet Gazetesinde; “Çiller’den Ağar’a: İstifa et” (7 Kasım 1996-Hürriyet); “Mercedes’teki Silahlar Benim” (21 Kasım 1996-Hürriyet); “Çatlı’nın Ruhsatını Mehmet imzalattı” (15 Kasım 1996-Hürriyet); “Susturucular Çatlı’nın” (22 Ocak 1997-Hürriyet) şeklinde başlıklar manşetlerde yer almıştır. “Susurluk Zirvesi” (5 Aralık 1996-Hürriyet) manşet haberinde “Cumhurbaşkanı’ndan ‘Susurluk olayının üzerine gidin’ talimatını alan Erbakan dün akşam İçişleri Bakanı Meral Akşener ve İstanbul Emniyet Müdürü Yazıcıoğlu’yla ayrı ayrı görüştü” denilmiş ve bu haberde, Erbakan’ın Demirel’den talimat alarak hareket ettiği ve bu

konuda iki görüşme yaptığı, eğer talimat verilmeseydi konuyla ilgili herhangi bir eylemde bulunmayacağı okuyuculara aktarılmıştır.

“Çeteyi bulursak hemen dağıtırız” (3 Aralık 1996-Hürriyet) ve “3'lü Soruşturma” (25 Kasım 1996-Hürriyet) başlıklı haberler Erbakan'ın Susurluk kazası konusunda yaptığı açıklamalar ve başlattığı soruşturmalara alakalıdır. “Hocanın Zor Tercihi” (9 Aralık 1996-Hürriyet) başlıklı haberde ise, “Susurluk, Erbakan'ı zora soktu. RP'de şimdi 'Tabanın tepkisine bakıp hükümeti mi bozalım', yoksa 'DYP'nin yıpranmasından mı yararlanalım' soruları tartışılıyor” denilmiştir. Haberde Refahlı vekillerin açıklamalarına yer verilerek, RP içinde rahatsızlık olduğu belirtilmiştir. Aynı konuda Radikal gazetesi yazarı köşe yazısında “Türkiye 'polis-mafya-siyaset' üçgenini açığa çıkaran bu olayla ayağa kalkmıştır. Muhalefet, Erbakan'ı ve özellikle Çiller'i devletin içindeki kirli ilişkileri açıklamaya çağırmaya başlamıştır” (Yetkin, 26.02.2007, Radikal) şeklinde ifadeler yer vermiştir.

5 Kasım 1996 tarihli Sabah Gazetesinde “Türkiye'ye süper bir savcı lazım” manşetiyle verilen haberde ‘Susurlukta meydana gelen kaza meclis-polis ve mafya arasında çok garip bir ilişki olduğunu ortaya çıkardı’ spotu yer almıştı. Aynı haberin içeriğinde ise Susurluk Cumhuriyet Savcısının yetkisinin sadece olayın oluş biçimi ve sonucunu incelemeye yetkisi olduğu vurgulanmıştır. 21 Kasım ‘Genç Savcının Cesur Yazısı’, 22 Kasım ‘Susturucu gizli bölmedeydi’, 23 Kasım ‘Vatandaş şaşkın’, 25 Kasım ‘Sahte pasaportu bana Çatlı verdi’ gibi başlıklar Sabah gazetesinde ana sayfada yer almıştır.

Sadece gazetelerin ana sayfalarında değil köşe yazılarında da yer alan Susurluk kazası ile ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesinde istikrarlı ve sürekli bir yayın politikası izlenmiş, olayın örtbas edilmeye çalışıldığı üzerinde durulmuş, devlete olan güvenin sarsıldığı ve olayın bir an önce çözümlenmesinin Türkiye açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Bagajından çok sayıda silah çıkan araç, iç işleri bakanlığınca düzenlenen sahte pasaportlar, ülkücü camianın önemli isimlerinden olan Abdullah Çatlı ve sevgilisi olduğu iddia edilen Gonca Us, DYP Milletvekili ve seçimlerde yüksek oy olan Sedat Bucak, aracı kullanan polis okulu müdürünün yer aldığı Susurluk kazası ile ilgili olarak hükümete yakın olan dönemin gazetelerinde ve köşe yazarlarının kaleme aldığı yazılarda olayın bir kaza olmadığı, devleti yıpratmaya yönelik kurgulanmış bir vaka olduğu, TBMM'de olayın çözüleceği üzerinde durulmuştur.

Bu olayda medyanın tutumu kamuoyunu aydınlatmaktan çok kamuoyu oluşturmaya yöneliktir. Haberlerin fotoğraflar ve canlandırmalarla desteklenmesi, köşe yazılarında sürekli gündemde tutulması kamuoyu oluşturmada etken rol oynamıştır. Medyada olayın çokça yer alması ve yer alış biçimi sonucunda birçok milletvekili kamuoyu desteği almak için TBMM’de konuyla ilgili önerge vermiştir. Basının kamuoyu oluşturmada ne kadar etkili olduğunu gösteren Susurluk kazası olayı ile ilgili Aktoprak’a göre, Susurluk olayı sivil toplumu ilk kez ciddi harekete geçirmiştir. 1 Şubat’ta Aydınlık için bir dakika karanlık eylemi başlamış ve kısa sürede RP’ye yönelmiştir. Şevket Kazan’ın eylemciler için "mum söndürüyorlar" demesi Alevilerin ve de tüm eylemcilerin tepkisiyle karşılanmıştır (Aktoprak, 14.06.2006, Radikal).

Konunun medyada bu denli yer alması üzerine dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı Sabah Gazetesine yaptığı açıklamada; “etki alanı ve etkileme gücüne bakıldığında medya, dördüncü kuvvet olmaktan çıkmış, adeta birinci kuvvet olmuştur” demiştir (Sabah Gazetesi, 15 Nisan 1997). Medyanın bu denli etkili olması konusunu dönemin önemli gazetecilerinden Mehmet Ali Birand tarafından ‘garip’ olarak nitelendirilmiştir. Olay hakkında kritik bilgi ve belgelerin sürekli medyada yer almasını, resmi soruşturmacılar ve yargının görevini yerine getirmesine rağmen en alıcı incelemenin medya tarafından yapılmasını ‘garip’ bulmuştur. Kısa süre önce medyayı eleştirdiğini ancak Susurluk olayından sonra medyayı alkışladığını ifade eden Birand, medyanın görevini hakkıyla yaptığını söyleyerek medyaya hakkını teslim etmiştir.

Susurluk Kazası sonrasında, derin devlet ve devletin içindeki karmaşık ilişkilerinin ortaya çıkarılması noktasında yapılan haberler ve medyanın olayın üzerinde yoğunlaşması ve olayın bir an önce araştırılması yönündeki tavrı nedeniyle medya toplumdan çokça destek görmüştür. Kaza sonrasında yapılan protestolar ve medyanın olayın üzerine gitmesi neticesinde sivil toplumun var olan gücü ortaya çıkmıştır. Özellikle “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleri ve bu eylemin medya tarafından desteklenmesiyle medyanın kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme noktasında ne kadar etkili olabileceği açıkça görülmüştür.

4.3.1.4 ‘Silahsız Kuvvetler’ Konusu

İktidar olduğu günden 1997’nin ilk günlerine kadar geçen zaman içerisinde, hükümetin icraatları ve izlediği politikalar neticesinde toplumda oluşan istikrarsızlık, toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması, ülke yönetiminde yaşanan kaos ve toplumsal kutuplaşmadan yararlanan güçler Refah Partisinin verdiği kozları iyi değerlendirmiş ve kutuplaşmayı besleyen taktikler kullanmıştır. Bir yönetim krizinin olduğu ve bu yönetim krizinin acilen çözüm beklediği kanısı toplumda genel bir kanı olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kanının yaygınlaşmasında da hiç kuşku yok ki medyanın rolü büyüktür.

Susurluk Olayının akabinde yaşanan bazı olaylar da medya yolu ile kamuoyu oluşmasına ve RP’ye karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur. Örneğin, 10 Kasım’da Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe törende yaptığı konuşmada vatandaşlardan kendisinin laik olduğunu sanmamalarını istemiştir. (Yetkin, Radikal, 26.02.2007). Bu konu günlerce medyada yer almış ve “laiklik, rejim, vatan elden gidiyor” söylemleri ile hem hükümete yüklenilmiş hem de kamuoyu oluşturulmuştur. Bir diğer olay yeni basın yasasının çıkarılması sonucunda basının hükümete karşı eleştirilerinin dozunu artırmış olmasıdır. Ardından Aralık 1996’da İran Cumhurbaşkanı Rafsancani’nin Türkiye ziyareti de rejiminden ötürü İran’a önyargıyla yaklaşan asker ve sivil bürokrasinin REFAHYOL’a karşı olumsuz tavrını artırmıştır. İran Cumhurbaşkanı’nın programında Anıtkabir ziyareti olmayışı, Çankaya Köşkündeki yemekte kadınların bulunmayışı ziyareti tartışmalı kılmıştır. Dönemin Devlet Bakanı Abdullah Gül’ün İran ile ortak helikopter üretmeyi planladıkları yönündeki söylemleri, Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden yapılan 50 trilyonluk kesinti ile RP’nin İran ile sıcak ilişkiler kurma yönündeki ısrarları hükümet ve ordu arasındaki huzursuzluğu artırmış ve medyada “üst düzey askeri yetkili” lerin Başbakan Erbakan’ı uyaran demeçlerini içeren haberler yer almaya başlamıştır.

Aynı günlerde 11 Aralık 1996’da Yüksek Askeri Şura’da 18 subay ve 32 astsubayın disiplinsizlik ve ahlaki durumları nedeniyle TSK’den ilişigi kesilmiş, bazı yayın organlarında bu kararların yargıya açık olması gerektiğini tartışmaya açılmıştır. Bunun üzerine konu, Sabah ve Yeni Yüzyıl gazetelerinin sürmanşetine taşınmış: “Ordu rahatsız. Askeri evreler ‘Şeriat özlemcisi bazı basın yayın organları ile aynı özlemin dışarıdaki temsilcilerinin TC’yi yıkmayı hedef aldığını’ belirttiler” şeklinde haberler yapılmıştır.

TSK'nin hükümetin icraatlarından ve ülkede o dönemde yaşanan olaylardan rahatsızlığı medya aracılığıyla gündeme getirilmiş ve kamuoyu oluşturulmuştur. Bunun en güzel kanıtlarından biri Hürriyet gazetesinin 20 Aralık 1996 tarihli gazetesinde Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök köşesinde yer alan ifadelerdir. Köşe yazısında Özkök; “Askerler huzursuz. Silahlı Kuvvetler bir darbe hazırlığı içinde mi?” diye sormuş, yazıda Genelkurmay komuta kademesinden üst düzey bir komutan “Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin...” şeklinde cevap vermiştir. Burada kullanılan “silahsız kuvvetler” söylemi medyaya karşılık gelmektedir. REFAHYOL hükümetinden ve hükümetin icraatlarından rahatsız olan, hükümetin kurulduğu günden itibaren medyayı kullanarak kamuoyu oluşturan ordu 20 Aralık 1996’da “silahsız kuvvetler işi halletsin” diyerek postmodern darbenin temellerini atmıştır. Yaşanan olaylar ve olaylara büyük medya organlarından verilen tepkiler, yapılan haberler, günlerce konuşulan görüntüler, sivil topluma yansıtılanlar, topluma yansıtılanlar karşısında oluşturulan kamuoyu ve yapılan eylemler de silahsız kuvvetlerin bu konudaki başarısını göstermiştir.

4.3.1.5 Başbakanlık Konutunda Verilen İftar Yemeği

1997'nin henüz ilk günlerinde, 28 Şubat sürecini hızlandıran, tabiri caizse Genelkurmay'da düğmeye basılmasına neden olan bir diğer olay 11 Ocak 1997 yılında Başbakanlık konutunda verilen iftar yemeği olmuştur. Televizyon ekranlarına yansıyan sarıklı, cübbeli, sakallı cemaat ve tarikat liderlerin görüntüleri bir anda kulisleri hareketlendirmiş, günlerce medyada “laiklik elden gidiyor” söylemleri yer almıştır. Kimileri tarafından olmasaydı iyi olurdu denilen, kimileri tarafından büyük bir yanlış olarak değerlendirilen bu olayın ardından 16 Ocak günü Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e durumdan rahatsız olduklarını, irtica tehdidi nedeniyle endişelendiklerini dile getirmiştir.

İftar yemeği ile ilgili bir açıklama dönemin bakanı Necati Çelik'ten gelmiştir. Çelik, Anayasa Mahkemesi'nde yapılan savunmada listenin Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından hazırlandığının ifade edildiğini ancak Başbakanlık Protokol Müdürlüğü'nün bunu yalanladığını, daha sonra Erbakan'ın listeyi bir gazeteciler grubuyla İstanbul'da Boğazda yapılan bir toplantıda, Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığının söylediğini, Diyanet İşlerinin de bir açıklama ile bunu yalanladığını belirtmiştir (Çelik, 2004: 71).

Hürriyet Gazetesi köşe yazarlarından Sedat Ergin'e göre; (1997) televizyonlar bu yemeğe katılan şeyhlerin sakallı, sarıklı görüntülerini vermeye başladığı anda Genelkurmay Başkanlığının telefonları kilitlenmiştir. Ayrıca bu olayın “bardağı taşıran son nokta” olduğuna ve “askerlerin sabır çizgisini geçmelerine” yol açtığına köşesinde yer vermiştir.

4.3.1.6 Taksime Cami Projesi Haberleri

Bektaş (2000:132) ana akım olarak nitelenebilecek medyanın, RP'nin siyasal İslamcı yönü ön plana çıkartılarak, partiyi siyasal ve toplumsal hayatın dışına itmeye çalıştığını ifade etmiştir. Bunu yaparken de “militan, antilaik, yobaz, hoca” gibi ideoloji içeren ve hassasiyetleri kışkırtıcı terimlerin tercih edildiğini belirtmiştir. Aynı şekilde medyanın siyasal İslamcı kesime karşı tavrını sürdürdüğü olaylardan biri Taksime Cami yapılması konusudur.

REFAHYOL Hükümeti döneminde taksime cami projesi konusu yeniden gündeme gelmiştir. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun isteği doğrultusunda Refah Partili Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın Taksime Camii projesini onaylamasının ardından 28 Ocak 1997 günkü gazetelerde Taksim Camii'nin temelini 29 Mayıs İstanbul'un Fethi yıl dönümünde atılacağı haberleri yer almıştır. Bunun üzerine konuyla ilgili tartışmalar da çoğalmış ve karşıt görüşlü gazeteler üzerinden konu gündemde tutulmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı Cüneyt Arcayürek köşe yazısında “gözümüz doymuyor galiba” yorumunda bulunmuş, Türkiye'nin birçok sorunu varken Taksim'e cami yapılması konusunun gündeme getirilmesini eleştirmiştir (Arcayürek, Cumhuriyet Gazetesi, 02 Şubat 1997). Yine aynı gazetenin 7 Şubat tarihli sayısında “Taksim'e cami rant kazanma projesi” olarak değerlendirilmiş, taksim civarında 195 caminin olduğu ve bunların bakımsızlıktan kullanılmaz durumda olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda olumsuz haberler yapan gazete dinin siyasete alet edildiğini, laikliğin tehlikede olduğu görüşünü kamuoyuna yansıtmıştır.

Dönemin hükümet yanlısı gazetelerinden Zaman gazetesinde “RP: Cami ve türban sorun değil” başlığı altında RP Grup Başkanvekili Oğuzhan Asiltürk'ün “Türkiye'nin bunca sorunu varken, bazı insanların cami ve türban konusunu sorun gibi göstermeye çalıştıkları” görüşüne yer vermiştir (Zaman, 1 Şubat 1997). Yine aynı gazetede köşe yazarlarından Ahmet Selim köşesinde Taksim'e cami yapılmasının

sorun olacak bir tarafı olmadığını ifade etmiştir (Zaman, 3 Şubat 1997). Aynı gazeteden Fehmi Kuru'da köşesinde konuyla ilgili "...Taksim camii özellikle o muhitte Cuma cemaatini alacak büyüklükte bir namazgâh olmadığı için arzu ediliyor" şeklinde yorumlarıyla Refah Partisini olumlayan bir dil kullanmıştır.

Hürriyet Gazetesinde Taksim'e camii yapılması konusu eleştirel bir şekilde yorumlanmış, "Hocaya göre Taksim'e camii istemeyen fosil" başlıklı haberde Başbakanın 'camii yapmak hükümetin anayasal görevidir, basın bu konuyu tartışarak gevezelik etmektedir.' ifadelerine yer verilmiştir (Hürriyet, 3 Şubat 1997). Aynı gazetenin köşe yazarlarından Ertuğrul Özkök köşesinde; Türkiye'de 80 binden fazla camii olduğunu, bu camilerin 60 binden fazlasının laik Cumhuriyet döneminde yapıldığını, bu konudaki tartışmaların gereksiz olduğunu vurgulamıştır (Hürriyet, 7 Şubat 1997).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz haberlerden yola çıkarak diyebiliriz ki; hükümet yanlısı gazetelerde Taksim'e camii olayı ile ilgili olarak olayın abartıldığı, gereksiz tartışmaların yapıldığı ve bunun dine saygısızlık olduğu vurgulanırken; hükümet karşıtı yayın organlarında da projenin eleştirildiği, dinin siyasallaştırılmaya çalışıldığı yönünde haberler yapılmıştır. Siyasal İslamcı kesime karşı yine medya tarafından olay kullanılmış ve medya aracılığıyla olumsuz tepkilerin oluşması sağlanmıştır. Teknik nedenlerden o dönemde gerçekleşmeyecek bir proje bile yapılan haberlerle gerginliğin artmasına neden olmuştur.

4.3.1.7 Kudüs Gecesi Programı ve Sincan'da Tankların Yürütülmesi Haberleri

"Bardağı taşırın" olaylardan biri olarak kabul edilen, 28 Şubatın önemli simgelerinden biri olan ve ülkede adeta deprem etkisi yaratan 'Kudüs Gecesi' dönemin en sansasyonel olaylarından biri olmuştur. Daha önceden aktarılan Kudüs gecesi programında sergilenen 'cihat' oyunu, Hizbullah liderinin resminin ve bayrakların asılması, Sincan Belediye Başkanının konuşma metnindeki bazı cümleler ertesi gün medya tarafından "irticanın hortladığını gösteren en güzel deliller" olarak lanse edilmiştir.

Olayın "Türkiye İran mı olacak?" şeklinde basına yansımaları ile birlikte artık dönülmez bir yola girilmiştir. Olayın ertesi günü gazeteler ve televizyonlarda çıkan haberler ülkede gerilimin artmasına neden olmuştur. Medya bu gecede düzenlenen etkinlikleri ve canlandırılan tiyatro oyununu yüzlerce defa göstermiş ve yazmıştır.

“Tepki Yağıyor” (3 Şubat 1997-Hürriyet) başlıklı haberin spotunda “Sincan Belediyesi’nin RP’li başkanının düzenlediği Kudüs gecesine tepki yağdı. Toplantıya katılan İran büyükelçisinin şeriat çağrısı Türkiye’yi ayağa kaldırdı” denilirken, Yıldız ve Bagheri’nin fotoğrafı altında “Terör destekçisi İranlı” ifadeleri yer almıştır. Haberde, “şeriat” ve “terör” kelimeleri birlikte kullanılmış ve “İslami” terör Refah Partisi ile ilişkilendirilmiştir. Gazetenin iç sayfasında habere tam sayfa yer verilmiştir.”

3 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Türkiye İran Olmayacak” manşetiyle verilen haberde olaylar “Şeriat Provası” olarak nitelendirilmiştir. “RP’li Sincan Belediye Başkanı ve şeriat çağrısı yapan İran Büyükelçisine tepki yağıyor” üst başlığını kullanan gazete toplumdan yükselen seslere ve ordudan gelen açıklamalara da haberlerinde yer vermiştir (Cumhuriyet, 3 Şubat 1997). Aynı gazetenin ilk sayfasında yer alan bir diğer haber “Elçiyi Erbakan kolladı” başlığı ile verilmiş olup, “Türkiye’deki şeriatçı yapılanma özlemini dile getiren İran’ın Ankara Büyükelçisi’nin görev süresinin dolmasına rağmen, Ankara’da Başbakan Necmettin Erbakan’ın özel ricasıyla tutulduğu belirlendi.” ifadeleri kullanılmıştır. Cumhuriyet gazetesi yaptığı haberlerde Kudüs Gecesi olayı ile Necmettin Erbakan arasında doğrudan ilişki kurmuş, daha sonraki günlerde de Refah Partisine yönelik eleştirel haberlerine devam etmiştir.

Sabah gazetesinde olayla ilgili “Bu ne rezalet” başlığı atarken; haberin içeriğinde Kudüs gecesi programı ile şeriat çağrısı yapıldığı, terör örgütlerine destek verildiği yönünde ifadeler kullanılmıştır. “İran’ın Ankara Büyükelçisi Sincan Belediyesi’nin düzenlediği Kudüs Gecesinde şeriat çağrısı yaptı” sözlerine yer verilmiştir (Sabah Gazetesi, 2 Şubat 1997). Dönemin gazetelerinden Zaman gazetesinde ise “Şimdi de Sincan tartışması” başlığı ile haber adeta önemsizmiş gibi bir dil kullanılmış ve gazetenin 8. sayfasında olaya küçük bir yer ayrılmıştır.

Refah Partili Belediye Başkanı’na sahip, muhafazakâr-milliyetçi bir nüfusa sahip bir ilçede yaşananlar RP’ye karşı kamuoyunda oluşturulan olumsuz algıyı desteklemiş ve 28 Şubat sürecini hızlandırıcı bir etki yaratmıştır. Medyanın bu ilçede yaşanan olayları veriş şekli ve sürekli gündemde tutmak konusundaki ısrarı sürecin dinamiklerinden biri olmuştur. Bütün gözler Sincan ilçesindeyken medya kuruluşları da bölgeye ekiplerini göndermiş tüm yaşananları yakından takip etmiştir. CHP Sincan İlçe Örgütü yaşananları protesto etmek amacıyla ilçede yürüyüş yapmış ve şeriat yanlısı sloganlar atmıştır. Olayları izleyen haberciler gösterinin sonuna doğru

üzerlerine yürüyen bir grup tarafından saldırıya maruz kalmış, gazeteciler dövülmüş, kameralar kırılmıştı. Bütün bunlar yaşanırken olay yerinde röportaj yapan Inter Star Televizyonunun bayan muhabiri Işın Gürel Sincan Belediye Başkanı'nın özel koruması Recep Gülmez'in saldırısına uğramış ve de şahsın attığı yumrukla kendinden geçmiştir (Akpınar, 2001; 167).

Medyada büyük tepkiye neden olan bu olayda medya organları ve medya mensupları tarafından kınama haberleri yapılmıştır. “Tehlikeli tırmanış”(4 Şubat 1997-Sabah) başlıklı haberin spotunda ise “Dün gece televizyon kanallarında bir kadın gazetecinin uğradığı şeriatçı saldırıya ait görüntüler toplumda büyük tedirginlik yarattı” ifadeleri kullanılmıştır. Haberin içeriğinde ise “şeriatçı” saldırı, “tedirginlik” kelimeleri haberi daha etkileyici yapmıştır. Haber içerisinde kullandıkları kelimelerle yoğun bir tedirginlik yaratılmış ve ayrıca saldıran şahsın fotoğrafı haberde kullanılarak, “yakalayın bu hayvanı” ifadesi ile gazete net biçimde saldırganı hedef göstermiştir.

Olayın ertesi günü 4 Şubat 1997'de Cumhuriyet Gazetesinde “Sincan'da şeriatçı saldırı”; Hürriyet Gazetesinde “Tahrikler Bitmiyor”; Milliyet Gazetesinde “Tehlikeli Gidiş”; Zaman Gazetesinde “Sağduyuya Çağrı”; başlıklı manşet haberler yapılmıştır. Dönemin ana akım medyasında olay üzerinden RP'nin icraatları eleştirilerek haber yapılmış, zaman gazetesi örneğinde olduğu gibi “muhafazakar medya” tarafından ise olayın telafisinin mümkün olduğu, sağduyulu olunması gerektiği, gerginliğe gerek olmadığı yönünde haberler yapılmıştır.

Yaşanan olayların, “laik Türkiye”nin doğduğu ve bir sembol haline gelmiş, kurucu ideolojinin ilk oluşturulduğu yer olan Başkent'in bir ilçesinde ortaya çıkması kamuoyunun tepkisini çok daha fazla arttırmıştır. Medya, kolay ulaşabildiği Sincan'da olup bitenleri yoğun bir şekilde halka iletmiştir. Sincan'ın sosyo-ekonomik yapısı hakkında yayınlar yapılmış, ilçenin bugünlerde hâlâ süren algısı o dönemde bu haberlerle oluşturulmuştur. Haberlerin veriliş şekli ve hem televizyonlarda hem gazetelerde olaylarla ilgili yapılan yayınlar kamuoyundaki olumsuz algıyı desteklemiş ve toplumsal gerginlikleri çoğaltmıştır. Ülke gündeminde önemli yer tutan “Kudüs Gecesi Programı” sonrasında hükümetin yükselen tansiyonu düşürmek yerine Taksim'e cami konusuyla ilgilenmesi muhalefetin, ordunun, medyanın ve de medya yoluyla kamuoyunun tepkisini arttırmıştır.

3 Şubat 1997'de Genelkurmay'da yapılan üst düzey toplantının ardından 4 Şubat sabahı Sincan'da tank sesleri duyulmuştur. Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve

Eğitim Tümen Komutanlığı'na bağlı askeri araçlardan oluşan konvoy, ilçe sokaklarından Akıncı Üssü'ne "motorlu yürüyüş" yapmıştır. Daha önce detaylı şekilde anlattığımız olay darbe söylentilerinin yayılmasına neden olmuştur. Sadece Anadolu Ajansı tarafından görüntülenen bu olay ertesi gün 5 Şubat 1997'de tüm medya organlarında geniş yer bulmuştur. Sincan'da tankların yürümesi muhalif basın tarafından hükümete "uyarı" olarak nitelendirilirken; hükümet yanlısı basın tarafından olayın sıradan bir tatbikat olduğu yönünde söylemler kullanılmış olup, olay normalleştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet Gazetesinde "Ordudan Dört Uyarı" başlıklı 5 Şubat 1997 tarihli haberde ordunun şeriatçı yapılardan ve cemaatlerden rahatsız olduğu belirtilmiştir (Cumhuriyet, 8 Şubat 1997). Aynı gazetede bir diğer haberde "Sincan'da tanklı protesto" başlığı altında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e çağrıda bulunmuş; haberde Cumhurbaşkanının hükümete tepkisini dile getirmesi gerektiği, ordunun durumdan ne kadar rahatsız olduğu ve askerın görülmemiş bir uyarı mesajı verdiği söylemlerine yer verilmiştir.

Olay Sabah Gazetesinde "Tanklar Sincan'da" başlığıyla manşetten verilmiş; sür manşette "Son dönemde şeriat yanlılarının gövde gösterileriyle gündeme gelen Sincan'da 20 tank ve 15 kariyer geçit yaptı" denilmiş ve Sincan caddelerindeki tank fotoğrafları ile haber desteklenmiştir. Haberde açıkça Kudüs gecesindeki "şeriatçı gövde gösterisi" Sincan'dan tankların geçmesinin nedenidir denilmiştir. Habere ilgili iç sayfadaki başlık "Tanklar Sincan'dan geçti" dir (Sabah, 5 Şubat 1997). Haberde bazı generallerin hükümete karşı "kendilerini tutamayacak" kadar öfkeli olduğuna dair yorumlara yer verilmiştir. Sabah Gazetesi yazarlarından Mehmet Barlas 5 Şubat tarihli köşe yazısında; "Burada hükümet devirmek hükümet kurmaktan kolaydır. Burada 'zinde kuvvetler' daima 'kuvvetler ayrılığının' üzerindedir." şeklinde olayla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. (Sabah Gazetesi, 5 Şubat 1997). Aynı gazetenin köşe yazarlarından Cengiz Çandar ise; "Sincan'a hükmedemezsen Ankara'ya da hakim değilsindir. Türkiye'ye zaten değilsin. Sincan'dan geçen tanklar çok şeyi birden çiğnediler... Ülkenin gelişmiş ergin bir demokratik sisteme kavuşma emelleri de paletlerin altında kaldı." şeklindeki sert söylemleriyle hükümeti eleştiren bir köşe yazısı yazmıştır (Sabah Gazetesi, 5 Şubat 1997).

5 Şubat 1997 tarihli Milliyet Gazetesinde "Sincan Manevrası İktidarı Sarstı" manşeti altında "'Kudüs Gecesi' ile şimşekleri üzerine çeken ilçe, dün palet sesleriyle uyandı. "Refahyol dağılıyor mu?" tartışması başladı." sür manşeti yer almıştır. Diğer

gazetelerden farklı olarak Milliyet gazetesinde koalisyonun dağılacağına dair tartışma başlatılmış, DYP'nin içinde tartışmaların olduğuna dair ifadeler kullanılmıştır. Hürriyet Gazetesinde olay “Tank Sesleri” manşetiyle kamuoyuna duyurulmuştur (Hürriyet, 05.02.1997). Haberde Sincanlıların tank sesleriyle uyandığını ve darbe oluyor diye düşünüp şaşkınlık yaşadığı ve konvoyun geçişinden sonra 2 tankın Kudüs Gecesinde yapıldığı meydana kalmasının düşündürücü olduğu yorumları yer almıştır. Ayrıca haberin devamında Necmettin Erbakan'ın söylemlerine yer verilmiş; “Başbakan Erbakan, Türkiye'yi ayağa kaldıran Sincan'daki şeriat yanlısı olaylara gösterilen tepkileri ‘gluglu’ ve ‘yamyam’ dansı, tepki gösterenleri de ‘fosil’ olarak nitelendirdi” denilmiştir. Aynı gazetenin köşe yazarlarından Ertuğrul Özkök ise aynı tarihli köşe yazısında; Sincan'dan geçen tankların çok ciddiye alınması gerektiğini belirtmiştir. Yine gazetenin köşe yazarlarından Fatih Altaylı da, “Askerden Rica” başlıklı köşe yazısında “... bu kez sizden bize bir şans tanımanızı istiyoruz” diyerek Türk milletinin olayların üstesinden geleceğini ifade etmiş, olayların sorumlularını sert biçimde eleştirmiştir (Hürriyet, 5 Şubat 1997).

Yeni Yüzyıl Gazetesinden Ali Bayramoğlu konuyla ilgili olarak köşe yazısında Türkiye'nin demokratik bir ülke olmadığını, eğer öyle olsaydı ülkenin aydınları, siyasileri ve kanaat önderlerinin cami, türban, kurban derisi gibi yasama ve yürütme tasarrufunda bulunan konulara değil meydana geçen tanklara tepki göstermesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Yeni Yüzyıl Gazetesi, 05 Şubat 1997). Yeni Şafak gazetesi ise olayı “Sincan halkı dün sabah tank sesleriyle uyandı. Bazı çevreler olayı gözdağı ve askerinin mesajı olarak değerlendirdi.” şeklinde haberleştirmiştir. Gazete Kudüs Gecesi Programı ve Sincan'dan tankların geçişi olaylarının her ikisini birlikte ele almıştır. 5 Şubat 1997 tarihli baskısında neredeyse baskının tamamını bu iki olayın haberine ayırmıştır. “Bahane arıyorlar” manşetinin altında “RP'nin demokratik talepleri kriz tacirlerinin hezeyanlarıyla darbe tellallığına dönüşürken, RP'li bazı yerel siyasetçilerin yangına adeta körükle gitmeleri dikkat çekiyor” spotu kullanılmıştır. İlk sayfada ve haberin iç sayfadaki devamında, RP'nin Taksim'e cami yapılması, kurban derilerinin istenilen kurumlara verilebilmesi ve başörtüsü gibi yasakların kaldırılması taleplerinin görüntülü ve yazılı medya tarafından istismar edilip TSK'yı darbeye çağırmasının demokrasiyi zedelediği vurgulanmıştır. Krizi ANAP ve DSP'li liderlerle Alparslan Türkeş'in tırmandırdığını iddia eden gazete, askerinin de DYP'li bürokratlar üzerinden DYP'yi uyardığını belirtilmiş ve Haberde RP'nin yerel yöneticileri de eleştirilmiştir. Sincan'daki olaylara atıfla RP'nin uzlaşma

çabalarının yerel yönetimler tarafından bilinçsizce sabote edildiği öne sürülmüştür. İlk sayfada Sincan'daki tank yürüyüşü “Sincan'da askerın gövde gösterisi” şeklinde haberleştirilmiştir. Gazetenin iç sayfalarında ise “Erbakan: Sahte gündem” haberiyle Başbakanın sözlerine yer verilmiş olup; haberde, Erbakan'ın Sincan olayları için gerekli önlemlerin alındığı, devletin gerekli çalışmaları yaptığı, birilerinin sahte gündemle Türkiye'nin önemini tıkamaya çalıştığı, tankların tatbikat yaptığı gibi sözlerine yer verilmiştir.

6 Şubat tarihli Yeni Şafak Gazetesinde “Hiç boşuna uğraşmayın” manşeti altında Sincan kriziyle başlayan sürecin anti-Refah kampanyasına dönüştüğü, siyasi ve askeri elitlerin “atanmış hükümet” arayışında olduğu öne sürülmüş ve haberin devamında hükümetin Sincan'daki olayları ve Işın Gürel'e yapılan saldırıyı kınamasına rağmen Sincan'ı “fetheden” tankların endişeye neden olduğu, TSK'daki bazı komutanların darbe yapmak için şartların elverişli olmaması nedeniyle diğer partileri RP'ye karşı bir araya getirerek bir milli mutabakat hükümeti kurmaya çalıştığı iddia edilmiştir. İlk sayfada Sincan'da yürütölen tankları gösteren bir fotoğrafın altında Türkiye'nin imajının dış dünyada bu görüntüler yüzünden zedelendiğı vurgulanmıştır. İç sayfada haberin devamında ise, tankların darbe provası yaptığı ve ordunun meclisten hükümeti düşürmesini istediğı, düşürmezse kendisinin düşüreceğı mesajını verdiğı belirtilmiştir.

Aynı Gazetenin yazarlarından Ahmet Taşgetiren “RP, Sincan ve tanklar” isimli makalesinde, RP'nin Sincan olaylarından hemen sonra inisiyatif olarak Belediye Başkanını görevden alması gerektiğini ve Işın Gürel'e yapılan saldırıyı kınadığını belirtmiş, ayrıca RP'nin sürekli suçlandığını, ancak kimsenin somut bir suç isnat edemediğini, tek sorunun aslında RP'nin iktidarda olması olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Karaalioğlu Yeni Şafak Gazetesinin aynı günkü “Kim darbeci, kim değil?” başlıklı makalesinde, Demirel, Yılmaz ve Meclis Başkanı Mustafa Kalemlı'yi suçlarken, Demirel'in son bir haftadır darbe yapılması için ortamı gerdiğini, Mesut Yılmaz'ın hükümetin düşürölüp yerine kendisinin Başbakan olması için çabaladığını, Kalemlı'nin ise meclisi savunmak yerine Yılmaz-Köşık-Asker arasında mekik dokuduğunu öne sürmüştür.

5 Şubat tarihli Zaman Gazetesi “Tank heyecanı” manşetiyle Sincan'da tankların yürütölmesini haber yapmıştır. Haberde “vatandaşların geçişi ilgiyle izlediğı” öne sürölürken, birliklerin “manevra tatbikatı” yaptığını öğrenildiğı, intikalin bir eğitim çalışması olduğı ve bu seferki tek farkın güzergah değişikliğı

olduğu kaydedilmiştir. Haberin içeriğinde Milli Savunma Bakanı'nın tank yürüyüşü için normal bir tatbikat dediği, eski Milli Savunma Bakanı Mehmet Gölhan'ın ise bunun bir uyarı olduğu iddiası yer almıştır.

Aynı gazetenin aynı tarihli nüshasında köşe yazarlarından Nuh Gönültaş “Yollar yürümekle aşınmaz, ama tank geçerse aşınır” başlıklı makalesinde Erbakan ve RP'yi eleştirmiş ve partinin meclisteki toplantısından izlenimlerini aktarmıştır. Erbakan'ın ekonomi iyi gidişine dair sözlerini kimsenin takmadığını, çünkü ülkede darbe havası olduğunu vurgularken yazar, yazının devamında da RP'yi gerginliğin sorumlusu olarak suçlamış ve sağduyu çağrısında bulunmuştur. Köşe yazarlarından Aynur Çevik ise “Orgeneral Karadayı Türkiye'nin şansı” başlıklı makalesinde Türkiye'deki gerginliğin sebebinin Refah'ı içine sindirememiş bazı gruplarla iktidarı içine sindirememiş bazı RP'liler olduğunu söylemiştir. Türkiye'de darbe olmuyorsa sebebinin Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı olduğunu, Karadayı'nın darbeye karşı olduğunu, Sincan'daki tanklara ise asker içindeki rahatsızlıkları gidermek için müsaade ettiğini belirtmiştir. Erbakan hakkında da olumlu yazan Çevik, Demirel'i de övmüş ve yazısını “Türkiye, Orgeneral Karadayı ve Demirel gibi insanların omuzlarında istikrarı muhafaza edebiliyor” cümlesiyle bitirmiştir.

Olaylar sonrasında gündem darbe söylentileri ile çalkalanırken dönemin Milli Savunma Bakanı tankların geçişinin eğitim çalışmaları kapsamında olduğunu ve normal bir tatbikat olduğunu ifade etmiştir. Genelkurmay tarafından "altı ayda bir yapılan normal eğitim faaliyeti" şeklinde açıklanan durum, "tesadüfen bu tarihe denk gelmiştir" şeklinde kamuoyuna açıklanmıştır. Olaydan iki hafta sonra, Org. Çevik Bir Sincan'da tankların yürütülmesinin ardından Amerika'ya giderek Türk- Amerikan Dostluk Konsey Toplantısında “Sincan'da demokrasiye balans uyarı yaptık. Laiklik ve Atatürk ilkeleri alanında taviz vermemiz söz konusu değildir” şeklinde yaptığı konuşmayla askerinin Sincan'dan tankları geçirmesinin ‘tatbikat amaçlı’ olmadığını kanıtlamıştır. Olaydan kısa bir süre sonra dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Başkan Necmettin Erbakan'a uyarı mektubu göndermiştir. Mektupta, mevcut kanunlara eksiksiz uygulanarak laik düzenin korunması ve devlet kurum ve kuruluşlarına kökten dinci akımların girmesine engel olunması gerektiği gibi uyarılar yer almıştır. Bu da ortamın ne kadar gergin olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Medyada Kudüs Gecesi ve ardından Sincan'dan tankların yürütülmesi olaylarının yankıları uzun süre yer bulmuştur. Gazetelerin hem manşetten hem sür manşetten yer verdiği olaylar televizyonlarda da gösterilmiş, ana haberler ve haber

programlarında olaylara çokça yer verilmiştir. Olaydan yıllar sonra bile olayla ilgili o döneme ait pek çok ayrıntı ortaya çıkmaya devam etmiştir. 11 Ocak 2008 yılında Star Gazetesi yazarlarından Şamil Tayyar o döneme ait ilginç bir ayrıntıya köşesinde yer vermiş, Tayyar, Sincan'da tankların yürütüleceği bilgisinin bazı gazetelere önceden haber verildiğini, bu gazetelerin Sabah ve Hürriyet Gazeteleri olduğunu ifade etmiştir. Hürriyet Gazetesi foto muhabiri Oktay Çilesiz'in tankların yürüdüğü görüntüleri çekmesine rağmen yayımlamadığı, bunun üzerine işten çıkarılarak cezalandırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca sabah gazetesi muhabirinin olayı görüntülemesi ancak diğer medya gruplarına servis etmemesi üzerine tankların aynı gün saat 16.00'da yeniden yürütüldüğünü de anlatan Tayyar, Komutanların tankların yürütülmesine gerekçe olarak 'tankları bakıma götürdüklerini' söylediklerini açıklamıştır (Tayyar, Star Gazetesi, 11 Şubat 2008).

Olaylar Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet gibi "ana akım medya" da ne kadar haklı görüldüyse, Yeni Şafak, Zaman gibi muhalif basın olarak adlandırılan gazetelerde 'gereksiz', 'demokratik olmayan', 'gerilimi tırmandırıcı' olarak nitelendirilmiştir. 'ana akım medya' tarafından koalisyonun bozulmasına yönelik haberlerle desteklenen olaylar için karşıt görüşteki basın sağduyu çağrısı yapmıştır.

4.3.2 Tarihi MGK Toplantısı İle İlgili Haber Örnekleri

Sincan'da tankların yürütülmesinin ardından hükümet ve TSK arasındaki gerilim iyice artmıştır. Hatta MGK Toplantısından birkaç gün önce Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, "İrtica PKK'dan daha büyük bir tehlikedir" diyerek askerin tavrını açıkça ortaya koymuştur. Hükümetin kurulduğu günden itibaren TSK, seçilmiş hükümete karşı tepkisini dile getirmiş, üst düzey komutanlar bazen açıkça bazen de perde arkasından beyanatlar vermiştir. Pek çok yüksek rütbeli subay hem yazılı hem görsel medyada yer almış ve süreçte gerçekleşen olaylarla ilgili medyaya yer almıştır.

28 Şubat 1997 günü gerçekleşen Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı "irtica" gündemi ile toplanmıştı ve toplantının kritik ve gergin geçeceği günler öncesinden medyada çıkan haberlerle kamuoyuna duyurulmuştu. Her gün gündem yaratan olaylar ve olayların basında yer alışı ile 28 Şubat MGK toplantısının içeriği konusunda da ipuçları verilmişti. 18 Şubat 1997 tarihli Sabah gazetesinde "En Kritik MGK" başlığıyla verilen haberle 28 Şubat MGK'sının 'kritik' olacağı günler öncesinden

kamuoyuna duyurulmuştur. Aynı gazetenin köşe yazarı Fatih Çekirge'de köşesinde: “En kritik MGK 28 Şubat'tadır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Genelkurmay Başkanı Karadayı, son dönemde Atatürk ilke ve inkılâplarıyla, laikliğe karşı girişilen ‘sistemli’ hareketler üzerinde duracak ve gelişmeden duyulan rahatsızlığı dile getirecek” şeklinde ifadeler kullanmış ve RP'ye gönderme yapmıştır. (Sabah, 18 Şubat 1997). 26 Şubat 1997'de yine Sabah gazetesinde “Herkes çok gergin” manşeti altında “Cumhurbaşkanından Başbakan'a Çiller'den muhalefet partilerinin liderlerine kadar Ankara'da herkes barut fıçısı” spotu yer almıştır. Haberde MGK toplantısından iki gün önce siyaset arenasının ne kadar gergin olduğu vurgulanmış ve kamuoyuna aktarılmıştır (Sabah Gazetesi, 26 Şubat 1997).

Hürriyet Gazetesi de 25 Şubat 1997'de “Ankara'da sıcak gün” başlıklı haberde Başbakan Erbakan'ın MGK ve MİT ile görüştüğü ifade edilmiştir. 26 Şubat tarihinde ise aynı gazetede “Gözler Cuma'da” manşeti altında “Rejime ve laikliğe yönelik tehditlerin masaya yatırılacağı MGK'nın 28 Şubat toplantısı arifesinde, Demirel uyardı, Erbakan sertleşti, Çiller ortağının dikkatini çekti” cümlesi yer almıştır. Gazete hem ülkenin içinde bulunduğu durum ve toplumdaki gerginliğin özeti kamuoyu ile paylaşmış hem de MGK toplantısının içeriğinin rejim ve laikliğe yönelik tehditler olduğunu belirtmiştir (Hürriyet, 26 Şubat 1997). Aynı gazeteden Oktay Ekşi, köşesinde “Erbakan yerini belli etsin!” isimli makalesinde yaşanan olayların tehlikeli boyutlara ulaştığını yazarken; aynı gazeteden Fatih Altaylı; “Erbakan, MGK toplantısında askerlere rest çekmeye hazırlanıyormuş.” ifadesini kullanmıştır. (Hürriyet, 26 Şubat 1997).

26 Şubat 1997 Cumhuriyet Gazetesinde “Kritik MGK Toplantısı” manşetinde ordunun bu toplantıya çok önem verdiği, Erbakan'ın da ‘rejime karşı art niyeti olmadığı’ mesajını vereceği ifadelerine yer vermiştir. Ertesi gün gazetenin köşe yazarlarından Oral Çalışlar “MGK Toplantısı Öncesi” başlıklı yazısında, Siyasi İslam'ın gücünün bir din devleti kurmaya ve Türkiye'yi değiştirmeye yetmeyeceğini vurgulamıştır (Cumhuriyet, 27 Şubat 1997). Dönemin gazetelerinden Zaman ise diğer gazetelerin aksine 28 Şubat MGK'sının olağan bir şekilde toplanacağını, çalışmaların devam edeceğini, ortamı gerginleştirmenin anlamsız olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Gazetede “Şimdi de MGK Gerginliği” manşeti atılmıştır (Zaman Gazetesi, 27 Şubat 1997).

MGK öncesi gazetelerin tümü hükümetin MGK toplantısında sıkıntıya gireceğini ve girdiğini belirtmiş, Manşet, alt başlık ve haber içeriklerinde ise

hükümetin tutumunu sürdürmesi durumunda askerlerin yeni yaptırımlara gidebileceği belirtilmiştir. Kamuoyunda da seçimle gelmiş bile olsa hükümetin üstünde başka karar verici kurumların olmasının doğal karşılandığı görülmüştür. Bu da demokrasi kültürünün medya tarafından da tam olarak algılanmadığını göstermektedir. Yazılı basının manşetlerine ilave televizyonlarda da konuyla ilgili haber programları yapılmıştır. Bunlardan biri de Arena Programıdır. 27 Şubat 1997’de 28 Şubat MGK toplantısından bir gün önce yayınlanan programda MGK öncesi Demirel’in Erbakan’a Uyarı Mektubu gönderdiği konusuna yer verilmiştir. Bu mektup arena programında yer almış ve Uğur Dündar tarafından ‘sivil muhtıra’ olarak nitelendirilmiştir. Aynı konu “Şok Mektup” manşeti ile Hürriyet Gazetesi’nin 27 Şubat tarihli yayınında ilk sayfada yer almıştır. Gazete bunu şok eden, şaşırtıcı bir olay olarak yorumlamıştır (Hürriyet, 27 Şubat 1997).

Sürece adını veren 28 Şubat MGK’sına iki ay kala, medya hükmet ve kamuoyu üzerindeki psikolojik faaliyetlerini hızlandırmış, hükümetin devrilmesi için yürütülen psikolojik harekâta medya başrol oynamıştır. Ülkede gerginlikler yaşanırken ve medya’da gerginliklerin artmasında başrol oynarken, “darbe” ve “hükümetin sona ereceği” söylentileri içinde 28 Şubat 1997 günü neredeyse 9 saat süren MGK toplantısı yapılmıştır. Toplantı çok gergin geçmiş, 18 maddelik bir karar listesi MGK’nın askeri kanadı tarafından ortaya konmuştur. Daha önce ayrıntılı biçimde anlattığımız toplantıda ‘irtica’ ve ‘Radikal dinci örgütler’ konuları üzerinde durulmuş, Refah Partisi “Milli Görüşçüler” tanımlamasıyla “irticai faaliyetler” de bulunan “iç tehdit” olarak değerlendirilmiştir. Kararlar listesi Erbakan tarafından hemen imzalanmamış ancak sonrasında diğer parti liderlerinden kendisine destek bulamayınca kararları imzalamıştır.

Toplantı sonrasında alınan kararlar medyaya gönderilmiştir. Tarihi MGK toplantısı medyada geniş yer almış, farklı yorumlarla kamuoyuna yansıtılmıştır. Tarihi MGK toplantısının olduğu gün Sabah Gazetesi “5’i de konuşacak” başlıklı haberinde toplantıda 5 kuvvet komutanının da söz alacağı ve toplantının gergin geçeceği belirtilmiştir. Ordunun irtica ile ilgili görüşlerinde Genelkurmay Başkanı yanında 4 kuvvet komutanının da konuşacağına önceden kararlaştırıldığına yer vermiştir (Sabah Gazetesi, 28 Şubat 1997). Aynı gün Milliyet gazetesi “En Uzun Gün” manşeti altında “MGK tarihi toplantısını bugün yapıyor. Cumhurbaşkanı, siyasiler ve generallerin irtica tartışması REFAHYOL’un kaderini etkileyecek” spotunu kullanmıştır. (Milliyet, 28 Şubat 1997). Haberde medya toplantıdan beklentisini açıkla ilan etmiştir. 28 Şubat

1997 günü Cumhuriyet gazetesi “MGK’nın gündemi rejim”, Zaman Gazetesi “Gözler MGK’da”, Hürriyet Gazetesi de “ Tarihi MGK” şeklinde manşetler kullanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde rejim tehlikesi vurgusu yapılmış, bu konuda Demirel’in Erbakan’a gönderdiği mektup konusuna yer verilmiştir. Aynı gazetede köşe yazarlarından Cüneyt Arcayürek köşesinde, MGK görüşmeleri ve sonrasındaki gerilimin ne aşamada olacağını kestirmenin olanaksız olduğundan bahsetmiştir (Cumhuriyet, 28 Şubat 1997). Hürriyet Gazetesinde “Kritik MGK Bugün” başlıklı haberde “RP ile ordu ve sivil toplum arasındaki gerginlik bugünkü MGK toplantısına tarihi bir nitelik kazandırıyor” denilmiştir (Hürriyet, 28 Şubat 1997). “Gözler MGK’da” başlığıyla çıkan Zaman gazetesinde “Siyasi tansiyon yükseldi” ifadesine yer verilmiştir. Aynı gazete yazarlarından Fehmi Kuru ise aynı günkü yazısında; “ ... bir dost olarak, Refah Partisi önüne fazla bir seçenek kalmadığını kaydetmek bizim görevimiz: şartlar hükümetin RP kanadı aleyhine çalışıyor ve saatler hükümetin dakikalarını sayıyor.” (Zaman Gazetesi, 28 Şubat 1997) açıklamalarında bulunmuştur. Yazısını hem RP’nin arkadaşı sıfatıyla yazmış, hem de yazısında RP’nin iktidara geldiği günden beri yaptığı hatalara yer vermiştir.

Medyanın bu dönemki MGK’ya yönelik ilgisi hiç bu kadar yoğun olmamıştır. 28 Şubat MGK’sı ile ilgili günler öncesinden yapılan haberlerin yoğunluğu da bunu göstermiştir. Hatta bundan sonraki MGK toplantıları da gündemden hiç düşmemiştir ve medyada çokça yer almıştır. Hürriyet Gazetesi yazarı Serdar Turgut 17 Nisan 1997 tarihli yazısında bu konuya değinmiş ve özetle şöyle demiştir: “Farkında mısınız Türkiye’de ne kadar fazla MGK toplantısı yapılmış? Medya, bu konuda aylık ‘MGK’ya geri sayım başladı’ haberlerini yapmadan önce kimse bu toplantıların bu kadar fazla yapıldığını bilmiyordu.” (Hürriyet, 17 Nisan 1997). Daha toplantı başlamadan kamuoyu oluşturulan kritik MGK toplantısı sonrası 1 Mart 1997 ve sonraki günlerde medyanın gündemi belli olmuştur. Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Radikal, Yeniüzyıl gazetelerinde yapılan haberlerde toplantıda alınan kararların “muhtıra” niteliği taşıdığı görüşü ağırlık kazanmışken; Türkiye, Zaman, Yeni Şafak ve Ortadoğu gazetelerinde ise toplantıdan ‘uzlaşma’, ‘yakınlaşma’ ve ‘işbirliğinin’ çıktığı çözümün demokrasi içinde aranacağı yönünde haberler ağırlık kazanmıştır.

1 Mart 1997 tarihli Hürriyet Gazetesinde “Tarihi Karar” manşeti yer almıştır. Tarihi MGK kararları alt alta sıralanırken, “Askerin Mesajı” başlıklı haberinde “MGK’nın dünkü tarihi toplantısında, komutanlar, İnkılâp Kanunları’nın ödün

verilmeden uygulanmasını istediler” ifadelerine yer verilmiştir (Hürriyet, 1 Mart 1997). 2 Mart günü ise aynı gazetede “Askerin 20 şartı” manşeti atılmış; MGK toplantısında askerlerin istediği 20 maddenin belli olduğu yazılmıştır. Aynı gazetede köşe yazarlarından Ertuğrul Özkök “Dört derste demokrasi” başlıklı köşe yazısında MGK Kararlarının alınmasında hükümetin hatalarını ve halkın %90 oranında TSK’ya güvendiğini yazmıştır. Bu yazıda yazar toplumsal uzlaşıda ordunun öneminden bahsediyor, kurulda alınan kararların da halkın büyük bölümü tarafından istendiğine dair ifadeler kullanmıştır. Kararların meşruluğuna dair söylemlere yer veren yazar “ordunun 4 aşamada siyasilere demokratik ders” verdiğini dile getirerek toplantıda alınan kararların ‘demokratik’ olduğunu vurgulamıştır (Hürriyet, 1 Mart 1997). Aynı gazeteden Oktay Ekşi, 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Etme bulma dünyası...” başlığı kullanmış ve MGK Kararlarının alınmasında Refah Yol Hükümetinin sorumluluğundan bahsetmiştir. Yazıda “bu gidişe hiç kimse sesini çıkarmayacak mıydı?” sorusunu kullanmış ve MGK kararlarının rejimi kurtarmak için yapıldığını ima eden ifadeler yer vermiştir. Bu imalarla kararları meşrulaştırmıştır. Yazısında özellikle yapılan müdahalenin demokratik olduğu, demokrasi adına yapıldığı şeklinde bir tavır sergilemiştir (Hürriyet, 2 Mart 1997).

Hürriyet Gazetesi yazarlarından Emin Çölaşan ise “Din ticareti-Din Sömürüsü” yazısında Refah Yol Hükümetinin kısa zamanda insanların dini duyguları üzerinden büyük yolsuzluklara sebep olduğunu aktarmıştır. Yazıda vatan haini, ihanet, din sömürüsü ifadelerini kullanmış hükümeti eleştirmiştir. Alınan kararları “çok anlamlı bir bildiri yayınlandı” şeklinde yorumlarken “azar işittiler”, “firça yediler” gibi söylemlere yer vererek ordunun hükümet karşısındaki üstünlüğünü vurgulamıştır (Hürriyet, 2 Mart 1997).

Ana akım medya olarak anılan gruptan Sabah Gazetesi 1 Mart 1997 tarihinde “Zehir Zemberek” manşeti atmıştır. “Türk halkının büyük çoğunluğunu ‘darbe mi oluyor?’” diye gece yarısına kadar televizyon başında oturtan MGK toplantısından sert bir laiklik uyarısı çıktı.” diyerek toplantı hakkında bilgi vermiştir (Sabah, 1 Mart 1997). 2 Mart günü ise aynı gazete “Yeni Dönem” manşeti atmış, MGK’nın ardından Türkiye’nin yeni bir siyasal yapılanma sürecine girdiği yorumlanmıştır (Sabah, 2 Mart 1997). Sabah Gazetesinden Cengiz Çandar, 2 Mart 1997 günkü köşesinde “Yeni Süreç...” başlığını kullanmıştır. MGK ve askeri vesayetinin durumu, yeni süreçte MGK’nın rolü üzerinde durmuş, 1980’den beri ordunun siyasete müdahale ettiğini, yeni süreçte müdahalenin doğrudan yapılmaya başlandığını dile getirmiştir. Bu

müdahalenin demokratik sisteme zarar verdiğini ve MGK kararlarının antidemokratik olduğunu vurgulamıştır. Yazıda demokratik siyasal sistemin sınırları ve koşullarından bahsedilmiştir (Sabah, 2 Mart 1997). Aynı gazeteden Çetin Altan “ Bu kez mermere düşürüldü yumurta” başlıklı yazısında Başbakan Erbakan’ın bu tarihe gelene kadar yapmış olduğu “hataları” dile getirmiştir. Erbakan’ın toplumu ayırtırdığını, laik-antilaik karşıtlığına sebep olduğunu, şeriat devleti kurmak için elinden geleni yaptığını iddia eden yazısında Altan, yaşanan gelişmelerin sorumlusu olarak Refah Partisi ve Erbakan’ı göstermiştir (Sabah, 2 Mart 1997).

Selahattin Duman ise, 2 Mart 1997 tarihli köşe yazısında MGK Toplantısı sonrası Genelkurmay Başkanı ile yaptığı telefon görüşmesini anlatmış ve yazısına “Solukları Kesen Bir Telefon Diplomasisi” adını vermiştir. Yazıda “Rejim konusunda kendimi feda etmekten kaçınmam, bana ihtiyacınız olursa emrinizdeyim paşam” dediği telefon konuşmalarına yer vermiş; hem rejim tehlikesi konusunu meşrulaştırmış hem de ordunun yanında yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca köşesinde yazar Duman, yapılan görüşmede komutana bazı gazetecilerin demokrasi söylemi üzerinden darbe karşıtı söylemleri dillendirdiklerini, komutanların bu konuda medyaya dikkat etmeleri gerektiğini ifade ettiğini belirtmiştir (Sabah, 2 Mart 1997).

Milliyet Gazetesinde “9 saatlik zirvede rejime ince ayar” manşeti atılmıştır. “Tarihi MGK’da askeri kanat laiklik, hükümet darbe spekülasyonları üzerinde durdu. Yeni gerginliklerin ‘yaptırımlara’ yol açacağı bildirildi.” denilmiştir (Milliyet, 1 Mart 1997). Ertesi gün “163 geri geliyor” başlıklı haberde “Tarihi MGK’da alınan ’28 Şubat Yaptırımları’ yarın hükümete ‘tavsiye kararları’ olarak iletilecek” denilmiş ve MGK yaptırımlarına yer verilmiştir (Milliyet, 2 Mart 1997). Gazetenin köşe yazarlarından Umur Talu, “Düriye’nin Dügümleri” başlıklı köşe yazısında tarihi MGK öncesi ve sonrası yaşananlara karşı siyasilerin sessizliğini eleştirmiş ve yazısında alaycı bir üslup kullanmıştır. Bülent Ecevit’in sessiz kaldığını, Mesut Yılmaz’ın askerin sözcülüğünü yaptığını, Erbakan ve Çiller’in politik çıkarları için demokratik sürece müdahaleye karşı dik durmadıklarını belirtmiştir. Demokratik sürece illegal bir müdahale yapıldığını yazan Talu, Çevik Bir’in “demokrasiye balans ayarı yaptık” ifadesine tırnak içinde yer vererek askerin söylemini de eleştirmiştir.

Yavuz Donat aynı tarihi yazısında “İşte Gerçek” başlığı altında MGK kararlarının alınma nedenleri üzerinde durmuş, kararları ‘bir tavsiyeler paketi’, ‘MGK Manifestosu’ ve ‘herkese mesajı olan bir deklarasyon’ olarak tanımlamıştır. MGK kararlarını olumlu anlatımla savunduğu yazısında 28 Şubata nasıl geldiği sorusuna

cevap olarak ‘siyasetin vurdumduymazlığı’ ifadesini kullanmıştır. Ordunun siyasileri uyardığını, siyasilerin duyarsız kaldığını belirten yazar alınan kararların demokrasi ve demokratik sürecin sağlığı için alınmış kararlar olduğunu vurgulamış ve müdahaleyi meşrulaştırmıştır. Ayrıca yazısın devamında Süleyman Demirel’in bu süreçte demokrasiden yana tavır aldığını aktarmıştır (Milliyet, 2 Mart 1997).

Milliyet Gazetesinden Güneri Civaoglu “Haşlama” başlıklı yazısında Refah Partisinin laisizm dışı uygulamalarından bahsetmiş, MGK kararlarının anayasanın 118. Maddesinin 3. ve 4. Fıkralarına uygun olduğunu, MGK’nın anayasa aykırı hareket etmediğini ifade etmiştir. Bildirinin anayasal çerçeveye oturtulduğu yazıda bildirim uygulanmazsa daha da kötü sonuçların yaşanacağı emekli bir askerin anlatımı ile aktarılmıştır (Milliyet, 2 Mart 1997). Cumhuriyet Gazetesi 1 Mart 1997 Cumartesi günü “Muhtıra gibi tavsiye” manşetiyle yayına çıkmıştır. Haberde “Atatürk milliyetçiliği ile anayasaya bağlı, demokratik laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne karşı çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetler MGK Toplantısında gözden geçirilmiş, olağanüstü halin 4 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir” ifadelerine yer verilmiştir (Cumhuriyet, 1 Mart 1997). 2 Mart günü ise “Hükümete 2. Bildiri” manşeti altında MGK’da Karadayı’nın “Din ahlaktır. Ahlaksız adamın dini olmaz.” diyerek, dini istismar konusu yapanları eleştirdiğine dikkat çekildi” denmiştir (Cumhuriyet, 2 Mart 1997).

Hikmet Çetinkaya 1 Mart 1997’de “Demokrasi Dersi...” isimli yazısında MGK’da alınan kararların hükümet ve şariatçılara verilmiş bir demokrasi dersi olduğundan bahsedilmiştir. Bu hükümet döneminde şariatçıların devlet içinde kadrolaştığından, Başbakan Erbakan ve Refah Partili bakanların demokrat olamayacakları açıkça dile getirilmiştir. Asıl darbecilerin şariatçılar olduğu yazıda vurgulanmıştır. Yazar demokratik siyasal sistemde MGK gibi bir kurulun aldığı kararların hükümete dayatılmasının ne kadar demokratik olduğunu tartışmak yerine, askerlerin şariatçılar karşısında gerçek demokrat olduklarını ön plana çıkartmıştır (Cumhuriyet, 1 Mart 1997). Mustafa Balbay aynı gazetede köşesinde “Demokratik Darbe Tartışmaları” başlığı altındaki yazısında ülkenin geldiği noktanın Refah Partisi’nin hatalarının bir sonucu olduğu ve hala ısrarla hatalarına devam ettiği ifadelerine yer vermiştir. Refah Partisinin demokratik değerlerden uzak, demokratik sisteme saygısız olmayan, baskıcı ve şiddete sarılan bir parti olduğu üzerinde duran Balbay, vatandaşın demokratik sisteme sahip çıkması gerektiğini de vurgulamıştır.

Yazısının son kısmında her ihtimale karşı bir darbenin gerçekleşme ihtimalinin olduğunu, bu darbeye Refah Partisinin iktidardan indirilerek demokratik siyasetin güvence altına alınacağından bahsetmiştir. Siyasetin geleceği için antidemokratik yöntemlerin kabul edilebileceği gibi çelişkili söylemlere yer veren yazar, darbeyi meşrulaştırırken kamuoyu ve siyasal iktidara “Darbe geliyorum demez” cümlesiyle imada bulunarak yazısını bitirmiştir (Cumhuriyet, 1 Mart 1997).

Ana akım medyanın karşısında yer alan dönemin hükümet yanlısı denilebilecek gazetelerinden Zaman Gazetesi MGK toplantısının ertesi gün 1 Mart 1997’de “MGK’nın rekor toplantısı” manşetiyle çıkmıştır. Manşetin altında “Üst düzey askeri yetkililerin katıldığı MGK toplantısı 9 saat sürdü. Toplantıda laiklik vurgusu yapıldı” spotu kullanılmıştır (Zaman, 1 Mart 1997). “Demokrasiden dönülemez” başlıklı 2 Mart 1997 tarihli manşet haberde ise alt başlık “MGK’da sivil-asker uzlaşması” alt başlığı kullanılmıştır. Haber içeriğinde MGK Toplantısında iktidar ortakları ve askerinin uzlaştığını, MGK’nın anayasal çerçevede REFAHYOL hükümetini değerlendirdiğini yazılmıştır (Zaman, 2 Mart 1997). Zaman gazetesi köşe yazarlarından Nuh Gönültaş, 2 Mart 1997 tarihli yazısında “MGK’dan atılan her taş laiklik taşı değildir” başlığını kullanmıştır. MGK kararlarının antidemokratik olduğunu yazan Gönültaş, darbelere karşı demokrasiden yana tavır alan gazetecilerin neden bu darbede taraf tuttuğunu, MGK kararlarında basın özgürlüğünü kısıtlayan ibarelerin de olduğunu ifade etmiştir. Toplum mühendisliğine soyunan bazı gazetecilerin MGK Bildirisinin arkasına sığınarak RP’ye karşı merkez sağda bir siyasi oluşum desteklediklerinden bahsederek yazısında darbeye karşı olduğunu meşrulaştıran söylemlerde bulunmuştur (Zaman, 2 Mart 1997). Aynı gazeteden Tamer Korkmaz, 2 Mart 1997 tarihli yazısında “Vernel’li Muhtıra” başlığı altında 28 Şubat sürecinin yeni nesil bir darbe olduğunu vurgulamıştır. Darbenin diğerlerinden farklı olarak bazı siyasi aktörler ve medya ile desteklendiğinden bahsetmiştir. Yazısında “darbe light”, “apoletli medya”, “muhtıra light” gibi söylemlere yer vermiştir. Sürecin çağın gereklerine uygun biçimde sivil aktörler ve apoletli medya tarafından desteklendiğini, her defasında demokrasiden yana olan basının sonuçta tanklarla buluştuğunu ifade etmiştir. İmalı ve ironik bir dil kullanan yazar yaşananların antidemokratik olduğunu vurgulamış, medyanın bu noktada darbe yanlısı tutumundan bahsetmiştir (Zaman, 2 Mart 1997).

Zaman gazetesine yakın söylemleriyle yayın yapan Yeni Şafak Gazetesi tarihi MGK toplantısı sonrası “Gerginlik Çıkmadı” manşetli haberinde MGK’da Erbakan’ın

mutedil, komutanlarınsa saygılı olduğu, toplantıya bir kısım medya ve siyasilerin beklentilerinin aksine gerginliğin değil uzlaşma havasının hakim olduğunu öne sürmüştür (Yeni Şafak, 1 Mart 1997). Aynı gazeteden Ahmet Taşgetiren, “MGK sonrası gerilime bir kere daha bakmak” başlıklı makalesinde geline noktadan bahsetmiştir. Türkiye’de bir gerilim yaşandığını, birilerinin RP’yi iktidarda görmek istemediğini ve bu yüzden darbe dahil her yolun denendiğini öne sürmüştür. Yazıda Refah Partisini eleştiren yazar, RP’nin gündemi belirleyemediğini, ne yaptığının farkında olmadığını, halinden çok da şikâyetçiymiş gibi görünmediğini, oysa ara sıra danışmak için İslami hassasiyetleri olan, tarafsız bir akıllar grubuna ihtiyacı olduğunun altını çizmiştir (Yeni Şafak, 1 Mart 1997). Gazetenin 2 Mart tarihli baskısında “Darbe defteri kapandı” manşetiyle toplantı hakkında biraz daha fazla detay verilmiştir. Haberin iç sayfadaki devamında toplantıda herhangi bir kriz çıkmadığı, sadece bildirinin hazırlanması sırasında sorun yaşandığını öne sürülmüştür. Bildiri hazırlanırken askeri kanadın Cumhuriyetin ilkelerine ters düşen faaliyetlerin bildiriye konulmasını istediği, Erbakan’ınsa “Eğer bu belirttiğiniz maddeler tek tek sıralanırsa beni sıkıntıya sokarsınız” diyerek itiraz ettiğine dair ifadeler kullanılmıştır (Yeni Şafak, 1 Mart 1997).

MGK Toplantısı Haberleri başlığımız altında Türk demokrasi tarihine “Postmodern Darbe” olarak geçen 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı ve toplantıda alınan kararlar yukarıda örnekleriyle anlatıldığı üzere ulusal gazetelerin ilk sayfalarından manşet haberi olarak verilirken, gazetelerde profesyonel anlamda gazetecilik yapan köşe yazarları tarafından da ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Yazımızda Tarihi ve kritik olarak nitelendirilen MGK toplantısından birkaç gün öncesinden başlayarak ele alınan gazeteler ve köşe yazıları ile toplantıdan 1-2 gün sonrasında çıkan haberler ve köşe yazılarına yer verilmiştir.

Ana akım medya olarak nitelendirilen hükümet karşıtı Hürriyet, Sabah, Milliyet, Cumhuriyet Gazeteleri ile ana akım medya karşısında yer alan hükümet yanlısı medya olarak nitelendirebileceğimiz Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri ele alınmıştır. Ve görülmüştür ki başta da yorumlamaya çalıştığımız gibi ana akım medya toplum mühendisliği rolünü üstlenmiş ve darbeyi antidemokratik olmasına rağmen desteklemiştir. Söylemlerinde darbeyi rejime karşı yapıldığı gerekçesiyle haklı bulmuşlar ve toplantıda alınan kararların iyi bir şey olduğunu ifade etmişlerdir. Toplantıda yaşananların ve geline noktanın Refah Partisinin suçu olduğunu vurgulayan ana akım medya olayı tamamen meşrulaştırma yolunu seçmiştir. Öte

yandan hükümet yanlısı, karşıt medya olarak nitelendirilen medya ise olayı darbe olarak nitelendirmiş olsa da yaşananları normalleştirmiş, uzlaşmadan bahsetmiş ve yaşananları kamuoyuna ‘ortada olumsuz bir durum yok’ şeklinde yansıtmıştır. Hem manşetlerde hem köşe yazılarında sürecin ana akım medya tarafından bu noktaya geldiği vurgulanmıştır.

4.3.2.1 Yabancı Basında 28 Şubat MGK Toplantısı İle İlgili Habercilik Örnekleri

Bu başlık altında MGK Toplantısının dış basına yansımaları da değinilmesi gereken habercilik örnekleri arasındadır. 28 Şubat MGK Toplantısında dış basının temsilcileri de hazır bulunmuştur. Özellikle komutanların laikliğe ilişkin uyarılarına geniş yer veren dünya basınında çıkan bazı habercilik örnekleri ve yorumlar şöyledir:

İngiltere: Reuters (İngiliz Haber Ajansı):

“MGK, hükümeti demokrasi ve laikliğin ayrılmaması konusunda uyardı. Toplantı sonunda yayınlanan bildiri, ordunun geleneksel yaklaşımını yansıtıyor.”

Almanya: DieWelt:

“Laikliğin bekçisi olan generallerin, İslamcı Başbakan Erbakan’a karşı sabırları tükendi. Erbakan’ın görevden alınması sadece demokrasinin prensiplerine saygı açısından işi zorlaştırıyor.”

İtalya: CorrieraDella Sera:

“Askerler Erbakan’ı yargılıyor. Şeriatı getirmek isteyen RP liderinin laikliği tehlikeye sokacak macerasına dur denildi.”

Fransa: Liberation:

“Laik Cumhuriyetin geleneksel koruyucusu Türk ordusu İslamcı iktidara dur dedi.” (Sabah Gazetesi, Donat: 1 Mart 2006).

28 Şubat MGK toplantısına geniş yer veren AFP, uzun süren MGK toplantısını zorlu bir maratona benzetmiş ve toplantının son zamanlarda yoğunlaşan ‘ordu darbe yapacak’ söylemlerini boşa çıkardığı görüşünü dile getirmiştir. Avrupa basınında geniş yer bulan MGK Toplantısı ve kararları ABD Basınında da yer almıştır.

ABD: Associated Pres (Amerikan Haber Ajansı):

“Etkin MGK, Türkiye’nin laik kimliğini savunma çağrısı yaptı. Cumhurbaşkanı Demirel, mektupla Erbakan’ı uyardı.” (Alpat, 1999: 91).

Dış basına yansıyan farklı ülkelerin basınında yer alan haberlerdeki ortak nokta Laiklik ve İslam'ın karşı karşıya getirilmiş olmasıdır. Askerin müdahalesi darbe olarak nitelendirilmese de satır aralarında askerin yaptığı doğru olduğu vurgulanmıştır. Haberlerde askerin görevini yerine getirdiği söylemlerine yer verilmiş ve asker eleştirilmemiştir. Alınan kararlar ile Erbakan ve İslamcılarının hizaya getirildiğinden bahsedilmiştir. Yukarıdaki gazete haberlerinde de görüldüğü üzere Türkiye'de yaşanan hükümet-ordu krizi ve laik-antilaik gerginliği izleyen ve bir darbe beklentisi içinde olan Batılı ülkeler, 28 Şubat MGK toplantısı sonrası bir askeri darbe çıkmaması ile biraz rahatlasalar da ordunun yetkilerinin artmasından dolayı da kaygılarını gizleyememişlerdir. Farklı ülkelerde çıkan haberlerin çoğunda darbelerden bahsedilirken askerin müdahale yaparak görevini yaptığı vurgulanmıştır. Haberlerde asker eleştirilmemiş İslamcılarının hizaya getirildiği aktarılmıştır.

MGK Toplantısı ve alınan kararların ana akım medya ve dış basındaki yansımalarının benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ancak batının demokrasi konusundaki tutumu düşünüldüğünde burada yaşanan anti-demokratik uygulamayı desteklemeleri düşündürücüdür.

Burada görülmektedir ki komutanlarının hükümete "tavsiye" ettiği, 18 maddelik "rejim aleyhtarını irticai faaliyetlere karşı alınması gereken önlemler" hükümete adeta dayatırcasına verilmiş, bu kararlarda baskın bir dil kullanılmış, demokratik seçimle gelen bir hükümete karşı kullanılmıştır. Ancak bu yaşananlar Türkiye'de çok büyük bir tepkiyle karşılanmamıştır. Bu tepkinin zayıf kalmasında, kararların ve taleplerin medya tarafından halka iletilmesindeki üslup çok etkili olmuştur. Yukarıdaki hem ulusal hem de dış basına yansıyan habercilik örneklerinde de bu durum açıkça görülmektedir.

4.3.3. MGK Kararlarının Uygulanma Sürecinde Yaşananlar ile İlgili Haber Örnekleri

28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısının ardından yükselen tansiyon gün geçtikçe artmış, alınan kararların uygulanıp uygulanmaması konusu sıkıntılı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Başbakan Necmettin Erbakan'ın MGK kararlarını imzalamayı reddetmesi ve bunu kamuoyunda tartışmaya açması yeniden gerginliğe neden olmuştur. Başbakanın tepkisi, kararların imzalanmasından uygulanmasına kadar geçen sürenin uzaması yeniden medya gündemini oluşturmuş ve

günlerce yeniden “darbe” yapılacağı şeklinde söylemler medyada yer almıştır. Bu süreçte medya kararların uygulanıp uygulanmayacağı konusunda neredeyse hükümeti denetleme görevi üstlenmiştir. Bazı yazarlar hükümetin kararları uygulamasını isterken bazıları da kararların uygulanmasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

2 Mart 1997’den sonra MGK kararlarının uygulanma süreci başlamış, medyada her gün konuyla ilgili haberlere yer verilmiştir. Biz de bu başlık altında kararların uygulanması sürecinde medyada çıkan haberlerden önemli gördüklerimize, tarihimizde yer eden ve günümüzde halen konuşulan olayların medyadaki yansımalarına yer vereceğiz.

Asker-siyaset haberlerini 28 Şubat sürecinde tek yönlü ele alan gazetelerden Hürriyet Gazetesinde “Hoca direniyor” (3 Mart 1997);” Ya uy ya çekil” (4 Mart 1997); “Hükümeti bozalım” (4 Mart 1997); “Menderes: Ya imzala ya çekil” (5 Mart 1997); “Erbakan dün de imzalamadı: Tehlikeli Restleşme” (5 Mart 1997); “Erbakan’dan ikinci imza krizi” (5 Mart 1997); “Ordu görevini yapıyor” (6 Mart 1997); “Yeni kriz kapıda” (7 Mart 1997). şeklinde haber başlıkları yer almıştır. Başlıklardan da anlaşılacağı üzere ana akım medyanın başını çeken Hürriyet gazetesi kararların imzalanması gerektiği ve imzalanmadığı takdirde Başbakan Erbakan’ın istifa etmesi gerektiğine yönelik haber başlıkları ile kamuoyunda nasıl bir algı oluşturulmak istendiği açıkça görülmüştür.

Cumhuriyet Gazetesinde, “Erbakan’ın MGK Takkiyesi” (2 Mart 1997); “Erbakan MGK’ya Medyan Okudu” (4 Mart 1997); “MGK Anayasayı Zorluyor” (5 Mart 1997); “Şeriat Propagandası Cezasız” (5 Mart 1997); “Şeriat İrticadır” (6 Mart 1997) başlıkları atılmış ve tıpkı hürriyet gazetesinde olduğu gibi kararların uygulanması gerektiği, Erbakan’ın şeriat yanlısı olduğuna dair haberler yapılmıştır.

Sabah Gazetesinde “Hocaya Cevap” (3 Mart 1997); “Kim Yalancı” (4 Mart 1997); “Ürperten Yemin” (5 Mart 1997); “Paşa Paşa İmzaladı”; “Yumuşatma yok” (6 Mart 1997); “Refah’a Gözdağı” (6 Mart 1997); “Hoca ateşle oynuyor”(7 Mart 1997).

Milliyet Gazetesinde “İmza Gerilimi” (3 Mart 1997); “Genelkurmay: Erbakan’la uyum yok” (3 Mart 1997); “MGK’nın uyarısı bir başlangıçtır” (3 Mart 1997); “Taş yerinden oynadı” (4 Mart 1997); “Muhalefetten hocaya nasihat” (4 Mart 1997); “Refah Bunalımı” (5 Mart 1997); “Kuran Kursunda Ürküten Yemin” (5 Mart 1997); “Sıra Uygulamada” (6 Mart 1997); “Bağlayan Kararlar” (6 Mart 1997) şeklinde yer alan haber başlıkları adeta ülkenin içinde bulunduğu durumun daha da gerginleşmesi için atılmıştır. Haber içerikleri de bu yönde yazılmıştır.

Yeni Şafak Gazetesinde, “Ortak Strateji” (4 Mart 1997); “Erbakan’dan 20 İsteğe hayır” (4 Mart 1997); “Kriz Trafığı” (5 Mart 1997); “Medyanın sivilleri susmadı” (5 Mart 1997); “Bir daha düşünün” (6 Mart 1997). Gazetenin haber başlıklarından da anlaşılacağı üzere haberler RP’yi destekler nitelikte yapılmıştır.

Zaman Gazetesinde, “Erbakan Uzlaşma Arayışında” (3 Mart 1997); “Basın Yine Abartıyor” (3 Mart 1997); “Çiller: Beklentiler boşa çıktı.” (4 Mart 1997); “Çillerden ilginç mesaj” (5 Mart 1997); “Çiller: Başkomutan meclistir.” (6 Mart 1997); “Muhtıra gibi” (6 Mart 1997); “‘Ürperden yemin’ asılsız” (6 Mart 1997). Başlıklarını atan gazete ortamı normalleştirme ve ana akım medyaya itiraz etme şeklinde haberler yapmıştır.

Sadece başlıklarından da anlaşılacağı üzere kutuplaşan basın taraf tuttuğu kesime yönelik haberler yapmıştır. Uygulama sürecinde hükümet ve silahlı kuvvetler arasında yaşanan çekişme medyada tüm açıklığıyla yer almıştır. Kararların uygulanması konusunda köşe yazarları da sürecin gidişatını etkileyen başlıklarla önemli makaleler yazmışlar ve saflarını belli etmişlerdir. Kararlar imzalanana kadar her gün kamuoyunu etkilemeye devam etmişlerdir.

Hürriyet Gazetesinden Bekir Coşkun 5 Mart 1997 tarihli yazısında “GluGlu figürleri” başlığı altında Erbakan ve Çiller’in MGK Kararlarını uygulamamak için kıvırdıklarını; Emin Çölaşan 15 Mart 1997’de “Dediklerimiz çıkıyor” başlıklı yazısında Refah Partisinin MGK Kararlarını uygulamakta oyalama taktiği uyguladığını; 20 Mart 1997 tarihli köşesinde “Aldatırım sanıyorsa çok yazık” başlığı altında Oktay Ekşi, Çillerin kararların uygulanması konusunda samimiyetsiz olduğunu ifade etmişlerdir. Gazetenin önemli üç yazarı hem darbe imasında bulunmuş, hem hükümeti sorumlu tutmuş hatta yazıların içeriklerinde darbe imasında buldukları görülmüştür (Hürriyet: 5-15-20 Mart 1997).

Cumhuriyet Gazetesinden Cüneyt Arcayürek 7 Mart 1997 tarihindeki köşesinde “Kurtuluşun Tek Yolu” başlığını kullanmış ve Erbakan’ın MGK Kararlarını meclise taşımak istemesinin yanlış olduğunu, kararları uygulamazsa rejimin tehlikeye gireceğini ve bunun hiç iyi olmayacağını yazmıştır. Aynı gazeteden İlhan Selçuk 9 Mart 1997 tarihinde “Olacak olan olur” derken, MGK Kararlarının halkın desteği ile alındığını, ordunun siyasetçileri ikaz ettiği ancak ikaza uyulmadığında ülkenin önceden olduğu gibi darbeye karşılaşılabileceği şeklinde ifadeler kullanmıştır. Orhan Erinç ise 10 Mart 1997’deki yazısında “Kriz olsun benim olsun” başlığı altında hükümetin kararları imzalamayarak ülkede kaotik bir ortam

üretme düşüncesinde olduğunu yazmıştır (Cumhuriyet: 7-9-10 Mart 1997). Aynı Hürriyet Gazetesinde olduğu gibi Cumhuriyet gazetesinin yazarları da hükümeti suçlamış ve kararların uygulanması gerektiği üzerinde durmuştur.

Sürecin baş aktörlerinden diyebileceğimiz Sabah Gazetesinde ise köşe yazıları şu şekildedir: Rauf Tamer 3 Mart 1997’de “Bize düşen...” başlığı altında basına ve medyaya düşen görevleri sıralamış, ordunun bu süreçte desteklenmesi gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Hatta irticanın kaynağı olarak ifade ettiği RP’nin iktidardan uzaklaştırılması gerektiğini savunmuştur (Sabah, 3 Mart 1997). Hasan Cemal “Yeni, Hükümet” başlığı ile Sabah gazetesinde 4 Marttaki köşe yazısında ülkenin bu durumdan ancak yeni bir hükümet kurulması ile kurtulacağını ifade ediyor. Aynı gazetede Güngör Mengi, 7 Mart 1997’de “Gene Oynuyor!” başlığını kullanıp; kararların Meclise getirilmesinin parlamentonun oyuna getirilmesi olarak ifade etmiştir. Can Ataklı’da 19 Mart tarihli yazısında “Erbakan hem demokratik değil, hem de siyasi ahlak açısından zayıf diyerek” Başbakan Erbakan’ı eleştirmiştir. Yine Sabah gazetesinden Necati Doğru da MGK’nın aldığı kararların uygulanması gerektiği bunun Anayasa’ya göre de böyle olması gerektiğini ifade etmiştir. Eğer kararlar uygulanmazsa ordunun kışladan çıkacağını belirten Doğru, Çiller ve Erbakan’ın anayasaya uymadığını yazmıştır (Sabah, 6 Mart 1997).

Milliyet Gazetesine baktığımızda yazarlardan Umur Talu 5 Mart 1997’de “Demokratsız demokrasi!” başlığı altında bu sürecin ülkedeki siyasilerin demokratik olmamasından kaynaklandığına değinmiştir. Metin Toker 7 Mart 1997 günkü yazısında “Komutanlar için serinkanlı olma zamanı” diyerek askerin anayasada yazılı hakkını kullandığını belirtmiş ve yaşananların darbe olmadığını dile getirmiştir (Milliyet, 5-7 Mart 1997).

Yukarıda örneklerle anlatıldığı üzere süreçte ana akım medya olarak isimlendirilen 4 büyük gazetenin önemli köşe yazarlarının yazılarında ortak nokta kararların hükümet tarafından bir an önce uygulanması gerektiği olmuştur. Uygulanmadığı durumda neler olacağı konusunda uyarılarda buldukları ve darbe çığırkanlığı yaptıkları görüşmüştür. Hatta yazarların hükümetin düşürülmesi yönünde eleştirel söylemleri de dikkat çekmektedir.

Yeni Şafak Gazetesinden Nasuhi Güngör, 7 Mart 1997’de “değişim” başlığı altında MGK Kararlarının alınmasının Refah Partisinin başlattığı değişim hareketi olduğunu vurgulamış ve de kararların demokratik olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca “hadi Erbakan hoca diren” ifadesini kullanarak da Erbakan’ın toplumsal destek

alacağını ve kararlara karşı direnmesi gerektiğini belirtmiştir (Yeni Şafak, 7 Mart 1997). Mehmet Ocaktan ise; “Keşke Erbakan’ın gezegeni gerçek olsa” başlığı atarak 8 Mart 1997’de köşe yazısında MGK Kararlarının demokratik siyasete zarar verdiğini ifade etmiştir. ‘Demokrasi sınavından geçen tek lider Erbakan’ ifadesiyle de hükümetin yanında olduğunu göstermiştir. (Yeni Şafak, 8 Mart 1997). Mustafa Karaalioğlu 15 Mart 1997 günkü köşesinde 28 Şubat süreci ve sonrasında yaşananların seçilmiş ve sivil bir hükümete verdiği zarardan bahsetmiş, demokrasinin askerinin vesayeti altına girdiğini, Erbakan’ın hem asker-sivil ittifakına hem de MGK Kararları karşısında direndiğini yazmıştır. Yazısına da “Selden kalan kum” başlığını vermiştir (Yeni Şafak, 15 Mart 1997).

Zaman Gazetesine baktığımızda ise 3 yazar ve 3 köşe yazısı ele alınmıştır. Yazarlardan Hüseyin Gülerce 3 Mart 1997 tarihli yazısında, “Yeni durum, hayırlara kapı açabilir” başlığı ile olaylara iyimser yaklaşmış ve MGK’da alınan kararların aslında bir darbe olmadığı, kararların olumlu gelişmelere sebep olacağı ve yeni dönemi başlatacağı düşüncesini paylaşmıştır. Fehmi Kuru 8 Mart 1997’de” Kimin Bunalımı?” başlığını kullanmış olup; kararların demokratik olmadığını ifade etmiştir. Başbakan’ın “şu günlerde herkes bir demokrasi sınavından geçiyor” sözlerine yazısında yer vererek Başbakanı olumlamıştır (Zaman, 8 Mart 1997). İlnur Çevik ise, “Demokrasiyi yaşatacak demokratlar nerede?” başlıklı yazısında ülkede bir kısım medyanın ve sivillerin “darbe çığırkanlığı” yaptığını, bunların demokratik gibi davranıp aslında antidemokratik tutumlar içinde olduklarını yazmıştır (Zaman,12 Mart 1997).

Hükümet yanında yer alan Zaman ve Yeni Şafak gibi gazetelerin köşe yazarlarından verdiğimiz örneklerde haberlerinde hükümetten yana tavır alındığı, sağduyu ve uzlaşma çağrısı yapıldığı görülmüştür. Ayrıca yazarların “bir kısım medya” dan bahsederek medyayı süreçte ve gelinen noktadan sorumlu tuttuğu da açıktır. Medyanın MGK ve MGK kararlarına olduğundan farklı anlamlar yüklediği, aslında durumun normal olduğu, yaşananların görüş ayrılığı olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda hem fikir oldukları yazarların yazılarından anlaşılmaktadır.

28 Şubat MGK toplantısında alınan kararlar sonrasında siyasi tansiyon yükselirken Başbakan Erbakan’ın kararlara sert tepki verdiği görülmüştür. Başbakan ERBAKAN, “Dinle uğraşan çarpılır, her MGK kararı uygulanmaz, MGK kararları emir değildir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Kararlar konusunda diğer partilerden destek isteyen ancak aradığı desteği bulamayan Başbakan Erbakan 5 Mart

1997’de Kararları imzalamıştır. Ancak kararların uygulanmaması için harekete geçmiş ve kararların TBMM’de tartışılmaya açılmasını istemiştir. Milli Güvenlik Kurulu Kararları 13 Mart 1997 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında ele alınmıştır. Toplantıda Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, “Din ve vicdan özgürlüğünü sonuna kadar savunuyoruz. Ancak bunun istismarına karşıyız. Hükümet, MGK kararlarını onaylamak ya da onaylamamak durumunda değildir. Bu kararların gereğinin yerine getirilmesi gereklidir” derken, Başbakan Erbakan, “Rejimi tehdit eden unsurlarla mücadele ederken, devletin yanında olan mütedeyyin vatandaşlar rahatsız edilmemelidir. Kararları sulandırmadan uygulamalıyız. Kararlar kademeli olarak uygulanacaktır. Hükümete düşen görevler konusunda da gerekli kanuni düzenlemeler yapılarak takip edilecektir” demiştir (Sabah, 14.03.1997).

Mart ayı hükümet ve askerlerin gerginliği geçmiş, 31 Mart MGK toplantısında “bekle-gör” taktiği uygulanarak 28 Şubat kararlarından bahsedilememiştir. Ancak kararların uygulanması için 2 Nisan günü açıklama yapan Genelkurmay hükümetin “oyalama taktiği” izlediğini, sabrın giderek taşıdığını ifade etmiştir. Açıklamalarla yetinmeyen askerler basına demeçler vermiş ve RP aleyhine haberler yapılmasını sağlamış ve de partinin kapatılması yönünde kampanyalara başlamıştır.

4.3.4 Genelkurmayın Verdiği Briefingler ile ilgili Haber Örnekleri

Hükümeti uzaklaştırma çabası içinde olan TSK, irticayı bir numaralı tehdit olarak su yüzüne çıkartmış bunu sorumlusu olarak da Başbakan Erbakan’ı göstermiş ve hükümetin RP Kanadını suçlamıştır. Asker ve hükümet arasındaki çatışma farklı ve tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır. Bu bağlamda Genelkurmay basını kullanarak belirli üst düzey gruplara briefing düzenleme kararı almıştır. TSK kendi isimlendirdiği “silahsız kuvvetler” ile briefingler sayesinde bir araya gelmiş ve bu noktada önem kazanan briefingler ile ilgili olarak yine medyada farklı haberler yer almıştır.

Nisan sonu başlayan briefingler Haziran ayına kadar devam etmiştir. İlk briefing konusu irtica ve irtica nedeniyle oluşturulan Batı Çalışma Grubu (BÇG), bu grubun irticai faaliyetleri takibe aldığı anlatılmıştır. Briefingin yapıldığı günden bir gün sonra 30 Nisan’da Hürriyet Gazetesinde “Şok Briefing” manşeti kullanılmıştır. Haberde bölücü ve irtica odaklarının ülkeyi bölmek istediği, Genelkurmayın iç tehdidin dış tehditten önemli olduğunu vurguladığı üzerinde durulmuştur (Hürriyet, 30 Nisan

1997). Brifinge davet edilmeyen Milli Gazete 1 Mayıs 1997’de Brifinge katılan gazetelerin verilen bilgileri bile çarpıtarak yazdığını haber yapmıştır.

2 Mayıs günü üniversiteler, işçi ve işveren kuruluşlarına brifing verilmiştir. Ardından TOBB’ye bağlı 33 sanayi ve ticaret odası başkanı REFAHYOL Hükümetine karşı olduğunu açıklamıştır (Yüksel, 2004:91). 10 Haziran günü Hakim ve Savcılara “İslami Sermayenin Finans ve Eğitim Stratejisi” isimli brifing verilmiştir. Yüksek yargı mensuplarının talebi üzerine brifing 12 Haziran’da yeniden verilmiştir. Daha sonra üniversite rektörlerine ve öğretim üyelerine de brifingler verilmiştir. Brifinglerle ilgili olarak gazetelerde haberler yayınlanmıştır. Çoğu manşetten yapılan haberler ülkenin süreçteki geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Gazetelere baktığımızda;

Milliyet Gazetesi “Genelkurmay Rejimi ‘Silahla Korumak’tan Söz Etti” manşeti altında “Ordudan son uyarı” yorumu yapılmıştır. Hürriyet Gazetesinde brifing ile ilgili “Gerekirse silah bile kullanırız” manşeti atılmış, Sabah Gazetesinde “Türkiye sizinle gurur duyuyor”, “Muhtıra gibi brifing” manşetleri atılmıştır. Milli gazetede brifing haberi “Yorum Halkımıza Ait” üst başlığında yer almış, Cumhuriyet Gazetesinde ise “Gerekirse Silahla koruruz” sözlerine yer verilmiştir. Zaman Gazetesinde konuyu suya sabuna dokunmadan iletmiş 10 Haziran 1997 tarihli “Genelkurmay DGM savcılarını da çağırdı” başlıklı haberde Genelkurmay’da verilecek olan “İslami Sermayenin Finans ve Eğitim Stratejisi” isimli brifingine Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, Askeri Yargıtay başkan ve üyelerinin yanı sıra DGM hakim ve savcılarının da çağrıldığı, yarın da medya, üniversite ve sendikalar için brifing verileceği belirtilmiştir. 11 Haziran tarihinde “Yargıdan brifinge rağbet” manşetini atan gazete, yargı üyelerinin Genelkurmay brifingine Adalet Bakanı Kazan’ın tavrına rağmen yoğun katılım gösterdiklerini ifade etmiştir. Yeni Şafak Gazetesinde ise; 11 Haziran sayısının manşeti “İşte bağımsız yargı” olan gazete, “Yargının bağımsızlığını savunanlar (!) “ Genelkurmaya çağırınca gidilir” dediler” spotunu atmıştır. Haberinde Adalet Bakanının izin vermemesine rağmen Genelkurmayın “irtica” brifingine katılan hakim ve savcıların yargının bağımsızlığını yeniden gündeme getirdiğini bildiren gazete, hukukçuların brifingi “hukuka darbe” olarak gördüğünü, toplantının tarafsızlık ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur.

Yazarlar da köşelerinde şu şekilde başlıklarla köşe yazısı yazmışlar:

Ana akım medyanın yazarlarının köşe yazıları:

Derya Sazak: Tek Tarih Vermediler; Yalçın Doğan: İhtilal Bildirisi; Fikret Bila: Durumdan Vazife...; Fatih Çekirge: Yolun Sonu; Ertuğrul Özkök: Nereye Kadar...

İktidarın RP kanadını destekleyen gazetelerin köşe yazarlarının haber başlıkları:

İsmet Berkan: Siviller kına yaksın; Turhan Erdem: Takrir-i Sükun Kanunu; Mehmet M. Yılmaz: Askeri Müdahale Havası; Fehmi Koru: Önümüzdeki günlerden itibaren bambaşka bir kavram kendini hissettirecek: “Aydın Bunalımı” böylesine yumuşak bir yazı bile büyük bir korkuyla yazıldı; anlasanıza!

Ana akım medyanın manşetlerinde brifinglerin haberleştirilme ve kamuoyuna yansıtılma şekline baktığımızda söylemler tamamen hükümete baskı kuran, TSK’yı destekleyen niteliktedir. Manşetlerinden örnekler verdiğimiz gazeteler Milliyet, Cumhuriyet, Sabah ve Hürriyet dışındaki hükümet yanlısı gazeteler kendilerine akredite uygulandığı için brifinge katılmamıştır. İktidarın RP kanadını destekleyen gazetelerin köşe yazarlarına baktığımızda ise brifinglerin yasal olmadığı, ordunun sivil siyasete müdahale ettiği, bunun askeri bir darbe olduğu ifade edilmiştir.

Brifinglerle ilgili olarak söylenmesi gereken önemli şeylerden birisi de TSK’nin RP’nin kapatılması konusunda kararlı olduğu ve bu noktada medya ve yargıdan da destek istemeleri konusudur. Ve brifing haberlerinde de medyanın tarafsız kalmadığı, orduyu desteklediği, hatta bazı yazarların açıkça köşelerinde taraflarını açıkladıkları görülmüştür. Brifinglerin içeriği ile ilgili olarak bilinen şeyler de akredite uygulanmayan medya üzerinden kamuoyuna aktarılan verilerdir. Genelkurmay tamamen dönemin hükümetine karşı politik bir strateji uygulamış ve de medyayı bu konuda kullanmıştır.

4.3.5 REFAHYOL Hükümetinin Sona Ermesi İle İlgili Haber Örnekleri

REFAHYOL Hükümetinin düşürülmesi için hükümet karşıtı haberler medyada çokça yer almış, Silahlı Kuvvetler basın yoluyla “andıç” lar üzerinden hükümet karşıtlığını psikolojik harekâtlarla derinleştirmiş ve kendine kamuoyundan destek aramıştır. Rejimin tehdit altında olduğu basında sıkça yer aldıkça hükümet yıpratılmaya çalışılmış ve bunda da başarılı olunmuştur. Şubat ayı itibariyle medyada hükümet karşıtı haberlerde büyük artış görülmüştür. Özellikle 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı ve MGK Kararlarının uygulanma sürecinde REFAHYOL

Hükümetinin bitiş senaryoları ordu, medya, sivil toplum örgütleri, işçi-işveren örgütleri, sendikalar ve kamuoyu desteğiyle yazılmıştır. Bunun sonucunda da Hükümet Haziran ayına kadar varlığını sürdürmüştür.

21 Mayıs 1997’de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından “yasadışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı ve bazı üyelerinin laik rejimi hedef alan girişimleri” nedeniyle Refah Partisinin kapatılması için Anayasa Mahkemesine dava açılmıştır. Türk siyasi tarihinde ilk defa hükümeti kuran iktidar partisine Anayasa Mahkemesi’nde kapatma davası açılmıştır. Ardından 18 Haziran 1997’de Başbakan Erbakan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e istifasını sunmuştur. Başbakan Erbakan’ın istifası öncesinde 22 Nisan 1997’de Milliyet gazetesinde “Hoca’yı Göndermek Vacip Oldu”, Hürriyet Gazetesinde de “hala ne bekliyorsunuz”, “irticanın resmini gördük” şeklinde başlıklar atılmış ve adeta hükümete istifa etmesi yönünde uyarılar yapılmıştır. Sert başlıklarla uyarılan Erbakan’ın istifasının ardından bazı medya kuruluşlarınca bu durum adeta sevinçle karşılanmış, bu yönde haberler yapılmıştır. 19 Haziran Sabah Gazetesinde “Hoca Devri Bitti”, Hürriyet Gazetesinde “Refahsız Arayış”, Milliyet Gazetesinde “Erbakan İstifa Etti” manşetleri atılmıştır. Hükümetin TSK’nın çabalarıyla yıkıldığı haber yapılırken; öte yandan artık Refah Partili bir hükümet istemedikleri yönünde haberlerine de yer vermişlerdir.

Öte yandan Yeni Şafak, 17 Haziran tarihli baskısında Erbakan’ın istifa öncesi son basın toplantısını haber yapmış ve “Asker emrimizde” manşetiyle çıkmıştır. Toplantıda hükümet ortaklarının uyum içinde olduğunu belirten Erbakan, ordunun da hükümetin emrinde olduğunu ve iç hizmet kanunlarıyla kendi kendine tehditler koyamayacağını iddia etmiştir. Ardından aynı gazete 18 Haziran tarihli sayısını ise “Gözler Demirel’de” manşetiyle çıkarmış, Demirel’in görevi DYP lideri Çiller’e vermesinin beklendiğini belirtmiştir. Zaman Gazetesi ise; 13 Haziran 1997 tarihli baskısına “Erbakan devrediyor” manşetini atmıştır. Haberde Erbakan, Çiller ve Yazıcıoğlu’nun bir araya geldiği ve Erbakan’ın 18 Haziran’da istifa edip görevi Çiller’e devredeceği bildirilmiştir. Devirin yapılacağı 18 Haziran tarihli sayısını “Devir gününde DYP tedirgin” manşetini atan gazete, Çiller’in DYP’deki muhalifleri ikna etmeye çalıştığını ve DYP’nin Demirel’in tavrını beklediğini yazmıştır.

Refah Partisiz hükümetin daha çok gündemde olduğu günlerde Çiller “RP’siz olmaz” diye konuşurken (Hürriyet, 20 Haziran 1997); Cumhurbaşkanı Demirel 20 Haziran günü “sürpriz bir kararla” hükümet kurma görevini Çiller yerine, ANAP

Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. Böylece REFAHYOL Hükümeti sona ermiştir.

4.3.6 ANASOL-D Azınlık Hükümeti Dönemi Haber Örnekleri

Mecliste RP'siz bir hükümet kurulma yönünde uzlaşma sağlanmasının ardından birçok vekil istifa etmiş, başka partilere geçiş yapmış, bağımsız olmayı tercih etmiştir. Bu durum Milli Gazete'de "Başkente resmen mebus pazarı kuruldu" şeklinde haberleştirilmiştir. 22 Haziran 1997 tarihli Hürriyet Gazetesinde de "mecliste geniş bir uzlaşma anlayışı" şeklinde haber yapılmıştır. İlerleyen günlerde ANAP ve DSP milletvekilleri ile DYP'den ayrılan vekillerin kurdukları DTP ortaklığında CHP desteği ile ANASOL-D Hükümeti kurulmuş ve 12 Temmuz'da hükümet göreve başlamıştır.

1 Temmuz 1997 günü gazete başlıkları şöyledir: Milliyet "Bu Kadro İş Yapar"; Cumhuriyet "Onarım Hükümeti"; Radikal "Yılmaz Hükümeti İş Başında", Yeni Yüzyıl "Uzlaşma Hükümeti"; Zaman "Hayırlı Olsun"; Milli Gazete "Çankaya Hükümeti İş Başında"; Yeni Şafak "Ecevit Hükümeti Gibi".

Manşetlerden anlaşıldığı üzere yine ana akım medya yeni kurulan hükümetin "MGK Hükümeti" olduğunu, ordu destekli hükümetin uzlaşma sağlayacağını, ayrıca MGK Kararlarının hızlıca uygulanmasında güdümlü ve vesayetçi bir hükümet olduğunu savunmuştur. Öte yandan karşıt medya grupları hükümetin Çankaya Hükümeti olduğunu vurgulamıştır.

Milli irade dışında devlet iradesiyle kurulan askeri vesayet rejimi altında faaliyet gösteren ara dönem hükümeti olan ANASOL-D Hükümetinin ilk icraatlarından biri 8 Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Yasasını Meclisten geçirmek olmuştur. Yine bu hükümet döneminde Kuran Kursları ve vakıf yurtlarının yönetim ve denetimi Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Camilerde yapım yönetim ve denetimde Diyanet belirleyici ve bunun için yönetmelikler çıkarılmış, kamu kurumlarında çalışanlar için kılık-kıyafet genelgesi yürürlüğe konmuştur. Yıllarca konuşulan ve "siyasal simge" olarak gösterilen türban bu hükümet döneminde yasaklanmıştır. Hükümet bir buçuk yıl sürmüş, Başbakan Yılmaz hakkında TÜRK BANK ihalesine fesat karıştırdığı iddiasıyla gensoru verilmiş ve CHP buna destek verince hükümet düşmüştür.

4.3.7 Sekiz Yıllık Eğitim Konusunda Haber Örnekleri

Asker yeni kurulan hükümetten 28 Şubat kararlarının uygulanmasını, özellikle de 8 yıllık temel eğitim başta olmak üzere kimi düzenlemelerin bu hükümet tarafından gerçekleştirilmesini istemiştir. 22 Temmuz 1997 günü Sekiz Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Yasası Bakanlar Kurulunda kabul edilmiş ve de Meclise sunulmuştur. Yasanın meclise gelmesinin ardından hükümetin “eğitim reformu” dediği sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasasına muhalefet partileri tepki göstermiş; yasaı “ihanet yasası” olarak nitelendirmişlerdir (Milli Gazete, 24 Temmuz 1997).

Yasa tasarısının kabul edilmesi sonrasında gazetelerde yer alan manşetler şu şekildedir:

Cumhuriyet Gazetesi, “Çağdaş Eğitime Onay”; Hürriyet Gazetesi, “Meclis’e Alkışlar”; Milliyet Gazetesi, “Sekiz Yıl Zaferi”, Sabah Gazetesi, “Yeni Dönem”; Radikal Gazetesi, “Sekiz Yıl En Sonunda” manşetleri ile haberi ana sayfadan vermiş ve yasanın kabul edilmesini kamuoyuna duyurmuştur. Türkiye Gazetesi, “Kesintisiz Tamam”; Milli Gazete, “İnanca Set Çektiler”; Zaman Gazetesi, “Şimdi 8 Yıllı Olduk” manşetleriyle haberi ilk sayfalarına taşıyan gazeteler ise yasanın onaylanmasına olan tepkilerini okuyucuları ile paylaşmıştır. Ayrıca yasanın geçme nedeninin ordunun bastırması olduğunu haberlerinde yorumlamışlardır.

Çoğu medya organları tarafından desteklenmiş olsa da medyada bazı yazarlar bu yasa tasarısı hazırlanırken olaya sadece ideolojik ve siyasi açıdan yaklaşıldığını ifade etmiştir. 8 yıllık temel eğitim için teknik bir çalışma yapılmadığı, verimlilik ve bilimsellik açısından hiç bakılmadığı, yasa tasarısının ardından eğitim kalitesinin ne olacağı da bu süreçte tartışılmamıştır. Bu da medyada günlerce konuşulmuştur. Özellikle İmam-Hatip Okullarının orta kısımlarının kapatılması konusunun ilköğretim müfredatının değişmesine neden olacağı ve okulların fiziki yapısında da değişiklik yapmak gerektiği için millî eğitim planlamasını bozacağı şeklinde yorumlar yapılmıştır.

Gazeteci Mehmet Barlas Sabah Gazetesindeki köşesinde ‘8 yıllık kesintisiz eğitim’ konusunun gündeme bir anda girmediğini, Cumhuriyet’in irtica tehdidi altında bulunduğunu düşünen komutanların, ‘durumdan vazife’ çıkardığını beyan etmiştir. Ortamı ‘Hafifletilmiş darbe’ olarak nitelendiren Barlas, böyle bir ortamda, ‘eğitimin’ bu kadar gündemde olmasına tepki göstermiştir (Sabah, 16 Ağustos 1997).

4.3.8 Refah Partisinin Kapatılması Konusunda Haber Örnekleri

Daha önceden yer verdiğimiz üzere Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş tarafından Anayasa Mahkemesine Refah Partisi ile ilgili suç duyurusunda bulunulmuş, Anayasa Mahkemesi de 8 aylık yargılama sonucunda Refah Partisi konusunda kararını 16 Ocak 1997 günü açıklamıştır (Hürriyet, 17 Ocak 1997). Parti katılırken Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Hasan Hüseyin Ceylan ve Şükrü Karatepe gibi isimlere 5 yıl süreyle siyaset yasağı da getirilmiştir.

Kararın açıklanmasının ardından Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet Gazeteleri “Tarihi Karar” manşetiyle Laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemleri nedeniyle Refah Partisinin kapatıldığını, Partililerin 5 yıl süreyle siyasetten uzaklaştırıldığını kamuoyuna duyurmuştur. Radikal Gazetesinde, “Demokrasi Kaybetti”; Sabah Gazetesinde, “Şeriatın kestiği parmak acımaz”; Yeni Yüzyıl Gazetesinde, “Refah Tarih Oldu”; Milli Gazetede ise “Türkiye Kaybetti” manşetleri yer almıştır. Çoğu gazetede manşetlerden ancak yorumsuz verilen kapatma haberi Milli Gazete olayı hukuk cinayeti olarak değerlendirmiştir. Refahın demokrasi istediği için kapatıldığı şeklinde yorumlarına yer vermiştir. Refah Partisi kapatma kararı dünya basınında da yer almıştır. The New York Times, “Türkiye demokrasisini yaraladı”; Belçika basını “RP bu kez zor toparlar”; Rusya Moscow Times, “Laiklerin geçici zaferi”; İngiliz The Independent, “Erbakan’ın siyasi yaşamını bitiren karar”; İran Basını ise “Karar İslamiyet’e baskı” şeklinde haberler yapılmıştır. Dış basında genelde ‘ülkedeki parti kapatılmasının demokrasiye olan güvene zarar verildiği’ şeklinde yorumlar yapılmıştır.

4.4 MEDYANIN 28 ŞUBATTAKİ ROLÜ ÜZERİNE ÖZ DEĞERLENDİRME

Medya, demokratik sistemde yasama, yürütme ve yargının ardından etkin bir denetim mekanizması kabul edilerek dördüncü kuvvet olarak anılır. Yürütmenin icraatları doğrudan yasamanın merkezi Meclis tarafından denetlenirken, yasamanın aldığı kararlarının itiraz merci yargıdır. Medya bu süreç içerisinde, bilgi verme misyonuyla devlet organları tarafından alınan kararları halk adına denetler. Bununla birlikte halkla doğrudan iletişim sağlayabildiğinden, egemen güçlerin medyayı kontrol altına alma isteğini doğurmuştur. Bu istek, demokrasinin önemli bir uygulayıcısı sayılan medyayı, tarih içerisinde dünyanın çeşitli yerlerinde anti-demokratik uygulamalarının meşrulaştırıldığı kaynak haline getirmiştir. Bu istek,

demokrasinin önemli bir uygulayıcısı sayılan medyayı, tarih içerisinde dünyanın çeşitli yerlerinde ve bizim ülkemizde de anti-demokratik uygulamalarının meşrulaştırıldığı kaynak haline getirmiştir. Yalnızca seçilmiş siyasi erk değil, ordu gibi siyasi alana müdahale etmeye çalışan güçler de yine tarih içerisinde meşruluklarını medya ile kazanmıştır.

Türk medyası, dünyadaki gelişmeler paralelinde ilerlese de kendine has bir özelliğe sahiptir. Ayrıca medya-siyaset ilişkisi de tarihten bugüne iç içe geçmiş bir hal almıştır. Hatta Türkiye’de medya, siyasal iktidarı kurmakta, değiştirmekte ve yönlendirmektedir. Bunun örneklerine tarihimizde çokça rastlanmaktadır. Türkiye’de medya kuruluşlarının holdingleşmesi ve bunun üzerine medya patronlarının ticari çıkarlarını korumak adına uzun ve kısa vadeli olarak belirledikleri hedefleri gözeterek merkezi yönetimle ilişkiler kurdukları bilinmektedir. Bu noktada medya patronlarının ticari ilgi alanlarının durumuna göre merkezi hükümetle farklı bir iletişim, askeri ve sivil bürokrasiyle farklı bir iletişim geliştirdiklerini söyleyebiliriz. Bu ilişkiler neticesinde askerin propagandasını yapan, kendi seçtiği içeriği ve temayı okuyucuya dayatan basın, 28 Şubat sürecinde temel işlevlerini amacı dışında kullanmıştır. Hem yazılı hem de görsel medyada haber dilini tarafsızca kullanmamış, darbeye destek olmuştur.

Türk basın tarihini değerlendirirken de üzerinde durduğumuz medyanın darbeler üzerindeki etkisine yeniden baktığımızda Türkiye’de yaşanan askeri darbeleri meşrulaştıran en etkili faktörün medya olduğu görülmektedir. Medyanın kullandığı haber dili, ön plana çıkardığı olaylar ve yorumlarında, kamuoyunu bilinçlendirmenin ilerisinde sosyo-psikolojik yönlendirme söz konusudur. Haber kitlesini arkasına alan basın, kendi isteklerini ve görüşlerini kamuoyunun isteği gibi lanse ederek darbe öncesinde orduyu göreve davet etmiştir. Bu anlamda demokrasinin savunucusu değil de darbe savunucusu gibi hareket etmiştir.

Türkiye tarihinde ilk olarak kendi gücünü 60lı yıllarda deneyen basın, iktidar karşısı söylemleri ve haberleri ile darbenin hazırlayıcısı olmuştur. Ardından 80 darbesinde de yaptıkları haberlerle kamuoyunu kışkırtmış ve yaşananları rejime yönelik tehdit olarak göstermişlerdir. Basının bu tavrı ile kamuoyu oluşmuş, eylemler ve protestolar yapılmıştır. Basın ordunun artık yönetime el koymasını talep etmiş, bunun için gündem oluşturmuş, halkı kışkırtmış ve de akabinde ordu siyasetin içine dâhil olmuştur. Zaman içinde medya o kadar güçlenmiştir ki, medyanın bu gücü 28 Şubat sürecinin olmasında ve sürdürülmesinde son derece etkili olmuştur. Hatta diğer

darbelerin aksine baş aktör medya olmuş, darbe medya aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve darbenin “post-modern darbe” olarak anılmasının nedeni de medya olmuştur. 28 Şubat sürecinde laikliğin tehdit altında olduğu iddiası seçimler sonrası pek çok medya organı tarafından canlı tutulmuştur. Seçilmiş hükümetin görevden uzaklaştırılması için medya ve sivil toplum üzerinden laiklik ilkesinin tehdit altında olduğu işlenmiş ve TSK siyasal alandaki etkinliğini oldukça arttırmıştır. Medya 28 Şubat sürecinde diğer darbelerden farklı olarak çok önemli bir rol oynamıştır. Klasik darbe geleneği bir yana bırakılmış, medyanın rolü ön plana çık(arıl)mış ve yazılı basının attığı manşetler 28 Şubat post modern darbe sürecinin hazırlayıcısı olmuştur.

28 Şubat sürecinde basın, bilgi verme işlevi sırasında, kamuoyunu oluşturarak belli bir düşüncede toplumu ikna etme, eğitme, yönlendirme, reklâm yapma gibi işlevleri de yerine getirmiş, bireyleri kendi belirlediği ideoloji etrafında toplayabilmiş ve yönlendirebilmiştir. Toplumu bilgilendirirken kişinin fikrini değiştirme mekanizması görevini de üstlenmiş ve toplumu yönlendirmiştir.

Daha önceki bölümlerde de anlatmaya çalıştığımız ve örneklerle güçlendirmeye çalıştığımız gibi dönemin en etkili üç gazetesi olan Hürriyet, Milliyet, Sabah başta olmak üzere Refah Partisi karşısında yer alan pek çok gazete kısa süre içinde 54. Hükümet’e karşı çok yönlü bir kampanya başlatarak “irtica”, “laiklik” ve “şeriat” kavramlarını hemen her gün manşetlere çıkarmış ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Özellikle Kartel medyası olarak adlandırılan üç gazetenin önderliğinde pek çok medya kuruluşu bir yandan DYP lideri Tansu Çiller’i yıpratarak koalisyondan çekilmeye zorlarken, diğer taraftan da “irtica ve şeriat tehdidi” senaryoları ile Başbakan Erbakan’ı istifaya zorlamıştır. Öyle ki, kimi zaman adı açıklanmayan “üst düzey askeri yetkililere” dayandırılan asparagas manşet ve haberlerle TSK defalarca “göreve” davet edilmiştir. Sonuç olarak medyanın ablukası sonuç vermiş 28 Şubat 1997 tarihinde “irtica ve buna karşı alınacak tedbirler” gündemiyle toplanan Millî Güvenlik Kurulu kararlarıyla 54. Hükümet’in sona erme süreci başlamıştır. Akabinde de Refah Partisi kapatılmıştır.

REFAHYOL Hükümeti’nin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet tarihinde ilk kez İslamcı bir partinin lideri Başbakanlık koltuğuna oturduğu için medyada laiklik ilkesinin tehdit altında olduğuna dair haberlerin yoğunluk kazandığı bilinmektedir (Tuğal, 2010: 61). REFAHYOL Hükümeti kurulmadan, medya, Refah Partisinin koalisyon ortaklığı kurmasını önleme politikasına girmiştir. Buna rağmen Erbakan başbakan olmuş ve Türkiye’de REFAHYOL dönemi başlamıştır. REFAHYOL’un

işbaşına gelmesi ile vergisiz yoldan para kazandıran promosyonlar için promosyon yasasının çıkarılması, bir yandan da kendilerince istikrarlı ve adil bir ekonomi modeli uygulayan 54. Hükümetin medyanın rantını engellemesi medya ve rantiyecilerin işine gelmemiştir. Erbakan ise kendisine sıcak görmediği medyayı gezilerine ve basın toplantılarına çağırılmaya başlamış; onların adı “bir kısım medya” olmuştur (Özgan, 2008: 94).

Bu dönem içerisinde asker haberlere ve gazetelere etki etmiş, “adının açıklanmasını istemeyen bir askeri yetkili” spotuyla birçok haber yapılmıştır. İktidarının göreve başladığı ilk günlerden itibaren medyada koalisyona karşı tepkisel haberlerde ciddi bir artış olmuştur. Hükümetten bir bakanın sorumluluğunda olan devlet kanalı TRT’de bile bu tepkisel yayınlar yapılmıştır. Devletin haber ajansı Anadolu Ajansı da üst düzey askeri yetkililerin mesajlarını hiçbir risk almadan kamuoyuna ilettikleri bir mecra haline gelmiştir. Çoğunlukla bir “üst düzey askeri yetkili” ye dayandırılarak aktarılan demeçlerle kamuoyuna sürekli mesaj iletilmiştir. Bu mesajlarda zaman zaman o güne kadar alışık olunmayan sert bir dil kullanılmıştır.

28 Şubat sürecinde haberlerdeki söylemler, haber dili, haberlerde verilen mesajlara baktığımızda halk üzerinde etkili olan ve halkın çoğunluğu tarafından takip edilen gazete ve televizyonların aynı şahıs ve kurumlarca yönlendirildiği görülmektedir.

Tarihinde ilk defa medya ile açıktan ve etkili biçimde bir ilişki kuran TSK, medya aracılığıyla toplumun atmosferini değiştirmiştir. Bu konuda Levent Ünsaldı, Türkiye tarihinde medyanın askeri bir darbeye katılımının hiç bu şekilde doğrudan olmadığını belirtmiştir. Büyük basın kuruluşlarının bir propaganda aracına dönüştüğünü savunan Ünsaldı, medyanın siyasal olandan yana değil askerî olandan yana tercihte bulunduğu ifade etmiştir.

Görülmektedir ki TSK-medya ilişkisi ordunun siyasi etkinliği çerçevesinde gelişmiştir. Egemen güçler medyayı denetlemek hususunda ısrarcı olmuş, onu denetlemek benzersiz bir gücü elde etmek anlamına gelmiştir. Ordu siyasi alana müdahale etmek ve siyasi alanda güçlü olmak için her zaman medyayı kullanmıştır. 28 Şubat sürecinde de bu şekilde olmuştur. Özellikle askeri darbelerden sonraki, askerin tek güç haline geldiği dönemlerde ise zaten bu gücün aksine sözler söylemek mümkün olamamakta, bir yandan da yapılmış olanın meşrulaştırılması medya aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde darbe görmeye alışık medya da önceki

darbelerden tecrübe kazanmış ve de hem çıkarları doğrultusunda güçlünün yanında durmuş ve 28 Şubat sürecinin yaşanmasına neden olmuştur.

Bu konuda Sabah Gazetesinde Genel Yayın Yönetmeni olarak çalışan Ergun Babahan o dönem medyasının konumlanmasını değerlendirirken “medya patronlarının kendilerini güvence altına almak için askerle iyi geçinmek durumunda olduğunu beyan etmiş, “hem hayati tehlike bulunuyordu hem de askerin devlet içindeki gücü biliniyordu” şeklindeki açıklamasıyla medyanın ordu yanında yer alma nedenini açıklamıştır (Özkar, 2011: 100). Öte yandan aynı konuda yaptığı açıklama ile Hürriyet gazetesinin kurucusu Sedat Simavi'nin oğlu olan gazetenin patronu olan Erol Simavi, medyanın Türkiye'deki yerini ve orduyla arasındaki ilişkiyi anlatmak için şu cümleleri kullanmıştır: “Basın için dünyada ‘Beş büyük kuvvetten biridir... Dördüncü kuvvettir,’ derler. Bu söz, Türkiye için geçerli değil... Hâkimiyet, elbette ‘Kayıtsız şartsız milletindir’... O, başka... Ama birinci kuvvet, Türkiye’de ordu mu? Hayır... Basındır... İkincisi, ordudur... Çünkü orduyu, İhtilallere basın hazırlar...” (Çölaşan, 1988; akt. Barutçu, 2004: 192).

28 Şubat sürecinde medyanın ordu yanında yer aldığı, ordu tarafından yönlendirildiği ve kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda kısa bir girişle anlatmaya çalıştığımız medyanın 28 Şubat sürecindeki rolü konusunda bugüne kadar çok fazla yazılıp çizilmiştir. Ancak hiç biri o dönem medya patronluğu yapan veya gazeteci olan kişilerin verdiği bilgiler kadar önemli olmamıştır. En sağlıklı bilgiler o süreci yaşayan ve daha sonradan postmodern darbe sürecinde medyanın rolünü itiraf eden kişilerin açıklamalarıdır. O dönemi yaşayan önemli kişilerin 28 Şubat sürecinde medyanın durumu konusundaki söylem ve açıklamaları aşağıda kronolojik sırada verilmiştir.

Zaman Gazetesi'nden Birol Aydın'ın 22 Aralık 1999'da; 28 Şubat dönemi içerisinde Sabah Gazetesi'nin yönetiminde görev yapan Can Ataklı ile yaptığı röportajda Can Ataklı, “28 Şubat sürecinde Türk Basınının kötü bir sınav vermiştir. 28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin % 90'ı yalandı. Kendimiz yazıp kendimiz okuduk. 28 Şubat'la birlikte, çok bilinçsizce bir sürece girilmişti.” ifadelerini kullanmış ve süreç hakkında itiraflarda bulunmuştur. Gazeteci Can Ataklı'nın söylemlerinden anlaşılmaktadır ki, basın çalışanları süreçte bilinçsiz hareket etmiştir.

Sabah gazetesinin patronu Dinç Bilgin, bu dönemde gazetelerin Ankara bürolarının devşirildiğini belirtirken, medyanın burada psikolojik savaşta önemli bir

rol oynadığına, gazetelerdeki köşe yazarlarının ücretli fikir işçisi olarak görüldüğüne, toplumu bilgilendirmek gibi önemli bir rol üstlenen medyanın o dönemde yanıltma haber kampanyalarına alet olmasının üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğuna, 28 Şubat'ın kullandığı argümanlardan birisinin de demokrasinin halk popülizmi olarak sunulması olduğuna ve “halk istediği partiyi iktidara getirebilir; ancak bu kişiler devleti yönetemez” mesajının çok net bir şekilde, “siz hükümet olabilirsiniz; ancak iktidar olamazsınız” olduğuna değinmektedir (Özgan, 2008: 93).

Yine Dinç Bilgin, 2010 yılında Taraf gazetesinden Neşe Düzel'e verdiği röportajda ülkenin 1995 yılından sonra ülkede ekonominin şeklinin değiştiğini, her medya kuruluşunu bir banka sahibi olduğunu, bu nedenle de mecburen hükümetle parasal ilişkilere girildiği ve özgürlüklerinin kalmadığını itiraf etmiştir. Dinç Bilgin'in bu demecinden de anlaşılacağı üzere medya, çıkar için kullanılan bir araç haline dönüşmüştür. Ayrıca Dinç Bilgin röportajın devamında Özel ilanların artmasıyla basının gücünün arttığını, olması gerekenden çok daha güçlü bir yere ulaştığını, neredeyse 4. güç olup, hükümet devirecek, bakan değiştirecek güce ulaştığını anlatmıştır. 28 Şubata sürecinde de bunun açıkça görüldüğünü söylemiştir. Süreçte hükümetin zayıf olduğundan meydanında askerle ve yargıyla ittifak yaparak güçlü hale geldiğini beyan etti. Açıklamasında ayrıca 28 Şubat sürecinde İslami akımlara ters baktıklarını, örnek bir demokrasi mücadelesi veremediklerini söylemiştir (Karataş; 2017: 46).

Yine 2010 yılında aynı gazeteye demeç veren Sabah Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ergun Babahan, gazete patronlarının Ankara'da ihale yarışına girdiklerini, medya holdinglerinin giderek zenginleştiğini söylemiştir. Çok kanallı hayata geçildikten sonra daha çok kitleye ulaşıldığı ve korkutma, sindirme ve dezenformasyon gibi birçok psikolojik hareket unsurunun bu araçlarla çok daha etkin bir şekilde yapılabildiği bir ortamın var olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

O günlerle ilgili olarak Ali Bayramoğlu Yeni Yüzyıl Gazetesinde şöyle ifadeler kullanmıştır:

“Gazetelerin yaptığı birinci iş: Toplumun şekillendirmek, toplumu yönlendirmek. İkinci yaptığı iş de şudur: Silahlı Kuvvetler'in silahı olmak. Silahlı Kuvvetler, 28 Şubat müdahalesini silahla yapmadı, ama basınla yaptı. Basını silah gücünde kullandılar. Gerek fişlemelerle, gerek andıçlarla, gerek nokta atışlarında basın; doğrudan doğruya kullandıkları, doğrudan doğruya hem ahlaki yaptırım, hem siyasi yaptırım, hem hukuki yaptırım açısından devrede tuttıkları bir yapı oldu. Dolayısıyla 28 Şubat'a baktığımızda hakikaten basının kara sayfasını, utanç sayfasını görürüm ben. Eğer basın bu tavrı almasaydı, bunu yapabilir miydi, başka bir tartışma

konusu ama basın bu tavrı almasaydı zannediyorum bu kadar fütursuzca, bu kadar rahat bir şekilde bazı sorunlar yaşanmazdı” (Komisyon, 2012:186).

Milliyet gazetesi Ankara Temsilcisi Fikret Bilâ sürecin yaşanmasının nedeninin siyasetten kaynaklandığını savunmuştur. Bu noktada 2012 yılında Darbe komisyonu raporuna göre, Fikret Bila, siyaset kurumunun askerinin karşısında dik durmadığını bu nedenle de medyanın önemli bir yerde olduğunu ifade etmiştir. (Komisyon: 2012:186).

Gülay Göktürk, 28 Şubat sürecinde basının etik davranmadığını, tamamen ağır bir yenilgiye uğradığını söylerken, 15 Ekim 2012 tarihli TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Dinleme Tutanağında 28 Şubat sürecinde basının dik durmadığını söylemiştir. O dönemki genel yayın yönetmenleri, yazı işleri müdürleri ve üst düzey yöneticilerin görevlerinden istifa etme cesaretini gösteremediklerini bu nedenle de her gelen talimatı yerine getirdiklerini anlatmıştır. Medya mensuplarının cesaretsiz davrandığını ve hem halka hem mesleklerine ihanet ettiklerini ifade etmiştir.

Bununla beraber Zaman Gazetesi yazarı Hüseyin Gülerce TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonunda yer alan açıklamalarında, Türkiye’de medyanın patronlarıyla ve gazetecileriyle durumdan vazife çıkardıklarını ve kendisinin mesleğinden utandığını söylemiştir.

“Medyanın ve medya elitlerinin 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat ve 27 Nisan’da yaşadıkları ve yaşattıkları sendromu, kendi kurduğumuz sistemi paylaşmak istemedik, tasfiye oluyoruz!” diyen Mehmet Ali Birand devletin önemli olduğunu, devletin de asker tarafından temsil edildiğini, istediğinde ve özellikle işler yolunda gitmediğinde askerinin müdahale edebildiğinden yola çıkarak “Genlerimize, belki de farkına varmadan darbecilik işlendi” itirafında bulunmuştur (Komisyon,2012:190).

28 Şubat sürecinin mağdur gazetecilerinden Mehmet Barlas, TBMM 28 Şubatı Araştırma Komisyonuna verdiği bilgilerde, her hafta pazartesi günü Beyti Lokantasında Hürriyet gazetesiyle Sabah gazetesinin üst yöneticilerinin toplandığını, “o hafta ne başlık atacaklar, hangi politikayı izleyecekler –iki rakip gazete- hangi fiyatı uygulayacaklar ortak fiyat, kimleri dağıtmayacaklar, kimleri işe almayacaklar” gibi konularda görüşmeler yaptıklarını belirtmiştir (TBMM Tutanakları, 2012). Aynı komisyona bilgi veren Yavuz Donat ise, 28 Şubatta medya desteği olmasaydı postmodern darbenin kesinlikle olmayacağını söylemiştir.

Daha sonraki yıllarda sürecin önemli isimlerinden Dinç Bilgin Türkiye Gazetesine verdiği röportaj da 28 Şubat sürecinin perde arkasını şöyle özetliyor: “Ordu karşı olmasa belki biz de Refah'a karşı olmayabilirdik. Aydın Doğan'ın paşası var. Dinç Bilgin'in paşası var. Cavit Çağlar'ın paşası var. Bizim paşamız Vural Beyazıt'tı. İşimizi kolaylaştırdı mı? Hiçbir iş yapmadı!” (Türkiye Gazetesi, 2013).

Hürriyet'in 28 Şubat sürecinde Genel Yayın Yönetmenliğini yapan Ertuğrul Özkök ise, 28 Şubat sürecinde gazetelerin ortak kaynaktan beslendiğini reddetmiş, Meclis Araştırma Komisyona ile görüşmesinde aksini savunmuştur. 28 Şubat sürecinde kimseden haber yapması yönünde talimat almadığını, sadece Genelkurmay Başkanlığına bir defa gittiğini ve brifingde kendisi ile birlikte 70-80 gazeteci olduğunu söylemiştir (Komisyon, 2012: 5).

28 Şubat postmodern darbe sürecinde asker, hiç olmadığı kadar medya mensuplarıyla iletişime geçmiş, gazeteciler Genelkurmay Karargahına davet edilmiş, kendilerine haberler ve köşe yazıları konusunda talimatlar verilmiştir. Genelkurmay raporlarında medyanın nasıl yer aldığını görmek açısından Değirmenci'nin tespitleri önem arz etmektedir. Genelkurmay Harekât Başkanlığı'na bağlı olan Psikolojik Harekât Dairesi Faaliyetleri Raporu, 28 Şubat döneminde TSK'nın yasadışı çıktığını belgelemesi açısından önemlidir. Raporda, Genelkurmay'da Refah Partisi aleyhine masa başı üretilen haberlerin malum Medya'ya verildiği ve yayınlatılmasının sağlandığı belirtilmiştir. Genelkurmay'a yakın gazetecilere sipariş üzerine yazılar yazdırıldığı da açıkça ifade edilmiştir. En fazla yararlanan gazetecinin ise Fatih Çekirge olduğu belirtilmiştir. Genelkurmay raporlarına bakıldığında da medyanın bu süreçte planlı bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle bazı gazeteler ve bazı gazeteciler bu anlamda kullanılmak için seçilmiş, onlarda bu sürecin ilerlemesine yardım etmek için gönüllü olmuşlardır diyebiliriz.

Ancak burada değinmemiz gereken bir konu daha bulunmaktadır. 28 Şubat her alanda ülkemizi derinden etkilemiş, pek çok kişi ve kuruluş süreçte zarar görmüş, sürecin olumsuz etkileri yıllarca ülke üzerinde bir karabulut gibi kalmıştır. Sürecin ana aktörü olan basın bu süreçte aktif rol oynamış ve sanki sürece destek verdiği için kazançlı gibi görünse de 28 Şubat süreci medyayı olumsuz etkilemiştir. Tarihte kara bir leke olarak görülen 28 Şubat sürecinde medya'da demokrasi sınavında sınıfta kalmış, pek çok gazeteci ve köşe yazarı bu süreçte aleyhte yayın yaptığı gerekçesiyle cezalandırılmıştır.

Bu bağlamda medyanın propaganda amaçlı kullanıldığı ve belirli gazeteci ve yazarların hedef gösterildiği bir belge ortaya çıkmış, sonrasında bu yazarların işlerine son verilmiştir. 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan ve kamuoyunun adını ilk kez duyduğu “Andıç” belgesi süreç için oldukça önemlidir. Bu noktada andıç konusuna değinmekte yerinde olacaktır.

“Andıç Olayı”

PKK'nin ikinci adamı Şemdin Sakık 1998 yılında güvenlik güçleri tarafından ele geçirilmiştir. Bu olayın ardından, 25-26 Nisan 1998 tarihli Hürriyet ve Sabah gazetelerinin manşetlerinde Şemdin Sakık'ın güvenlik güçlerine verdiği ifadelerde Sakık'ın “PKK işbirlikçilerinin” adını verdiği şeklinde söylemler yer almıştır. Bu işbirlikçiler arasında, işadamları, siyasiler ve gazetecilerin isimler yer almıştır. PKK'li Şemdin Sakık'a ait olduğu iddia edilen ifadeler yer almış, “Akın Birdal'ın PKK ile ilişki içinde olduğu, Abdullah Öcalan ile defalarca telefonda görüştüğü, Öcalan'ın kendisine para gönderdiği ve ‘O benim Türkiye'deki tabancamdır’ dediği” gibi söylemler manşetlerde yer almıştır. 25 Nisan akşamı Kanal D'de yayınlanan haber programında, PKK ile işbirliği içinde olan gazeteciler “andıç” denilen belgeye dayanarak kamuoyuna duyurulmuştur. Bu gazeteciler arasında Mehmet Ali Birand ve Cengiz Çandar vardır.

Programın yayınlandığı günün ertesi Hürriyet Gazetesi yazarları Oktay Ekşi, “PKK işbirlikçileri” konusunda “Alçakları tanıyalım” başlığıyla bir makale yazmıştır. Hürriyet gazetesinin 26 Nisan 1998 tarihli nüshasında, Gazeteci Emin ÇÖLAŞAN, “Şemdin Öterken” başlığıyla yazdığı makalede söz konusu gazeteciler hakkında ağır ithamlarda bulunmuştur. Yazılan makaleler ve yapılan haberler, kamuoyunun tepki göstermesine neden olmuş, herkes bahsi geçen isimlerin bir an önce yargı karşına çıkarılmasını istemiştir. Ancak 15 gün sonra çıkarıldığı mahkemede Sakık; politikacı ve gazetecileri suçlamadığını söylemiştir. Ancak bu açıklama gazetelerde yeterince yer bulmamış ve de gazetecilere yapıştırılan yafta gazetecilerin üzerinde yıllarca asılı kalmıştır.

“Andıç” olayından bir yıl sonra gelen itiraflar işin aslını gösteresi açısından önemlidir. O dönem Sabah Gazetesi çalışanlarından Can Ataklı, Öküz Dergisine verdiği röportajda, Sakık'ın itiraflarının yalan olduğunu, 28 Şubat sürecinde yapılan haberlerin pek çoğunun asılsız olduğunu, dönemin güçlü generallerinden birinin gazeteyi batırmakla tehdit ettiğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca andıç olayından sonra çalıştığı Akşam gazetesinden ayrılmak zorunda kalan ve Yeni Şafak

gazetesine geçen Nazlı Ilıcak, Nisan 1998 ve Haziran 2000 tarihli, Kara Kuvvetleri İstihbarat Dairesi bünyesinde hazırlanan iki Andıç ile bu konudaki bir yazıyı kendi köşesinde yayımlamıştır. Sakık'ın ifadesinin andıçlandığını, yani ifadesine ekleme yapıldığını gösteren belgeyi kamuoyuyla paylaşmıştır. Yaşananların ardından sessiz kalan Genelkurmay, birkaç kelimelik bir açıklama yaparak andıçın doğru olduğunu kabul etmiştir. Ancak hem adı geçen kişilerden özür dilememiş ve sorumluları cezalandırmamıştır.

Andıç ile ilgili olarak Sabah Gazetesi Genel Yayın Müdür Zafer Mutlu, Cengiz Çandar'la yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir: *“söz konusu haberleri, Genelkurmay 2. Başkanı Org. Çevik Bir'in talimatıyla yayımladık. Komutan bizi “sizi batırırım” diyerek tehdit etti. Biz de “ne yapalım bankamız var” diyerek bu baskıya boyun eğdik.”* Yine Cengiz Çandar, Hürriyet Gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni ve köşe yazarı olan Ertuğrul Özkök'ün *“Bunun ayıbını hayatım boyunca taşıyacağım”* dediğinden söz etmiştir (Komisyon, 2012: 12).

Komisyonunda görüşü alınan dönemin yazarlarından Oktay EKŞİ de, *“Alçakları tanıyalım”* adlı makalesi ile ilgili, *“yanlış yaptığımı anladım, ancak o günün psikolojik ortamında haber niteliği taşıdığını düşündüm, çeşitli kereler özür diledim”* demiştir. Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, o gün bizi resmen kullandılar diyerek nedamet getirdiği yazısında 28 Şubat sürecinde en çok pişman olduğu ve kendisini ayıpladığı konunun *“andıç meselesi”* olduğunu, kendilerinin resmen kullanıldığını söylemiştir. Ayrıca *“biz de kendimizi kullandırtmayabilirdik”* şeklinde açıklama yapmıştır (Birand ve Yılmaz: 2012:272). Bu itiraf ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere *“andıç”* olayı 28 Şubat sürecinin ve basın tarihinin en kara lekelerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Askerden gelenin doğru kabul edildiği, bir takım çıkarlar neticesinde sorgulanmadan yayınların yapıldığı bir ortamda andıç olayı yaşanmış ve TSK'nin psikolojik harekatına medya da dahil olmuştur.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Andıç olayı, 28 Şubat sürecinde Türk medyasının nasıl bir çerçevede çalışmak zorunda kaldığına dair önemli delilleri de ortaya çıkarmaktadır. Olayın vehameti anlaşıldıktan sonra pek çok gazetecinin TSK hakkında fikrinin değiştiği görülse de pek çok gazeteci kendi meslektaşlarını sorgulamadan hedef göstermiştir. Talu'ya göre (2009: 22); andıç sadece kimi gazetecinin uydurma belgelerle hedef gösterilmesi değildir. Buradaki *“esas”* medyanın, öteki gazetecilerin yönlendirilmesi ve kullanılmasıdır. Medyanın üst düzey

kesiminin aynı başlıklarla, aynı haberlerle, aynı manipülasyon ve aynı sansürlerle aynı mecradan beslenip konuşturulmasıdır. İktidar istediği biçimde değiştirilip yenisi oluşturulduğunda da, bu kez yeni hükümetin ve ona yandaş 28 Şubatçı büyük medyanın, iki büyük grubun kendi yayınlarını, manşetlerini, haberlerini, ekonomi sayfalarını, gazetecilerini aynı şekilde kullanması, meselenin sadece askeri baskı olmadığını göstermiştir.

Özetle, 28 Şubat döneminde medyanın “Askerden Yana” tavır takındığı, siyasetçi karşısında yer aldığı açıkça görülmüştür. O dönemdeki medyanın etkin bölümü ile 28 Şubat sürecinin yönlendiricileri arasında bugün artık gizlenilemeyen bir bağ ortaya çıkmıştır. Süreci yönlendirenler kendilerine en büyük desteği medyadan bulmaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Medyanın zihinler üzerinde etkili olması için bir bütün olarak mesajlarını izleyenlerine sunması şeklindeki toplu tavır bu dönemde gerçekleşmiştir. Yönlendiricilerinin toplumu manipüle etmiş, medyada bu noktada kendisini bu derece “göreve hazır” hissetmiş ve askerin maşası olarak kullanılmıştır. Medya, kamuoyunu irtica tehdidine inandırarak, bu yönde haber yaparak, pek çok kurgusal olayı magazinleştirerek ve olayları günlerce gündemde tutarak askere hizmet etmiş ancak kendisi de bu durumdan zarar görmüştür.

Söyleyebiliriz ki, medya istediğinde demokrasinin gelişmesinde olumlu tavır alabildiği gibi, istediğinde de, görünmeyen çıkar ilişkileri üzerinden, tehlikeli olabilmektedir. Bu süreçte Türk medyası medya çalışanlarının daha sonraki yıllarda açıkça beyan ettikleri gibi iyi bir sınav vermemiştir.

SONUÇ

Demokratik toplumlarda, “milli iradenin” dokunulmazlığı ve “milli egemenlik” büyük önem taşır. Bu bağlamda Türkiye’de her on yılda bir yapılan darbeler ve antidemokratik girişimler, “milli iradeyi” yok etmiş, demokrasinin sekteye uğramasına yol açmıştır. Rejimin tehdit altında olduğunu ve halkın çıkarlarını gerekçe göstererek her on yılda bir yönetime ve siyasete müdahalede bulunan ordu, 28 Şubat 1997 post modern darbesinde de medyayı kullanarak siyasi hayata müdahale etmiştir.

Cumhuriyet tarihinin uzun yıllar üzerinde konuşulacak önemli dönüm noktalarından birisi olan 28 Şubat sürecinde dönemin iktidarı ve medyanın bu süreçte üstlendiği rol tezimizin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Çalışmamızda öncesi ve sonrasıyla 28 Şubat sürecinde yaşanan gelişmelerin yanında, 28 Şubat’ın ne anlama geldiği, süreçte önemli yeri olan kurum ve kuruluşlar ile kişilerin kimler olduğu, süreçte hangi rollerle yer aldıkları, 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan belge ve oluşumlar kavram kargaşasından uzak biçimde genel çerçeve içinde ele alınmıştır.

Ardından medyanın tanımından yola çıkılarak medyanın Türkiye’deki gelişimi, konumlanması aktarılmaya çalışılmıştır. Medyanın ülkedeki konumu, ordu ve siyasetle olan ilişkisi medyanın gündem belirleme yaklaşımı açısından ele alınmış ve bu bağımlı ilişkiler neticesinde medyanın süreçteki antidemokratik rolüne değinilmiştir. Medyanın süreçteki rolü değerlendirilirken de medya organlarına yansıyan habercilik örnekleri ve köşe yazarlarının yazıları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

24 Aralık 1995’de yapılan genel seçimlerinde birinci parti olmasına rağmen hükümet kurma görevinin seçimden ikinci parti olarak çıkan Anavatan Partisine verilmiş olması 28 Şubat müdahalesinin koalisyon kurulmadan önce başladığını kanıtlar niteliktedir. Hükümet kurulmadan başlayan süreç hükümeti kurulması ile hız kazanmıştır Nitekim 1996 yılının Haziran ayında Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın Başbakanlığında ve Doğru Yol Partisi ortaklığı ile kurulan REFAHYOL Koalisyon Hükümeti iktidara geldiği ilk günden itibaren irtica tehdidi gerekçesiyle yoğun baskı altında kalmış, zor günler geçirmiştir. Ordu ve bürokraside muhalefet oluşmuş, bu muhalefete medya ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmuştur.

Ülkenin karşı karşıya kaldığı en büyük sorunun “irtica” olarak tanımlandığı 28 Şubat sürecinde MGK’nın askeri kanadı medyayı kullanarak toplumun geniş bir

kesiminde önemli bir hareketlilik yaşanmasına neden olmuştur. Medyada yer alan “irtica”, “darbe”, “müdahale”, “silahsız kuvvetler”, “kapatma” gibi kavramların kullanıldığı manşetlerle kamuoyunda hükümete karşı olumsuz bir algı oluşturulmuş ve de ülkede hükümet karşıtı eylemler artmıştır. Ordudan yana tavır sergileyen medya ordunun gereğini yapması, halkın sabrının kalmadığı yönünde söylemlerle kamuoyu oluşturmuş ve halkı yönlendirmeye çalışmıştır. REFAHYOL Hükümetine karşı askeri bir darbenin haklı gerekçelerinin olduğu algısının yaratıldığı medyada “şeriat geliyor” şeklinde kullanılan söylemlerin yer aldığı haberler ve köşe yazıları kamuoyuna sunulmuştur. Bu bağlamda medyanın 28 Şubat sürecinde etkisinin ne denli büyük olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İrticai faaliyetleri artırdığı ve ülkeyi irticai tehlikeyle karşı karşıya bıraktığı gerekçesiyle suçlanan hükümet, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı ile zor bir döneme girmiş, 28 Şubat kararları olarak nitelendirilen 18 maddelik “tedbirler paketi” Başbakan Erbakan’a imzalatılmaya çalışılmış bir nevi siyasi hayat denetim altına alınmaya çalışılmıştır. İmza atmamak istemeyen Başbakan karşısında asker ve hükümet arasında kriz tırmanmış, sert rüzgarlar esmiş ve medya aracılığıyla hükümete özellikle de Erbakan’a karşı baskı oluşturulmuştur. Manşetler ve yapılan programlar aracılığıyla Erbakan darbe veya silah kullanmakla tehdit edilmiştir. 18 Maddelik önlemler paketinin imzalanmasından sonra kararların uygulanma sürecinde sıkıntılar yaşanmış ve de yine başta medya olmak üzere yargı, sivil toplum kuruluşları, muhalefet partileri hükümet üzerinde baskı kurmaya devam etmişlerdir. Tüm bu baskılar karşısında Başbakan Erbakan daha fazla dayanamayarak istifa etmiştir. Rejime karşı olduğu gerekçesiyle de Refah Partisi kapatılmıştır.

TSK’nin “rejim tehlikesi” savları ve “rejimi koruma” misyonundan yola çıkarak, siyasal alana yaptığı müdahalede medyanın desteği göz ardı edilemez. Haberlerde kullanılan sözcükler ve haber dilinin yapısı ile medya herhangi bir sorgulamaya gerek görmeden tavrını resmi ideolojinin korunmasından yana sergilemiştir. 28 Şubat sürecinde medya, askerin görevini üstlenmiş darbenin hazırlayıcısı olmuştur. Kamuoyunu istediği şekilde yönlendirmiş ve bu bağlamda diğer darbelerden farklı bir şekle bürünmüştür. Silah kullanılmadan, hükümete el konmadan, sokağa çıkma yasağı ilan edilmeden ve mevcut anayasa yürürlükten kaldırılmadan siyasete müdahale edilmiş ve bu müdahale medya sayesinde meşrulaştırılmıştır.

Medyanın süreçteki rolünü ele aldığımız çalışmada daha önceden de değindiğimiz üzere toplumun nabzını tutmak için medya kullanılmıştır. Medya “bir kısım medya”, “apoletli medya”, “kartelci medya”, vatansever medya” gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Yine süreç için kullanılan “28 Şubat Medyası” ifadesi de medyanın 28 Şubat Post modern darbesindeki yerini belirtmek açısından önemlidir. Medya süreçteki meselelerle o kadar girift bir yapıda olmuştur ki “postmodern darbe” söylemi de bu nedenle ortaya çıkmıştır. Fikirlerini açıkça ortaya koyan ve kesin yargıları haberlerinde kullanan medya, arkasındaki güç odaklarının etkisi ile gücüne güç katmış, güçlü ve etkili bir silah haline gelmiştir.

28 Şubat sürecinde analiz edilen haberler, köşe yazıları ve haber programlarına baktığımızda, medyanın önemli bir kısmında antidemokratik tutumları meşrulaştıran, çatışmacı ve ayrıştırıcı bir dil kullanıldığı görülmüştür. Çalışmamızda yer verdiğimiz habercilik örneklerine baktığımızda demokratik rejimin tehlikede olduğunu vurgulayan, MGK kararlarının uygulanması ile demokrasi ve rejimim güvence altına alınacağı savunan, laiklik karşıtı söylemleri tehlike gören ve ötekileştiren bir kısım medyayı görmekteyiz. Öte yandan az sayıda olsa da demokrasi vurgusunu ön plana çıkaran haber ve köşe yazılarına yer veren medya organları da bulunmaktadır. Siyasal iktidara yakınlığı ile bilinen medya mensuplarının da MGK kararlarının demokratik siyasete karşı yapılan bir darbe olduğunu, seçilmiş hükümetin mağdur edildiğini ön plana çıkartan haberler yaptıkları tespit edilmiştir.

Araştırmamızda da gördüğümüz kadarıyla medyanın demokrasi ve demokratik kültürden yana tavır alması gerekirken 28 Şubat MGK kararları sonrasında Türk Medyasının güçlü kalemlerinin çoğu askerinin ürettiği söylemleri demokrasi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. Öte yandan dönemin birkaç büyük medyasında yer alan birkaç yazar dışında kimse hükümeti desteklememiş, sadece bir kaç “kartel medyası” olarak nitelendirilen medya üzerinden hükümete karşı yapılanların doğru olmadığı yönünde söylemleri ile hükümet ve politikalarına sahip çıkmıştır. Bazı gazete ve TV’ler ise ortada kalmayı tercih etmiş, bazı medya grupları mensubu olduğu tarikat ve cemaatin çıkarlarını ön planda tutarak hükümetle yan yana görünüyormaktan çekinmiş hatta hükümete karşı çıkmışlardır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki; medya, demokrasiye ve topluma olan sorumluluklarını gerektiği gibi sağlıklı bir şekilde yerine getirmediğinde toplumda uzun süren hazarlara neden olabilmektedir. 28 Şubat postmodern darbe sürecinde de medya etik davranmamıştır. Medya bu süreçte iyi bir sınav vermemiştir. 28 Şubat

sürecinin yaşanmasından yıllar sonra ve 28 Şubat davasında yaptıkları açıklamalarla adeta döneme dair itiraflarda bulunan bazı medya mensuplarının da beyan ettiği üzere medya süreçte meşru hükümeti istifa noktasına getirmek için kullanılmıştır. Toplumu yönlendirmede manipülatif habercilik anlayışı ile haber yapan medya mensupları bir yandan basın meslek ilkelerini ve medya etiğini hiçe saymış öte yandan demokrasimize büyük zarar vermiştir.

“Hayatımın sonuna kadar taşıyacağım bir utanç”, “hepimizin günahı var”, “medya olmasaydı 28 Şubat süreci de olmazdı” şeklindeki beyanları ile medya mensupları yıllar sonra itirafta bulunmuş ve 28 Şubat postmodern darbe sürecinde medyanın aktif rolünü bir kez daha net bir biçimde göstermişlerdir. Bu bağlamda medyanın süreçteki konumlanması ile ilgili tartışmalar devam etmekte ve 28 Şubat sürecinin medya ayağı ile ilgili dava açılabilirliği yönünde söylemler dile getirilmektedir. Dava açılır mı açılmaz mı bilinmez ama 28 Şubat süreci hem Türk demokrasi tarihimizde hem de Türk medya tarihinde habercilik etiğine ve demokrasiye sahip çıkma konusunda ders alınabilecek bir dönemdir.

Nitekim 28 Şubat sürecinden sadece 5 yıl sonra siyaset sahnesinden silinmek isteyen kadro tek başına iktidara gelmiştir. Bu durum halkın darbelerden ders aldığı ve 28 Şubat’ı onaylamadığının göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde 2012 yılında TBMM’de yapılan çalışma ve 2013 yılında açılan dava da bu anlamda önem arz etmektedir. 2012 yılında TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu kurulmuş ve de komisyon tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Öte yandan 2 Eylül 2013 yılında, 28 Şubat sürecinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cebren devirmeye, düşürmeye iştirak" la suçlanan 103 sanık hakkında dava açılması da siyasi tarihimizde bir daha bu tür bir olayın yaşanmaması açısından umut vericidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar-Dergiler-Tezler

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Ağdağ, B. (2010). *28 Şubat Askeri Müdahalesi ve Türk Siyasetine Etkileri, Türkiye’de Asker-Siyaset İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ahmad, F. (2006). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akça, İ. (2010). *Türkiye’de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akdağ, M. (2014). *Medya ve Siyaset Üzerine*. <http://mediaware.erciyes.edu.tr/tr/> (Erişim tarihi: 21.02.2015).
- Akel, A. (1999). *Erbakan ve Generaller*. İstanbul: Şura Yayınları.
- Akpınar, H. (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*. Ankara: Ümit Yayıncılık
- Aksoy, A. (1994). *Türk Medyasını Anlamak*. Birikim. Mayıs 1994.Sayı:61. s.8-19
- Aksoy, E. (2000). *28 Şubat’tan Balgat’a Mücahit*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Akşin, S. ve Tanör, B. (2004). *Türkiye Tarihi 5. Bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Alpat, İ. (1999). *Hamamböcekleri Ateştopu ve Askerler:28 Şubat Sürecinde Türkiye*. İzmir: Mayıs Yayınları.
- Arabacı, C. (2004). *Basın ve Siyaset Üzerine...,Medyada Yeni Yaklaşımlar* (Editör: Metin Işık), Konya: Eğitim Yayınları
- Arcayürek, C. (2003). *28 Şubat’a İlk Adım*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arıkan, N. (2011). *28 Şubat Sürecinde Medya: Arena Programı ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Aydın, S. (2014). *1960’dan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bildirici, F. (2002). *Hanedanın Son Prensi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Balcı, M. (2000). *MGK ve Demokrasi: Hukuk-Ordu-Siyaset*. İstanbul: Yöneliş Yayınları
- Bayramoğlu, A. (2001). *28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Bayramoğlu, A. (2002). *Asker ve Siyaset*. Birikim Dergisi, sayı 160-161: sayfa 46
- Bayramoğlu, A. ve İnsel, A. (2006). *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bektaş, A. (2007). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bektaş, T. N. (2000). *Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medyasında Refah Partisi İmajı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Belge, M. (1992). *12 Yıl Sonra 12 Eylül*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Birand, M. A. (1994). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Birand, M.A. ve Yıldız, R. (2012). *Son Darbe: 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bostancı, N. (2012). *Tarihi Arka Planıyla 28 Şubat. A. Babacan (Ed.). Bin Yılın Sonu 28 Şubat: Süreklilik ve Kopuş Cilt III: Ne Değişti? İçinde*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bölügiray, N. (1999). *28 Şubat Süreci 1*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bölügiray, N. (2000). *28 Şubat Süreci 2*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Burak, B. (2009). *Türkiye’nin Siyasal ve Yönetmel Yaşamında 28 Şubat Sürecinin Yeri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Cevizoğlu, H. (2001). *28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi*. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Ceylan, Y. (2012). *Toplumsal Değerler ve Medya Etiği*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 4(7), 45-58.

- Cizre, Ü. (2005). *Muktedirlerin Siyaseti*. (Çev. C. Ekiz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (2005). *Medya Denetimi*. (Çev. E. Baki). İstanbul: Everest Yayınları.
- Çalışlar, O. (2006). *12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Çandar, C. (2001). *Çıktık Açık Alınla*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Çavdar, T. (2008b). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çebi, M.S. (2014). *Türkiye'de Siyasal Sistem ve Medya İlişkilerinin Tarihi Boyutu*. Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı, Sayı:23-24, s. 2747).
- Çelik, N. (2004). *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Çevik, E. (2010). *İç ve Dış Politikada Medya ve Siyaset İlişkisi: Türkiye Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Dağlar, A. (2010). *Ordunun Dayanılmaz Ağırlığı Basının Dayanılmaz Hafifliği/Türkiye'de Asker İktidarı ve Basın*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Dearing, J.W. ve Rogers, E.M. (1996). *Communication Concepts*. Agenda Setting.
- Değirmenci, A. (2012). *28 Şubat'ın Çözülen Kodları: Belgeleriyle 28 Şubat*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Demir, V. (2007). *Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Beta Basın Yayın.
- Demir, V. (2006). *Medya Etiği*. İstanbul: Beta Yayınları
- Donat, Y. (1999). *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Duran, R. (2000). *Apoletli Medya*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Dursun, Ç. ve Alemdar, K. (1999). *Medya Dünyası. Medya ve Gücü ve Demokratik Kurumlar*. (Der. Korkmaz Alemdar). İstanbul: Afa Yayınları.
- Erdin, M. (2010). *Silahsız Kuvvetler: Medya*. İstanbul, Destek Yayınevi.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayınevi.

- Gezgin, S. (2002). *Medyanın Toplumsal İşlevi ve Kamuoyu Oluşumu*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Cilt 1. İstanbul.
- Gökmen, Ö. (2002). *28 Şubat: Bir Batılılaşma Restorasyonu mu? Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3-Modernleşme ve Batıcılık*. (Der. Uygur Kocabaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökmen, Y. (1996). *Medya ve ideoloji*. Yeni Türkiye Dergisi, 11, 711–719.
- Göle, N. (2002). *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti: Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri*. İstanbul: Metis yayınları
- Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 Askeri Darbesi Ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Gürkan, H. (2011). *28 Şubat Sürecinin Türk Eğitim Sistemine Etkileri ve İktidar-Muhalefet Partilerinin Tutumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Gürkan, N. (2011). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürses, E. (2009). *Türk Siyasal Hayatında Milli Güvenlik Kurulu’nun Yeri: 28 Şubat Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Üniversitesi. Ankara.
- Hale, W. (1999). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek vd.). Ankara: Adres Yayınları
- Hongur, A. (2006). *28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Işık, M. (2007). *Kitle İletişim teorilerine Giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi.

- İnal, A. (1999). *Medya, Dil, İktidar Sorunu: İletişim Çalışmalarında Medya Ve Siyaset İlişkisini Nasıl Tartışmalıyız?*. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi. 3(1).13-36
- İnsel, A. (2001). *Ulusal Güvenlik Siyaseti ve Silahlı Kuvvetler Partisi*. Birikim, Sayı:149. Eylül 2001.s 8-13
- İpekşen, E ve Tanıktan, R (2002). *28 Şubatta Darbeyi Demirel Önledi*. Tempo: 28. Şubat-6 Mart.
- İrvan, S. (1997). *Medya, Kültür, Siyaset*. Ankara: Ark Yayınları.
- Karalı, H. (2005). *Medya imparatorluğu, İhtilâller, İhaleler ve 28 Şubat'ın Kutsal İttifakı*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Karatepe, Ş. (1997). *Tek Parti Dönemi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karataepe, Ş. (1999). *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Kapat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*. İstanbul Timaş Yayınları.
- Kaya, R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kayalı, K. (2005). *Ordu ve Siyaset/ 27 Mayıs-12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazan, Ş. (2000). *Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat*. Ankara: Kaşif Yayınları.
- Kazan, Ş. (2014). *28 Şubat: Postmodern Bir Darbenin Anatomisi*. T. Çetinkaya (Ed.). Ankara: MGV Yayınları.
- Kocabaş, S. (1997). *Refahiyol Hükümeti'nin Perde Arkası*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kocabaş, S. (1999). *2000'e Girerken Olaylarla Türkiye'nin Çıkmazları 1998-1999*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kongar, E. (1999). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2000). *28 Şubat ve Demokrasi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Laçiner, Ö. (1996). *Erbakan'ın Afrika Seferi ve Türkiye'nin İtibarı*. Birikim.Ekim 1996.Sayı: 90, s.3-7.

- Laçiner, Ö. (2000). “**28 Şubat Süreci**” Vesilesiyle Tarih ve Toplumumuza Dair **Notlar**. Birikim. Mart 2000. Sayı:131, s.15-21.
- Nalçaoğlu, H. (2003). *Medya ve Toplum*. İstanbul: İps İletişim Vakfı Yayınları.
- Nebiler, H. (1995).*Medyanın Ekonomi Politikası*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Öcal, B. (2009). *12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi*. ETHOS: Dialogues in Philosophy and Social Sciences. 4(1), 1-62.
- Özer, N. P. (2011). *Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Özgan, A. (2008). *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Neden ve Sonuçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Özgentürk, N. (2008).*Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*.İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özkır, Y. (2011). *Military-Journalist Relations from May the 27th to April 27 th*. *Turkish Journal of Business Ethics*.
- Öztan, G. G. (2014). *Türkiye’de Militarizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları
- Öztürk, O. M. (2006).*Ordu ve Politika*. Ankara: Fark Yayınları.
- Sağnak, M. (1996). *Medya – Politik*. İstanbul: Eti Kitapları.
- Saybaşıllı, K. (1998).“*Refahiyol Döneminde Siyasal Yaşam*”*Refahiyol Döneminde Siyasal Yaşam”, Onbir Aylık Saltanat,Siyaset, Ekonomi ve Dış Politikada Refahiyol Dönemi*. Yayına Hazırlayan: Gencer Özcan, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Soncan, E. (2006). *28 Şubat Sürecinde Medya*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şen, S. (2000). *Geçmişten Geleceğe Ordu*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şen, S. (2010). *Silahlı Kuvvetler ve Modernizm*. İstanbul: Su Yayınları.

- Şen, S. (2011). *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplum Mühendisliği*. İstanbul: Su Yayınları.
- Tayyar, Ş. (2012). *Kit'a Dur!: 28 Şubat'tan 27 Nisan'a İktidar Kavgası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tezkan, Y. (2000). *Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik*. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Topuz, H (1996). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tosun, T. (1999). *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Tuğal, C. (2010). *Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ural, A. O. (2009). *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığı Bağlamında Medya ve Siyaset İlişkisi*. Yayımlanmış Doktora Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Ural, F. (2010). *1908-1938 Yılları Arası Atatürk Dönemi Türk Siyasal Hayatı*. Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Stratejik Araştırma Masaları Türkiye Masası (KOUSAM) 1. Kur Projesi, Kocaeli.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye'de Asker ve Siyaset*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yaylagül, L. (2014). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten Medyaya*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Yıldız, N. (2010). *Tanklar ve Sözcükler Türk Ordusunun Medya ve Siyasete Etkisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yıldız, A. (2000). *28 Şubat Belgeler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi; Aralık 1996 - Haziran 1997 tarihleri arası

Hürriyet Gazetesi; Aralık 1996 – Haziran 1997 tarihleri arası

Milli Gazete; Aralık 1996 – Haziran 1997 tarihleri arası

Milliyet Gazetesi; Aralık 1996- Haziran 1997 tarihleri arası

Radikal Gazetesi; Aralık 1996-Haziran 1997 tarihleri arası

Sabah Gazetesi; Aralık 1996-Haziran 1997 tarihleri arası

Yeni Şafak Gazetesi; Aralık 1996-Haziran 1997 tarihleri arası

Yeniyüzyıl Gazetesi; Aralık 1996-Haziran 1997 tarihleri arası

İnternet Kaynakları

İnceoğlu. Y. (2014) “Medya-İktidar ilişkilerinin Tarihsel Gelişimi”, web:

TBMM (2012). *Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu*.

https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/index.htm

www.tumgazeteler.com

<http://hurriyet.com.tr/gundem/13684829>, Erişim 1 Mayıs 2016

<http://arsiv.zaman.com.tr/roportaj>, Erişim 1 Mayıs 2016

<http://academia.edu/> , Erişim 15 Mayıs 2013

<http://arsiv.sabah.com.tr>, Erişim 15 Haziran 2011

<http://cumhuriyet.com.tr/haber/225858>

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/%20maruaebd/article/viewFile/1012001642/>

http://66.116.131.110/discourse_analysis.html

<http://belgenet.net/ayrinti.php?> , Erişim 12 Ocak 2011

<http://www.yenisafak.com/arsiv/1997>, Erişim 20 Şubat 2013

<http://www.bianet.org/bianet/medya/8698>, 14.10.2014’te alınmıştır.

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, Erişim 12 Kasım 2014

<http://www.secim-sonuclari.com/1995> (Erişim 11.12.2018)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Eda DEVECİOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi : Bolu 1980
Medeni Hali : Boşanmış, 1 Çocuk Sahibi
İletişim Bilgileri : maviedya_80@hotmail.com
0 535 441 56 03(GSM)

EĞİTİM

1994-1997 Kemerhisar Lisesi
1997-2003 Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
2010-2019 Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

1998-1999 Hürriyet Ege Gazetesi -Muhabir
2000-2001 TRT İzmir Bölge Müdürlüğü Prodüksiyon Bölümü- Canlı Personeli
2004-2005 Hatay İskenderun Tosalı Holding Güney Medya Grubu- Editörlük
2005-2006 İskenderun Körfez Anadolu Lisesi- İngilizce Öğretmenliği
2009-2010 Niğde Televizyonu -Program Müdürlüğü
2010-2011 Gülümser Müzik-Film Yapım Şirketi -Belgesel Film Yönetmenliği
2011-2013 Kanuni Sultan Süleyman Ortaokulu- İngilizce Öğretmenliği
2013-2015 Niğde Valiliği -Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu
2015-... Niğde Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı - Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi (halen devam etmekteyim)

YABANCI DİL

İngilizce iyi derece
İspanyolca orta derece
Arapça başlangıç

SERTİFİKALAR

1. Kamu Yönetiminde Basın Eğitimi Sertifikası
2. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti “Yerel Gazetecilik Meslek İçi Eğitim” Sertifikası
3. T.C Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgisayar 3. Operatörlüğü ve İşletmenliği Kurs Sertifikası

